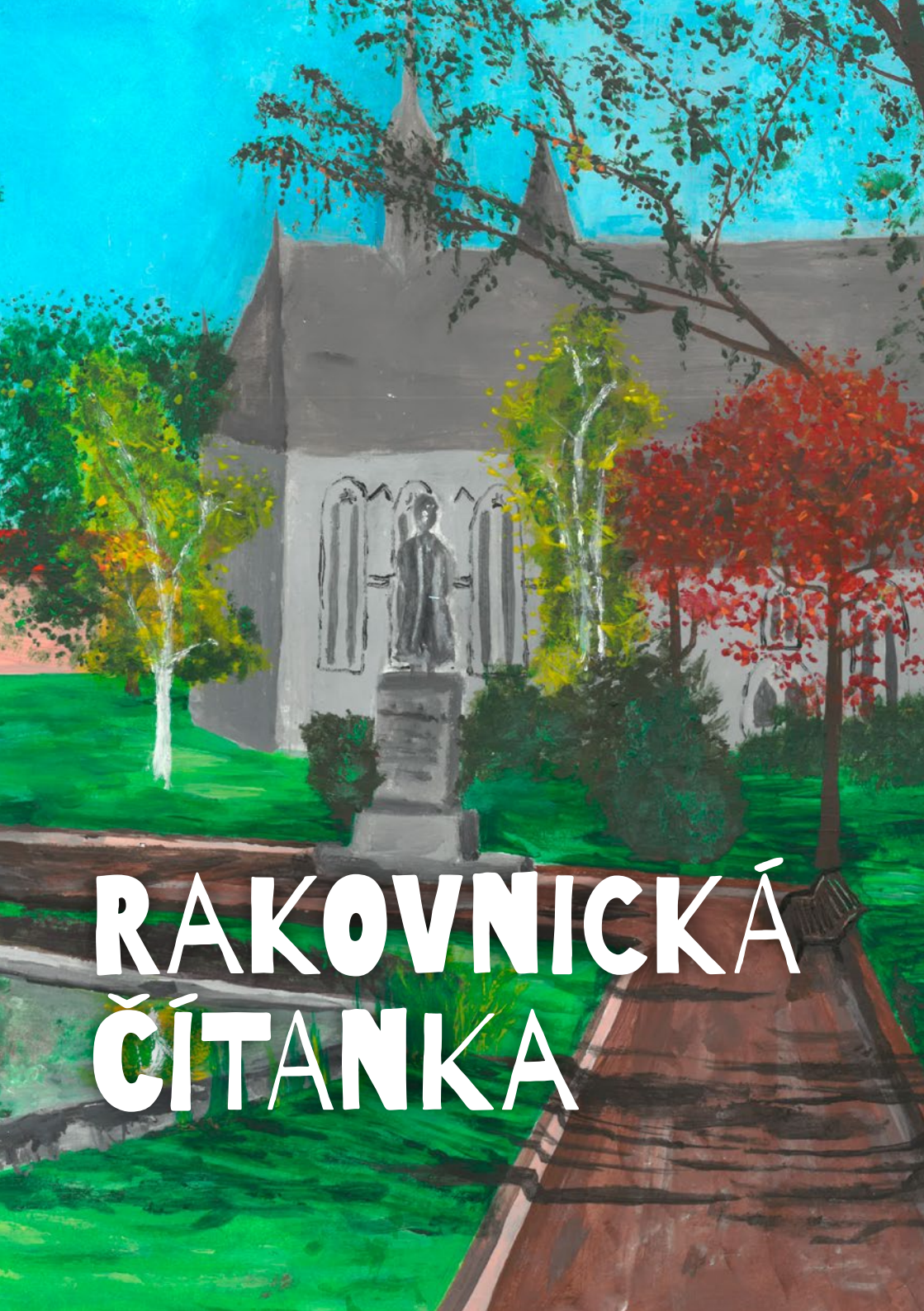

RAKOVNICKÁ ČÍTANKA

Milý čtenáři,

Rakovnická čítanka, kterou držíš ve své ruce, přináší výběr literárních textů 19. a 20. století, které se váží k Rakovníku a jsou zároveň přímo určené či vhodné pro dětské čtenáře. Publikace vznikla v rámci realizace projektu Místní akční plán ORP Rakovník IV reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300 jako pomůcka pro výuku na základních školách.

Rakovnickou čítanku jsme připravovali s cílem nabídnout učitelům praktickou příručku, díky níž mohou žákům přiblížit bohatství regionální literatury, posílit jejich sounáležitost s místem a regionem, kde žijí, a zároveň je povzbudit k vlastní literární i jiné tvůrčí činnosti – třeba i k výletům za literárními zajímavostmi našeho regionu. Jsme přesvědčeni, že čítanka bude inspirativním zdrojem mnoha nápadů, což se potvrdilo už při její přípravě.

Na čítance jsme spolupracovali přímo se základními školami v regionu, aby co nejlépe odpovídala jejich potřebám a stala se skutečně užitečnou a oblíbenou učební pomůckou. Díky této spolupráci vznikly také doprovodné ilustrace, které vytvořili žáci místních škol, a samostatný soubor pracovních listů navázaných na jednotlivé ukázky. Tento soubor je volně dostupný na webu Místního akčního plánu ORP Rakovník (www.maprakovnicko.cz).

Publikace představuje literární tvorbu 53 autorů, řazených chronologicky. Každý z nich je uveden krátkým medailonkem. Snažili jsme se, aby výběr autorů i ukázek rovnoměrně zastupoval všechny části Rakovníka. Pro snadnější orientaci obsahu je čítanka také dvě mapky – s místy, kde se ukázky odehrávají, a s místy, k nimž měli osobní vazbu jednotliví autoři. Literární tvorba však polovinou 20. století neustala, a proto jsme na konec publikace zařadili seznam autorů, kteří v regionální tvorbě pokračovali či pokračují od této doby až do současnosti.

Rakovnická čítanka je první publikací svého druhu. Přestože má značný rozsah, zachycuje jen část literárního bohatství našeho regionu.

Věříme, že Vás naše Čítanka inspiruje k jeho dalšímu objevování.

Srdečně děkujeme všem, kteří se na jejím vzniku podíleli. Speciální poděkování patří Romanu Hartlovi, který má na vzniku čítanky významný podíl, a kterému vděčíme za hlubokou sondu do historie místního písemnictví, výběr autorů a všech ukázek.

Vaše Mapačky Brigita, Jana, Andrea a Patricie

Rakovnická čítanka

Výběr literárních textů od 19. století do začátku 20. století, vztahujících se autorsky nebo tematicky k oblasti Rakovníka a určených či vhodných pro dětské čtenáře nebo zachycujících dětský svět. Pomůcka pro výuku na základních školách.

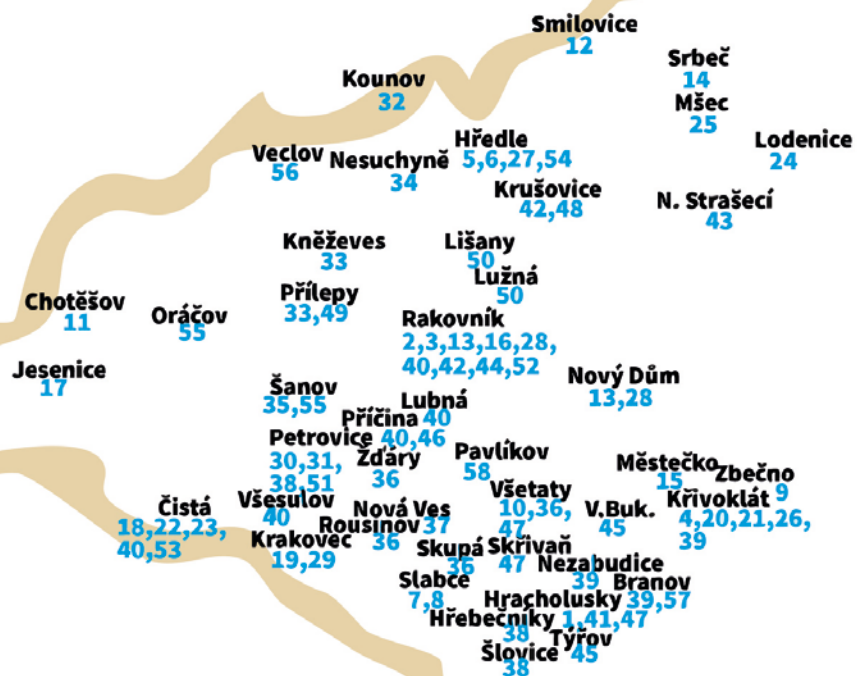

Spolufinancováno
Evropskou unií

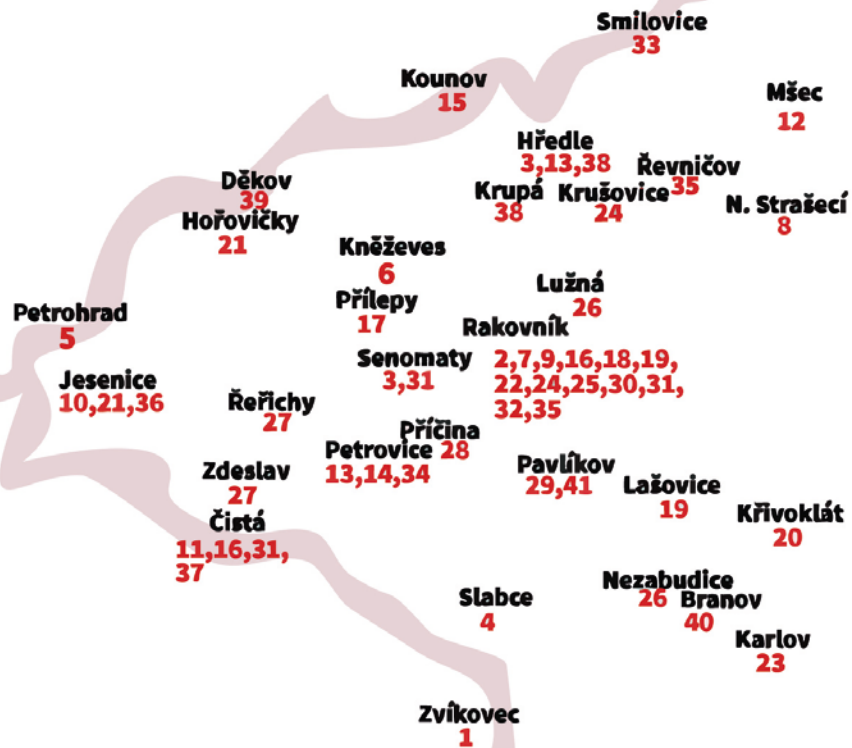
MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
VLÁŠTĚ A TĚLOVÝCHOVY

DĚJIŠTĚM UKÁZKY JE **OBLAST**
DNEŠNÍHO RAKOVNICKA

**AUTOŘI, JEJICHŽ RODIŠTĚM NEBO PŮSOBIŠTĚM BYLA
OBLAST DNEŠNÍHO RAKOVNICKA, NA RAKOVNICKU
NĚJAKOU DOBU ŽILI, POPŘÍPADĚ MĚLI K RAKOVNICKU
RODOVÝ VZTAH**

OBSAH

Úvodní slovo	1
Mapa dějiště ukázek	2
Mapa rodiště/působíště autorů.....	4
Václav Krolmus (1790–1861) 1 (Zvíkovec, Křivoklátsko, Rakovnicko).....	15
Čertova skála u Vejrové skály 1 (Hracholusky)	15
František Xaver Simenec (1807–1886) 2 (Rakovník).....	19
Rakovník 2 (Rakovník).....	19
Ema Kokrdovská 3 (Rakovník)	20
Franz Alexander Heber (1815–1849)	25
České hrady, zámky a tvrze – Křivoklát 4 (Křivoklát)	25
František Chládek (1829–1861) 3 (Hředle, Senomaty).....	29
Píseň při česání chmele 5 (Hředle)	29
Píseň na Hředle 6 (Hředle).....	30
Napomenutí	30
Jan Neruda (1834–1891) 4 (Slabce).....	33
Velikonoční fejton Národních listů z 25. 4. 1886 7 (Slabce).....	33
Fejton Národních listů z 21. června 1891 (o cestování) 8 (Slabce).....	34
Fejton Národních listů z 21. října 1883 (o Joachimu Barrandovi)	34
Matičce.....	35
Týden v tichém domě.....	35
Adolf Heyduk (1835–1923)	39
Smrt Břetislavova 9 (Zbečno).....	39
Jakub Arbes (1840–1914)	43
Český Paganini 10 (Všetaty).....	43
Julius Ernst Födisch (1840–1877) 5 (Petrohrad, Jesenicko)	49
Bílá paní na Vlčím vrchu 11 (Chotěšov).....	49
Martin Bohumil Hornof (1844–1902) 6 (Kněževy).....	53
Ničemný kníže 12 (Smilovice – Dřevíč).....	53
Zikmund Winter (1846–1912) 7 (Rakovník).....	57
Kdo s koho 13 (Rakovník, Nový Dům).....	57
Václav Beneš Třebízský (1849–1884)	63
Bludné duše 14 (Srbeč a okolí).....	63
Filip Hyšman (1851–1922) 8 (Nové Strašecí).....	67
Kde je kdo.....	67
Písně.....	68
Rak	68

Alois Jirásek (1851–1930)	71
Mezi proudy 15 (Městečko)	71
Bohuslav Herold starší (1852–1937) 9 (Rakovník).....	75
Drobtý vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století – Jak se Rakovničtí před 60–70 lety odívali 16 (Rakovník)	75
Franz Fassl (1853–1941) 10 (Jesenice).....	79
Vzpomínky na školní léta 17 (Jesenice)	79
Jaroslav Vrchlický (1853–1912) 11 (Čistá)	83
Verše z minulosti 18 (Čistá)	83
Na Krakovci 19 (Krakovce).....	84
Křivoklátská legenda 20 (Křivoklát).....	84
Motiv z Křivoklátska 21 (Křivoklát).....	86
List ze hřbitova 22 (Čistá)	86
Vánoce 23 (Čistá).....	87
Josef Leopold Hrdina (1856–1933)	91
Na mlýnech 24 (Lodenice)	91
Katynka 25 (Mšec).....	92
Alois Dostál (1858–1934)	97
Slavičí stezka 26 (Křivoklát).....	97
Jaroslav Herda (1859–1881) 12 (Mšec).....	101
Písním.....	101
František Janoušek (1859–1913) 13 (Hředle, Petrovice)	105
Hředské pověsti a upomínky – Bručánov 27 (Hředle).....	105
Kulturní čtrty z Rakovnicka – Krejčí siláci 28 (Rakovník, Nový Dům)	106
Ladislav Benýšek (1860–1941) 14 (Petrovice)	109
Čiperná zvířátka 29 (Krakovce).....	109
Svatá společnice 30 (Petrovice).....	109
Královky 31 (Petrovice)	111
Pavel Jaroslav Šťastný (1860–1916) 15 (Kounov)	115
Svatý Vojtěch nad Kounovem 32 (Kounov).....	115
Kajetán Novák (1863–1944) 16 (Čistá, Rakovník).....	119
Za klidných večerů – Vojtěch	119
Václav Holec (1864–1936) 17 (Přílepy)	123
Paměti 33 (Přílepy, Kněževy).....	123
Gustav Jaroš (1867–1948) 18 (Rakovník)	129
Povídka o Janičkovi.....	129

Jan Renner (1869–1959) 19 (Lašovice, Rakovník)	133
Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech – Nesuchyně 34 (Nesuchyně)	133
Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech – O vodníkovi 35 (Šanov)	133
Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech – Filipojakubská noc 36 (Žďáry, Skupá, Rousínov, Všetaty)	134
Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech – Napoleonův poklad 37 (Nová Ves u Rousínova)	134
Alois Kalvoda (1875–1934) 20 (Křivoklát)	137
Výchova uměním	137
Walther Reinhard (1875–1947) 21 (Hořovičky, Jesenice)	141
Sestřička Páně	141
Vojta Beneš (1878–1951)	147
Za kožlanskými humny 38 (Šlovice, Petrovice, Hřebečnický)	147
Stanislav Reiniš (1879–1955) 22 (Rakovník)	153
Vydra z Černé tůně 39 (Křivoklát, Branov, Nezabudice)	153
Zdeněk Matěj Kuděj (1881–1955)	157
Ve dvou se to lépe táhne 40 (Rakovník, Lubná, Příčina, Všesulov, Čistá)	157
Antonín Trýb (1884–1960) 23 (Karlov)	163
Čertova skála 41 (Hracholusky)	163
Václav Rabas (1885–1954) 24 (Krušovice, Rakovník)	167
Červené housličky 42 (Krušovice, Rakovník)	167
Karel Čapek (1890–1938)	173
Válka s Mloky – Posvícení v Novém Strašecí 43 (Nové Strašecí)	173
Zdeněk Štěpánek (1896–1968) 25 (Rakovník)	179
Vzpomínky 44 (Rakovník)	179
Vláda Zíka (1900–1971) 26 (Lužná, Nezabudice)	185
Tajná vysílačka volá 45 (Týřov, Velká Buková)	185
Jan Alda (1901–1970) 27 (Řeřichy, Zdeslav)	191
Šťastnou cestu – Podzim, Slunečnice	191
Tomáš Antonín Pánek (1901–1983) 28 (Příčina)	195
V písni motorů 46 (Příčina)	195
Rudolf Jirkovský (1902–1989) 29 (Pavlíkov)	199
Karneval plynů – Výlet pana Dusíka do stratosféry	199
Z krás našeho kraje 47 (Všetaty, Skřivaň, Hracholusky – Valachov)	200
František Markup (1902–1970) 30 (Rakovník)	205
Vendulka a mlynářčkové 48 (Krušovice)	205
Karel Mejstřík (1902–1994) 31 (Čistá, Senomaty, Rakovník)	209

Na přílepském bělidle 49 (Přílepy)	209
František Rachlík (1904–1980)	215
Pozdrav pámbu, pane Randák 50 (Lužná, Lišany)	215
Hugo Jindřich Slípka (1905–1982) 32 (Rakovník)	219
Ohnivá křídla	219
Václav Sábl (1906–1983) 33 (Smilovice, Dřevíč)	223
Sportovní pověsti české: Vyprávění o překrutném klání Sparta–Slavia	223
Olympijské pověsti a příběhy – Sami bohové byli při zrodu her	224
Vlasta Štáflová (1907–1945) 34 (Petrovice)	229
Děvčátko Dana 51 (Petrovice)	229
Břetislav Štorm (1907–1960) 35 (Řevničov, Rakovník)	235
Soví hrad 52 (Rakovník)	235
Antonie Hřibovská (1909–2002) 36 (Jesenice)	241
Soumraky a úsvity – Volyň	241
Donát Šajner (1914–1990) 37 (Čistá)	245
Paměti uličníka 53 (Čistá)	245
Vladimír Sainer (1921–2003) 38 (Krupá, Hředle)	249
Necínoví vojáci 54 (Hředle)	249
Reiner Kreissl (1924–2005) 39 (Děkov)	253
Michelob – pivo z Čech 55 (Šanov, Oráčov)	253
Česká pouť – Posvícení 56 (Veclov)	256
Ota Pavel (1930–1973) 40 (Branov a okolí)	261
Jak jsem potkal ryby – Koncert 57 (Branov)	261
Jiří Anderle (1936–) 41 (Pavlíkov)	265
Láska za lásku – Rodný dům 58 (Pavlíkov)	265
Roman Hartl (1976–)	269
Poslední večere	269
Tipy na další autory a literární díla s blízkou vazbou k Rakovnícku určená a vhodná pro děti a mládež	

RAKOVNICKÁ ČÍTANKA

kolektiv autorů

Editoři: Roman Hartl Mgr. Marcela Mrzenová Brigita Pospíšilová Bc. Andrea Tvarůžková
Mgr. Eva Konířová Mgr. Alice Zápalová Jana Vosyková Bc. Patricie Kovářová

Kolektiv autorů, kteří se podíleli na zpracování úkolů k ukázkám:

ZŠ a MŠ Čistá – Mgr. Markéta Kočová, Mgr. Klára Rudolfová
ZŠ a MŠ Hředle – Mgr. Iva Slámová, Mgr. Adéla Petrbočková
ZŠ a MŠ Jesenice – Mgr. Eva Konířová
ZŠ a MŠ Kněževes – Mgr. Vladimíra Gregorková
Vícjanová, DiS.
ZŠ a MŠ Kolečovice – Mgr. Eva Chalupová,
Mgr. Adriana Mesárová, Mgr. Jolana Kreislová
ZŠ a MŠ Kounov – Mgr. Bc. Václav Bělka
ZŠ a MŠ Krušovice – Mgr. Tereza Vránová,
Alena Dubnová
ZŠ a MŠ Křivoklát – Mgr. Lada Razímová,
Mgr. Michaela Miesbauerová, Mgr. Jitka Svobodová,
Mgr. Naděžda Kramelová
ZŠ a MŠ Lubná – Mgr. Martina Kounovská
ZŠ a MŠ Lužná – Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová, Mgr. Jana Procházková
ZŠ Mutějovice – Mgr. Marcela Mrzenová, Denisa Burdilová
ZŠ J. A. Komenského Nové Strašecí – Mgr. Adam Šabat
ZŠ a MŠ Olešná – PaedDr. Eva Fastová, Mgr. Zuzana Pavlíčková
ZŠ a MŠ Pavlíkov – Mgr. Jana Sýkorová, Mgr. Pavla Kýnová, Mgr. Petr Šiler
1. ZŠ Rakovník – Mgr. Alice Zápalová
ZŠ a MŠ V Zahradkách, Roztoky – Mgr. Olga Juráňová
ZŠ a MŠ Senomaty – Mgr. Alena Svobodová,
Mgr. Jana Macáková, Emilie Kapounová
ZŠ a MŠ Slabce – Mgr. Alena Hnízdilová, Mgr. Tereza Růžičková, Mgr. Petra Šnoblová, Mgr. Miloslava Vyskočilová
SŠ, ZŠ a MŠ Rakovník – Mgr. Alena Vožehová,
Mgr. Eva Rýgllová, Simona Jágerová

Velké poděkování patří také všem žákům, kteří se na přípravě pracovních listů podíleli.

Autoři ilustrací:

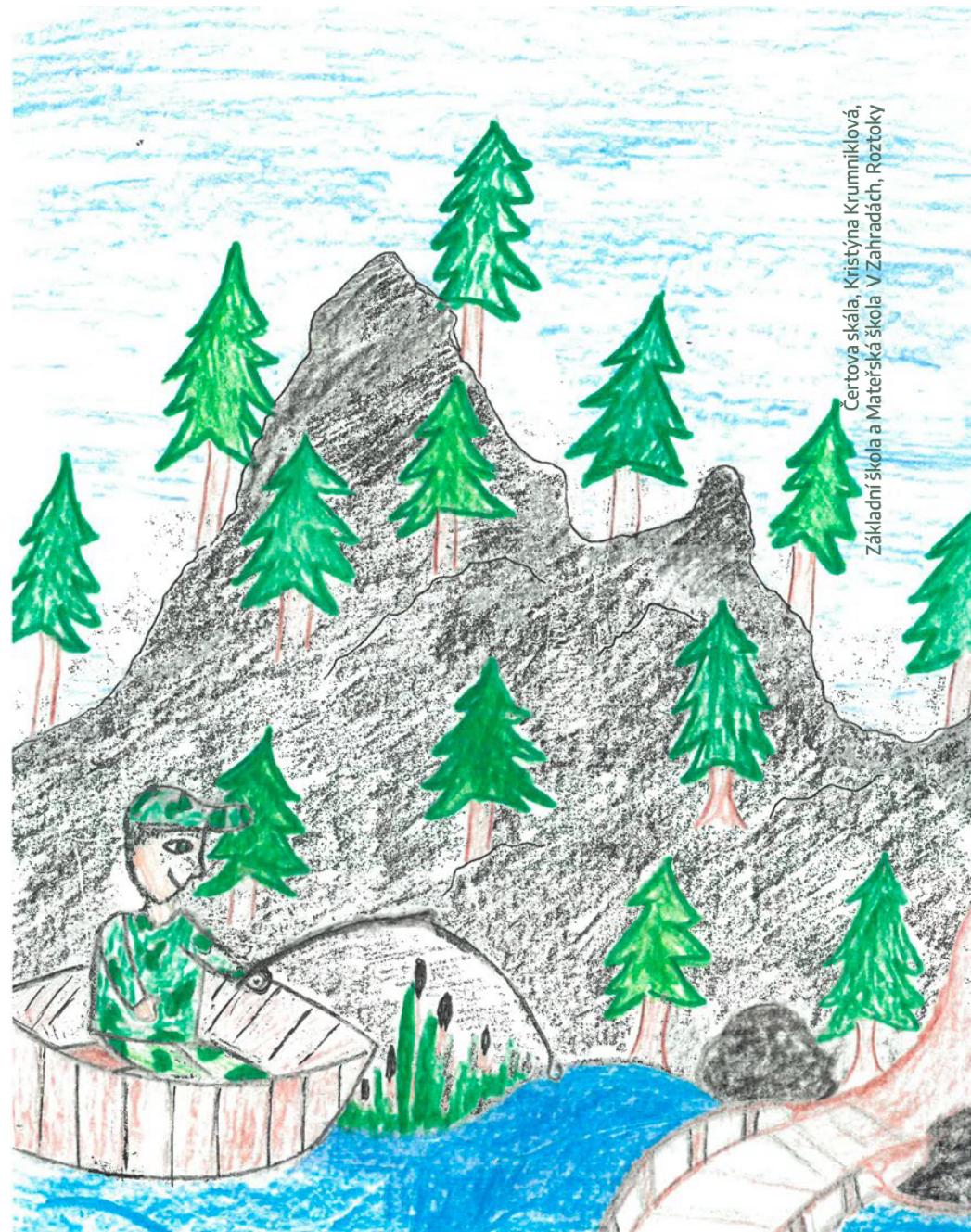
Bairak Veronika – 1. ZŠ Rakovník
Benešová Alenka – 1. ZŠ Rakovník
Bodnar Sofia – 1. ZŠ Rakovník
Bretšnajdr Tomáš – 1. ZŠ Rakovník
Cypriánová Vanesa – 1. ZŠ Rakovník
Erlichová Denisa – 1. ZŠ Rakovník
Grebáčová Ema – 1. ZŠ Rakovník
Háčková Anna – 1. ZŠ Rakovník
Ižold Sebastián – 1. ZŠ Rakovník
Jindráčková Zuzana – ZŠ a MŠ Pavlíkov
Krumniklová Kristýna – ZŠ a MŠ V Zahradkách, Roztoky
Kryštofová Eliška – SŠ, ZŠ a MŠ Rakovník
Lavičková Laura – 1. ZŠ Rakovník
Linhartová Iveta – 1. ZŠ Rakovník
Loder Matyáš – 1. ZŠ Rakovník
Marková Sofie – 1. ZŠ Rakovník
Nemešová Kristýna – 1. ZŠ Rakovník
Pařízková Adriana – 1. ZŠ Rakovník
Pešková Nela – 1. ZŠ Rakovník
Podolková Adéla – 1. ZŠ Rakovník
Rencová Julie – 1. ZŠ Rakovník
Rys Patrik – ZŠ a MŠ Chrástany
Sahulka Václav – 1. ZŠ Rakovník
Sárová A. – ZŠ a MŠ Jesenice
Štěrbová Eliška – 1. ZŠ Rakovník
Tesařová Klára – 1. ZŠ Rakovník
Vencefr Jáchym – ZŠ a MŠ Pavlíkov
Veltruská Vanda – ZŠ a MŠ Kounov
Zabilanská Michaela – 1. ZŠ Rakovník
Závora Filip – 1. ZŠ Rakovník
Zinková Eliška – 1. ZŠ Rakovník
Zýková Nikola – SŠ, ZŠ a MŠ Rakovník

Děkujeme všem žákům a také paní Evě Konopákové a panu Petru Dyršmídovi, kteří nám pro obhacení čítanky poskytli své ilustrace dokreslující krásy Rakovnícka.

Vznik této publikace byl financován z Operačního programu Jan Ámos Komenský v rámci realizace projektu Místní akční plán ORP Rakovník IV reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300.

První vydání – prosinec 2025.
Náklad 400 ks
Grafická úprava Michaela Sajfridová
Ilustrace titulní strany – Ema Grebáčová, 1. ZŠ Rakovník
Litografie a tisk Lokša PrePress, s. r. o.

Výstup „Rakovnická čítanka“ byl vytvořen v rámci projektu: „Místní akční plán ORP Rakovník IV“, reg. č. CZ.02.02.XX/00/23_017/0008300.

Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

VÁCLAV KROLMUS (1790–1861)

Katolický kněz, průkopník archeologie, sběratel pověstí a lidových zvyků Václav Krolmus pocházel z Mladoboleslavska. V letech 1832–1840 působil jako farář na Zvíkovci na Křivoklátsku. Na svých výzkumných a sběratelských cestách navštívil i řadu míst na dnešním Rakovnicku. Jeho nejznámějším dílem je národopisná sbírka Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví českoslovanské, která ve formě sešitů vycházela v letech 1845 až 1851. V ní zachytil i některé obyčeje a pověsti z Křivoklátska a Rakovnicka, například pověst o Čertově skále u Hracholusk nebo o Dýmovi, strážném duchovi křivoklátských lesů.

ČERTOVA SKÁLA U VEJROVÉ SKÁLY (1845)

Na pravém břehu Mže pod Kouřimcem, velikánskou skalou, sídlil před dávnými věky rybák, proti Vejrové skále veliké, opět na druhé straně nad řekou Mží strmící, který viděl Kouřimec kouřiti a slyšel kuhana, nočního ptáka, na pustém hradě tejřovském „Kuha! Kuha!“ noční dobou při krásné povětrnosti kuhati. Soudil (jako všichni obyvatelé okolní) na kruté bouřky, lijavce, povětrnost vlhkou a povodeň velkou. Lál na ně i na tu povětrnost budoucí a na své břímě těžké. Vtom se mu mládenec zeleně přistojený vyskytl, huhňavě k němu promluvil: „Chojhsinahříkáš?“ Rybák mu vše vypověděl. Na to mu řekl: „Chomhi dáš, jháthi vystavím most.“ Rybák mu připověděl svou jedinou dceru, a musil se mu krví svou vlastní zapsat, až ho dostaví, že sobě pro ni přijde.

V tom se ztratil mládenec, vítr ukrutný se po něm strhl, země se pod ním a hory nad ním prý třásly, stromy praskaly, se vyvracovaly, skály se pukaly a celé skály čert na bedra svá bral a do řeky metal. Rybáku vlasy hrůzou a strachem jako hřebíky vstávaly; na to si nepomyslel, že by to sám čert Kramperák byl býval. Vidí, že jest zle, že svou jedinou dceru, (kteráž ho jako starého vdovce opatrovala), čertu zadal. Vidí, že Kramperák most doklenuje. Lituje srdečně svého hříchu, kaje se, volá svatého Víta, vyhodí mu vzhůru do povětří kohouta. Kohout v povětří zakokrhá, čert, který na bedrách svých veliké kameny poslední na most nesl, slyšíc kohouta, oťrásl se, kameny pod Vejrovou skálu hodil, zahuhňal, rybáku zahrozil, v tom se ztratil, vítr se po něm zvedl, vystavený most se sesul, voda ho vzala, a zde na památku věčnou ty čertovské kameny ukazují, odtud se říká U Čertové skály.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Petra Šnobllová a Mgr. Miloslava Vyskočillová – Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Zdroje:

kh: Václav Krolmus, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce) 2/II K–L, 1993.

W. S. Šumlork (Václav Krolmus): Čertova skála u Vejrové skály, Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy, sešitek první, 1845.

Náměstí Rakovník, Patrik Rys,
Základní škola a Mateřská škola Chrástany

FRANTIŠEK XAVER SIMENEC
(1807–1886)

Rakovnický rodák a katolický kněz František Xaver Simenec se věnoval literární tvorbě pouze krátce, a to v první polovině 30. let 19. století, v době svých studií, jimiž se připravoval k povolání kněze. Jeho skromný spisovatelský odkaz obsahuje i díla s rakovnickými motivy: V roce 1831 uveřejnil v literárním časopise Jindy a nyní méně známou verzi pověsti o původu Rakovníka ve formě básně a o čtyři roky později v časopise Květy historickou povídku ze 17. století s názvem Ema Kokrdovská, pojednávající o statečné dívce, která zachránila Rakovník před tlupou nebezpečných zločinců majících v úmyslu město vypálit. Od roku 1836 působil Simenec jako zámecký kaplan v Liblíně na Rokycansku, poté na dalších místech v okolí Prahy a v Praze.

RAKOVNÍK
(1831)

Aj, vzhůru moji poddaní
hbitě se k práci mějte,
na ten palouk urovnaný
za lesem se dál ptejte.
Kde mne včera Libín mírný,
sluha ke mně vezdy věrný,
od smrti statně chránil,
když divokou zvěř ranil.

Tam vypleňte kolem lesy,
stavte sobě stavení,
a nazvěte je Kněžnovsí,
by zůstalo znamení,
kde vaše kněžna ouzkosti
měla, a Libín z vděčnosti
svou chrabrost vynaložil,
život by jí prodloužil.

Ha! Tak volá ze svého hradu
ta hlavačovská kněžna,
a poddaný hned tu radu
lid za dobrodiní zná.
Pádějí hned do údolí,
plenějí lesy ve vúkolí,
v prsou se jim zmáhá ples,
že budou mít Kněžnoves.

A šestý již pracují den,
až z čela jim pot teče,
a jiný zase dřeva kmen
k základu chýše vleče.

Aj, vody se dokopají,
všichni do ní nahlédají,
zírá jejich ostrý zrak,
jak ve vodě plave rak.

Rak velký, neobyčejný
odhání je od práce.
Běžejí ke kněžně svlečení,
vypravují jí krátce,
co jim práci zamezilo,
a pozorné učinilo.
By šla s nimi v to místo,
že jest to v pravdě jisto.

Kněžna sličná co bohyně
hned sedla na vraníka,
klusá ta hrdá lovkyně,
bodá stále koníka.
Na to místo, by viděla,
co od poddaných slyšela.
Neb ta podivná pověst
zdála se jí býti lest.

Přiklusá právě v to místo
mezi svůj poddaný lid,
vidí všecko v pravdě jisto,
radost počne u ní dlít,
raka velí vytáhnout ven
a dí přívětivým hlasem
tu pozornému lidu,
an pozbyl všeho klidu:

I slušno slova nazpět vzít,
když příhoda to žádá,

což vynecháno nemůže být,
nám zjevně důkaz dává.
Budiž tedy místu tomu
jméno rozkoše plodnému
zde od raka Rakovník,
Libín bud' v něm panovník.

Veselil se lid kolem ní
v bohatýrském plesání,
žehnal její založení
s vděčností bez přestání.
Tak měla ta kněžna česká
Dobromíra Hlavačovská,
základ Rakovníku dát,
nám památku zanechat.

Tmavá noc objala svými mohutnými křídly veškerou krajinu. Černá mračna, co veliké skály, zastřela klenutí nebeské; bouřlivý vítr klátil stovčými borovicemi, co rákosím na rybníku rostoucím; ohniví bleskové křížili se na obloze, strašliví hlasové hromů ze třech stran se rozléhali, až země se třásla, a hustý déšť, s kroupami smíšen, řtil se na došky pokrytou střechu osamělé hájovny. Tiše v chudé světnici, u krbu praskajícího, seděla dívka, pilně přikládajíc louč na dohořívající oheň, při jehožto mihajícím se světle z modliteb svou nevinnou duši na lůžko chudé chystala. Bylť to živý obraz tichosti a nepřetvářené nábožnosti. Jako skála uprostřed bezedného moře vztekajících se vln, seděla dívka, hluboko potopena v modlitbě vroucí. Nenadálý praskot hrůzně si počínající přírody strhnul děvů v jezero strachu, že odloživši modlitby, třesoucí se rukou okno otevřela, a v círou noc bystrý zrak vyslala. Tu vítr vyvrátí věkovitý strom, jenž hromovým třeskem skácí se před osamělou chatrčí, že dívka leknutím zavrouc opět okno, do kouta úzké světnice odskočí.

Ó, hrůzná noci, dí, něžně ruce sepnouc; ty jsi pravý obraz mého života! Černorouchou chmurou jesti zastřena má hvězda, každý krok můj klení divokého ujce provází. A proč? Protože nejsem jeho vlastní dítě, protože jsem z jeho sestry dcera, jízto neznajíc, co nemluvně do jeho náručí jsem přišla. Slyš mne ty za těmi černými mraky, milostivý Bože, jenž tyto velkorostlé stromy každoročně svlékáš, a zase oblékáš, svlékni i ze mne tyto těžké okovy, a rozlisti jinde života mého strom, aby duše má k úrazu nepřišla. Bože, vysvoboď mě z jeho nelaskavých rukou, vyprosti mě z propasti, nad nížto se vznáším.

Tu silně kdosi na chatrné dveře zatluče, a hřmotný hlas „Emo, otevři!“ zahučí.

Vyděšená děvů hbitě odstříci závoru, a hajný Mikuláš, celý umoklý, do světnice vkročí, maje sekeru na širokém rameně, kterouž ihned mrzutě za kamna zahodí. Bylť to muž vysoký, hubený, havranové vlasy kryly jeho vráskovité čelo; pod hustým obočím jisřily se dvě černé oči, z nichž strach a hrůza sršely, a kudrnaté vousy zastíňovaly jeho jizvy. Hněvivě na polekanou dívku pohlédna, sápadě zahouknul: „Nestůj tak nemotorně, a přines mi něco k jídlu. Dnešní vítr mi žaludek šeredně vyfoukal.“

„Drahý ujče, máte tam kus uzeniny, k nížto jsem vám z Rakovníka dobré kořalky přinesla.“

„Přines to sem,“ dí bublavě, a ještě cosi do sebe nesrozumitelného zamumlal.

Rychle, po prstech, vstoupila do síně, a v okamžiku ležela již večere na zetlelém stole. Mikuláš upřel svůj divoký zrak na polekanou děvů, neboť jej jakýs praskot v síni z mumlání vytrhl. Rachotilo to tam, jako by vítr břidlici na vysoké městské bráně pronikavou píseň hrál.

„Ó ne!“

„Co jsi zase nemotornou nepozorností v zkázu uvedla?“

„Odpusťte, závorka ležela na spiřině; a když jsem pro vás brala kořalku, spadla i roztloukla baňku plnou vody.“

„Vždyť povídám, hrnčíři by jen pro Kokrdov hliniště mítí musili! Máš-li jinou vodu?“

„Právě tu jenom jsem vám od Hlavačova přinesla, však jí třeba nebude, neb máte hojnost kořalky, a přitom ještě vody plnou štoudev z naší studnice.“

„Zpropadené cikáně!“ praští nožem na stůl Mikuláš. „Vždyť povídám, kdo si nalezenice a sirotky na krk uváže, více škody než zisku nabude. Slyš, Emo, třinácte let tomu

jest, co tě pečlivě u sebe chovám, ale v tom čase jsi mi tolik škody v hajnovně udělala, že jsem krásný dům v městě mítí mohl. Ale tentokrátě žádné prominutí. Náhoda nemohla se lépe o tvé vypravení pod Hlavačov postarati, jako dnes. Očekávámť dnešní noci přátele, a že jim ničím posloužití nemohou, alespoň čerstvé vody jim podám. Běž! Liják skončil své kvasy, ať zde opět brzo jsi; dnešní noci velká práce na mne čeká.“

„Ó, drahý ujče! Bázeň svírá prsa má, tma je venku, že člověk sebe sám nevidí. Nevíte-li, jaká pověst o studánce se roznáší?“

„Zadrž! Těmi báhorkami mě ušetři. Žádná hodina v noci není, kdež bych si tam mezi těmi rozvalinami nebyl zdřimnul. Však ani bílou pannu, ani její strakatou ovci jsem nikdy nespátl. Jdi!“

Ještě otvírala ústa sličná Ema k snažné prosbě, ale stahující se Mikulášovo čelo a žíla na něm naběhlá nepronokovaly žádnou útrpnost. I vzala džbán a s kalným okem opustila světnici, berouc se stromovým pod strašný Hlavačov.

Studánka od hajnovny byla asi čtvrt hodiny na louce vzdálena, pod příkrým vrchem, z jehož temene stromy na Kokrdov hrdě hleděly. Muselo se k ní přes velkou strouhu, ježto se lijavcem tak byla rozvodnila, že všechna luka potopila. Ukřutnost ujcova tísnila teď srdce dívky nevině, vidouc, že jeho mrzkému příkazu zadost učiniti nemůže.

Aj, tu se jí zdá, jako by ze straně hlavačovské slyšela strašný hlas: Emo, Emo, vrať se nazpět! I ohlíží se děvů v černé noci, rozesílá zraky v temnost její, však mimo oblohu a několik kroků vůkol sebe nadarmo se snaží prorazití temnost její. Emo! Emo! Neprodlévej, zní hlas opět, že až dívce džbán z ruky vypadne. Vyděšená vrací se k chaloupce, přitom však s takou opatrností, že ani ptáče svým návratem nepoděsila.

I přiblíží se k osvětlenému oknu a zočí tři škaredé, s Mikulášem rokující muže!

„Ema tedy,“ dí jeden ze škaredců, „není z tvé sestry dcera?“

„Není,“ odvece hranatý Mikuláš. „Třinácte let tomu, co jsem ji nedaleko v hustině po bitvě nalezl, hlídanou věrným sluhou, jemužto hlavu rozpoliv, vše co u sebe měl, s sebou jsem vzal.“

„Ach!“ vzdychla dívka, že až hovořící mužové, od stolu vstavše, „Zrada!“ jednohlasně zvolali.

Svižná dívka strachy vrhla se do jalovcového keře, pozorně poslouchajíc, jak dále si počínati budou. Utichli však opět, znova jen šepem radu mezi sebou berouce. I přitlačila ucho na okno, a všečen záměr jejich vyslechla.

Neobyčejná jakási zmužilost nadechla její oudy, že vyzuvši střevíce, co dechu měla, o závod s fučícím větrem pádila z lesa přes kopec, do půl malé hodiny vzdáleného Rakovníka, aby tam valící se naň neštěstí zjevila. Dosáhnuvši hřeben Bendovky, zvědavým okem obzírá město, však mimo dohořívající jednu hrnčířskou pec nevidí ničehož. Tichost panovala kol kolem, jen klepání mlýnů a chrastění břidlice na Vysoké bráně ji přetrhovalo.

Zlehka klepá na zatarasenou bránu, však branný, jemuž s lítostí bylo teplé lůžko opustiti, brumlavě se táže: „Kdo to?“

„Probůh, člověče,“ zvolá dívka, „vstaň bez prodlení, probuď obyvatele ze sna, sice vás všechny oheň zachvátí!“

„Což pak hoří?“ táže se rozespalý branný.

„Kdyby již hořelo, bylo by pozdě,“ odvece dívka. „Že sem však s tím předsevzetím přijdu, aby hořelo, budiž ubezpečen.“

„I dej mi pokoj, noční bludice; das ví, co v tvé kotrbě třeští.“ A po těch slovech se obrátí na druhou stranu.

Ó, tedy spi, brzo budeš oplakávat lenost svou!
I běží kolem města k hrnčířské peci, a kroky přicházejících žhářů na Bendovce již jí znějí v uších.

„Zažeňte sny od sebe,“ zvolá na dřímajícího hrnčíře a jeho učedníka. „Vzbudte sousedů svých, dříve než osvítlí čirou noc svým plamenem žravý oheň!“

„Emo,“ dí rozespálý hrnčíř, „jak sem přicházíš? Toť doba duchů; snad bys nás nechtěla klamným výtvozem děsiti?“

„Ó, nikoliv, dobrý muži! Kokrdovský hajný se třemi svévolníky chce vám vašimi vlastními domy dnešní noc jasně ozářiti. Jděte do města, svolajte všecko, malá chvíle vám zbývá.“

Hrnčíř na všech oudech strnul a studený pot se mu na čele vyrazil. „Tedy tvůj ujec a náš hajný chová ten pekelný zámysl?“

„On není můj ujec, budoucnost vám všecko odhalí. Nyní pospěšte. Dřív než tam dojdete, snad již stodoly v plamenu budou.“

Vzápětí běží do města, budí, volá a obyvatelé polonazí vybíhají pod širé nebe.

„Hoří! Za Vysokou bránou!“ volají společně, a branný truchlivé znamení na zvon dává.

„Ven! Ven!“ zvučí ze všech stran, „paliče musíme dostat! Na vše strany se rozejděte, aby na jiných stranách nezaložili.“

Zmatek panuje vůkol a zalíhá do všech bytů; bědující matky nemluvnátka s pláčem tlačí k prsoum. Kdokoli silný dost se cítí, spěchá k pomoci.

Ve zbývající části povídky se obyvatelům města podaří nebezpečný požár uhasit, zlotřilý Mikuláš je dopaden a odsouzen k trestu smrti a statečná Ema se díky šťastné náhodě shledá se svou skutečnou rodinou, od níž byla před třinácti lety za dramatických okolností násilím odtržena – po porážce v bitvě na Bílé Hoře musel její otec jako stoupenec poražených vzbouřenců opustit Čechy. S manželkou a dvouletou dcerou Emou se vydali na západ, u Rakovníka však byli přepadeni, manželka zabita a dcera unesena. Emin otec bloudil třináct let cizinou a po návratu do vlasti vedla jeho cesta na manželčin hrob u Rakovníka a poté do kostelíka svatého Jiljí, kde se náhodou setkal s Emou. Aniž měl tušení, že má před sebou svou dceru, vyprávěl jí svůj příběh, aby se nakonec ukázalo, že Ema je jeho ztraceným dítětem. Šťastným shledáním otce a dcery povídka končí.

(Zkráceno a upraveno)

Hrad Křivoklát, Filip Závora,
1. základní škola, Rakovník

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Alice Zápalová – 1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153.

Zdroje:

Fr. Batha: Dva zapomenutí veršovci (Fr. Kočí a Fr. X. Simenec), Věstník Musejního spolku královského města Rakovníka a politického okresu rakovnického, ročník XXVIII.

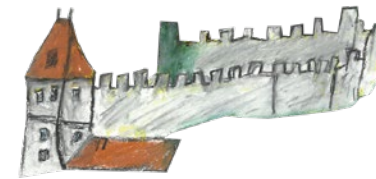
F. X. Simenec: Rakovník, jindy a nyní, č. 22/1831.

F. X. Simenec: Ema Kokrdovská, Kwěty, 14. 5. a 21. 5. 1835.

FRANZ ALEXANDER HEBER (1815–1849)

Rodák z třebekovské hájovny u Jarova nedaleko Plas na severním Plzeňsku Franz Alexander Heber se zabýval historií českých a moravských hradů. Ve čtyřicátých letech 19. století vydal sedmisvazkové německy psané dílo s názvem *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* (česky pod názvem *České hrady, zámky a tvrze*), knihu o moravských hradech a jejich pověstech *Mährens Burgen und Ihre Sagen* a knihy o historii hradů *Bezděz a Hrubá Skála*. Heber se vyučil kupcem, začátkem čtyřicátých let ale své povolání opustil a věnoval se výhradně své badatelské zálibě. Se skicákem pod paží chodil pěšky po Čechách a Moravě, kreslil hrady a sepisoval jejich historii a pověsti. Z hradů na dnešním Rakovnicku věnoval ve svém rozsáhlém literárním díle největší pozornost Týrovu a Křivoklátu. Vyprávění o Křivoklátu, které zařadil do sedmého svazku svých *Böhmens Burgen* (1849), zpestřil o pověsti z celého Křivoklátska, mj. o strážném duchovi křivoklátských lesů mistru Dýmovi nebo o původu Čertovy skály.

BÖHMENS BURGEN, VESTEN A BERGSCHLÖSSER, VII. BAND (1849; ČESKY POD NÁZVEM ČESKÉ HRADY ZÁMKY A TVRZE, IV. DÍL – STŘEDNÍ ČECHY, 2012)

KŘIVOKLÁT (Úryvek)

Temné burácení hromu se valilo přes kopce a hrozivou ozvěnou naplňovalo i hluboké rokly a zářezy údolí Mže; sršivé blesky křižovaly temnou nebeskou bář a oslňovaly svou prudkou září pátravé oko, které s hrůzou sledovalo povlovný postup olověných, zkázu věštících mračen, jež celou vůkolní krajinu nyní uvrhávaly do ponurého, děsivého přítí. Větrná smršť se burácivě řítila do údolí a roklí, s hukotem svištěla průjezdy a komíny, vichrné víry zvedaly ze silnic prach a v divokém spěchu jej hnaly v hustých mračnách před sebou. Všechno živé hledalo před blížící se hrozivou bouří záchranu a chvátalo v údolích do bezpečí chalup; orkán zběsile lomcoval roubením, lámal prkna, strhával střechy a hrozil, že násilím prolomí skla jejich okének.

Vše zahalila skličující temnota; z černošedého mraku se snesly první těžké krupě, je, pouta rozhněvaných nebes se náhle roztrhla a na vyděšené obyvatele země se lily dolů celé proudy mokrého živlu, aby jim živě a názorně připomněly potopu s Noemovou archou a podobné události.

Při tom neúnavném běsnění a řádění rozpoutaných živlů, za otřesného burácení, hukotu a dunění, naplňujícího všechny bázlivé mysli děsem a hrůzou, jsme my poklidně

seděli v útulném hostinském pokoji pana Sýkory v Budech, půvabně rozložených pod starobylým hradem Křivoklátem.

Hustý lijavec šlehal do okenních tabulí a dával tak na srozuměnou, že si společnost ve svém útulném azylu pobude delší čas.

„Ještě sklenici, paní hostinská!“ zvolal hlasitě mistr mlynářský; „už vidím, že před rá- nem tuhle suchou světnici neopustím. Po takovém lijáku za žádnou cenu v noci přes lesy nepůjdu, leda bych stál o bližší seznámení s mistrem Dýmou, a před tím ať mě chrání Pán Bůh sám!“

„Kdo to je, ten obávaný mistr Dýma, který, jak se zdá, má u okolních obyvatel takový respekt?“ otázal jsem se revírníka sedícího mi po boku, neboť mlynářova řeč ve mně vzbudila zvědavost. „Je to snad nějaký proslulý loupežník?“

„Bůh chraň!“ odpověděl myslivec a vysvětloval: „Mistr Dýma je údajně skřet přebývající v křivoklátských lesích, ale blíže se s ním seznámit, k tomu jsem příležitost dosud neměl. Pověst o něm vypráví, že jednou se projevuje zle, jindy zas dobrácky, a prý to vlastně je nějaký zakletý muž bez hlavy. Nejčastěji se vyskytuje v údolích, když se v nich válí páry po velikých lijácích, a to skryt v mlze, pomocí níž se dokáže vyšvihnout až do mraků; také se zdržuje na temenech kopců, po lesích a dolinách. Když se k němu přiblíží samotný člověk nebo víc lidí v lichém počtu, roztrhá je; osoby v sudém počtu se od něj nemusí bát ničeho. Je to muž divoženek, co se vyskytují v lesích, v údolích a na lukách, kradou šestinedělkám děti a podkládají jim svoje vlastní – ty se dají snadno poznat podle toho, že mají veliké hlavy a krátké údy; říká se jim podvržeňátka. Dýma se zjevuje v různých podobách. Nejprve vystoupí ze země jak plamen, světélkuje jako spousta hvězdiček, hned nato se rozprskne do množství drobných plamínek, pak zas svítí jako rozžatá svíce anebo se promění v ohnivý sloup či se kutálí jako ohnivý sud. Často z něho vystupují bludičky, skotačí sem a tam, poutníka svedou z cesty, promění se v ohnivě kozy nebo jehňata, skočí na zbloudilého, dupou po něm a tloučou ho. Ty bludičky, to jsou nepokřtěné děti divoženek a hrají si spolu. A mistr Dýma se promění v chuchvalec ohně, pak se rozpojí, hned poskakuje, hned zas postává, nato se vyšvihne do povětří jako ohnivý drak a táhne za sebou veliký ohon podobající se koštěti. Vylétne na nejvyšší skalní vrcholky uprostřed pustých lesů, kolem dokola z něho srší ohně a on odtamtud shůry vyhlíží do všech stran, kde by se usadil. Když všecičko prošpehuje, ale místo pro odpočinek nenajde, znovu se zvedne a odlétne k svým přátelům čarodějům a čarodějnicím. Krouží v povětří nad jejich chatrčemi, jako had se provlékne komínem dovnitř a tam jim pomáhá v jejich hanebném konání, kterým si oni dopomáhají k blahobytu a kují pikle, jak jiným lidem přivodit škodu. Takhle to aspoň pověst vypráví.“

(Zkráceno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Naděžda Kramelová, Mgr. Lada Razímová a Mgr. Jitka Svobodová – Základní škola a Mateřská škola Křivoklát

Zdroje:

F. Bernau: Franz Alexander Heber, Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1879.
František Alexandr Heber: Křivoklát, České hrady, zámky a tvrze, čtvrtý díl, Střední Čechy, 2012, přeložili Vratislav Slezák a Jiří Ohlidal, ukázka na str. 177–182.

Mlýn Rakovnicko, Eliška Kratochvílová,
Střední škola, Základní škola a Mateřská škola Rakovník

FRANTIŠEK CHLÁDEK (1829–1861)

Básník František Chládek se narodil ve Hředlích. Pocházel z chudých poměrů. Své první básně skládal, když jako kluk pásł krávy. Byly o přírodě, o lidech, o věcech, které ho bezprostředně obklopovaly. Vyučil se tkalcem a usadil se s rodinou v Senomatech, kde se kvůli nedostatku práce ve svém oboru živil jako příležitostný řezbář. Občasné výdělky však k uživení rodiny se třemi dětmi nestačily. Chládek se zadlužil a situaci ještě ztěžovalo jeho zhoršující se onemocnění tuberkulózou. Jedinou útěchu přinášela Chládkovi poezie. Jeho verše však ve srovnání s jeho prvními básnickými pokusy, oslavujícími krásu přírody, zvážněly a zhořkly. Teď byla jejich tématem vlast, národ, svoboda, ale i vědomí blížící se vlastní smrti. Své verše, napsané na listech papíru, rozdával nebo půjčoval přátelům, aniž se staral o jejich navrácení. K širšímu okruhu čtenářů se Chládkovy básně poprvé dostaly zásluhou spisovatele, popularizátora české kultury a petrovického rodáka Alfreda Waldaua, který výběr z veršů venkovského řezbáře ze Senomat uveřejnil ve svém překladovém výboru českých básníků-samouků *Böhmische Naturdichter* (1860) a v roce 1861 v časopise *Obrazy života*. Chládkovo básnické nadání ocenil i spisovatel Jan Neruda.

PÍSEŇ PŘI ČESÁNÍ CHMELE

Čas přišel, česat chmel,
chmelař nyní jest vesel,
chmele dost, pěkně vzrost,
ó, to je radost.
Jestli bude platit hezky,
zapomeneme na stesky,
až peněz jak želez
shrábneme za chmel.
Chmelnice ta sice
dá roboty nejvíce,
orání, kopání, podřezávání,
tyčení a povazování
stahování a česání,
tu práci však splácí
hojně zlatý chmel.
Tatíci pěníci
nechtě si prázdní sklenici,
manželky na dcerky
kupují šperky,
synáčkové ať si hýří,
až se jim tváře zapýří,
všecky ty outraty

pak zaplatí chmel.
Tak hoši s rozkoší
přisedněte ke koši,
z chmelinky hlávčinky
češte dívčinky,
kde jste kdo, i staré babky,
česejte a nechte křapky
jen čistě a hbitě,
ať přibývá chmel.
Piva džbán bude dán,
až bude chmel očesán,
koláče roháče
jsou pro česáče,
hudba zazní ta nejlepší,
kdo česal, ten si vytančí,
jen až se očeše,
těšme se na chmel.

PÍSEŇ NA HŘEDLE

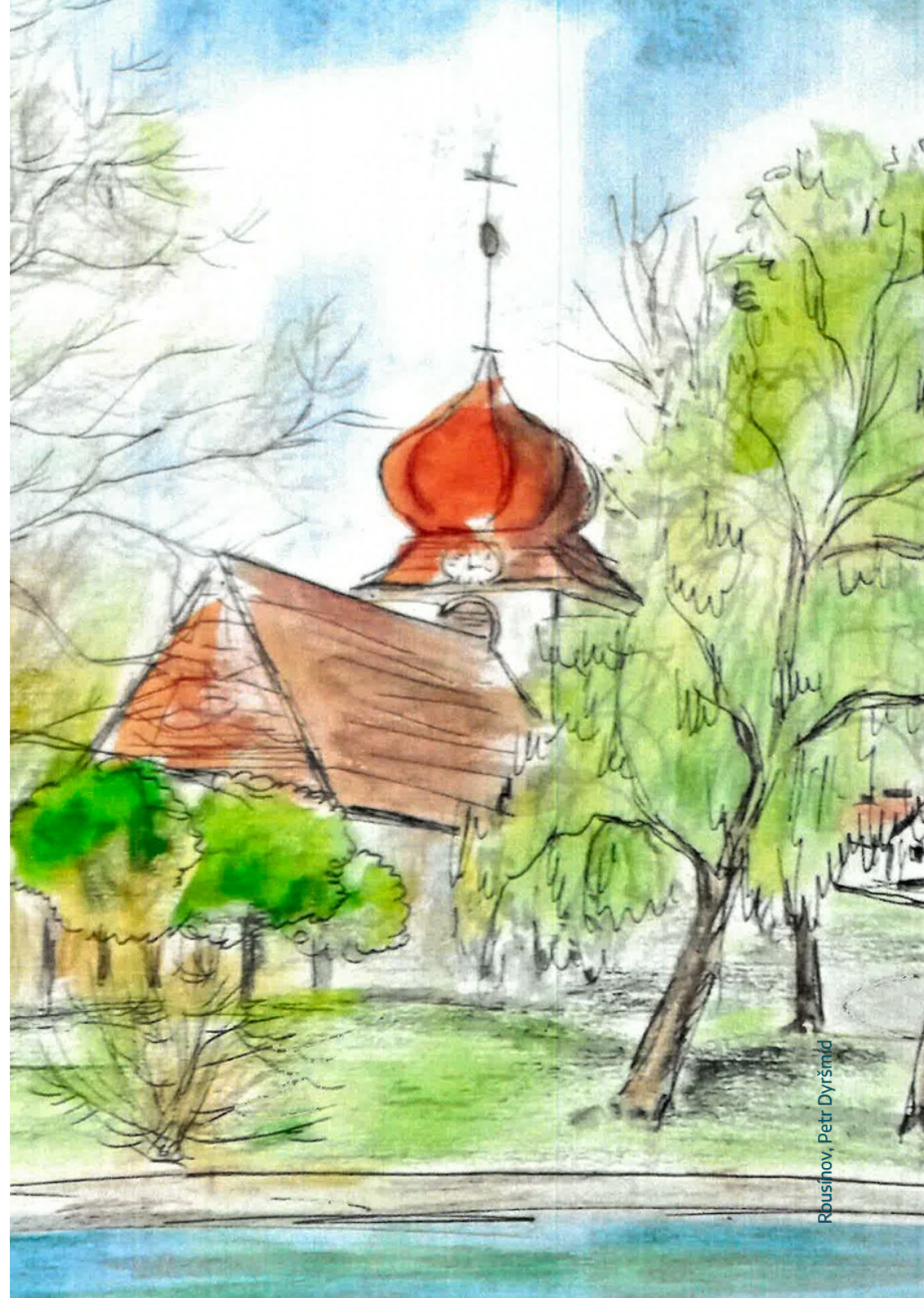
(Úryvek)

Pode Žbánem
v pozeňnaném,
pěkném údolí
zříš vesnici
při silnici,
uprostřed polí.
Pohled milý,
přespanilý
poskytuje směs
plotů, stromů,
stodol, domů
tvořící tu ves!

NAPOMENUTÍ

(Báseň o svobodě, úryvek)

Dejme pozor, dejme
na ni v každém čase,
nad ní bystře bdějme,
sic ji vezmou zase!

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová –
Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník.

Zdroje:
Roman Hartl: Básník, panel Naučné stezky po Hředlích.
František Chládek: Z básní samouka Františka Chládky (k vydání připravil Otokar Mokřý), 1884.
František Chládek: Písně, 1965.

JAN NERUDA (1834–1891)

Pražský rodák Jan Neruda patří k nejvýznamnějším osobnostem v historii české literatury. Psal především fejetony, povídky a básně. Jeho nejznámějším dílem jsou Povídky malostranské (1878). V nich na základě svých vlastních vzpomínek vylíčil obraz pražské Malé Strany a jejích rázovitých obyvatel v době svého dětství a dospívání (na Malé Straně, v dnešní Nerudově ulici, žil Neruda od svých čtyř let).

Jan Neruda měl blízký vztah k Rakovníku. Pocházela odtud jeho maminka Barbora. Byla dcerou zednického mistra Petra Leitnera ze Slabec. Narodila se v roce 1795. V prvním, bezdětném manželství ovdověla. Podruhé se vdala za vysloužilého vojáka a kantýnského v pražských Újezdských kasárnách Antonína Nerudu. Syn Jan byl jejich jediným potomkem, narodil se v mamčiných 39 letech.

Barbora Nerudová si mnoho let přivydělávala jako posluhovačka v domácnosti slavného paleontologa Joachima Barranda. Rodák z Francie proslul jako objevitel světoznámých nalezišť zkamenělin trilobitů u Skryjí a Týřovic na Křivoklátsku. Barranda díky své mamince poznal zblízka i Jan Neruda.

Neruda svou maminku velmi miloval a ve svém rozsáhlém literárním díle o ní mnohokrát psal – v básních, fejetonech i ve slavných Povídkách malostranských. V nich mimo jiné vylíčil mamčinu zálibu ve vykládání snů a sázení do loterie.

VELIKONOČNÍ FEJETON NÁRODNÍCH LISTŮ Z 25. 4. 1886 (Úryvek)

Vždycky, když blížily se Velikonoce, konaly se v naší malé domácnosti patřičné přípravy na ně. Byl jsem vyslán za bránu, abych tam natrhal po mezích trochu kozího pysku a někde na poli trochu mladého žita, čímž obojím barví se vejíčka tak krásně do žluta, a maminka pak vařila a barvila a vyprávěla vzpomínky ze svého mládí. Jak o velikonoční pondělí chodily venku v Slabcích děti na louku v celých vždy houfech. Jak tam z vršíku koulely malovaná vejce. Jak se při tom pokaždé krásně praly. A vnímavá duše moje naslouchala a umínala si, že učiní taktéž. ve

A učinila. Svedl jsem několik malovanými vejci obdarovaných kluků k Svatojánskému vršku na Malé Straně a řekli jsme si: „Teď budeme koulet. Čí vejce doletí nejdál, až tamhle dole za kanál, ten vyhrál.“ A já koulel první. Vejce se kutálelo, kutálelo, poskočilo si, chraplo a lehlo na schůdky. V tom okamžiku vyskočil ale truhlářský učedník, který nás byl průlinou okenice pozoroval, chytl moje vejce a začal je klidně loupat. I zdvihl jsem pohněván rychle ruku a mrštil druhým vejcem po smělcí tak trefně, tak mistrně, že vejce vlítlo k ševci Burghartovi do okna a zrovna panu mistrovi na skloněnou hlavu. Ustrnul jsem. Zůstal jsem ustrnulý, i když Burghart vyletěl z domu a kráčel dlouhým krokem ke mně vzhůru. hyt' mne za límec, ved' mne domů a odevzdal tu vždy ochotným rukoum dobrého otce. A následoval výprask.

(Zkráceno a upraveno)

FEJETON NÁRODNÍCH LISTŮ Z 21. ČERVNA 1891 (O CESTOVÁNÍ)

Už vandruju hezky dlouho světem. A užil jsem při tom co nejrozmanitějších prostředků dopravních.

Maminka a tatínek mne nosili na rukou. Rozpustilí kanonýři mne brali tatínkovi z rukou a nosili mne po kasárním dvoře v konvi. Do „malé školky“ jsem chodil po nohou. Na sousedovic Frantíkovi jsem jezdil „nákrčmo“ jako na koni. Z Rakovníka do Slabec k babičce mne kdysi hokynář vezl na trakaři.

Za zimy přes Vltavu jezdil jsem za šajnový groš na zelených sáňkách. Do Liblína jsem se jednou dal dopravit klatovským formanem. Do Berouna, Sedlčan atd. jezdil jsem poštou a omnibusem. Po Praze vozil jsem se drožkou, fiakrem, tramvají. Do Buštěhradu koňskou dráhou. Do světa železničním vagonem.

Přes přívozy jezdil jsem na pramicích. Po rybníku v Bezovce v šináklu. Po Cirknickém jezeře na dlouhé „slovinské kocábce“. Po kanalezzu v Benátkách na gondoli. Po „Zlatém rohu“ v kaiku. Podél istriánských a dalmatských břehů v bárkách a plachtových traghetti. Po řekách a mořích na lopatových a šroubových parnicích.

V Kolči jsem jezdil do splavu na volu. Přes dvě kulisy českého divadla přešel jsem svého času na slonu. Cestuje cizinou, jezdil jsem na koni. V Orientu na oslu. V Bosně na velbloudu.

Tady má čtenář názorný obraz, jak že tedy můj život „běžel“. Pochopí, že v mé paměti je celé museum dopravních prostředků. Že mnou může tedy občas zalomcovat i známá „sběratelská zimnice“ a já že se mohu ohlížet, jak bych si ještě museum doplnil. Schází mi dodnes zemní a vodní velociped, elektrická dráha, balon, pštros a žirafa.

(Zkráceno)

FEJETON NÁRODNÍCH LISTŮ Z 21. ŘÍJNA 1883 (O JOACHIMU BARRANDOVÍ)

Jáchym Barrandel!

Znal jsem ho od nejútlejšího mládí svého. Hned tenkrát – jest tomu tedy hezky dávno – činil na mne dojem muže již starého, což způsobila asi jeho lysá hlava a jeho vážnost a opravdovost.

Byl vysoké, přímé postavy; teprve v letech nejpozdějších, ale spíše studiemi než stářím, šíje jeho se poněkud naklonila, tělo však zůstalo přímé, krok jeho pevný a rychlý.

Líc Barrandova, výrazuplná, nevýslovně klidná, měla cosi velebného. Vídal jsem ho od dětství svého po mnohá léta den co den, mluvil s ním často, ale úsměv na tváři jeho, třeba jen lehýnký, postihl jsem jen málokdy. Podnes, kdykoli sobě myslím muže

naprosto opravdového, cílů svých sobě plně vědomého, myslitele velkého, tane mi na mysli tvář Barrandova.

Dojem ten naprosté opravdovosti a vznešenosti myšlenkového klidu pocítil asi každý, kdo Barranda poznal. Nechtěl ho jen potkávat na osamělých, kvapných jeho procházkách za městem, nebo mu byla popřána příležitost, vidět Barranda v studijním domácním sídle jeho, upjatého do dlouhého, přiléhavého kabátu šedého s uzounkým límcem a hlubokými kapsami, do nichž kostnaté ruce své schovával jako pro ohřátí se, písíciho u vysokého stolu nebo protlačujícího se úzkými uličkami svých skříňových a hromadových sbírek.

Avšak osobně znalo Barranda v Praze jen málo lidí. Neúčastnil se nikdy zábav, pracoval od svítání, a teprve pozdě odpoledne trávil nějakou hodinu v kruhu přátelském, aby zase pookřál z namáhavé své práce.

(Zkráceno a upraveno)

MATIČKA (1861)

(Úryvek)

Proto mně drahá tak
milá má matička,
že je tak malička,
že je tak chudička.
A kdyby byla snad
chudší než oblázek,
přec bych ji v srdci svém
choval co obrázek.
A kdyby byla snad
svázána v uzlíčku,
přec bych ji miloval
tu drahou matičku.

TÝDEN V TICHÉM DOMĚ (1867)

(Úryvek)

Bavorová byla lutristkou s duší s tělem, lutristkou nejvznešenějšího druhu, jenž již o samu vědu zavazuje, a požívala v oboru svém nechvalnější pověsti po celé čtvrti. Dokonalá lutristka není ale nikdy s prací hotova, chce-li se udržet na stejné výši, a musí užít každé prázdné chvíle.

Nikdo by neuvěřil, jak rozsáhlých je třeba příprav, než se jednou jedenkrát může najisto do lutrie vsadit! Dobré numero nevypočteš chladným rozumem svým, aniž se ti zjeví bleskem, leda že velkou náhodou, jižto nikdo rozvážný dbáti nebude; dobré numero není žádnou matematickou veličinou, aniž jakousi netělesnou vidinou, nevyrůstá ani z rozumu, ani z obrazotvornosti a přirovnal bych je květině nebo ještě spíše křišťálu, jenž potřebuje času na rozkvět a dozrání, jenž potřebuje také pevnou půdu pod sebou a tou půdou je numeru lidské srdce. Ano, srdce je vlastí numera, a jakož srdce lidské souvisí s celým světem ostatním, jakož na srdce to působí i nejvzdálenější hvězda magnetickou silou svou, takž souvisí také numero se světem celým. Pro ten původ

svůj je také numero nepopíratelným majetkem pohlaví ženského, a kdykoli se muž do toho vplete, přijde ihned na scestí, zabředne i utone v bahně rozumového vypočítávání.

Všeho toho, třeba by nedovedla se rovněž krásně vysloviti jako my, byla sobě Bavorová plně vědoma. Pěstovala numera, jako zahradník pěstuje ze semene květiny své, byla stejně vzdálena nahodilé hry s „trhačkami“ u kupců vyvěšenými i výpočtů zapletených a základem obsáhlých jejích operací byl snář „kumbrlík“.

Správný výklad snů je základem lutrie a výkladu tomu slouží „kumbrlík“. Avšak každý sen se nehodí k výkladu. Jsou zajisté měsíkové, kteříž mají jen málo dnů rozhodně šťastných; tyto jsou každé zkušené pěstitelce dobře známy, neboť jsou to „důměnli-
vosti od starých hvězdářů vyznamenané, avšak od řiditele nejvyššího všech planet potvrzené.“ Šťastný den nerodí ale také hned perlu svou, neboť jen nezkušenec neví, že je osm rozdílných „plemen“ snů a z těch že je jen páté plémě to pravé. Nejdřív sluší vyloučiti z luterního výkladu všechny sny, které pocházejí od zlého ducha (plémě osmé), jakož také ty, které se lidem bohumilým udělují co přímá zjevení (plémě sedmé). Snové, kteří pocházejí „od kmene nějaké nemoce“, z horkosti krve a myšlení, z vody v játrech neb plicích, nemají taktéž váhy. Plémě páté ale rodí se těm, „kteří na noc málo neb docela žádných pokrmů nepožívají a při tom také zdravé a uspokojené myslí jsou.“

K povedenému takto snu dává potřebné numerové výklady tedy „kumbrlík“.

Tím arcit' není řada pomůcek lutristčinych ještě v konci. Bavorová sice nedbala podobných hloupostí, jaká je např. ta, když si dá někdo devadesát nastříhaných čísel do sklenice a k nim velkého křížového pavouka, aby je pavučinami svými vytáh' – na to byla příliš rozumná; měla ale dlouhý plátěný sáček a v něm devadesát kuliček a z těch tahala sama každého dne pravou rukou tři a levou rukou tři. Vytažená takto čísla psala se zaznamenáním dne pečlivě na zvláštní archy a připsala k nim „já“, protože dávala také denně tahat muži a synovi, jakož i jiným jí sympatickým lidem, vše vytažené zapisovala a ku každé řádce jméno toho kterého připojovala. Čísla v tazích veřejných vyšla zapisovala zase na jiný arch, neboť seznam takový má svou důležitost; nelze sice s určitostí vyslovit zákon, dle kterého se tažená čísla opakují, avšak když v určitých dobách seznamy přehlídíš, trhne to tebou najednou u jisté řádky, a to je to vnuknutí.

A konečně, když přijde ta doba, kdy vyložený sen dobrého dne a plemene dojíti má svého vyplnění, když pak v době té zároveň se tatáž čísla tahají pravou a levou, když k tomu připojuje se také ještě to vnuknutí, nuž pak jdi a vsaď, neboť není již prázdné pochybnosti o jisté výhře.

(Zkráceno)

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Petra Šnoblová, Mgr. Miloslava Vyskočilová, Mgr. Alena Hníždilová a Mgr. Tereza Růžičková – Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Zdroje:

Roman Hartl: Jan Neruda, Barbora Nerudová, Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městyšů a obcí mikroregionu Balkán, 2013.

Jan Neruda: Týden v tichém domě, Povídky malostranské, 2. vydání, 1885, ukázka na str. 76–78.

Jan Neruda: Matičke, Kniha veršů (básně z let 1857–1867), 1868.

Jan Neruda: Fejetony, Národní listy, 21. 10. 1883, 25. 4. 1886, 21. 6. 1891.

Výhled Rakovnícka, Nela Pešková,
1. základní škola, Rakovník

ADOLF HEYDUK (1835–1923)

Básník Adolf Heyduk se narodil na Pardubicku, od šedesátých let 19. století žil v Písku, kde působil jako středoškolský učitel. V básni Smrt Břetislavova (1877) převyprávěl ve verších dramatickou událost, která se odehrála o Vánocích roku 1100 ve Zbečně, totiž zavraždění přemyslovského knížete Břetislava II., který se při návratu z lovu do svého zbečenského dvorce stal obětí atentátu, zosnovaného nepřátelským rodem Vršovců a spáchaného nájemným vrahem jménem Lorek. Okolnosti vraždy knížete Břetislava II. zaznamenal ve své latinsky psané Kronice Čechů (Kosmově kronice české) z počátku 12. století kněz Kosmas. Kosmovo vyprávění o krvavých Vánocích ve Zbečně roku 1100 posloužilo za námět i dalším literárním dílům. Báseň Smrt Břetislavova ze sedmdesátých let 19. století Heyduk později upravil a zkrátil. Druhou verzi básně zařadil do sbírky V zášeru minulosti, která vyšla v roce 1900.

SMRT BŘETISLAVOVA (1877)

I.
V lesíku je kolem Zbečna
smutno tak,
jak by smrt tam chladná kladla
vlastní znak.
Hvězda jasná v tmavé klenbě
hledá druž,
a za dubem ukrývá se
černý muž.
V dálce jiskří bujný komoň
podkovou,
a muž skrytý k zemi kloní
hlavu svou.
Sklonil – a teď ucho klade
k zemi níž –
„Hoj, ten mech mně právě nese
vzácnou tíž.“
Černý muž se zase vztyčil,
v stínu stál,

jako by se blízkých světél
Zbečna bál.
Klusal komoň, ostře klusal,
poskočil,
černý muž se na zad jezdce
přitočil.
A než dvakrát komoň jarý
tepnul zem,
klesla vzácná jeho tíže
oštěpem.

II.

Na Zbečně dlouho čekáno,
až by se vrátil Břetislav;
vše marné bylo – jemu vstříc
zbrojnošů poslán četný dav.
I přišli cestu na pravou,
tu divný výkřik lesem zněl
a po výkřiku kráčeli
až tam, kde dub se k výši pněl.
Tu při pochodních viděli,
jak kníže veskrz prohnán byl,
jak oštěp krvi vůli dal
a srdce v tluku zastavil.

III.

Na hradě mrtvola králova leží,
za vrahem po skalách zbrojnoši běží.
V patách už záhuba zlosynu jistá, –
ohléd se, tasí meč, v odpor se chystá.
Zmizel zas. – Pojednou výkřik je víže,
podobný jako když hledali kníže.
Spěchali – v rokli hle řeka, kde ječí,
Lorek tu napíchnut na vlastním meči.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Hnízdilová a Mgr. Tereza Růžičková – Základní škola a mateřská škola Slabce, okres Rakovník.

Zdroje:

dh: Adolf Heyduk, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 2/I H–J, 1993.

Adolf Heyduk: Smrt Břetislavova, Úplný besedník, 1877.

Adolf Heyduk: Smrt Břetislavova, V zášeru minulosti, 1900.

Kosmas: Kosmova kronika česká, vydání z roku 1950.

Náves na Drnku, Veronika Bairak
1. základní škola, Rakovník

JAKUB ARBES (1840–1914)

Spisovatel a tvůrce literárního žánru romaneto Jakub Arbes se narodil v Praze. Na střední škole byl žákem Jana Nerudy a postupně se z nich stali přátelé. Díky tomu se seznámil i s Nerudovou maminkou Barborou, rodačkou ze Slabec. Při návštěvách její trafiky v malostranské Ostruhové ulici mu vyprávěla i o svém blízkém vztahu k francouzskému inženýrovi a paleontologovi Joachimovi Barrandovi, objeviteli světoznámých nalezišť zkamenělin prehistorických mořských tvorů trilobitů u Týřovic a Skryjí. Na základě jejího vyprávění napsal Arbes povídku Trilobit (1890) a fejeton Matička Jana Nerudy (1894). S Rakovnickem úzce souvisí také Arbesova novela Český Paganini (1884). V ní volně podle historických pramenů vylíčil osudy fenomenálního houslisty Jakuba Schellera, který se narodil asi v roce 1755 ve Všetatech u Rakovníka a zemřel okolo roku 1800. Připojená ukázka obsahuje Arbesovo převyprávění legendy o Schellerově prvním a osudovém setkání s čarovným zvukem houslí, které se odehrálo v jeho dětství v rodných Všetatech.

ČESKÝ PAGANINI (1884) (Úryvek)

Zádumčivý večer podzimní.

Slunce právě zapadlo; původně žhavě purpurová záplava na západě v matných odstínech oranžova již hasne a tu a tam vůčihledně žloutne. Několik jen ještě minut a oslňující přechod slunného dne v tichou, hvězdnou noc jest dokonán.

Krajina – mělká a široká to kotlina, obklopená nevysokými tu a tam zalesněnými pahorky – halí se znenáhla v noční háv.

I víska Všetaty byla již ztichla. Kolkolem panuje hluboké ticho, rušené jen občas zaštěknutím psa, jenž byl někým z klidu vyrušen.

Však co to?

Nešlehnul tamo pod skalou, za kterouž bylo slunce zapadlo, z temného křoví rudý plamen? Šlehnul do výše jak ohnivý jazyk a zase se skryl – nejinak než jako když došková chatrč – – –

Ale tamo pod skalou není chatrčí...

Něco různého chrastí obklopuje vřesoviště na úpatí starých kamenných lomů, jejichž skalní pitoreskní stěny chrání je před dechem severu.

A přece objevil se ohnivý jazyk po chvíli nad křovím poznovu. Vzplanul vysoko a hned se zase přikrčil, jako by byl tlumen provázejícím jej bělavým kouřem, ale hned poté lze i z dále pozorovati, že to klidně hořící plamen, podobný ohňům, jež si pastuchové rozdělávají.

Kdo by tomu věnoval pozornosti?

V nejbližším, asi deset minut cesty vzdáleném statku fürstenberském nevšimnul si toho aspoň nežli malý, sotva osmiletý plavovlasý klouček, který před vraty statku bezmyšlenkovitě lelkuje, náhodou v onu stranu pohlédl.

Náhle zaštěknul kdesi nablízku pes, jako by byl zvětřil cizí osobu.

Hošík mimoděk se otočiv zpozoroval, že není více sám. Dva kroky před ním stojí malé děvčátko asi téhož stáří jako on. Je boso, v jediné jen sukénce a bez košilky.

Pleť jeho jest snědá, pocuchaný vlas černý a oči se lesknou v šeru večerním jako dva žhavé uhly.

„Čípak jsi? Snad nejsi cikáně?“ ozval se hošík.

„Jsem,“ zní lakonická odpověď.

Vtom rozštěkal se ve dvoře na řetězu uvázaný hafan. Cikáně střelhbítě se otočilo a dalo se na útěk. Utíká směrem ke skalině, pod kterouž plápolá oheň, jenž byl před chvílí veškerou pozornost hošíkovu upoutal.

Hošík dává se za prchajícím děvčetem. Vidí, jak zahýbá do stromořadí; vidí, kterak z počátku zřetelná postava vždy více se temní, stávajíc se neurčitou a splývajíc skoro již s temnými kmeny stromů, podle kterých prchá. V několika minutách se mu zdá, jako by v dáli již jen matný stín kmital podle stromů, až pak zmizel i stín, zabočiv za husté kroví na konci stromořadí.

Hošík bezděky se zastavil a zrak jeho zakroužil po nejbližším okolí. Pohled jeho jest přímo přimražen ohnivým jazykem, vyšlehujícím nyní za hustým křovím nepoměrně intenzivněji nežli před chvílí, dokud se naň díval ode dvora. Těsně za plamenem vypíná se kolmá, pítoreksně roztrhaná skalní stěna, od jejíchž zarudlých, místy hnědých ploch odráží se rudý plamen v nesčetných odstínech.

Nad skalinou klene se temná již obloha s nesčetnými, vždy jasněji kmitajícími hvězdami – nad plamenem vznáší se k obloze bělavý kouř – a kolkolem hluboké tajemné ticho.

Chvilí stojí hošík jako u vidění.

Čarokrásný obraz má tajemnou moc; vábíť jako bludičky.

Vtom vzrušeno hrobové ticho večerní zvláštními tóny.

Jasný táhlý zvuk, podobný zvuku stříbrného zvonku, zazněl jásavě, ale hned poté tetelily se vzduchem zádumčivé tóny, jako když v hlubinách duše roztruchlený slavík zanotuje poslední svou píseň.

Nebyl to zpěv ani ptačí, tím méně lidský; nebyl to nápěv žádné písně, slovem nebylo to podobno ničemu, co byl hošík až dosud slyšel.

Někdy to kviklo, jako když se zpívající zajíkne, někdy vrzlo, a hned plynuly tóny volně, buď jásavě nebo zádumčivě, jako když zpívá někdo přímo zázračným hlasem nejmilejší dojemnou píseň.

Hošík naslouchá se zatajeným dechem.

Večerním, vlastně již nočním tichem tetelily se brzo jásavě, brzo zádumčivé tóny nástroje, o jakémž nemělo klouče posud ještě ani ponětí.

Hošík pomalu plížil se podle kroví, až octnul se v skalní úžlabině, kterouž vedla stezka klikatě na skalinu. Bez rozmýšlení ubíral se po stezce vzhůru a v několika okamžicích se zastavil. Rudý plamen, jenž mu předtím chroští skrývalo, šlehnul jej přímo do obličeje: spatřil nyní oheň od země až k poslednímu žhavému výběžku.

Nalézalť se na skalní stráni, z které byl volný pohled na prostranství mezi skalní stěnou a hustým křovím na úpatí starých kamenných lomů.

Spatřil, co byl posud ještě neviděl – tábor cikánů. Všední, obyčejný tábor: oheň a na něm rožeň, kolem ohně několik snědých mužů, žen a dětí v rozedraných šatech, opodál pak malý vozík. Poznal i děvčátko, s nímž se byl před vraty rodného dvoru tak nenadále setkal. Sedělo na bobečku u ohně, majíc pravou ruku opřenu o rámě ošklivé stařeny a dívajíc se, jak se zdálo, upřeně k místu, z kteréhož se hošík právě díval.

Tajemné zvuky poznovu zatetelily se vzduchem a teprve nyní si hošík všimnul zřídla jeho.

Opodál ohně o skalní stěnu opřen stál mladý cikán, hrající na housle. Stál tam v plné záři ohně, takže mohl hošík každou podrobnost rozeznati. Všimnul si cikánovy tváře i hadrů, v které byl oblečen. Všimnul si podivných posunků jeho při hře, ba všimnul si i nástroje, z kteréhož tak divuplné tóny vyluzoval.

Avšak všemu tomu, co budilo právě úžas jeho, nemohl věnovati pozornosti nežli několik okamžiků.

Pronikavé zahvízdnutí a divoké houknutí zaznělo z tábora. Houslista přestal hrát. V mžiknutí oka byl celý tábor na nohou.

Drsné, hulákající hlasy, výhružné i bázlivé posunky a vůbec bezpříkladný poplach v táboře, kde měli patrně za to, že byli přepadeni, působil na hošíka jako nepředvídaná bouře.

Zmocnil se ho strach, ba úzkost přímo nevylicitelná.

Dal se na útěk. Prchal bez cíle, až zabloudil.

Druhý den k polednímu hošík nalezen beze smyslů, rozedrán a pokrvácen, pod nevysokou skalní strání, z které byl patrně v noci spadl.

Po několik dní vznášel se mezi životem a smrtí. Houževnatý organismus jeho však přece odolal. Horečka pominula a hošík se počal znenáhla pozdravovati. Z dobrodružné události pamatoval se pouze na přímo nevylicitelný světelný efekt, jaký poskytovala skalní stěna v záři plápolavého ohně a na divuplnou hru cikánovu na housle.

Jednoho dne překvapil otec hošíka při zvláštní primitivní hře. Hošík stál rozkročený před oknem, v levé ruce držel pod bradou podepřený kus dřeva, přes kterýž byl napnut motouz, v pravé ruce pak měl delší proutek, kterýmž přejížděl přes motouz nejinak, než jako by na housle hrál.

Otec se zamyslí, načež hošíka oslovil: „Nechtěl by ses učit na housle?“

„Chtěl,“ byla jediná odpověď, která šeptmo a nesměle splynula z hošíkových rtů.

Tvář hošíkova zazářila však přitom nevylicitelnou radostí.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková – Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

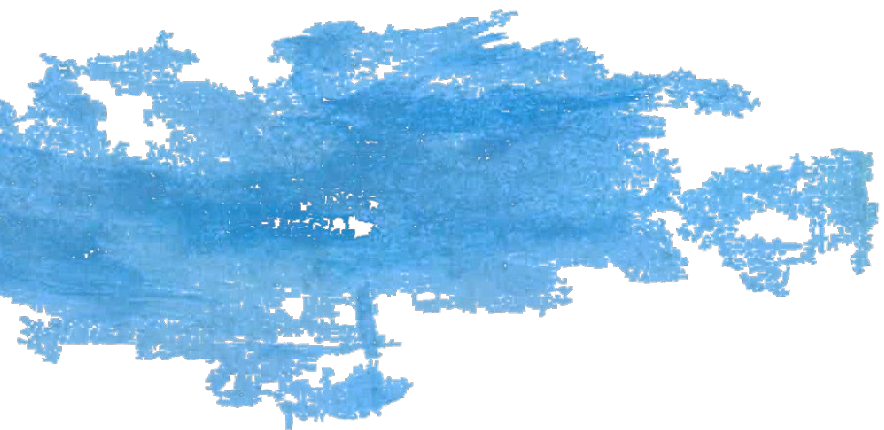
Zdroje:

mř: Jakub Arbes, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 1 A–G, 1985.

Jakub Arbes: Český Paganini, Divotvorci tónů, 1959, ukázka na str. 65–92.

Jakub Arbes: O Janu Nerudovi, 1952.

Jesenice, Petr Dyršmíd

JULIUS ERNST FÖDISCH (1840–1877)

Německý učitel, historik, etnograf a spisovatel Julius Ernst Födisch byl synem zámeckého zahradníka z Petrohradu u Jesenice. Působil jako knihovník, správce sbírek a společník hraběte Eugena Czernina na jeho zámku v Petrohradě, později jako středoškolský učitel v Praze a v Litoměřicích. V roce 1863 se podílel na archeologickém výzkumu laténské mohyly u Hořoviček, při kterém byla nalezena slavná laténská faléra – diskovitá ozdoba jezdeckého postroje, zdobená reliéfy lidských obličejů. Faléra z Hořoviček patří k nejslavnějším archeologickým nálezům z území Česka. Födisch napsal úspěšného průvodce Prahou, učebnici vlastivědy nebo historickou novelu Ústecký primátor. Pro náš region jsou cenné jeho národopisné příspěvky, věnované lidovým zvykům a pověstem severozápadních Čech, kam spadala i oblast dnešního Jesenicka. Födisch zaznamenal a v německých vlastivědných časopisech uveřejnil například pověsti o trpaslících z Krt, tamějším Božím kameni nebo pověst o bílé paní z Vlčího vrchu u Chotěšova.

BÍLÁ PANÍ NA VLČÍM VRCHU (1870)

Sotva hodinu chůze od městečka Jesenice se tyčí široký, protáhlý a hustě zalesněný žulový vrch jménem Vlčí hora. Kdysi dávno stál na Vlčí hoře hrad, ale dnes po něm nezůstala ani stopa. Zaniklé panské sídlo připomíná jen jedna skupina skal, nacházející se na úpatí vrchu a nesoucí název Zámecké schody. Skály jsou tam tak rozervané a nakupené jedna přes druhou, až budí dojem, jako by byly uměle naskládány na sebe. Podle pověsti ukrývají Zámecké schody tajný vchod do hradního sklepení, plného pokladů a sudů s vínem. V lese nedaleko odtud se nachází sedm mohyl, postavených z velkých kamenů. Tyto dávné hroby byly nedávno otevřeny a obsahovaly lidské kosti, urny, bronzové a zlaté předměty.

V Zámeckých schodech přebývá zakletá bílá paní. Pověst o ní vypravuje: Na Ullmannově statku v nedaleké vesnici Chotěšov spočívala těžká kletba. Devět hospodářů tam jeden po druhém zkrachovalo. Skončili jako žebráci bez domova. Ani desátému hospodáři se nevedlo dobře. Brzy přišel na mizinu stejně jako všech jeho devět předchůdců. Jednoho dne, bylo to na svátek Panny Marie, se brzy ráno vypravil do lesa, aby si nařezal soušky. Právě v okamžiku, kdy kněz v kostele sloužil mši, došel k Zámeckým schodům pod Vlčí horou. Zničehonic se objevila bílá paní a zeptala se ho, proč v tento svatý den není v kostele, ale v lese. Sedlák odpověděl, že se mu vede velmi špatně a přišel si do lesa nařezat soušky, aby pak jejich prodejem získal trochu peněz. Bílá paní pokynula sedlákovi, aby ji následoval. Branou, hlídanou velkým černým psem, vstoupili do sklepení s hromadami zlata a drahokamů. „Vezmi si,“ vybídla sedláka bílá paní. Sedlák sundal klobouk a začal ho plnit, ale klobouk měl díru, a co do něj vložil, to zase vypadlo ven. Proto se pokusil nastr-

kat zlaté peníze do kapes, ale kapsy se pod jejich vahou protrhly a peníze se rozkutálely na všechny strany. Nakonec si sundal boty a házel do nich kusy zlata. Ale špičky bot praskly a v botách zůstalo zrovna tak málo pokladů, jako v klobouku a v kapsách. Sedlák dostal strach, utekl ze sklepa a o rok později zemřel. Teprve pak byla kletba zrušena a dalším majitelům statku už se vedlo lépe.

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat – Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

Zdroje:
 Roman Hartl: Julius Ernst Födisch, Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014.
 J. E. Födisch: Weisse Frau im Wolfsberge, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, VIII. Jahrgang, 1870, s. 242 (přeložil Roman Hartl).

Rozhledna Senecká hora,
 Jáchym Venceř, Základní škola a mateřská škola Pavlíkov

MARTIN BOHUMIL HORNŮF (1844–1902)

Učitel a spisovatel Martin Bohumil Hornof se narodil v Kněževsi. Působil jako podučitel na školách v Lánech, Srbči, poté jako učitel na Novopacku a později jako ředitel škol na Pardubicku. Psal historické povídky pro mládež (Čeští vystěhovalci, Mnichova závěť, Čechové před Milánem, Ničemný kníže, Chytrý Dobeš atd.), napsal i knihu bajek a několik učebnic dějepisu a přírodopisu. S bratrem, učitelem Václavem Hornofem, sestavil sbírku hádanek s názvem Oříšky. Děj historické povídky Ničemný kníže (1880), inspirované mocenskými boji Přemyslovců, Slavníkovců a Vršovců o český trůn na přelomu 10. a 11. století, se odehrává také na pomezí Rakovnícka a Lounska – v Cítolibeč, v blíže neupřesněném lese „asi hodinu cesty na jih od Žatce“ a také na hradišti Dřevíč u Smilovic. Nelítostný boj znepřátelených rodů o moc vyústí v ovládnutí českého trůnu polským panovníkem Boleslavem. Získat trůn nazpět do českých rukou pomůže skupina odhodlaných českých velmožů v čele se zemanem Výhoněm Dubem z Cítolib a Čúšem, jeho „nejmilejším přítelem a důvěrníkem, držitelem velikého statku, který sousedil s pozemky Výhoňovými“. Výhoň Dub je za odměnu jmenován županem (oblastním správcem) na přemyslovském hradě Dřevíč. Čúš založí tamtéž kostelík, a to za peníze z pohanského pokladu, který uzmul proradným Vršovcům. Těm měl poklad dopomoci k získání vlády v Čechách a zároveň k vymýcení šířícího se křesťanství a opětovnému nastolení pohanského náboženství.

NIČEMNÝ KNÍŽE (1880)

S hlavními postavami příběhu, Výhoněm Dubem a Čúšem, se setkáváme ve chvíli, kdy se Čúš chystá odjet na hrad Libice, aby Slavníkovcům pomohl odrazit útok Přemyslovců, připravujících se zaútočit na hrad na základě falešných obvinění, našeptávaných jim úskočnými Vršovci, sledujícími vlastní mocenské zájmy.

„Mohlo by se stát, že bych v boji padl, a tu bych nerad s sebou vzal do hrobu jisté tajemství,“ řekl Čúš.

„Nuže?“ vybídl ho Výhoň.

„Pamatuješ se, že jsem před rokem byl na výzvědách v Žatecku, kdež jsem se tajně vloudil na shromáždění pohanů. Tam vyslechnul jsem, sedě na vysokém buku, rozmluvu Kochana (předáka Vršovců) se Všeradem (žrec – pohanský kněz). Jednu část jejich rozmluvy jsem ti zamlčel: Všerad totiž přiznal se Kochanovi, že pohané mají kdesi ukrytý ohromný poklad, a nabídl mu, že může k pokladu tomu sáhnouti, až bude bojovati proti Slavníkovcům nebo proti panujícímu domu knížecímu. Vyzval ho, aby s ním šel, že mu ukáže místo, kde poklad tento bezpečně uschován jest. Sotva odešli, sešplhal jsem z buku a tiše loudil se za nimi. Veliký žrec nadál se, že mimovolně prozrazuje největší

tajemství českých pohanů. I dovedl Kochana k jistému místu v žateckých lesích, kde uprostřed velkého houští stála stará obrovská lípa. „Dva kroky na sever od této lípy,“ pravil Všerad, „jest podzemní sklep, vchod do něho zakryt jest kamennou deskou, na které naházeno jest trochu hlíny a mechu. Odhrabeš-li mech a hlínu a vyzvedneš kamennou desku, máš volný vchod k našemu pokladu.“ – Měl jsem na tom dosti, a proto tichounce pustil jsem se svou cestou k domovu.“

„A leží tam posud onen poklad?“

„Ó ne! Pravil jsem tenkrátě sám sobě: Kochane, to by bylo příliš tučné sousto pro tvůj žaludek. Takovou věc mohou potřebovati hodní lidé k lepšímu účelu. Proto jsem pospíšil a roztomilý pokládek odvezl na svůj statek, kdež jsem si ho zakopal ve svém sklepe. Je to hezká hromádka zlata, stříbra a drahého kamení; věru poklad královský.“

„A co s ním chceš počítí?“

„Co? Prozatím ničeho, ať odpočívá v chládku v mém sklepe; kdyby se ale stalo, že by třeba bylo podpory nějakému podniku, který by sloužiti měl ku blahu národu, pak buď poklad vynesena na světlo denní. Naši praotcové snesli a nastřádali ho v domnění, že tím konají něco dobrého: nuže, nechť ho potomci jejich použijí k něčemu dobrému.“

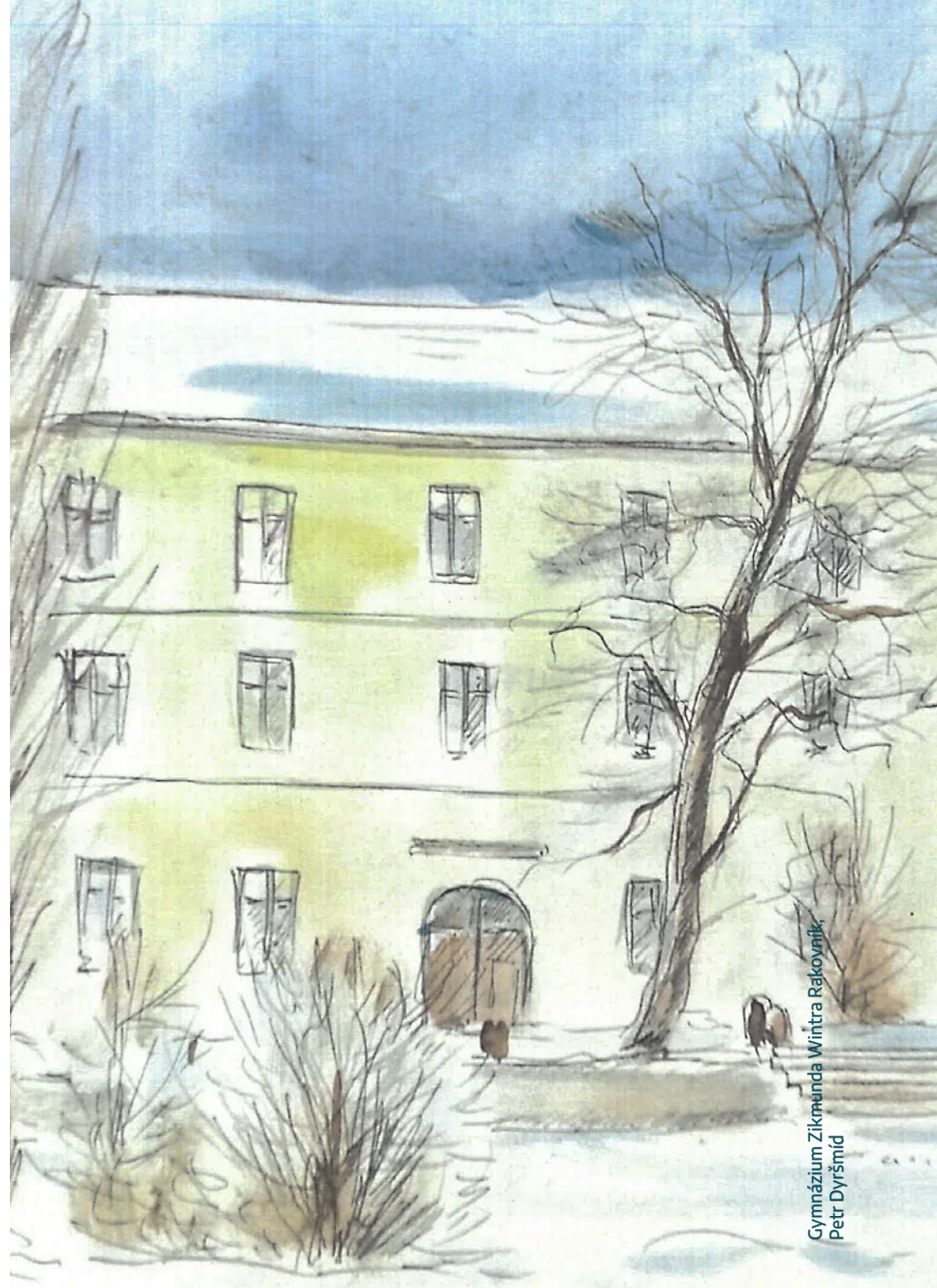
„Bůh ti žehnej, Čúši! Budou-li se v národu českém roditi vždy takoví šlechetní mužové jako ty, stane se jednou velikým.“

„Nu, nevykonal jsem příliš mnoho; přál bych si pro vlast vykonati více,“ omlouval se Čúš.

„Co ale bude říkati Všerad s Kochanem, až přijdou pro poklad a ono kde nic tu nic?“

„Také bych to rád viděl, to bude poprask!“

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Vladimíra Gregorková Vicjanová, DiS. – Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník.

Zdroje:

zp: Martin Bohumil Hornof, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 2/I H–J, 1993.

M. B. Hornof: Ničemný kníže, Chytrý Dobeš, dvě historické povídky, 1880, ukázka na str. 26–28.

ZIKMUND WINTER (1846–1912)

Středoškolský učitel, historik a spisovatel Zikmund Winter se narodil v Praze. V letech 1874–1884 působil jako učitel dějepisu, zeměpisu, českého a německého jazyka na reálné škole v Rakovníku. Během svého pobytu ve městě začal psát historické studie a povídky ze starších dějin Rakovníka, především z období renesance (16. a počátek 17. století). Wintrový povídky ze starého Rakovníka, známé pod souhrnným označením Rakovnické obrázky vycházely od roku 1880 v časopisech, později i v souborných knižních vydáních. Nejznámější z Rakovnických obrázků je povídka Nezbedný bakalář z roku 1883, pojednávající o trampotách pražského kantora během jeho působení v Rakovníku. Wintrový povídky vynikají živým podáním minulosti, působivým květnatým jazykem i citovostí. Svými povídkami se Winter obracel především k dospělým čtenářům, zaujmout ale mohou i ty mladší – například krátká povídka Člověk zmařený (1884), pojednávající o smutném údělu osiřelého chlapce z Viktorovského mlýna (Papírny) u Rakovníka, nebo veselá povídka Kdo s koho (1883), ze které pochází také připojená ukázka. V této povídce vylíčil Winter zápolení rakovnických kovářů a kolářů vs. krejčích v kácení staletých buků. Cílem zápolení bylo zjistit, kdo z nich je silnější – krejčí, nebo kováři? Jako zosnovatel zápasu vystupuje ve Wintrově povídce arcikníže Ferdinand Tyrolský, který tímto způsobem chtěl pobavit svou tajnou manželku Filipínu Welserovou, pobývající v té době na hradě Křivoklátě. Kácení stromů krejčími a kováři umístil Winter na louku v blízkosti Nového Domu.

KDO S KOHO (1883)

„Už jedou! Jedou!“ Tak volali kluci klusem přibíhající na louku. Purkrabě a drábové honem postavili se k silnici, aby panstvu připravili volnou cestu.

Jakmile se první koně s nádhernými jezdci objevili u louky, ztichlo obecního rázem, vždyť bylo teď velmi mnoho dívání hodného. V čele skvoucí družiny a pánů urozených jel arcikníže Ferdinand. Již z daleka usmíval se potutelně. Mezi paními na krotkém oslíku seděla překrásná Filipka Welserova. Některé dámy byly v nosítkách, některé na koních. Vše oděny byly v aksamit, zlatohlav. Filipína měla zlatý kříž na prsou, korunku perlovou ve vlasech a zavinuta byla v mantlík sobolí, pod nímž vykukovala žlutá hazuka atlasová. V ruce měla sličná paní oháňku pávovou.

Z pánů byli někteří oděni po husařsku, jiní většinou po španělsku v krátkých plundrech i pláštích a o vysokých kloboucích i peřestých obojcích. Hofmistr panin držel při sobě na sedle malého Ondřeje, synáčka jejího. Druhý, Karlík, byl s chůvou v nosítkách.

U louky panstvo seskákalo z koní. Arcikníže požádal, aby mu byli ukázáni oba nepřátelští cechmistři. Nebyli daleko.

Arcikníže ukazoval je svojí pěkné paní jako dva divoké medvědy. Bledá paní usmívala se na vytáhlého Berana i na neotesaného Bolehlava, aniž jí bylo potřebí vykládati, který z nich je krejčí, který kolář. Panna jim něco pěkného řekla, ale že to bylo po německu, nerozuměli tomu. Však líbilo se jim.

Když bylo po audienci, dalo se panstvo vésti Ladislavem Šternberským, jenž byl dnes jako všeho vrchní hofmistr, na louku do vyhrazeného místa. Panna usedla na stoličce, dámy podle ní. Chůva s dětmi nedaleko a páni buď vmísili se v lid anebo stanuli za stolicemi paninými. Arcikníže obcházel se Šternberkem kupy diváků tu stojících tu ležících. Bolehlav stoje v hromadě kovářů a kolářů měl najednou srdce strašlivé. Beran stál se svými opodál, ale tomu nebylo dobře už dávno. Krejčí bylo o mnoho hlav víc.

Když arcikníže po chvíli usedl mezi dámy, Šternberk hlasitě oznámil, který buk náleží kterému cechu. Krejčí popadli sekery, aby byli rychle na hotově, a hned postavili se v řad jakýs. Ani protivníci jejich pořád byli v chomáči, bylo lze už teď při krejčích pozorovati kázeň. Šest krejčích pokročilo na pokyn Beranův až k samému stromu. Beran stoje na hrbci travnatém nedaleko, napjatě hleděl k arciknížeti, jak dá znamení, aby řemeslo nemeškajíc se ani na chvilku dalo se do díla.

Konečně Ferdinand usmívaje se kynul. V tu chvíli oskočilo šest krejčích ohromný strom; dva sekali proti panstvu, dva zády k pánům, a dva bušili na bocích stromu druh proti druhu. První rány padly tu a tam. Kováři mlátili do stromu jako pošetilí, takže brzy je poléval pot. I protož oni nejprve odhazovali svoje kožené i soukenné kabáty na zem. Když kynul Beran druhému řadu, přikročili krejčí ke stromu velmi chutně, těžší oděv také odloživše. Jeden byl „v mužském šorci“ z plátna, jiný jen v košili vsoukané do širokých poutiv.

První nehorázný smích otřásal lesem, když Bolehlav zatal sekeru tak důkladně v tělo ohromného dřeva, že tři kováři měli tuhou práci, aby ji zase vyrazili. Byl z toho ovšem i zmatek. Zatím krejčíři pracovali jako v rytmu pěkně polehounku a chytře sekery šikmo stavíce. Kováři bušili do stromu jako do kovářiny, až třísky lítaly, a brzy udýchali se co koni v závodu.

Listí bukové mladé, hedvábné i loňské žlutě pergaménové šumělo nad hlavami divokých těch lidíček řečí nějakou žalostivou, a ptáci vysoko zděšeni vzlétnuvše z hostinného stromu kvičeli řečí ještě žalostnější.

Spanilou Filipínu vodil arcikníže přes tu chvíli k stromům a měl z toho radost dětinskou, když růže křivoklátská tím všecka se zveselila.

Koláři i kováři tepali, který kam udeřil, a na div bylo, že si neurazili ruce, hlavy. Krejčí už vysekali do stromu kolem kol dosti obšírný schůdek rovný tak, že by tesařům zaň nebylo stydět se. Beran stoje pořád na svém obvyklém místě chvílemi mhouřil očima po práci svých protivníků a nabýval myslí. Za chvíli kynul do třetice a třetí řad přátel šel do bitvy.

Zatím na druhé straně vznikla mezi generálem Bolehlavem a jeho nadějným Vaňkem váda. Začali se hádati o to, kterak lépe je sekati.

A poněvadž byli oba otec i syn výstupné povahy, ztropili o to hluk zbytečný a nemalý. Neslušnou hádku skončil pan Lacek Šternberský. Poslední slovo měl tatík, volaje za Vaňkem od díla vzdorně odcházejícím: „Jdi, jdi k čertu, ty takový, stakovoucí!“

A ze zlosti teď, aby nahradil, co zmeškal, dal se starý Bolehlav do sekání tak zuřivého, že někteří od stromu odskočili daleko. Byly vůbec směšné posunky na obou místech. Lidé si ukazovali na leckterého nemotoru kováře i na směšné kroucení krejčířovo a smáli se, kolik hrdlo stačilo. Víc za smích byli kováři už proto, že většinou majíce v hořejším patře páleným vínem rozsvěceno, směšně sobě v díle překáželi.

Arcikníže chodil od stromů k paním, a bylo patrné, že má z té švandy nemalé potěšení. Ale kdykoli přistoupil vznešený pán ke kolářům a kovářům, vždy jim přinesl neštěstí. Vidouce ti, kdož odpočívali, že Ferdinand se blíží, vpadli jako malí hromové mezi své přátele a strkajíce jimi semo tamo, bušili kam bušili a všechno v zmatek uvozovali. Teď sklouzl napilý Jíra a upadnuv jal se láti sousedu.

Po druhé, když kníže odešel, dal se nadbytkem všecken bojující cech do hádky, kteréž následek byl, že tři z uražených odmrštivše od sebe sekery, usedli v trávě a mračili se.

Pan fořtmistr vida, že krejčí na jedné straně buk již podeťali skoro do polou, zastavil na té straně práci a kázal krejčím sekati už jen se strany druhé. Kovářům nevelik ještě nic. Bolehlav přiskočil, když to pán kázal, k buku krejčířskému, aby vyrozuměl rozkazu páně, a pochopiv, i uviděv, na které míře protivníci jeho jsou, zaskřípěl na ně zuby: „Šelmy, už vidím, že máte zajetí úskoky!“

Z toho měl arcikníže opět radost a smál se, až se za boky chystal. Směle a skoro po přátelsku zvolal Bolehlav arciknížeti:

„Ti flutkové mají obmyslnost, ale ještě nevyhráli!“ A odstrčiv dva uondané kolegy, jal se znova tlouci do stromu, jako by smysly se byl pominul. V tom jal se buk krejčí praskati. Kteří diváci byli na blízku, ztichli. I ostatní dav hluče doposavad nevázaně pochopil, že rozhodná chvíle jest tu. Drábové zámečtí lid odháněli, aby panstvo mohlo buk ohledati, prve než smrtelné rány poslední dopadnou. I koláři a kováři nechali díla marného, jež podnikli v potu tváří, a díl zvědavě, díl závistivě přistupovali k buku svých protivníků.

Arcikníže přistoupil k buku a pochválil krejčí. Pan Lacek Šternberský přinesl pohár vína a říkal cechu krejčovskému připíjení. Fořtmistr s dráby vyklízeli zatím silnici, strojíce tím ohromnému stromu na zemi lože.

Když páni ustoupili zase, starý Beran radostí všecek posedlý popadl sekeru a s druhým cechmistrem dávali obru Goliášovi poslední rány. Praskot nastal veliký – strom se nahnul – lidé utíkali – strom se klonil na podiv pomalu – až na chvíli uvízl docela. Větve jeho objaly se totiž s protějšními stromy jako na rozloučenou; nevíte se, několik set let svorně tu podle sebe stály, dopřejte, aby chvíli se v objetí podržely. Konečně se pustily – a teď rychle sletělo ohromné dřevo na zemi. Země hrozně zaduněla a zachvěla se. „Poctivý cech krejčích z Rakovníka vyhrál!“ zvolal arcikníže a podal pohár vína Beranovi.

Purkrabě – správce hradu

Dráb – uniformovaný sluha vykonávající úřední nařízení

Arcikníže – vysoký šlechtický titul, bývají tak např. označeni synové krále či císaře

Aksamit – historické označení luxusní tkaniny, často z hedvábí, se zatkanými zlatými

či stříbrnými nitěmi, připomínající samet

Zlatohlav – brokát protkaný zlatými vlákny

Mantlík – plášť

Atlasová hazuka – delší svrchní oděv z lesklé tkaniny z hedvábí

Oděni po husařsku – starší typ módy – přiléhavý krátký kabát připomínající uniformu, úzké kalhoty různé délky

Oděni po španělsku – novější typ módy přicházející ze Španělska – kabáty s širokými prostříhanými rukávy, okružní, široké kalhoty těsně nad kolena (= plundry)

peřesté obojky – různobarevné límce (obepínající krk)

Hofmistr – správce domu panovnického; vysoký úředník dvorský

Cechmistr – hlava cechu, dnes „předseda“

šorc – druh krojové sukně; široká zástěra

Poctivice – mužské kalhoty ze sukna nebo z kůže, sahající obyčejně po kolena

Váda – hádka

Stakovoucí – od zájmene takový, přidáním – s se stupňovala míra, používalo se při nadávkách

Jal se láti – začal nadávat, spílat

Forťmistr – nadlesní, správce lesa

Flutkové – floutek – nezkušený, lehkomyšlný mladík

Obmyslnost – záludnost, zákeřnost

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:

Josef Bartoš: Zikmund Winter a Rakovník, 1937.

Zikmund Winter: Kdo s koho?, Rakovnické obrázky, řada první, 1910, ukázka na str. 105–110.

<https://cs.wiktionary.org/wiki>

<https://vokabular.ujc.cas.cz>

Hudební altán v Čermákových sadech Rakovník,
Eliška Zinková, 1. základní škola, Rakovník

VÁCLAV BENEŠ TŘEBÍZSKÝ (1849–1884)

Katolický kněz a spisovatel Václav Beneš Třebízský pocházel z Třebíže na Slánsku. Narodil se jako Václav Beneš, literární přídomek Třebízský přijal po svém rodišti. Psal historické romány, povídky, pohádky a pověsti, především ze svého rodného Slánska. Jeho nejznámějším literárním dílem je román Bludné duše z roku 1897. Děj románu se odehrává v takzvaném Podlesí, lesnaté oblasti na pomezí dnešního Rakovníka a Slánska. Bludné duše jsou smyšlenou kronikou selského povstání v Podlesí v době vlády císaře Josefa II. Do čela ozbrojené lidové vzpoury proti panskému útlačku se postaví záhadný šířitel českých knih jménem Refunda – ve skutečnosti přestrojený hrabě Kolovrat, který se po padesáti letech vrací do Podlesí, aby vyplnil poslední přání své zemřelé lásky, princezny Lucilie, a osvobodil zdejší utlačovaný venkovský lid z panské nadvlády. Aby hrabě Kolovrat alias Refunda dosáhl svého cíle, musí překonat řadu překážek a vypořádat se i se záštiplným poustevníkem Jarolímem od poutního kostelíka svaté Trojice nad Srbčí, bývalým komorníkem princezny Lucilie, který mu přičítá vinu za Luciliinu smrt. Vlastní děj románu proložil Třebízský působivým líčením krajeiny slánsko-rakovnického Podlesí, místních obyčejů nebo pověstí.

BLUDNÉ DUŠE (1879) (Úryvky)

Asi tři hodiny od Slaného vine se celým západním obzorem obloukovitý pruh černých lesů. K nám do kraje dívají se věčně věků s hlavami zasmužilými, jako by na ně boží slunce ani nezasvitlo. Když v jaře kolkol všude usměvavá zeleň, jsou čela jejich tmavá jako noc; když v létě kolkol všude samé zlato, jsou vrcholky jejich jako pochmurný mrak, kterýž v sobě nese pohromu; když v jeseni lítá po holých stráních „posvícení“, zamračenců se ani nedotkne; a když v zimě všude všechno bílo a když se ta bělota leskne jako nevěstiny atlasové šaty, hledí na nás lesy ještě zamračeněji, jako by byly plny hněvu a zášti až do kořenů.

A táhnou se daleko; musíš jimi kolik hodin cesty.

A mezi těmi lesy dřímají v údolínách tiché dědinky, namnoze dřevěné, střechy doškové a na těch doškách zelená se mechu jasnějšího, než na kořenech starých dřev v blízounkých lesích.

Těmto vesnicím říkají Podlesí a vesničanům Podlešáci.

(Zkráceno)

Nemůže býti zapadlejšího ani zapomenutějšího a, chcete-li, smutnějšího kraje než Podlesí v zimě za sněhu. Cesty zaváty, ouvozy zanešeny, dědiny roztroušeny mezi lesy jako ztracenci, doškové střechy na statcích a na chatách postříbřeny a kolem do kola chmurná, nevlídná stráž černých lesů.

V kraji říkají: „Podlešáci zalezli do děr.“ A objeví-li se někde člověk z Podlesí, mají ihned hotový posměšek: „Bude brzy jaro.“ Když v kraji popěvují: „Březen, za kamna vlezem“, Podlešáci prý odpovídají: „Duben, ještě tam budem.“ A když v kraji na polích pracují bez kazajek a nad jasně zeleným osením poletuje skřivánek a vyzpěvuje si vesele, je-

de-li tudy cestou do města Podlešák, má na sobě kožich a na hlavě beranici. Krajáci si tropí z něho úšklebky, zdali ten kožich a tu beranici veze na prodej a zač? Podlešák mlčí, ani se neohlédne a jen prudčeji bíčem popraskuje.

Letos přinesla sv. Lucie sněhu, že nebylo takové spousty pamětníkův. A při tom se černé lesy rozhučely, až teskně poslechnouti. Jiřice měly tu divnou, zádumčivou zimní píseň lesní z první ruky.

Ani dnes lesy ještě nechtěly dáti pokoje. Na chvilku utichly a umlkly, jako by si chtěly oddechnouti; ale potom jim to vyletělo vždycky až z nejhlubších útrob. Stříbro z doškových, prohnutých střech se sypalo a jiné přilétalo v obrovských chumáčích, až pod jeho tíhou latě a trámy sténaly.

(Zkráceno)

Slyšeli jste někdy o hlídce nebožtíků? – Nevím, zdali tak do dneška zvykem na Podlesí; ale tenkrát to bývalo leckde v kraji. Umřel-li kdo ve stavení, vynesli ho do komory, obléknuvše jej v bílý rubáš, k hlavám mu postavili lampičku, ve světnici sejmuli velký dřevěný kříž, zavěsili jej na hřeb opět k hlavám nebožtíka, a když se zešeřilo, nejstarší pod střechou usedl si do komory a – hlídal nebožtíka. Umrlec nezůstal ani minutu sám, a když se ve stavení všichni vystřídali, začal opět nejstarší. S hlídkou nebožtíků byly spojeny nejrozmanitější pověsti. Tak se kdesi na Podlesí vypravovalo: Jednou prý duše na cestě do nebe zabloudila, a když celý den a celou noc za oblaky poletovala, vrátila se do komory, v níž ležel nebožtík. Ale neseděl u něho nikdo. Duše potom v komoře zaplakala, zakvílela a opět uletěla. Snad do dneška cesty do nebe nenašla a bloudí mezi oblaky doposavad. Kdyby tam byli tenkrát nebožtíka hlídali, byli by mu rty otevřeli a duše by se byla do něho vrátila; mohl být živ ještě dlouhá léta a duše byla by našla pokoj a věčnou radost.

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka – Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Zdroje:

zp: Václav Beneš Třebízský, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 1 A–G, 1985.

Václav Beneš Třebízský: Bludné duše, Z různých dob, 1896, ukázky na str. 7, 110–111, 265–266.

Václav Braun: Václav Beneš Třebízský – obraz životopisný, Václav Beneš Třebízský: Z různých dob, 1896.

Hrad Křivoklát, Eliška Štěrbová,
1. základní škola, Rakovník

FILIP HYŠMAN (1851–1922)

Učitel a spisovatel Filip Hyšman pocházel ze Strakonice, od roku 1896 působil jako zastupující ředitel a posléze ředitel měšťanské školy v Novém Strašecí, kde se také usadil natrvalo. Psal pro děti, a to loutkové hry, verše (sbírky Jeník, Doma v přírodě, Drobečky, Z dětského ráje, Šťastné doby a další), pohádky i povídky. Napsal také několik učebnic a vlastivědný popis Slánska. V loutkové hře Nepravý císař Josef II. (1912) zpracoval pověst z Řevničova o sedláku Petru Láskovi, který se díky nápadné podobě s rakouským panovníkem vydával za císaře Josefa II., aby ulehčil robotujícím sedlákům. Do regionálních kulis umístil i děj loutkové hry Poklad v křivoklátských lesích.

KDE JE KDO

Kde je kohout?

Na dvoře.

Kde je myš?

v komoře.

Pejsek je před síní,

kočička v kuchyni,

krávy jsou ve stádě,

kozy jsou v zahradě,

bělounký

holoubek

vyletěl

na doubek,

koník je

před vrátky,

pojedu

na svátky,

koníček

hrabe zem,

do Prahy

pojedu.

Koníčku, hý!

PÍSNĚ

My rádi sobě zapějeme
jak v háji volné ptáče,
hned píseň skočnou, veselou,
hned jinou zas do pláče.
Jsou pěkné naše písničky,
z nich každá k srdci mluví,
v nich matky zpěv zní ozvěnou
i písně naší chůvy.
Jsou krásné naše písničky
a my jich do sta známe,
a šťastni jsme, když od srdce
si někdy zazpíváme.

RAK

Žáby křičí: kvakva kvak,
z díry leze starý rak,
za ním malý ráček,
zelený má fráček,
nabrousil si klepeta,
ocáskem jen třepetá,
na lov jíti ráčí,
na zad stále kráčí;
ráčka učí rak, rak, rak!
Mnoho štěstí! Kvakva kvak!

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat – Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

Zdroje:

B. L. Tyšler: Náš Slavín, Malý čtenář, č. 3/1889.

F. S. Klenovský: Památce Filipa Hyšmana, Vlastivědný sborník okresů slánského a novostrašeckého, č. 9–10/1923.

Filip Hyšman: Písně (Památce Filipa Hyšmana), Vlastivědný sborník okresů slánského a novostrašeckého, č. 9–10/1923.

Filip Hyšman: Kde je kdo, Zlatý věnec – výběr české literatury 19. století (výbor z nejlepších a nejtypičtějších ukázek z české literatury pro děti), 1961.

Filip Hyšman: Rak, Z dětského ráje – verše od Filipa Hyšmana, 1890 (1891).

ALOIS JIRÁSEK (1851–1930)

Spisovatel Alois Jirásek pocházel z Hronova na Královéhradecku. Psal historické romány, povídky a divadelní hry. K jeho nejznámějším dílům patří pětidílný román z doby národního obrození F. L. Věk, třídílný román Mezi proudy z doby počátků husitství, román Psohlavci o boji chodských hraničářů za svá práva v 17. století, román Temno z doby náboženského útlaku v 18. století, mládeži určené Staré pověsti české nebo divadelní hry Lucerna, Vojnarka a Kolébka.

Děj veselohry Kolébka (1892) se odehrává v době vlády krále Václava IV. v křivoklátských lesích – v hájovně Markyta v klíčavském údolí a na královských hradech Jivno a Křivoklát. Na Křivoklátsku začíná také děj prvního dílu Jiráskovy trilogie Mezi proudy (s podtitulem Dvojí dvůr; 1891). Na úvodních stranách románu sledujeme dobrodružné putování pražského univerzitního studenta Jana a jeho dvou přátel křivoklátskými lesy za Janovým příbuzným, hajným Šípem z hájovny v Dlouhém dole. Brzy nato je Šíp povýšen na královského ohnivce (při králových cestách zapaloval ohnivce ohně oznamující králův příjezd, měl však také za úkol vypalování sídel králových nepřátel apod.; jeho uniformou byl úbor z červené barvy). Po dosavadním ohnivci, Cardovi z Městečka, který nedávno zemřel, převzal Šíp nejenom jeho povinnosti, ale také osiřelý statek v Městečku. Připojená ukázka líčí stěhování hajného Šípa do ohnivcova dvora v Městečku.

MEZI PROUDY (1891)

Stará pověst vypravuje o české královně, jež ráda sídlíc na Hrádku Křivokláte, často sobě vycházela projít se údolím Rakovnického potoka. Chodívala proti šumnému jeho toku lučinou svěže zelenou mezi lesnatými chlumpy a stráněmi. Z jara, kdy lesy kol omládly, kdy lučina rozkvetla, kdy z olší při potoku i z blízkých lesů zvučel švehol ptactva, nebylo utěšenější cesty nad tuto lesnatým, tichým údolím.

Nebylo divu, že milá královna česká pouštěla se tou cestičkou dosti daleko, až obyčejně došla na hodinu na půlnoc od královského Hrádku, na místo, kde Rakovnický potok přibírá jiný, Ryšavu, hrnoucí se z chlumů a lesů odtud na sever.

Tam, kde tyto vody se sbíhají, kde údolí se mezi chlumpy a vrchy poněkud rozšiřuje, královna končila svou procházku, usedajíc, aby si odpočinula, aby nerušeně užila klidu a půvabů osamělého zákoutí, nežli se opět vrátí do hradu plného hluku a lesku. Lesnaté to zákoutí bylo královnino zalíbené „místečko“, a jinak ho ani nepojmenovala a nepojmenovali ho jinak ani pak, když královna už dávno měla své „místečko“ na Hradčanech v královské hrobce, kdy v klidném tom zákoutí pak osada založena. Říkali jí také „místečko“ a pak „Městečko“. Měla prostý kostelík, několik jen větších usedlostí a něco chalup dole při potoku i nad ním kolem na chlumích, u samého lesa.

Největší z těch statků byl „ohnivý dvůr“, majetek královský, v němž do nedávna hospodařil starý Carda, královský ohnivec, muž podivný, o němž v sousedství i v okolí sobě vypravovali, že měl divné spolky, že spustil-li kuši, střela její ničeho se neminula, že sám byl neranitelný, zato však že mival za bouřlivých nocí divné návštěvy.

Ten Carda starý zemřel neženat, bez potomků, bez příbuzných. Několik dnů byl dvorec jeho bez vlády. Jen šedivý pacholek jej opatroval a hlídal, co v něm zůstalo, zvláště dobytek, jelikož jmění královské, příslušné ke Hrádku Křivoklátku, aby ho nerozchvátli. Pak sem přišel hospodář znenadání.

Bylo pozdě odpoledne, když stanul před samou vsí Městečkem starý Šíp, maje s sebou synka svého a příbuzného Jana, studenta, a dva ohaře. Hajný se stěhoval.

Jak stanuli, Šíp dosud vážně zamyšlený ukázal před se a pravil:

„Tamhle!“

Zrakové mladých se upřeli na starý dvorec. Hrubá lávka vedla k němu za potok. Stál o samotě na úpatí chlumu, jehož lesnatá stráň zrovna nade dvorcem se zdvíhala. Část stavení byla z kamene, nenahozena, nebílená, jakož brána před ním. Ostatek stavení a dvě vedlejší byly ode dřeva, jakož i všechna ohrada kolem dvorce, sroubená z mohutných klad. U samé brány vypínala se stará lípa, jejíž rozložitá koruna pjala se vysoko nad doškové střechy „ohnivého dvorce“.

Nevypadal vábně.

Když přešli lávku a vstupovali otevřenou branou na dvůr, starý Šíp se pokřižoval a po něm oba průvodci. Na nádvoří bylo pusto. Nikde člověka. Drůbež hrabala po dvoře a na hnojišti, tam také opodál černé kaluže povalovali se dva vepři. Z chléva, kolem jehož otevřených dveří hemžilo se na slunci nesčetných much, ozval se řev krávy. Před stodolou stál prázdný vozík. Šíp, rozhlédnuv se nádvořím, chvíli čekal. Když se nikdo neukázal, vešel na kamennou zásep a mladí za ním.

Nevstoupil však ihned do síně, ačkoliv byly dveře otevřeny. Stanuv u prahu, pokřižoval dveře a pak vážně mluvil, hledě do šeré síně, jako by tam někoho oslovoval:

„Zaklínám tě, duchu nečistý, ve jménu Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého.

Zaklínám tě, zatracený duchu, skrze jméno věčného Boha a Spasitele a potupuji tebe i tvé lsti a úklady, abys s třesením a se strachem z tohoto domu vystoupil bez škody, abys žádného obecnství neměl v tomto domě celém; protože dej místo Duchu svatému, který z vysokého nebe pochází, tak aby ten dům očištěn byl od toho času až na věky. Toho mi dopomáhej Bůh Otec, Syn i Duch svatý, vše jeden Bůh. Amen.“

Pokřižoval se a s ním Jan student i malý chlapec.

Pak otevřev Šíp svou brašnu, vyňal z ní nebozez a navrtal do veřejí hlubokou díru. Co ještě vrtal, vyňal student ze své kabelky dva lístky již připravené, na které už v hájovně napsal toto říkání, jež strýc byl právě promluvil. Jeden z lístků těch strčil Šíp do navrtané díry a pak ji klínkem upchal, s druhým zašel přímo do chléva, kdež jej do žlabu uschoval stejným způsobem. Pak teprve vkročili do síně.

(Zkráceno)

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka – Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Zdroje:

zp: Alois Jirásek, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 2/I H–J, 1993.

Éduard Klicpera: Za Aloisem Jiráskem, Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem, č. 3/1931.

Alois Jirásek: Mezi proudy, I. vydání, 1952, ukázka na str. 95–98.

Vysoká brána Rakovník,
Eva Konopásková, učitelka Mateřská škola Krušovice

BOHUSLAV HEROLD STARŠÍ (1852–1937)

Rakovnický rodák a pamětník, „živá kronika města“, autor knihy Drobty vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století (dokončena roku 1930, vydána roku 1938). Heroldova kniha patří k nejcennějším zdrojům o životě v Rakovníku v 19. a na počátku 20. století. Autor pocházel po předcích ze šlechtického rodu Heroldů ze Stodu. Byl synem zakladatele rakovnických uhelných dolů Jana Herolda a nevlastním otcem violisty a člena světoznámého Českého kvarteta Jiřího Herolda. Po zemřelém bratrově Adolfovi vedl v Rakovníku vinárnu. Heroldovou zálibou bylo malířství, kaligrafie a také psal básně. Mezi jeho četné umělecké přátele patřil Zikmund Winter nebo přední český secesní sochař Celda Klouček, rodák ze Senomat. Kromě zmíněné knihy napsal Herold také vzpomínky na pobyt Zdeňky Havlíčkové a Zikmunda Wintra v Rakovníku (obě vzpomínky vyšly v Rakovnických novinách ve 30. letech minulého století) nebo vzpomínky na svého nevlastního syna Jiřího Herolda (vyšly ve sborníku Za Jiřím Heroldem v roce 1937).

DROBTY VZPOMÍNEK NA RAKOVNICKÉ DOMY A JEJICH OBYVATELE V XIX. A XX. STOLETÍ (1938)

JAK SE RAKOVNIČTÍ PŘED 60–70 LETY ODÍVALI

Rád bych také něco – jen stručně – pověděl o tom, kterak se Rakovničané před 60–70 lety odívali. Měšťané zdejší, kněží i starší učitelé – jako snad všude v malých městech – nosívali v zimě tmavomodré, řidčeji temně zelené nebo i hnědé soukenné pláště, s jedním neb dvěma dlouhými límci z téže látky přes ramena a též barvy, jako byl plášť. Límeček kolem krku byl zpravidla černý, sametový. Takový plášť byl tenkrát téměř v každé měšťanské rodině a byv ušit z pevného, poctivého sukna, dočkal se často úctyhodného stáří a odíval nejméně dvě generace. Nebyl ani tak teplý, jako byl těžký, že tou tíhou se jeho nositel spíše zapotil, nežli se zahřál. Zimníků bylo tehdy pořádku užíváno, hoši jich vůbec nenesli ani v městě, ani na venku, a žáci z venku, docházející sem do města do školy nosívali vlněné šály kolem krku ovinuté. Větší studenti bývali v zimě zahalení šedými plášti bez rukávů s jedním koncem přes rameno přehozeným. V zimě však staří lidé ani na procházky nevycházeli. Objevovali se jen na ulici v takovém širokém modrém neb zeleném plášti, šli-li do kostela (na roráty), do radních schůzí nebo na pohřeb. Kněží a učitelé chodili pak v něm do kostela nebo

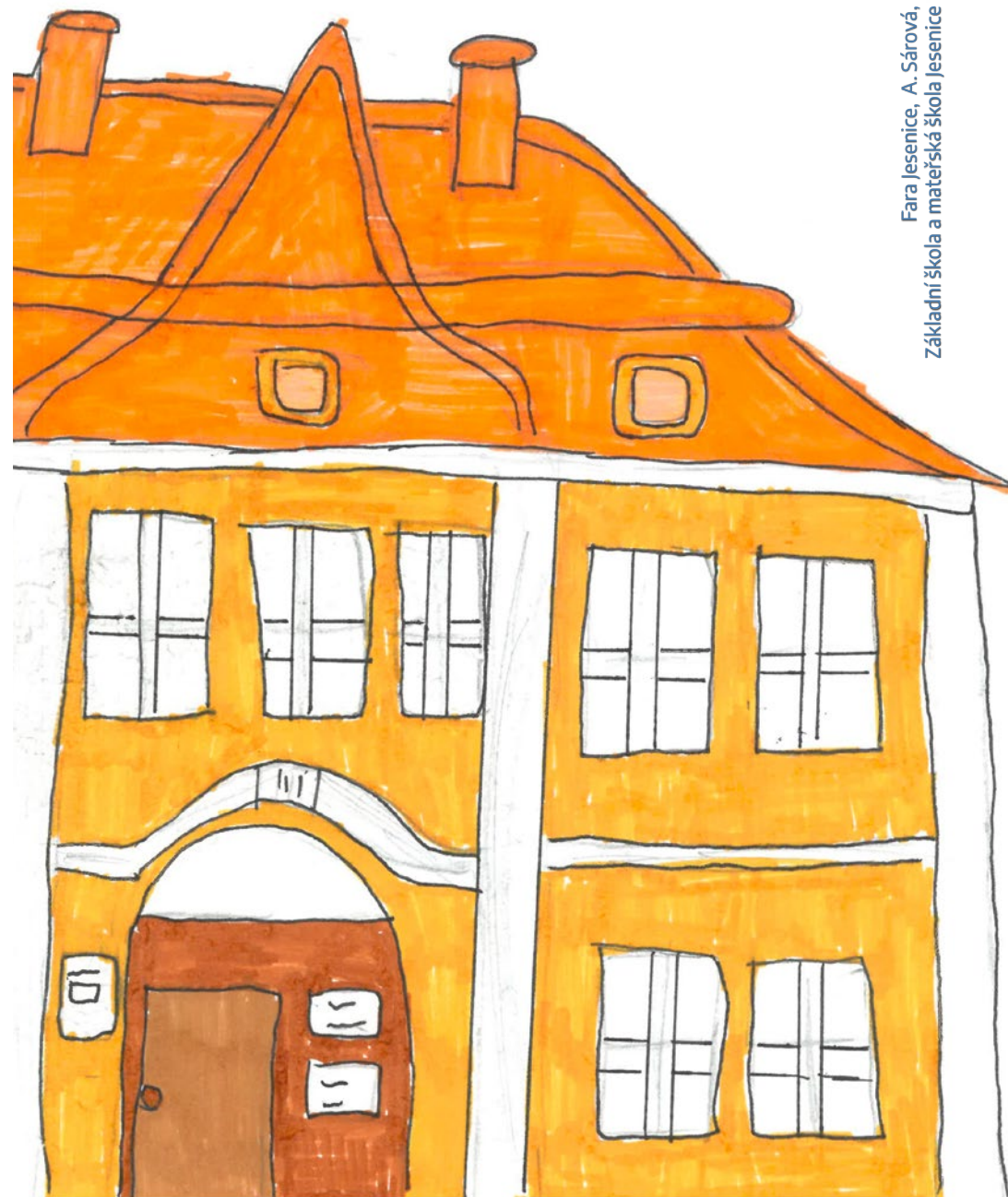
do školy. K takovému plášti nosíval se někdy černý cylindr, na cesty pak teplá čepice „s ušima“ nebo beranice. Pod cylindr nebo pod čepici natáhla se na hlavu ještě černá špičatá vlněná čepička (michlovka) až přes uši. Podobné, ale bílé pletené čepičky brali starší lidé na hlavu, ukládali-li se na lože.

Jel-li někdo na delší cestu, vypůjčoval si kožich (šubu) obvykle od kožišníka, poněvadž bylo po městě pořádku občanů, kteří by byli bývali držiteli tohoto oděvu tak nepostradatelného v tuhých mrazech při cestování vozem.

Ženy, vážené měšťanky a manželky úředníků, odívaly se zimního času šaty soukennými, vatou podšitými, aneb aspoň vatovanými sukněmi „vatýrkami“ (Ueberrok – „ýbrok“). Pláště („vikléry“) soukenné, někdy také vatou podložené, nosívaly jen ženy zámožnější. Hlavy pokrývaly v zimě teplým, černým soukenným, někdy i sametovým čepcem (capuchon – „kapišón“ zvaným), jenž byl pod bradou úpravně složenou stužkou (mašlí) podvázán. Ruce v kožišinovém rukávniku („štuclu“) byly před zimou ukryty, v něm se skrýval i bílý kapesník („šnuptychl“), ba někdy v něm i modlitební kniha nalézala své místo. Kožichů tehdy paní nenesily, nejvýše snad kožešinový límec (Pelzkragen), a to jen zřídka kdy.

Dívky nosívaly v zimě na hlavě také tak řečený „bašík“ (turecký název). Byl to obvykle jakýsi černý, volný soukenný čepce, vyšívaný pestrými květy, který kryl částečně i ramena nositelčina a velmi dobře mladým dívkám slušel.

(Zkráceno)

Fara Jesenice, A. Sárová,
Základní škola a mateřská škola Jesenice

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Alice Zápalová – 1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153.

Zdroje:

Zemřel Spravedlivý, Rakovnické noviny, 1. 10. 1937.

Ladislav Mička: Bohuslav Herold, Kulturní tvář Rakovnicka, II. část, 1979.

Bohuslav Herold starší: Drobtý vzpomínek na rakovnické domy a jejich obyvatele v XIX. a XX. století, 1938, ukázka na str. 117–122.

FRANZ FASSL (1853–1941)

Franz Fassel se narodil v Jesenici a byl majitelem velké zemědělské usedlosti. V letech 1888 až 1918 byl starostou Jesenice. Zasloužil se o rozkvet města a jeho rozvoj jako vyhledávaného místa pro letní dovolenou. K největším úspěchům v úřadu starosty patřilo vybudování železniční trati z Rakovníka do Jesenice a dále do Bečova a Bochova, postavení nového moderního vodovodu, postavení školní budovy nebo založení městského hotelu. Také zlepšil vzhled města, jeho veřejných prostranství a cest, stál u zrodu tamního okrašlovacího spolku, podporoval rozvoj sportů atd. Dlouhá léta vedl meteorologickou stanici v Jesenici. Po roce 1918 uveřejňoval v regionálním tisku vzpomínky na Jesenici v době svého dětství a mládí.

VZPOMÍNKY NA ŠKOLNÍ LÉTA (1931)

Dvacátý červen roku 1863 byl nádherný letní den. Zlaté sluneční paprsky pronikaly do naší nízké, dřevem obložené a nepříliš prostorné třídy, ve které nás sedělo ve čtrnácti velkých a pěti menších lavicích přibližně sto dvacet školou povinných dětí, namáčkaných jeden vedle druhého jako slanečci v sudu. Zatímco jsme čekali na příchod našeho učitele, utírali jsme si kapky potu, které se nám perlily na rozpálených čelech.

Jakmile dorazil náš učitel, kterého jsme měli velmi rádi, nařídil otevřít okna na západní a severní straně budovy a otevřít tak cestu letnímu vánku, který činil pobyt v přeplněné třídě přece jen snesitelnějším. Z přilehlé školní zahrady, ve které jsme se učili praktickému ošetřování ovocných stromků, se ozývalo štěbetání ptáků, ukrytých v hustých korunách dvou „císařských“ lip, vysazených před patnácti lety na oslavu korunovace rakouského císaře. Občas se otevřenými okny zatoulala do třídy včela, bzúčela nám kolem uší a znepokojovala bázlivé dívky, které svůj strach dávaly najevo přehnaným křikem.

Před oknem stál o stěnu opřený silný žebřík, po kterém šplhal s kbelíkem vápna na hlavě pomocník mistra tesaře, který spravoval střechu. Když míjel otevřené okno do třídy, pokaždé na nás vyplázl jazyk.

V první vyučovací hodině nám pan učitel vysvětloval záhady umění zvaného počítání, dozvídali jsme se, co jsou to pravé a nepravé zlomky, desetinné zlomky a trojčlenka, kterou jsme pak, pokud nám to stísněný prostor ve třídě dovoľoval, prakticky procvičovali za pomoci našich rukou a tabulek.

Vtom jsme otevřeným oknem zahlédli přícházet vysokou postavu našeho katechety, místního kaplana. Bylo nám při tom, jako by nám někdo vylil na naše rozpálená záda kbelík ledové vody. Pana kaplana jsme neměli rádi. Kromě pátku, kdy v kostele sloužil mši, vyučoval každé dopoledne v naší třídě náboženství. A protože nenosil hodinky, často překročil vymezený čas a končil své výklady až dlouho po jedenácté, což jsme mu nikdy nemohli odpustit.

Náš pan učitel nás tělesně trestal jen málo, zato od důstojného pána jsme to schytávali každou chvíli. Rány rozdával levou rukou, protože jeho pravá ruka – jak jsme se mylně domnívali – byla posvěcená. Skutečným důvodem však byl fakt, že pan kaplan byl levák. Často nás bez varování popadl, ohnul přes židli a vyplatil nás pěti ranami na tu část těla, na které jsme obvykle seděli. Jindy nás dvakrát, někdy ale i čtyřikrát švihl přes dlaň. Našemu panu učiteli přitom většinou stačil pouze dlouhý, přísný pohled,

aby nás potrestal, a tento pohled zpravidla dokázal víc, než výprask březovou metlou, popřípadě – při těžších proviněních – výprask rákoskou.

Ani přednášky pana katechety se nám nezamlouvaly, protože skoro každý den mluvil o tom samém. V létě, v čase koupání, většinou vyprávěl o Jonášovi, kterého pohltila velryba. Ale že ho po třech dnech zase vyplivla, to už nám zamlčel. Zřejmě nás tak důstojný pán chtěl vystrašit a odradit od koupání ve Velkém rybníce, protože nám tuhle naši zábavu nepřál. Také nám často vyprávěl o Josefovi, kterého Potifarova žena chtěla vysvléknout ze šatů. Nemohli jsme pochopit, proč by mu chtěla krást šaty, ale malý Efraim Kohn, jehož dědeček Lazar obchodoval s hadry a starým oblečením, nám to objasnil. Podle jeho mínění chtěla Potifarova žena nejspíše sama začít obchodovat s hadry, stejně jako Efraimův děda.

Pan katecheta nám často vyprávěl také o starém prorokovi Eliášovi, který neměl vlasy, ani peníze, aby svou holou hlavu zakryl parukou nebo čepicí. A když na něho nezbední kluci začali pokřikovat, že je „plešoun“, poštvál na ně dva medvědy, kteří 42 těch nešťastníků sakumprásk snědli. Chování pana Eliáše se nám vůbec nelíbilo. Soucítili jsme s kluky, snědené medvědy, a umiňovali si, že kdybychom toho nerudného pána Eliáše potkali v zimě, určitě bychom ho bez lítosti zasypali sněhovými koulemi, aby věděl, zač je toho loket.

Největší radost z výkladu pana katechety jsme měli, když skončil. Pan kaplan sundal z hřebíku zatlučeného do zdi svůj zavěšený obrovský klobouk se dvěma třásněmi a hotovil se k odchodu. V tu chvíli nás ovanul pocit osvobození a úlevy. Při odpoledním vyučování jsme ovšem museli pilně dohánět všechno, co jsme dopoledne kvůli nekonečným přednáškám pana katechety zameškali. Odpoledne 20. června 1863 jsme počítali, četli, učili se gramatiku a pak nám náš pan učitel vyprávěl, jak byl vynalezen střílný prach.

Od střílného prachu se dostal k sopkám a při výkladu o sopkách nám vyprávěl, že spálená část sopky se nazývá kráter, a kdybychom mohli do kráteru nahlédnout, bylo by to podobné, jako kdybychom se podívali do komína. Nakonec jsme se od pana učitele dozvěděli, že dnešní den je pro nás, obyvatele Jesenice, velmi významným svátkem, protože přesně před čtyřiceti lety, 20. června 1823, byl položen základní kámen naší školy. Svě vyprávění pan učitel zakončil úvahou, jaká asi bude naše škola a jak to v Jesenici bude vypadat za čtyřicet let, na začátku příštího století. Pak se obrátil ke mně a řekl, abych se šel zeptat paní učitelové, kolik je hodin. Hbitě jsem uposlechl rozkaz, a když jsem se po chvíli vrátil, oznámil jsem panu učiteli, že je půl čtvrté pryč. Nato pan učitel řekl: „Nuže, děti, vstaňte a pomodlete se a pak běžte domů, pěkně tiše a hezky. Každého dospělého pořádně pozdravte, ať ukážete, že jste slušně vychovaní žáci. Neberte nic, co vám nepatří, žádné cizí třešně ani rybíz, a při koupání nechodte daleko do vody, ať vás nestáhne vodník. Ve škole se uvidíme zase v pondělí.“ Pak jsme se pomodlili a vyzbrojení radami našeho pana učitele se vydali domů. Náš pan učitel se jmenoval Josef Klement. Byl to výborný a laskavý člověk, kterého jsme měli velmi rádi a od něhož jsme se hodně naučili.

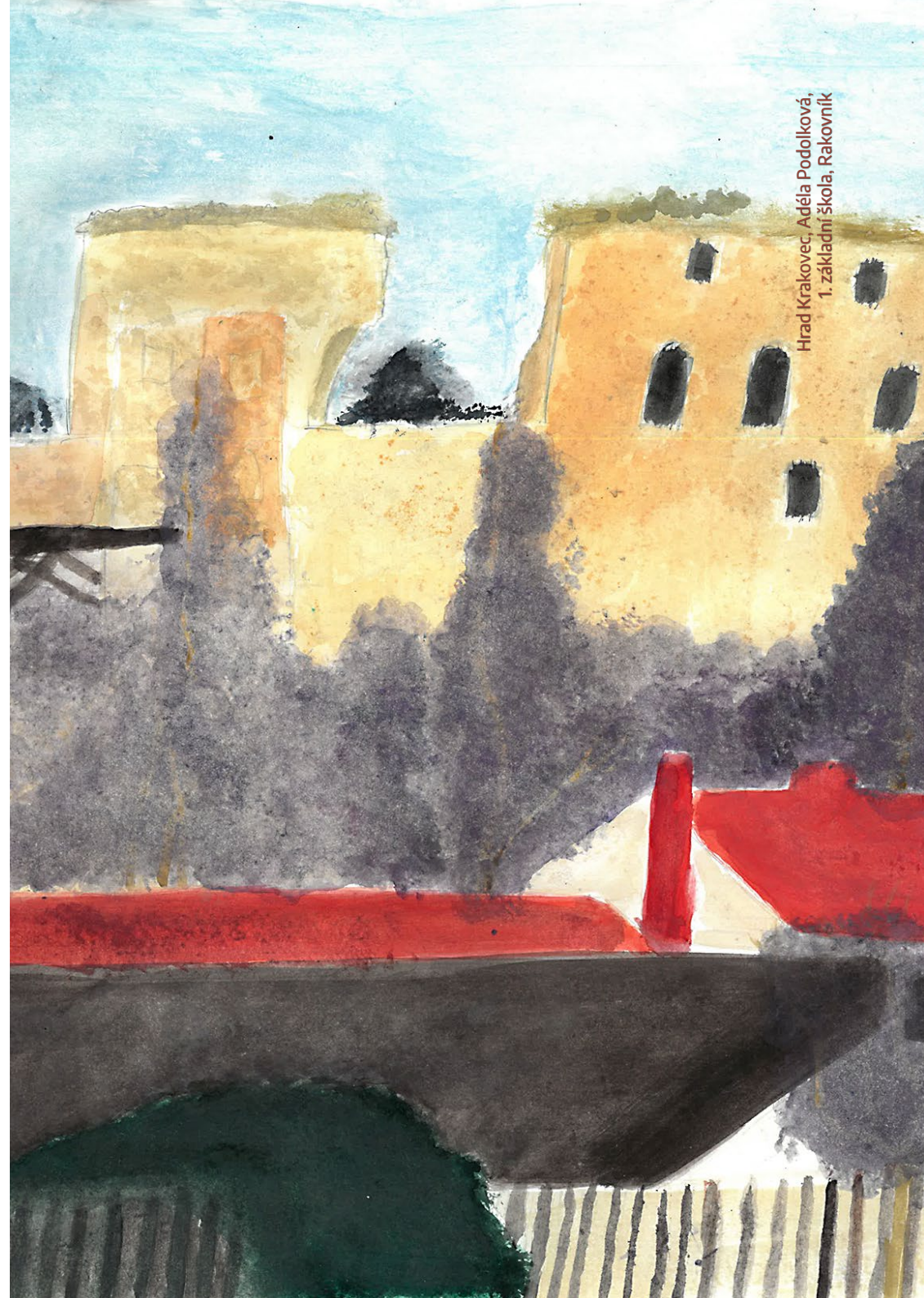
(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Koniřová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:

Roman Hartl: Franz Fassl, Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014.

Franz Fassl: Erinnerungen aus der Schuljugendzeit, Saazer Anzeiger, 8. 2. 1931, 21. 2. 1932, přeložil Roman Hartl.

Hrad Krakovec, Adéla Podolková,
1. základní škola, Rakovník

JAROSLAV VRCHLICKÝ (1853–1912)

Básník Jaroslav Vrchlický, vlastním jménem Emil Frída, se narodil v Lounech. V mládí, v letech 1872–1874, byla jeho domovem Čistá u Rakovníka, kde jeho otec Filip Jakub Frída pracoval jako správce spolkového rolnického parního mlýna. Emil Frída – Jaroslav Vrchlický studoval v té době v Praze. U svých rodičů a sourozenců v Čisté pobýval o prázdninách a delších svátcích. V Čisté připravoval k vydání svou první knihu – překlad básní francouzského spisovatele Viktora Huga (1873) i první sbírku své vlastní poezie, která vyšla v roce 1875 pod názvem Z hlubin. Sbírka obsahuje i mnoho básní psaných v Čisté. Vrchlického literární dílo zahrnuje celkem více než třicet básní, které vznikly buď přímo v Čisté, nebo jsou inspirovány tamějšími pobyty. Najdeme mezi nimi slavnou náladovou báseň Vánoce z roku 1874, několik básní, v nichž se Vrchlický vyrovnával se ztrátou otce (např. List ze hřbitova) nebo básně, v nichž zachytil své dojmy ze studentských výletů na hrad Krakovec, do lesů u Drahouše, do Zdeslavi, Všesulova nebo na hrad Křivoklát (Na Krakovci, Křivoklátská legenda, Motiv z Křivoklátku, Elegie z Hubertwaldu a další). Vzpomínkami na návštěvu hradu Krakovce se Vrchlický inspiroval také při psaní svého jediného románu Loutky (1908). Po nenadálé smrti otce na podzim roku 1874 se na jaře následujícího roku pozůstala rodina Frídova z Čisté odstěhovala. Otec Jaroslava Vrchlického je v Čisté pohřben, na budově zdejšího mlýna (čp. 49) připomíná oba – otce i slavného syna – pamětní deska z roku 1937.

VERŠE Z MINULOSTI

Jak šťastni byli jsme! Nad jezem u mlýnu
jak hnízdo vlaštovčí v ořeší, jasmínu
se malý dům náš skrýval,
a listí na stromech a vlny jezera,
kol mlýnských klepání a zvony večera
tam hrály, kraj se stmíval.

Do noci bděli jsme, svit lampy vedl boj
se světlem měsíce, v němž mušek kmitný roj
se mih' jak slzy v líci,
a jak ten bledý svit po listech, po zdi hrál,
mé matky obličej se bledším býti zdál,
jsa roven večerníci.

Do noci bděli jsme... Kdes v dumách bloudil duch,
zpěv z břehu ztlumený nám vanul časem v sluch,
na vodách měsíc, rosa v trávě,

a květy s hvězdami jen jeden svit a dech,
a mír a svatvečer a blaho v srdcích všech,
dlaň matky na mé hlavě.
Ó noci čarovné! Ó štěstí jako sen!
V tom vzplála obloha, jak vzplál by nový den,
jak růže planou v skrytě!
Déšť květů z jasmínu dech větru dolů trás',
a v matky náručí já slyšel sladký hlas:
Bůh žehnej tobě, dítě!

NA KRAKOVCI (Úryvek)

Ty zříceniny znáš tam na obzoru,
kde v modrý věnec hora váže horu,
jak v stínu lesa podle skalní stěny
mdlý vedrem dne a chůze svojí spěchem
by odpočinul poutník unavený.
Ba spočinul a zapomenul světa,
přes jeho hlavu přehnala se léta,
na jeho údech svlačce bují s mechem,
a noha jeho srůstá se skaliskem
a tělo splývá s balvany a pískem.
Les k ochraně i v chlad mu stíny sklenul,
jak světa on, svět jeho zapomenul.
Když poprvé jsem vstoupil v jeho stíny
a z oken jeho zíral do krajiny,
byl jarní den, kdy zem svůj svátek slaví,
kdy slunce paprsk jak prut čaroděje
na šumný hovor ztuhlé vlny taví,
květ rozdýchá a ptáka rozepěje.
Po stezkách k hradu táhly pestré davy,
v něm střelba zněla, písně, hlučné smíchy,
po dlouhém čase hudby souzvuk smavý
se rozproudil, že zámek jindy tichý
v klín lesů házel echo jásající
a v ples rozehrál jejich dol se tmící.

KŘIVOKLÁTSKÁ LEGENDA

Jak planou luhy, pole, stráž i bor
ve slunce usmívání!
a víchr veselý od štítů hor
jak šedé mlhy shání!

I zamyšlené sosny ustaly
v svém tajuplném stesku,
a zdřímly v slunci, které na skály
vetkalo síť svých blesků!
Aj, hrad přede mou oděn v zlatohlav
se zaskvěl v páře ranní,
obláčky bílé jak myšlenek dav
mu létly kolem skrání.
A výš a výše stoupám v nadšení,
až vkročím v jeho stíny –
ó žel, zde všady smutek, truchlení
a poušť a zříceniny!
I zdá se mi, že kolem věží těch
duch otců v pláči těká,
jak v rubáš hrad že obláčí se v mech
a na svou zhoubu čeká.
Tak vejdu, oddán dumám truchlivým,
ve staré večeradlo,
aj, bože! Z římsy náhle k nohoum mým
hle, ptačí hnízdo spadlo!
A zbytky soch a štítů železných
kynuly ze zdí přísně –
v tom okny padly v tónech vítězných
sem zvuky naší písně.
A zněl ten zpěv jak píseň nad hroby
až slzu v oko nutí,
že není smrti, není poroby,
a není zahynutí!
A jemným kouzlem, když se rozplýval,
bor v souhlas jemu šuměl,
já na hnízdo se mlčky zadíval
a všemu porozuměl.
Když ztichly boje, píseň zbyla nám,
v ní příští slávy tucha,
ta vzdoruje všem úkladům a tmám
jak věčný triumf ducha!
Nechť kde visel dřív slavných předků zbroj,
teď visí hnízdo ptačí,
to nevádí – vnuk nyní v lepší boj,
tož v zápas ducha kráčí!
Nám píseň zbyla, a přec jásáme
i v dědictví tom chudém.
Jen víru v sebe! Ta nás nezklame,

my byli, jsme a budem!
 A srdce moje v tluku nadšeném
 tou prosbou teď se chvělo,
 by tolik písni zkvětlo v nitru mém,
 co jich v tom hnízdě znělo.
 I kráčím dále vesel v lesů stín,
 jdu v houštině a mechem,
 a símě písni z hradu rozvalin
 v mém srdci klíčí spěchem.
 A zrak můj zírá ještě nazpátek
 na věže, valy, brány –
 Nuž buďte písni mou i v příští věk
 na stokrát požehnány!

MOTIV Z KŘIVOKLÁTU (Variace Křivoklátské legendy)

Na Křivoklátském hradě jsem vkročil v samé stíny,
 kam pohlednulo oko, tam poušť a zříceniny.
 I vejdu zamyšlený ve staré večeřadlo,
 a z římsy náhle k nohous mně ptačí hnízdo spadlo.
 A zbytky soch a štítů kynuly se zdí přísně;
 v tom okny z venku vpadly sem zvuky české písně.
 A zněl ten zpěv tak sladce, až slzu v oko nutí:
 že není smrti, zmaru a není zahynutí!
 Když rozplýval se, z dále bor ve souzvuk mu šuměl,
 já zadíval se v hnízdo a všemu porozuměl.
 Kde visel dřív zbroj dědů, tam nyní hnízdo ptačí;
 vnuk dále v nový zápas, ve zápas ducha kráčí.
 Nám zpěv zbyl, bohatýry jsme v dědictví tom chudém,
 jen víru mějme v sebe, my byli, jsme a budem!
 Mé srdce v bouřném tluku tou modlitbou se chvělo,
 jen tolik zapět písni, co v hnízdě tom jich znělo.

LIST ZE HŘBITOVA (1883) (Úryvek)

A štěstí přešlo s letem; smutná zima
 sníh snesla k zemi perutěma svýma.
 Tma na horách, les příšerně mně kynul,
 když na ztuhlý rov věnec tmavé chvoje
 jsem v slzách rukou třesoucí se vinul
 na otcův hrob – a v něm na štěstí svoje.

VÁNOCE

Hlas zvonů táhne nad závějí,
 kdes v dálce tiše zaniká;
 dnes všechny struny v srdci znějí,
 neb mladost se jich dotýká.
 Jak strom jen pohne haluzemi,
 hned strásá ledné křišťály,
 rampouchy ze střech visí k zemi
 jak varhan velké píšťaly. –
 Zem jakby liliemi zkvětla,
 kam sníh pad', tam se zachytil;
 bůh úsměv v tvářích, v oknech světla
 a v nebi hvězdy rozsvítil.
 A staré písně v duši znějí
 a s nimi jdou sny jesliček
 kol hlavy mé, jak ve závějí
 hlas tratících se rolníček.
 Můj duch zas tone v blaha moři,
 vzdech srdcem táhne hluboce,
 a zvony znějí, světla hoří –
 Ó Vánoce! Ó Vánoce

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Markéta Kočová – Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník.

Zdroje:

Roman Hartl: Vrchlický v Čisté, Věstník Musejního spolku král. města Rakovníka, 2022.

Jaroslav Vrchlický: Na Krakovci, Osvěta – listy pro rozhled v umění, vědě a politice, č. 1/1878.

Jaroslav Vrchlický: Motiv z Křivoklátu, Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického), 1883.

Jaroslav Vrchlický: Křivoklátská legenda, Světozor, 24. 7. 1874.

Jaroslav Vrchlický: List ze hřbitova, Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického), 1883.

Jaroslav Vrchlický: Verše z minulosti, Jak táhla mračna – básně Jaroslava Vrchlického (1874–1884), 1896.

Jaroslav Vrchlický: Vánoce, Co život dal (básně Jaroslava Vrchlického), 1883.

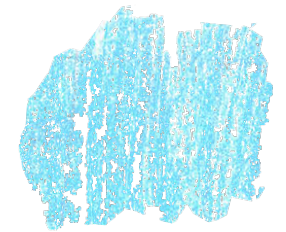

Studánka u Bartoňského rybníka,
Vanesa Cypriánová, 1. základní škola, Rakovník

JOSEF LEOPOLD HRDINA (1856–1933)

Narodil se jako Josef Alois Hrdina v Královicích u Slaného. Po otci, krejčovském mistrovi Janu Hrdinovi, pocházel z Lodenice na Novostrašecku. Pracoval jako úředník ve státní správě, byl vášnivým turistou a velmi pracovitým a oblíbeným spisovatelem. Napsal stovky povídek, jejichž náměty často čerpal v historii svého rodného kraje a ve vlastních vzpomínkách na dětství prožité v takzvaném Podlesí – lesnaté oblasti na pomezí dnešního Slánska a Rakovnicka. Dnešního Rakovnicka se týkají například povídky Na mlýnech (1888; odehrává se v Lodenici), Poslední chaloupka (1891; Pochvalov), Katynka (1893; Mšec – v povídce vystupuje vesnice pod lidovým názvem Kornouz), Hejtmanka Alena (1893; Mšec) nebo Postilion Severin (1902; Srbeč, Mšec).

NA MLÝNECH (1888)

(Úryvek)

Byl jsem na prázdninách u dědečka v Lodenici. Přinesl jsem mu ukázat vysvědčení, jež jsem dostal v primě, a tu nebylo chvály konce. Donesli vysvědčení k panu učitelovi, pochlubit se, babička mi hned musila usmažit holoubě, dali starému rybákovi Hejdovi čtyrák na tabák a ten mne musil provést ve své záplatované, rozviklané kocábce po velkém Lodenickém rybníku, oráč mi musil ukázat na louce čejčí vajíčka a večer, když přijeli z pole, vysadil mne dědeček na starého valacha a já s ním jel do brodu. Rozumí se, že dědeček levou rukou držel uzdu dobráka koně, pravou rukou mě. Seděl jsem poprvé ve svém životě na koni, chvěl jsem se v té pro mne závratné výši, a když kůň vešel na pokraj vody ohromného rybníka a shýbnul hlavu, aby se napil, držel jsem se křečovitě oběma rukama jeho hřívý. Kůň stál ve vodě, sotva že kopyta jeho se omočila, ale pohled můj na tu širokou hladinu vodní, fantazie dětská, že by kůň mohl najednou se mnou zaběhnout tam do prostředka hlubiny...

„Dědečku, já už chci dolů.“

„Jen sed, pojedíš snad trochu dál do vody. Hý!“

„Ne, já nechci!“ A byl bych svolal celé Podlesí, kdyby mne byl dědeček honem nesundal. Valach zvednul hlavu, voda mu kapala od úst a dobrácky se díval na mne, co že se mi to stalo. Ovšem když za chvíli přijel klusem oráč na druhém koni, připnul k němu valacha a zajel s nimi daleko do hlubiny, že jemu a koním jen hlavy vyčnívaly z vody, měl jsem radost a byl bych se na tu komedii díval dlouho, třeba vlny rybníka plovoucími koni vzdušně celého mne na břehu postříkaly. Večer mi ještě dědeček ukázal králíky a babička všecky kravičky, jež přišly z pastvy, pověděla, jak se která jmenuje, která trká atd.

Celou noc se mi o tom rybníku zdálo.

(Zkráceno)

KATYNKA (1893)

Na Kornouze mají pout.

Kateřinská pout je v roce nejposlednější, a jest známo, že o sv. Kateřinu prší, byť všecy dny před tím mohly se vykáztati nejlepší pohodou. Druhý den po sv. Kateřině zas už může býti pěkný den, ale o sv. Kateřině musí pršet. A kdyby nikde nepršelo, na Kornouze prší jistě.

„A proč prší?“ ptal jsem se kdysi strýce, klusaje vedle něho pod deštníkem po rozblácené silnici ke Kornouze. Šli jsme na pout.

„Protože je na Kornouze pout.“

„Proč je tam pout?“

„Protože je sv. Kateřiny.“

„A proč...“

„I mlč, to bychom se ptali pořád dokola. Je sv. Kateřiny, na Kornouze je pout, prší důkladně, tak to bývalo odjakživa, tak je to v pořádku a basta.“

A kráčeli jsme dál ve smutné aleji umoklých, uplakaných stromů, z jejichž holých začernalých větví kapala voda a bubnovala na široké střeše promoklého deštníku.

Psí počasí. Ale vzdor tomu viděli jsme přicházejíce ke Kornouze ze všech stran zástupy a hloučky lidu, pěšky i na vozech, a mnohý nešel ani pěšky, ani se nevezl – trmácel se totiž s jalovicí anebo se vzdorovitým vepříkem, aby se s ním včas dostal na Kornouz.

O pouti je tu taky jarmark.

Před samým Kornouzem nás někdo dohonil. Jakási ženština. Dvě sukně přehozeny přes hlavu, ostatní visely na ní. Přes ruku pod přehozenými sukněmi košík, přes košík střevice na tkanicích svázané. Šla bosa. Déšť studil, mezi deštěm poletoval vlhký sníh, studený větřík šlehal od lesů. A ta ženská šla bosa. Nohy postříkány blátem, sukně mokré se na ní lepily, jen je vyždímat. Hlavu měla k zemi sklopenou, zachumlanou promoklými vrchními sukněmi. Teď zvedla hlavu, aby se podívala, koho dohonila.

„Á, Katynka!“ povídám. Strýc se ohlédl. Taký ji poznal.

„Kam jdeš, holka, v takové psotě?“

„Na Kornouz na pout.“

„Bodejť, oni by to tam bez tebe neukončili. Na tebe tam čekají!“

„Čekají – nečekají, je to poslední pout letos v kraji, musím se shánět po výdělku, abych si taky letos koupila na pouti něco k svátku.“

„A bosa jdeš?“

„To abych mohla lépe běžet.“

„Máš vyjít dřív, když o tom víš.“

„Chtěla jsem vyjít časně, abych byla do rána na Kornouze, ale v tom statku v Řisutech, kde jsem byla dnes přes noc, slibovali mi, že taky pojedou na pout, že se s nimi svezu. Vůz byl uchystán, koně připraveni, děvčata ustrojena a pantáta pořád vybíhal ven, prohlížel oblohu a čekal, že snad déšť povolí. Ale čím dál, tím více cedilo, tak potom řekli, že nepojedou nikam. Tak běžím pěšky. Musím se činit, abych něco prodala.“

A zabočila vlevo cestou ze silnice a podle zdi parku a panským dvorem, aby tam byla dřív.

„Nešťastný blázen!“ povídal strýc jako sám pro sebe.

„Ale rozum má Katynka, vidíte strýčku?“ povídám.

„No, rozum má, musí mít, chce-li se na světě uživit.“

Katynku znalo každé dítě v našem kraji. Kde jaká pout, posvícení neb jarmark, nikde nechyběla. Vyložila z košíčku dvoukrejcarové písničky, byl-li vítr, položila na každou písničku kamínek, aby se jí zboží nerozlítalo, a pěkným zvucným hlasem spustila tu nejnovější. Ve chvíli měla kolem sebe klubko malých i velkých posluchačů a písničky šly na dračku. A když celé půldne zpívala, když už byla ochraptěla a nikdo už se nehlásil, složila zbylé písničky do košíku, přepočítala na klíně stržené krejcare, uložila je do kapsy, kapsu zavázala pevně tkaničkou, urovnala sukně, přičísla dlaněmi vlasy, vzala košík a šla.

Kam, po tom se nikdo neptal.

Katynka pocházela z Kornouzu. Bylo jí něco přes čtyřicet let, tváře zažloutlé, hubené, vlasy prošedivělé, ale každý jí říkal jen Katynka a každý jí tykal. I děti. V dávných letech, to bylo krátce před italskou válkou v devětapadesátém, byla vdanou. Byla osiřelou, jedinou dcerou po panském úředníku a mající slušné jmění, vzala si za muže selského synka, jenž podílem dostal taky tolik co ona. Chtěli si za společné peníze zakoupiti pěkný statek, a že měli na všelijaké starosti dosti času, umínili si, že přes podzim a zimu budou žít chvíli bezstarostně, a usídlili se v městě. Na dlouho ne. Jednoho dne přišel rozkaz a druhého dne už byl Katynčin muž na cestě k pluku, do války. V tom nevýslovném bolu, v tom poplachu a rozčilení sotva že se mohli rozloučiti. Po odchodu svého manžela onemocněla Katynka, a když se uzdravila a chtěla zaplatit lékaři za ošetřování, seznala, že všechno jmění její i jmění mužovo zmizelo. Těšila se nadějí, že muž její uložil někam peníze, při odchodu že na ně nevzpomněl, aby jí o nich pověděl. Chtěla mu psát, ale jak a kam? Po celou dobu, co odešel, nedal o sobě vědět. Kdosi jí poradil, aby psala nazdařbůh na pluk, že psaní dojde, ale v tom přišlo psaní od vojenského úřadu. Posílali úmrtní list jejího muže. Pátralo se tedy, zdali měl u sebe peníze. Nic prý neměl při svém příchodu k pluku a nic se u něho nenalezlo po smrti mimo hodinky, kapesní nožik a nějaké maličkosti, jež prý po válce se vdově vrátí.

Po několika dnech odvezli Katynku do blázince do Prahy.

Plný rok tam byla. A když se vracela, nikdo jí nemohl poznat. Neplakala již, nezuřila, nevzpomněla si na ztracené jmění, na ztraceného muže, jen na kornouzskou pout nezapomněla. Zažitá léta šťastného mládí oživila v duši její, vzpomněla si vždy, že o pouti doma dostávala od otce všelijaké dárky, že si směla koupiti všechno, co se jí na pouti líbilo.

Nebyla blázen, ale rozumu mnoho také neměla. Jinak by se dovedla přece jinak uživiti než tak, aby si koupila košík, do košíku písničky a s tím chodila po světě.

Ale přec měla rozum. Co vyzpívala, z toho se živila a šatila.

A přec zas byla jako dítě. Za všecky peníze, jež utržila na kornouzké pouti, koupila si k svátku nějaký dárek dětinský. Loutku nastrojenou, dětské nádobí, pomoranče, i hedvábný šáteček na hlavu, dle toho, jaký byl příjem.

K večeru vraceli jsme se se strýcem k domovu. Přestalo pršet.

Jednou rukou se opíral na těžký deštník s mosazným kováním, druhou držel v ústech dlouhou novou dýmku a spokojeně si pokuřoval. Já klusal vedle něho, přendava je z ruky do ruky veliký uzel, kde bylo pomorančů, fíků, marcipánu a cukroví za celé dvě zlatky. Na silnici v lese mezi Kornouzem a Hvězdou dohonila nás Katynka. Sukně spuštěny dolů, šátek z hlavy smeknul se na záda, v ruce košík a přes košík visely hrubé, na podešvích cvočky okované střevíce.

„Nezebe tě v nohy, Katynko?“ ptal se strýc.

„Nezebe.“

„Tak jaký byl dnes výdělek?“

„Malý.“

„Ale něco jsi si přece koupila na pouti k svátku?“

Katynka otevřela košík, vyňala malého marcipánového koníka – „Takové tam prodávali po čtyřech krejcařích,“ ukázala nám se smutným zrakem dáreček, jež si koupila k svátku, – pak je na celý dlouhý rok odbyta! – a uloživši jej do košíku, zaměřila na pěšinu vedoucí k Malkovicům.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová – Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.

Zdroje:

J. H-ský: Památce krajanu Dra Jos. L. Hrdiny, Slánský obzor, ročník XL.

nč.: Dr. J. L. Hrdina sedmdesátníkem, Venkov, 23. 6. 1926.

Dr. N.: Sedesáté narozeniny spisovatele Dra J. L. Hrdiny, Zlatá Praha, 21. 6. 1916.

J. L. Hrdina: Na mlýnech, Národní listy, 28. 5. 1888.

Dr. H.: Katynka, Národní politika, 25. 11. 1893.

SOA Praha, eBadatelna, Slaný – matrika narozených 1815–1865, snímek č. 132, záznam o narození Josefa Leopolda Hrdiny.

ALOIS DOSTÁL (1858–1934)

Katolický kněz a spisovatel Alois Dostál pocházel z Královéhradecka. V letech 1890–1895 působil jako duchovní správce na faře na památném vrchu Velízi u Kublova v Krivoklátských lesích. Během svého tamějšího pobytu napsal několik povídek na motivy z historie Krivoklátska, mj. Poslední oběť na Velíze, Královský panoš, Milíř, V královském sousedství nebo povídku Slavičí stezka, volně inspirovanou starou pověstí z hradu Krivoklátu. Podle této pověsti nechal budoucí král Karel IV. v době, kdy na hradě Krivoklátě porodila jeho manželka Blanka z Valois jejich dceru Markétu (*1335), pochyťat slavíky v okolí hradu a vysadit je na stráně pod okny Blančiny komnaty, aby jí svým zpěvem zpříjemňovali její osamělé šestinedělí. Připojená ukázka pochází právě z této povídky, uveřejněné v roce 1896, a zachycuje příjezd Karla a jeho manželky na hrad Krivoklát.

SLAVIČÍ STEZKA (1896)

Správce království českého a markrabě moravský, lidem uznáný a již i jmenovaný král Karel v nejkrásnějším měsíci květnu slavil svůj vjezd na Krivoklát. Šetrností svojí a zálohou Dětricha z Portic, probošta vyšehradského, který byl předním rádcem Karlovým, vykoupil hrad Krivoklát od kutnohorského měšťanina Jindřicha Eulauera. Teď pak s chotí svojí Blankou z Valois, která měla dáti Karlovi co nejdříve potomka, na hradě uprostřed hlubokých lesů v pokoji nějaký čas žítí chtěl.

Rozličné city prochvívaly duší mladého bujarého a slovuťného králevice. Jenom několik z dvořanstva nejvěrnějších druhů ho doprovázelo. Přední místo zaujímal zmíněný Dětrich, který tou dobou proboštem na Vyšehradě byl a mladému králi vypomáhal radou i penězi, jichž tento mnoho potřeboval, aby vykoupil, co byl otec zastavil, a v královských statcích uspořádal.

Jenom na několika koních jela celá družina. Paní Blanka seděla v krytém voze několik kroků napřed.

Karel právě příteli svému vypravoval, že se ubírá vlastně do svého bývalého vězení. „K tomu hradu,“ ukazoval Karel směrem ke Krivoklátu, „poutá mne upomínka z mládí. Zde strávil jsem krátký sice, avšak smutný čas. Mé zajetí!“

„Jak se všechno na světě mění,“ odpověděl vysoký vážný muž. „Dvanáct let jako kapka do věčnosti a přece se za tu dobu vězeň stal králem,“ usmál se probošt.

„Právě Krivoklát jsem chtěl co nejdříve do své moci dostat,“ připomínal Karel.

„Aby byl zase vězením?“ usmál se dvořan.

„Nikoliv,“ rovněž se usmál Karel, „ale že jest pevnou baštou proti nepřítelům, přírodou samou ohrazen, a že leží v utěšené krajině, kde se i tvé důstojnosti líbiti bude.“

Probošt ukloniv se, řekl: „Mně všudy v Čechách se líbí, ale především tam, kde jsou již stopy tvé starostlivé péče. Bude-li král náš pokračovati, promění království své v utěšený ráj.“

Vtom se přední vůz zastavil.

„Co jest?“

„Krivoklát!“ odpovídal přední jezdec.

Podivili se, jak jim tato cesta utekla. Ani se nenadáli a jsou u cíle. Všichni si prohlíželi hrad a také pan Dětrich z vozu vystoupil. Blanka se zaradovala, v jak luzné krajině bydliti bude po boku miláčka svého!

„Jako v pohádce,“ mínila Blanka, usmívajíc se.

Kravec se neklamal. Posud mu dobře paměť sloužila a dost se na hrad pamatoval. Posléze vjížděli do údolí, kde už čekalo několik prámů a loděk. Purkrabí Pavel Obytecký ze Skřivaně sám přijel až ku převozu naproti a podal Karlovi a Blance ruku, by se snáze na prám dostali. Uvítání bylo krátké, ale srdečné. Na druhém břehu stálo plno poddaného lidu z okolních vesnic, kteří přišli uvítat krále zemeckého správce.

Všichni šťastně se dostali na druhou stranu.

Paní Blanka zase usedla do vozu a Dětrich se připojil ke Karlovi. Čekal je kus perné práce, dostati se nahoru, ale ta měla býti oslazená. Sotva se ocitli jezdcí na stezce k hradu vedoucí, na věži pozouněři spustili slavnostní munety. Nejprve začali s melodií vážnou, smutnou, jako když sirotek pláče nad hrobem matčiny. Na všechny zvuk ten lužně a mocně účinkoval, nejvíce na Karla. Kravec sklonil hlavu a duši mu táhly teskné vzpomínky. Mysl Karlova těkala v onu dobu, kdy násilně byl od matere vyrván, sem zavezen, na hradě přímo vězněn, a pak musil z vlasti své do daleké ciziny. Táhlý zvuk rohů vyvolával z duše tyto vzpomínky.

Všichni se nad krásnými těmi fanfárami pozastavovali a Blanka mile byla překvapena. Vtom na věži spustili veselou a celý průvod se rozveselil. Lid, který zemeckého správce na hrad doprovázel, zajásal.

Panstvo se toto uvítání líbilo a Blanka tleskáním spokojenost svoji ukazovala.

„Takové potěšení nám musí pozouněři častěji připraviti,“ řekl Karel, přibližuje se k bráně. Pojednou však pozouněři přestali a hlásný se zeptal z povýšeného místa, jako když kterýkoliv host na Křivoklát se dostavuje, kdo přijíždí na hrad.

„Bývalý vězeň, nyní správce království českého a markrabě moravský...“ odpověděl Karel sám zvukným hlasem.

Řetěz zarachotil, most spadl a brána se otevřela.

„Buď vítána, královská milosti, ve staroslavném hradě Křivoklátě!“ vítal Karla purkrabí. Karlovi podán chléb a sůl po obecném zvyku na uvítanou. Jak král, tak i paní jeho okusili chleba.

Úkon ten doprovázely z věže fanfáry.

Přivítání netrvalo však dlouho, neboť panstvo toužilo spíše po odpočinku v komnatách. Karel promluvil k lidu, že přichází na hrad jako přítel a že v pokoji stráviti chce nějakou chvíli uprostřed svých milých poddaných.

Provolána ještě sláva mladému králi a spanilé jeho choti.

Karel poručil vyvaliti na prvé nádvoří několik sudů medoviny, aby se prý lid se suchým hrdlem domů vraceti nemusil. Také nařídil, aby bylo pamatováno na věž, kde pozouněři jistě mají vyschlé jazyky.

Rozkaz mžikem byl vyplněn.

Na nádvoří bylo brzo veselo. Pozouněři sešli z věže i se svými rohy, které ku všeobecnému přání ladili v munety veselé až do skoku. Nebylo zle o tanečnický a tanečnice a brzo všechno se točilo, staří i mladí v pestré směsici.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Lada Razimová, Mgr. Michaela Miesbauerová a Mgr. Jitka Svobodová – Základní škola a Mateřská škola Křivoklát.

Zdroje:

Rudolf Zháněl: Alois Dostál – životopisná črta, 1914.

Alois Dostál: Slavičí stezka, Slavičí stezka, 1925, ukázka na str. 30–39.

Výhled Rakovnícka, Klára Tesařová,
1. základní škola, Rakovník

JAROSLAV HERDA (1859–1881)

Básník a povídkář Jaroslav Herda se narodil v jihočeské Třeboni do rybářské rodiny. V dětském věku se přestěhoval do Mšece, kde se jeho otec stal porybným na mšeckém panství knížat Schwarzenbergů. Rodina fišmistra Herdy bydlela v Červeném mlýně pod hrází Červeného rybníka. Po maturitě na pražském Akademickém gymnáziu Jaroslav Herda studoval lékařství. Své básně a povídky uveřejňoval od roku 1878 v časopisech Ruch, Paleček, Světozor a jiných. Verši přispěl v roce 1879 i do básnického Almanachu české omladiny. Mladí čeští literáti považovali Jaroslava Herdu za jednoho z nejnadanějších autorů ve svých řadách. Jaroslav Herda zemřel v pouhých 22 letech na tuberkulózu a byl pohřben ve Mšeci. Souborně vyšly jeho verše až posmrtně ve sbírce Ze srdce – básně Jaroslava Herdy (1892).

PÍSNÍM

Vyleťte písně z duše mé
jak z hnízda v létě písklata,
jste prosty tak... já nehalil
vás nikdy v kment a do zlata.
Jste prosty jako chudobky,
co rostou v pažit na jaře,
však dražší mi, než poutníku
oáza svěží v Sahaře.
Vám v posled dávám polibek
jak k cestě matka dítěti –
vždyť dlouho již jste písně mé
ve hloubi duše zaklety.
Jen jedna duše pozná-li
co v vaší skryto pověsti,
pak přileťte zas ke mně zpět,
mně dosti to je ku štěstí.

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková
– Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

Zdroje:
Jan V. Krecar: Jaroslav Herda, Ze srdce – básně Jaroslava Herdy, 1892.
Jaroslav Herda: Ze srdce – básně Jaroslava Herdy, 1892.

Petrovice, Petr Dyršmid

FRANTIŠEK JANOUŠEK (1859–1913)

Učitel, historik a spisovatel František Janoušek se narodil v Kyšicích na Kladensku. Od roku 1879 působil jako učitel na Rakovnicku, nejprve ve Hředlích, poté jako řídící učitel v Petrovicích (od roku 1906). Zajímal se o regionální historii, napsal knihy Dějiny obce, kostela a školy ve Hředlích (1904), Hředské pověsti a upomínky (1904), Dějiny obecné školy v Petrovicích u Rakovníka (1911), Dějiny kostela a fary v Petrovicích u Rakovníka (1912), sbírky regionálních historických povídek a črt Prosté obrázky (1906), Kulturní črty z Rakovnicka (1909) a sbírku Pověsti z Rakovnicka (1907).

HŘEDSKÉ POVĚSTI A UPOMÍNKY (1904)

BRUČÁNOV

Když v měsíci říjnu roku 1638 Švédové pod vůdcem Slangem Rakovník vyplnili, táhli s uloupeným dobyt看em skrz Hředly k Lounům. Honci dobytka byli více než dvouhodinovou touto cestou velmi unavení a neustálým pokřikováním na dobytek vypráhlo jim hrdlo tak silně, že všechna jich touha nesla se tam, kde žíznivě za peníze napájeli. Touha jich došla vyplnění! V Hředlích nalézala se prastará již krčma, jejíž majitel vždy pálenými nápoji dobře zásoben byl. To bylo ovšem něco pro pány soldáty! Zanechali dobytek na návsi, a sami vrhnuli se do krčmy, v níž pilně dušiček svých zalívali. Dobytek klidně na návsi se popásal a odpočíval. Jistý občan zdejší, jemuž vojskem dobytek též pobraán byl, díval se z okna nedaleké své chalupy na tento dobytek, sestávající po většině z volů. Vida dobytek bez dohledu, a věda dobře, že jest koupen za pět prstů, dostal nápad, že by bylo možno některého vola laciným způsobem získati a tak utrpenou škodu si nahraditi. Jednalo se jen o vhodný způsob provedení. Konečně i ten nalezen. Náš občan vzal do ruky trochu sena, přiblížil se k jednomu volu a nastrkováním sena lákal jej do zvonice, nedaleko tu stojící, což se mu též bez velkých obtíží podařilo. Dostav vola do zvonice, zavřel se tu s ním a získané zvíře podáváním sena v dobré míře udržoval. Vůl klidně žvýkal a náš občan radostně jej poplácával, máje pevně již za to, že vůl jest jeho. Předčasná radost přinášívá však žalost! Přinesla ji i zde. Když totiž Švédové v krčmě zažité trampoty zapili a na další cestu řádně se posilnili, chys-

tali se k dalšímu pochodu. Vyšli z krčmy a počali rozběhlý dobytek k sobě sháněti. Že tato práce nekonala se tiše, netřeba snad ani podotýkati. Vznikl hlučný šum a ruch, jenž znepokojil i vola zavřeného ve zvonici tak mocně, že počal bučeti. Jeho uchvatitel počíná dostávat strach a všemožně se namáhá vola k mlčení přivést. Počala bučená rozmluva mezi volem ve zvonici a jeho druhý venku. Náš občan s rezignací očekává věci příštích. Ty také přišly! Švédové, bučením jsouce na zvonici upozorněni, vnikli do ní, a co nyní následovalo, snadno se domyslíme. Jen tolik ještě vyradím, že onen občan podnik tento odležel: bylť prý samá modřina! Když příhoda tato vešla v známost v sousedních obcích, stávalo se, že lidé z nich, někoho ze Hřed vidouce, počali bučeti. Kterási chytrá hlava pak ze sousedstva obdařila hředské přezdívkou „bručáni“, jež jim po dnešní den zůstala. Z počátku této přezdívky hředští klidně nesnesli, čímž vznikaly mnohé třenice a i rvačky. V době nynější přijímají přezdívky té zcela klidně a s úsměvem, dokazujíce, že zmoudřeli.

KULTURNÍ ČRTY Z RAKOVNICKA (1909)

KREJČÍ SILÁCI

Roku 1563 stala se v Rakovnici sázka velice zábavná, v níž vešli krejčí s jinými řemeslníky o „kauf“ (sud) piva starého, tři vědra piva bílého a půl džberu ryb. Posmívali se tenkrát krejčím jiní řemeslníci pro jejich slabotu. Z té příčiny šlo v sázce o to, které řemeslo dříve porazí jeden z ohromných buků v lese. Sekání dalo se po vyzvání a v přítomnosti tehdejšího místodržitele královského, arciknížete Ferdinanda, jenž z Křivoklátku přijel se podívat na tento kratochvilný zápas. V čele krejčích byl Jan Červenka, v čele ostatních kolář Václav Boleslav. Krejčí byli sice slabší, avšak pomohla jim lest a přirozená svižnost a rychlost. Vyhráli, neboť se jich velmi mnoho seběhlo a sekali do svého buku tak mrštně, že dříve se skácel nežli buk jejich tělesně silných protivníků. Tak dokázali krejčí, že jsou také siláci a že v ničem kolářům a kovářům nezaadají. Vítězní krejčí ukázali se býti i velkomyslnými! Vyhraný „základ“ totiž snědli a vypili se svými přemoženými protivníky při společném, veselém kvasu hned na místě v lese, kdež prý pak forstknechti našli mnoho podivných zvířat, do toho dne zde se nevyskytujících.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Iva Slámová a Mgr. Adéla Petrboková – Základní škola a Mateřská škola Hředle, okres Rakovník.

Zdroje:

Jos. Koniček: Památce neúnavného pracovníka vlastivědného, Věstník Musejního spolku města Rakovníka a politického okresu Rakovnického, 1931.

Naše rovy – František Janoušek, Český učitel – věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách, 5. 9. 1913.

František Janoušek: Hředské pověsti a upomínky, 1904.

František Janoušek: Kulturní črtý z Rakovnicka, 1909.

Petrovice fara, Petr Dyršmíd

LADISLAV BENÝŠEK (1860–1941)

Učitel a spisovatel Ladislav Benýšek byl rodákem z Petrovic. Jako učitel působil na pražských školách, v letech 1891–1920 byl ředitelem dívčí měšťanské školy u svatého Tomáše na Malé Straně. Psal básně a povídky pro děti, které uveřejňoval v dětských časopisech i knižně. Dějištěm Benýškových povídek bylo často Rakovnicko a především jeho rodné Petrovice, vystupující někdy v jeho vyprávěních pod názvem Hlivojedy (jméno zaniklé středověké vesnice v místech dnešních Petrovic). K Rakovnicku se vztahují například Benýškovy povídky Věštice (1889; odehrává se na Křivoklátsku), Svatá společnost (1893; Petrovice), Práce zvítězila (1895; Lhota pod Džbánem), Královky (1908; Petrovice) nebo Hlivojedský Horymír (1919; Petrovice). V povídce Svatá společnost Benýšek volně zpracoval známou petrovickou pověst o zjevení Panny Marie, která vedla k založení tamního poutního kostela.

ČIPERNÁ ZVÍŘÁTKA (1890)

Na hradě Krakovci – na vysoké pobožené zdi sešly se dvě kozičky. Šly proti sobě. Marně se chvíli rozhlédaly, zkoumaly, radily, jak se vyhnouti.

Zed' byla úzká, zdivo chatrné, propast pod nohami koziček hluboká. A jako by jim byla ta propast hrozila, jako by z ní byl každý kámen strašil. Kozičky byly všecky ulekány.

Konečně! Šťastný nápad. Lehla si opatrně kozička jedna, přešla ji pak pozorně kozička druhá. Bylo po starostech – vesele šla každá svou cestou dále.

Už jich neděsila propast, nehrozilo kamení. Kozičky se smály, radovaly, že vtipný nápad pomohl z nesnází.

Viděly to dvě vlaštovičky. Rozlétly se po dole a hned věděl o tom každý strůmek, každá ratolest. Všecko důmyslné kozičky chválilo.

Nuže, děti! Líbíl-li se vám příběh ten? Přijdete-li někdy na Krakovec, snad vám to tam ještě jiní pamětníci vyprávěti budou.

SVATÁ SPOLEČNICE (1893)

(Úryvky)

1.

Tichá osada, právě u lesa. Na návrší několik domků a to je vše. Jaro přišlo do Petrovic návštěvou. Les se oděl více dozelena, ptáci zpěvní se v něm scházeli, aby každodenně zahráli pěkné zastaveníčko. Na kopečku před lesem stála osamělá hrušeň-plánička, jež nesla na kmeni zavěšený obraz Boží rodičky. Podobně bylo nedaleko pod kopečkem v dolince. Tam stála štíhlá jedle, na jejímž kmeni rovněž byl obrázek Panny Marie.

Jaro vyzdobilo jedli i hrušeň-pláničku. Jedle dostala hustší jehličí, nové letorosty, hrušeň-plánička krásný, svěže zelený kabátek.

Ve vesnici byli dva hoši: Svatoš a Hanoušek. Ti tak hry vesnické mládeže pořádávali. Zvávali hochy i děvčátka jednou na návrší k pláničce, jindy do dolinky pod jedličku.

Plánička i jedle mívaly z mládeže potěšení, když se sešla pod jejich korunou. Toho jara se však mládež nějak ku hře neměla. Plánička to těžce nesla, nemálo litovala toho i jedle. Konečně přece jednou Svatoš zastavil se u pláničky. Ta se pohnula v koruně a zašeptala svou řečí Svatošovi: „Svatoši! Letos na hry zapomínáš! Letos jsi do-
dus mládeže z vesničky ke mně nepřivedl, ještě letos ani jedenkrát jste pod korunou
mojí nehráli! Či nestojíte již o jaro, nestojíte o hru? Neváhej, Svatoši! Jdi do vesničky,
sved sem ke mně děti, přijde k vám letos nová společnice!“

Pověst o nové společnici roznesla se záhy po celé vesnici a působila jako kouzlo. Hned
v první příhodný den vyrojily se děti z vesnických stavení jako včely z oulu a hrnuly
se na návrší k pláničce.

2.

„Tak co bylo pravdy na pověstech o nové společnici,“ zeptal se otec Vojtánek své dce-
ry Marty, když se navečer vrátila od pláničky domů.

„Je krásná,“ pravila. „Žádné z vesnických děvčat se jí nevyrovná.“

„Povídej mi více o nové společnici!“ přál si otec Vojtánek.

Marta tedy povídala: „Sešli jsme se v hojném počtu pod pláničkou: hoši i dívky. Do
hry se nám nechtělo, ač si dali Svatoš a Hanoušek velmi záležeti, aby naši hravost pro-
budili. Myslili jsme jen a jen na novou společnici, již jsme se nemohli dočkat. Plánička
pořád šuměla nám nad hlavou a my jsme z jejího šumu vyrozumívali stále opětova-
nou přípověď, že nová společnice přijde. Obrázek Boží rodičky na kmeni pláničky zdál
se nám všem roztomilý, ač jindy svou starobou valně pozornosti naší nebudil. Boží
rodička smála se na nás vlídně z obrázku, a Jezulátko, jež chovala, jakoby ručičky po
nás bylo vztahovalo.“

„Hm – hm – hm,“ divil se otec Vojtánek. Hleděl jaksi mnohem vroucněji a obracel se
stranou, kde z kopce kynula plánička.

Otec Vojtánek byl nábožný muž a „Rodičky Boží na kopečku“, jak obrázek na plánič-
ce jmenovával, obzvláštní ctitel.

„Obrázek upoutal vši naši pozornost,“ pokračovala Marta. „Když pak jsme přece z něj
oči odvrátili, nastojte, otče – byla mezi námi – nová společnice.“

„Odkud přišla?“ zvědál otec.

„Nevím. Nikdo z nás toho neví. Byla mezi námi, aniž kdo dovedl pověděti, odkud a kte-
rak přišla. Nová společnice nás všechny děti okouzila. Byly jsme hned všechny kolem ní.
Líbil se nám její sladký pohled, vlídná řeč, krásné líčko, kadeřavý vlas. Byla jako malo-
vaná, šatečky měla bílé, čisté jako padlý sníh. Brala nás za ruce, hladila nás, hrála s námi,
zpívala... ach otče, netoužím po ničem, než aby se nová společnice zase brzy vrátila.“

„A vrátí se?“

„Slibovala. A když vrátiti se připovídala, zdálo se nám dětem, že rodička Boží na ob-
rázku kyne hlavou, že návrat společnice také slibuje, plánička pak šeptala pořád v ko-
runě zvolna, zdlouha, tiše: Přijde, přijde.“

„A jak jste se s novou společnicí rozešli?“

„Nijak! Neměli jsme příležitosti, otče. Jak přišla, tak zmizela. Zešeřilo se. Mlh přibývalo,
společnice nebylo již mezi námi. Nám připadalo právě, jako by ji ty mlhy byly pohltily.“

(Zkráceno a upraveno)

KRÁLOVKY (1908)

Nevím, proč těm hruškám tak říkají. Snad proto, že zrají okolo 15. srpna, kdy slaví se
mariánský svátek, který v našem kraji obecně sluje „na svatou královnu“.

Jisto jest, že starý Pospíšil těšil se na hrušky velice, převelice. Ne snad proto, že by
je byl sám s takovou chutí a vášní pojídal, ale proto, že tu měl na prázdninách tři syny
studenty. V tom čase, když královky dozrávaly, vrcholily prázdniny, a když nadešel
čas, že se česaly, bylo to jako rodinný svátek.

Otec Pospíšil nebyl lakomec, dával štědře ze svého přebytku, měl-li jaký, ale kdyby
se byl někdo dotekl královek, nežli dozrály, k smrti by ho byl pohněval.

Bylo opravdu pěkné podívání na sličnou hruši v nejlepších stromových letech. Koruna
její byla jako ulitá, souměrná, vždycky krásná: když se na jaře obalila medově vonným,
bílým květem, když se pěkně z pupenců rozbalily zelené kožovité listy, když do zlato-
va žloutlo dozrávající ovoce, když se na podzim listí do nachova barvilo, i když na zimu
sněhy halily stromovou kostru bílým povlakem. A k tomu to pozadí sličné, malebné.
Svah jako brčál všude po úbočích zelený a vzadu les, temný, vážný, vždycky zamyšlený.

Jednoho léta se hrušky zvláště uvedly. Bylo jich na stromě jako pletenců; větve se
skláněly, plody krásně žloutly jako vosk po straně jedné a krásně červenaly jako šíp-
ky po straně druhé.

Okolo sadu s pozeňnaným ovocem chodilo mnoho závistníků, také mnohé chtivé oko
a lačná ústa. O královkách Pospíšilových se povídalo po celé vsi, jak jsou krásné, jak se
uvedly, a to do té míry, že dostal hospodář o svou hruši opravdový strach.

Což, aby se jich tak někomu zachtělo, a což, aby tak někomu napadlo...

A sedlák Pospíšil bál se zrovna tu větu až do konce domysli.

Nebyl líný. Byl ostražitý. Nejednou vstával za noci a chodil na obhlídku. Nosil s sebou
také brokovnici a tu a tam vypálil i ránu naslepo.

Také se psem Ořechem mívával důvěrnější rozpravy. Dával mu před spaním moudré
rady a dobrá napomenutí, jak má hlídati, a to že si přece k hanbě nedá udělati, aby cizí
ruce dal otrhati velkolepé královky.

Matka příroda přála krásné pohody. Počasí bylo až mílo a záhy dokonalo, čeho bylo
na sadě třeba.

Královka tu stála jako vládkyně sadu, pyšna na to, co toho roku ovoce přinesla.

Otec Pospíšil viděl, že nadešel pravý čas, a proto se rozhovořil: „Tedy, chlapci, zítra
budeme česati.“

Sneseny koše a řebříky a pes Ořech dostal večer důtklivé napomenutí, aby nic ne-
zameškal ve své povinnosti.

Nadešla noc, krásná letní noc. Měsíček vyšel před dvanáctou, a otec Pospíšil, když
ponocný odtroubil, nelenil opustiti lože a projíti se po sadě.

Královka tu stála jako panna, bez hnutí, v měsíční noci jako princezna v pohádce.

Pospíšil se usmál. Byl blažen z těch krásných plodů svého sadu a těšil se, jaké potě-
šení budou mít jeho chlapci, až se to boží pozeňnání snese na sýpku a tam se pěkně
na slámě rozloží.

V sladkém očekávání budoucích věcí odešel pantáta Pospíšil, aby dospal; odešel,
těše se na druhý den.

Záhy z rána otec procitl.

První jeho bylo podívati se do sadu. Ale jaké podivení, jaký úžas! Královka byla, jako
když ji omete. Jen trochu listí po zemi prozrazovalo, že někdo jiný česal dříve nežli
oprávněný hospodář.

Pospíšil byl moudrý, klidný člověk. Když pracoval nedávno na poli a hrom udeřil do starého buku, sotva deset kroků vzdáleného, nehnul se, ale nyní překvapením zahromoval, zaklel, ač to jindy zvykem jeho nebývalo.

Pohněvaný hospodář probudil brzy celý dům i syny, a záhy každý věděl, co se přihodilo.

Pospíšil se hněval sám na sebe, proč se oddal tak tvrdému spánku, na Ořecha, jak že to hlídal, na celý dům.

Otec Pospíšil pro nikoho zlého na osudu nežádal, ale neznámému zlomyslníku byl by přál, aby onen hrom, který před nedávnem podle jeho pole drtil silný buk, byl i jeho nyní rozdrtil.

Po celé obci se povídalo, jak si někdo nezvaný přivstal na Pospíšilovy královky. Soudilo se o tom všelijak.

Byli jedni, kteří litovali. Každý člověk má něco, co ho těší, a pantáta Pospíšil měl královky. Proč mu zlí lidé té radosti nepřáli?

Ale našli se i někteří, škodolibí a vtipkáři, kteří ztropili si z krádeže hrušek snad i nemístné žerty.

Než, ať již bylo tak či onak, jisto jest, že té chvíle, když se v obci o krádeži na sadě sousedově tak nestejně usuzovalo, škodolibý krádce kdesi v zátiší na královkách zatím beztravně si pochutnával.

O královkách Pospíšilových dlouho se povídalo, ba staly se zrovna časem v obci příslovnými: „Těším se jako pantáta Pospíšil na královky,“ „Pochutnal si jako u Pospíšilů na hruškách“ a podobně mluvilo se, když šlo o zkaženou radost nebo o něco vůbec, nač těšiti se marno.

Kdo královky otrhal, zůstalo tajemným tajemstvím.

Minul rok za rokem. Otec Pospíšil již dávno „dopospíchal“ cíle tohoto života. Statek dědili po něm synové Blažej, František a Bořivoj. Jeden z nich stal se profesorem, druhý ředitelem a třetí, Bořivoj, byl úředníkem. Bylo jednou v létě, když Bořivoje došel dopis od neznámého pisatele, který se četl asi takto: Dopustil jsem se za svého života jenom jedné špatnosti a té velmi lituji, protože jsem jí své jinak dobré jméno poskvřnil. Já jsem ten, který vašemu panu otci kdysi královky otrhal. Nechci déle nositi v sobě vědomí viny, a proto vám současně posílám poštou 50 korun. Mám za to, že jsem tím i s úroky splatil, co jsem dlužen.

Bořivoj si padesátky nenechal. Královky již byly dávno oželeny, ale chudí smilování vždy byli potřebni. Odešel na obecní úřad a daroval peníze chudinskému fondu.

Neznámý provinilec byl usmířen, a jistě že i pantáta Pospíšil v říši nadhvězdne. Kdyby mohl na chvíli vstáti a kdyby se vrátil i pes Ořech, jistě že by se na něj již ani na okamžik nehněval, že tenkrát tak špatně hlídal.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořila Mgr. Martina Kounovská – Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník.

Zdroje:

-ata.: Ladislav Benýšek. K jeho sedmdesátinám, Rakovnické noviny, 23. 1. 1931.

Lad. Benýšek, Národní album (sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých), 1899.

Vojtěch Kryšpín: Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let, 1884.

Ladislav Benýšek: Návrat do vlasti, Svatá společnost, 1893, ukázka na str. 22–28.

Ladislav Benýšek: Čiperná zvířátka, Ma-lé no-vi-ny pro dě-ti, č. 3/1890.

Ladislav Benýšek: Královky, Malý čtenář, č. 5, č. 6 1908/1909.

Kounovské kamenné řady, Alenka Benešová
1. základní škola, Rakovník

PAVEL JAROSLAV ŠŤASTNÝ (1860–1916)

Pavel Jaroslav Šťastný se narodil ve Studněvsi na Slánsku, od roku 1891 žil v Kounově. V mládí onemocněl neštovicemi, nákaza zasáhla i oči a Šťastný oslepl. Věnoval se hudbě, později literatuře, s níž se seznamoval a již se věnoval prostřednictvím svých průvodců, předčitatelů a písařů – nejprve bratrance Karla, poté sestřenice Růženy a později slečny Josefy Šmídové, která se nakonec stala i jeho ženou. Psal básně, divadelní hry a povídky, z nichž se však jen málo dočkalo uveřejnění. Zajímal se o historii svého kraje, především o jeho pověsti. Literárně zpracoval také pověst o založení poutního kostelíka sv. Vojtěcha u Kounova, která vyšla v roce 1897 v nedělní příloze Katolických listů.

SVATÝ VOJTĚCH NAD KOUNOVEM (1897)

Když se sv. Vojtěch vracel z Říma, dostal se sice šťastně do vlasti, ale tu, ubíraje se ku Praze cestami odlehlými, aby nebyl poznán, zabloudil v lesích a nevěděl konečně, kde je.

Přišel na mýtinu, kde na chudé lesní travičce pásly se ovce a opodál ve stínu chvojí seděli pastýři. Ty ovce byly velmi hubeny a pastýři velmi smutni. Sv. Vojtěch divě se tomu ptal se pastýřů po příčině zármutku, ale žádný mu neodpověděl a jen mlčky do země hleděli.

Bylo tehda veliké parno, jež lidi i zvířata skličovalo. Žádal je tedy sv. Vojtěch, aby ho z lesa vyvedli, řka, že přichází z daleka a zbloudiv, že neví kudy dál. Tu povstal vážný ramenatý stařec, jak se zdálo přední z pastýřů, a pověděl pocestnému, že je v krajině mezi dvorem Kunovým a Domašicí, i že brzy dostane se z lesa; potom dodal: „Je vidět, příteli, že z ciziny přicházíš a nic nevíš o velikých svízelicích a bídě, příčinách to našeho zármutku.“

I vyprávěl stařec sv. Vojtěchu o hrozném suchu v zemi, jež už po několik měsíců hubí pastviny, vypaluje prameny, takže dobytek nemaje píce, nedává užitku, hyne, čímž i na lidi doléhají nedostatek a soužení.

Sv. Vojtěchu bylo líto těch ubohých lidí a přívětivě jich těšil, aby v Boží pomoc důvěřovali. Za hovoru však poznal, že lidé ti jsou křesťany jen tím, že byli pokřtěni, smýšlením pak a srdcem že vězí dosud v pohanství. Bylo tehda símě víry křesťanské po Čechách hojně sice již rozeseto, ale ne všude se ujalo, a zjevní i tajní pohané zbožnému biskupovi svému mnoho příkoří i žalosti působili.

Vida sv. Vojtěch, že ani v těchto končinách není lépe než mnohde jinde, zasmušil se a přemýšlel o tom, jak ty lidi napravit a přesvědčiti. Poněvadž byl chůzí a horkem zemdlen i žízňiv, ptal se po vodě, chtěje potom mezi nimi si odpočinouti.

Ukázali mu na studánku ve vršku kamenité stráně, jež nedaleko odtud skláněla se v údolí; ale studánka byla toho čau tak vyprahlá, že se z ní jedva několika kapek dobral, a to vody kalné a teplé jako vařené. Tu poznal, jak veliké jsou útrapy zdejších obyvatel, i povstal a seprav ruce prosebně vzhlédl k nebesům.

Drobné bílé obláčky, beránky, vysoko plynuly nad krajinou, slunce pražilo jako z výhně, o dešti pak ani památky. Sv. Vojtěch modlil se k Bohu o vláhu.

Tomuto jeho počínání usmívali se pastýři nedůvěřivě, ba mnohý z nich svoji nevěru i slovy vyjádřil, avšak jak ustrnuli, když po nějaké chvíli ozvalo se z dálky temné zadunění hromu, návéští blížící se bouře. Tento rachot, jehož se jindy lekávali, zněl jim nyní jako nejpěknější hudba; i vyskočivše radostně hrnuli se okolo sv. Vojtěcha a pokleknuvše na jeho vyzvání, pomodlili se s ním. Mraky zatím od západu černaly se víc a blíž, a brzy bylo viděti, že v protějších kopcích už prší.

„Hle pomoc Boží, v níž jste nevěřili,“ řekl sv. Vojtěch. Pastýřové pak děkovali jemu a nejstarší z nich ptal se ho, kdo by byl, že na pouhá slova jeho takový div se děje. Avšak sv. Vojtěch se jim hned neprohlásil, chtěje vyhnouti se vší poctě, i odvětil toliko: „Ne mně, ale Pánu Bohu děkujte, kterýž je všeho světa tvůrcem a jej také řídí, a kteréhož já sluhou jsem nejposlednějším.“

Pastýři tedy sehnavše stádo a vzavše neznámého dobroditele s sebou, brali se ve se se domů strání a porostem. Dole pod lesem uprostřed obděláné půdy stál pěkný dvorec; zřídil a vystavěl jej tu před lety ten vážný a ramenatý stařec, jehož ostatní ctili a poslouchali, jsouce jeho syny a vnuky. Proto pak, že starce zakladatele bylo jméno Kuna, říkali v sídle tom „ve dvorci Kunově“. A tuto přebývali všichni ti pastýři, užívajíce společně půdy i přístřeší; nebo v ty časy v Čechách lidí mnohem bylo méně a řídčeji, nežli za našich dnů, a synové i s dětmi svými zůstávající při otci, tvořili tak jeho čeleď, jedinou velikou rodinu.

Starý Kuna jda v čele své čeledi, vedl si sv. Vojtěcha jako vzácného hosta ve svůj dvůr. Nežli došli, všichni pořádně zmokli, což bylo však lidem i zvířatům příjemnou a dávno žádanou lázní. Vida sv. Vojtěch jejich radost, pravil usmívaje se: „Hle právě pokřtěni byli jste podruhé, a to od samého Pána Boha křtem nebeským, kterýžto – tu naději mám – bude vám neklamným potvrzením od samého Boha křtu rukou lidskou uděleného.“

„Ano, ano,“ přisvědčovali všichni, obnažující hlavy a prsa: tak byli žízňivi vody a občerstvení.

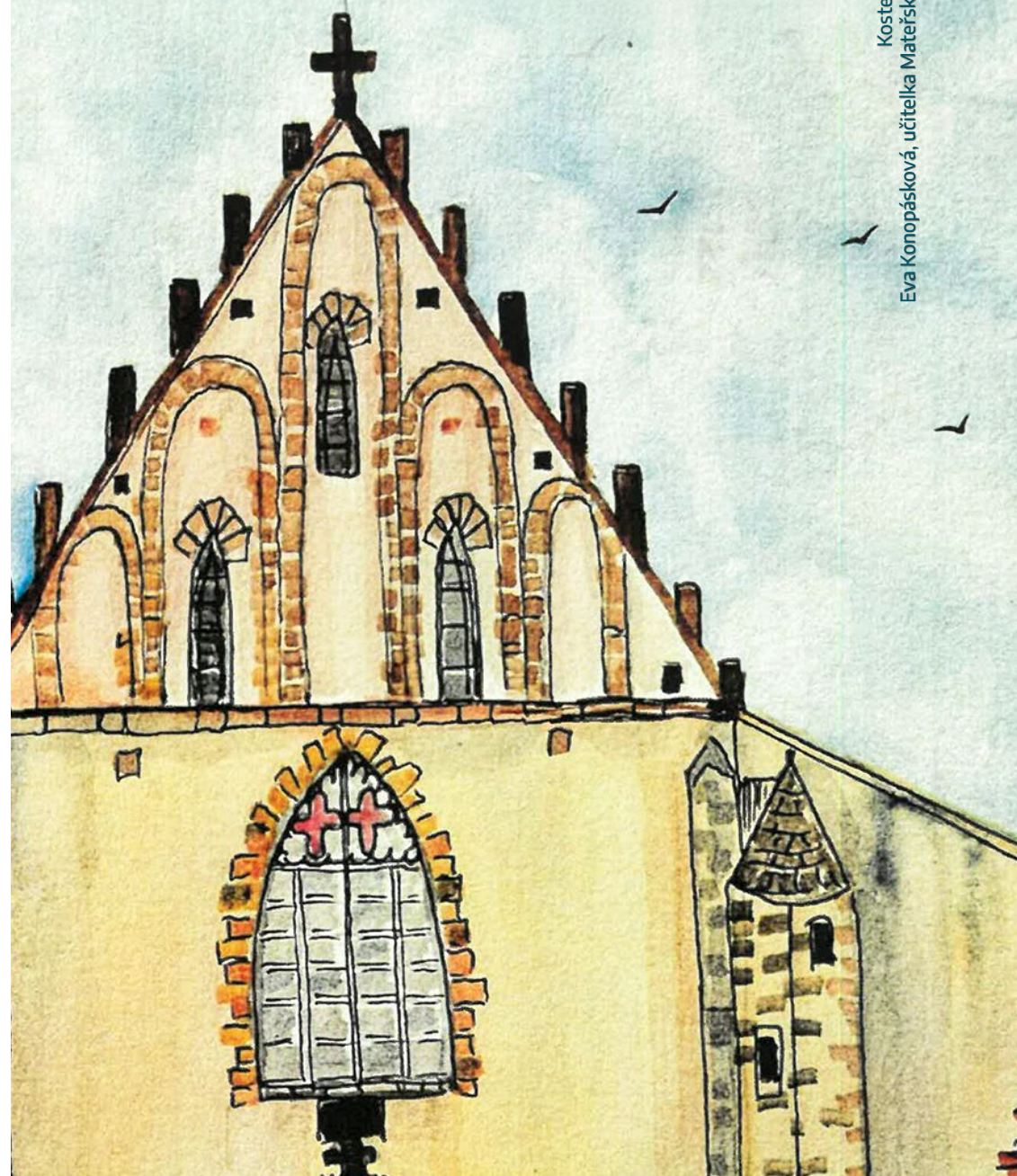
Ve dvorci Kunově pohostili sv. Vojtěcha, jak nejlépe uměli, a on prodlévaje s nimi mluvil jim o Bohu a o pravé víře; poněvadž pak pršeti nepřestávalo, zůstal tu i na noc. Nazejtří ráno bylo zas jasno a celý kraj zelenal se, jako by byl pokryt pěkným novým kobercem. Sv. Vojtěch chystal se na další pouť. Louče se pověděl svým hostitelům, kdo jest, i napomínal všech k stálosti ve víře. Starý Kuna chtěje svému biskupovi prokázati čest a zvláštní službu, nabízel mu koně a průvodce pro bezpečí; ale sv. Vojtěch skromně a s díky toho odmítl, i požehnav lidem, dvoru i vší krajině, bral se dále ku Praze.

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Bc. Václav Bělka – Základní škola a Mateřská škola Kounov, okres Rakovník.

Zdroje:

Jan Renner: Stručný životopis Pavla Štastného, Pavel Štastný: Pověsti z Podlesí a Poddžbánska, 1944.

Pavel Štastný: Svatý Vojtěch nad Kounovem, Neděle – zábavná a poučná příloha ke Katolickým listům, č. 87/1897 (28. 3. 1897).

Kostel sv. Bartoloměje,
Eva Konopásková, učitelka Mateřská škola Krušovice

KAJETÁN NOVÁK (1863–1944)

Učitel, básník, povídkář, dramatik a hudebník Kajetán Novák pocházel z Benešovska. Od roku 1897 působil jako učitel v Čisté a poté v Rakovníku. V roce 1928 se odstěhoval do Plzně, kde v roce 1944 zemřel. Psal i pro děti, básněmi a povídkami přispíval do dětského časopisu Malý čtenář, u knihkupce a nakladatele Františka Příhody v Rakovníku vydal sbírku svých básní a povídek pro děti s názvem Za klidných večerů.

ZA KLIDNÝCH VEČERŮ

VOJTĚCH

Čtrnáct roků již mu v dubnu bude.

Obratný je, silný, statečný.

Strojníkem chce, vynálezcem býti
počtář, kreslíř tento výtečný.

Sourozenců svých je velitelem,
sestru Mařenku má zvláště rád,
Jan jej často ku pomoci volá,
s Miroušem si nejlíp umí hrát.

Rozkaz otcův vyplnit zná rychle,
matičku svou vroucně miluje
a vždy těšívá ji, když si doma
na drahotu velkou stěžuje:

„Počkejte jen, brzy budem pány!

Tuhle mám plán stroje načatý.

Až jej sestavím a prodám, jistě budu
víc než Edison sám bohatý.

V Praze dům pak vystavím Vám pěkný,
tam si pohovíte bez práce;
v pokoji vám elektrické lampy
budou svítit jako v pohádce.

Mařce koupím na hedvábné šaty,
z Jendy bude švarný důstojník,
Miroslava automobil nový

vozit bude k tetě na Mělník.
 Hostiny jen, plesy, radovánky
 přinese nám radostný ten čas...
 Počkejte jen!“ ... Matce, když to slyší,
 pohnutím se v slzách třese hlas:
 „Dobře, dobře, milé dítě moje.
 Já však na tom budu mít dost,
 když ti Pán Bůh k nutné skývě chleba
 zdraví dá a klidnou budoucnost.“

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Markéta Kočová – Základní škola a Mateřská škola Čistá,
 okres Rakovník.

Zdroje:
 70 let věku dožívá se..., Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětín-
 skem, č. 9/1933.
 Ladislav Mička, Kulturní tvář Rakovnicka, II. část, 1979.
 Kajetán Novák: Za klidných večerů, nedatováno.

Přílepská skála, Kristýna Nemešová,
 1. základní škola, Rakovník

VÁCLAV HOLEK (1864–1936)

Rodák z Podbořanska vylíčil ve své životopisné knize *Lebensgang eines deutsch-tschechischen Handarbeiters* (Životní pouť německo-českého dělníka), která vyšla v roce 1909 v německé Jeně (česky pod názvem *Paměti* v roce 2011), upřímně a bez příkras drsný život dítěte z dělnické rodiny a poté nekvalifikovaného dělníka ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Holek se narodil v Krásném Dvoře, kde prožil hezká první léta svého života. Pak se rodina přestěhovala do Kralovic a odtud do Přílepu. Otec se živil příležitostnými, špatně placenými nádenickými pracemi a většinu času trávil mimo domov. Starost o domácnost, placení nájemného v pronajatém bytě a každodenní nasycení několikačlenné rodiny ležely na matce. Zatímco ona chodila za výdělkem, malý Václav za ni přebíral starost o domácnost a opatrování mladších sourozenců. Do školy se skoro nedostal, negramotná matka ani jeho vzdělání nepodporovala. Pracoval už od šesti let – na poli, při stavbě železnice, v cukrovaru, v cihelně, v lese... Když se rodině vedlo nejhůř, chodil s harmonikou žebrať do okolních vesnic a do Rakovníka. Občasnou návštěvu ve škole ztrpčoval Václavovi zlý učitel, který si liboval v tělesných trestech a nekonečných výkladech o náboženství. Postupně musel přestat do školy chodit úplně, aby za nepřítomného otce převzal roli živitele početné rodiny. V deseti letech pracoval deset hodin denně, ve dvanácti už patnáct hodin. Kvůli chybějícímu vzdělání vystřídal dospělý Václav Holek přes čtyřicet zaměstnání během dvaceti let. Usadil se v Německu, v Berlíně, kde působil jako vychovatel mládeže. Na knihu *Lebensgang* navázal Holek v roce 1921 druhým dílem s názvem *Vom Handarbeiter zum Jugenderzieher* (Od dělníka k vychovateli mládeže), který však v českém překladu nevyšel, stejně jako životní vzpomínky jeho syna, sklářského dělníka a novináře Heinricha Holka, s názvem *Unterwegs* (Cestou; 1927).

LEBENSANG EINES DEUTSCH-TSCHECHISCHEN HANDARBEITERS (1909, ČESKY POD NÁZVEM PAMĚTI V ROCE 2011)

(Úryvky)

Když jsem po dlouhé absenci opět přišel do školy, byl tu již jiný, nový učitel. Jeho postava, bílý vlas, vousy, rysy obličeje a gesta budily dojem zbožného milosrdného bratra, k čemuž se však jeho živý temperament rozhodně nehodil. I ta sebemenší věc ho rozčílila na nejvyšší míru, na provinivšího se žáka vychrlil pokaždé sprchu hřmotných slov a mával holí ve vzduchu. „Škoda každé rány, která padne vedle!“ To byl jeho výchovný názor. Dvě až pět na každou ruku nebo pětadvacet na zadek. To vždy vysázel, a velice dobře. Jestliže u dřívějšího učitele rákoska zahálela, nyní měla stále co dělat. „Tancování a komedii učit nebudu,“ opakoval při každé vhodné příležitosti posměšným hlasem. „Naučím vás jiným manýrům!“ křičel často tento zbožný pán. „Jste

úplně rozmazlení!“ Ptát se na něco, což jsme u dřívějšího učitele směli, si nyní nikdo netroufal. Protože jsme měli strach, že odpověď dostaneme rákoskou. Nejistě, jako na jehlách, jsme seděli v lavicích a kradmo pozorovali, kam se učitel pohybuje a zda zase nepoletí rána, což se často stávalo. Jednou i mě vylekal neočekávanou ranou tak, že jsem z toho téměř onemocněl. Seděl jsem v lavici, horlivě psal do sešitu a pokukoval po učiteli, zda mě pozoruje, a tu jsem náhle pocítil ránu přes pravou paži a současně slyšel: „Já tě naučím, že máš při psaní mít celou ruku na desce lavice!“ Jindy zas jsem dostal přes každou ruku čtyři rákoskou, a to tak, že když mě matka nato poslala na koupit, stěží jsem unesl košík.

I když jsem do školy chodil zřídka, čtení a psaní mi jakž takž šlo, zato v počtech jsem na tom byl nejhůř ze všech svých spolužáků. Já totiž nejvíc ve škole chyběl, přicházel jsem o výklad a unikaly mi souvislosti, návaznost mezi předchozími a pozdějšími výpočty, čímž jsem se pak v žádném počítání nevyznal. Bezradně jsem stál u tabule, když jsem byl vyvolán, abych vypočítal úlohu.

„Bude to už?“ ozval se za mnou učitelův hlas, když jsem tu pořád ještě zaraženě stál. To mi z mých rozpaků nepomohlo. Stál jsem tu jako špalek.

„Dobře, tak já ti pomohu!“ A už svištěla rákoska vzduchem a jedna rána padala za druhou. A když ani to nepomohlo, zajely jeho prsty do mých vlasů, hlava mi létala na všechny strany jako mičuda, občas zasáhla tabuli, z čehož byla boule. Křičel přitom rozezleně: „Ty boží dárečku, ty komisárku, ty máš v té své opičí hlavičce jen vymáčené otruby!“

To byly jeho obvyklé a oblíbené výroky.

Nového učitele jsem považoval za nejhorší překážku ze všech na mé cestě k učení. Teprve teď jsem já i další žáci pochopili, jaký dobrý a rozumný byl dřívější učitel. Ochotně každému poradil, když někdo z nás chtěl něco vědět a zeptal se na to. Vše přátelsky, laskavými slovy urovnal, vyřídil a vysvětlil, bez rákosky. Ve srovnání s ním mi nový učitel připadal jako ďábel.

(Zkráceno a upraveno)

Nouze u nás dosáhla opět nejvyššího stupně. Otec sice pracoval, ale dával domů jen velmi málo peněz. Matka neviděla jiné východisko, než že půjdu s harmonikou hrát do okolních vesnic. Smutný a sklíčený, se svěšenou hlavou jsem vyndal harmoniku ze skříně. Vzal jsem harmoniku pod paži, uchopil košík a vyšel pomalu, beze slova ke dveřím. Za dveřmi jsem zůstal chvíli stát, rozhlížeje se na všechny strany, zda není někdo ze sousedů venku, aby mě neviděl, kam asi jdu. Nikde nikdo. Jako liška jsem se proplížil kolem domu na pole a přes ně potom k polní cestě, abych se vyhnul sousedům. Šel jsem rychle, jako bych něco ukradl. Teprve, když jsem měl vesnici za zády, zvolnil jsem svou chůzi.

První obcí, kde jsem chtěl zkusit s harmonikou své žebrácké štěstí, byla Kněžves. Největší ves v okolí, farní osada. Čím víc jsem se k ní přibližoval, tím jsem šel pomaleji. Když jsem došel k prvním domům, sedl jsem si nejprve do příkopu a radil se sám se sebou, zda mám jít dál. Měl jsem samozřejmě chuť vrátit se. Po delším uvažování jsem se vzchopil a vešel do velkého selského domu. V předsíni jsem zahrál nejprve Malého rybáře a pak ještě pár jiných písní. Selka mi přinesla pěkný kus chleba. Pokus v prvním domě se vydařil. To mi dodalo kuráž, a tak jsem se odvážil jít dál. Hrát jsem nesměl jen tam, kde spaly děti. Když však naopak byly děti neklidné a zlobily, byly matky nebo chůvy rády, že jsem přišel. Odpoledne, slunce stálo ještě vysoko, jsem už prošel s har-

monikou celou ves. Košík byl plný chleba a buchet. Dostal jsem i peníze, většinou od obchodníků, dělalo to asi dvacet nebo pětadvacet krejcarů. S tímto výsledkem jsem byl spokojen, ale lásku k tomuto řemeslu to ve mně neprobudilo. V duchu jsem se nicméně těšil a představoval si, jakou budou mít doma radost, jak ke mně přiskočí a jak se vrhnou na obsah košíku. A to bylo to jediné, co mě trochu utěšovalo a smiřovalo s tímto údělem. Stejně jako ráno jsem se plížil jak nějaký uličník se svou kořistí do našeho domku. Výjev, který jsem tušil, se odehrál, jakmile jsem vstoupil do místnosti. Všichni se ke mně nahrnuli. Ozval se potlesk, když jsem postavil a otevřel košík.

„Chleba, buchty! Óh, ó,“ volali radostně sourozenci. Matka se také nutila do smíchu, viděl jsem však, že měla v očích slzy. V tomto okamžiku jsem zapomněl na utrpení, které jsem prožíval při hraní. Pochopil jsem, kolik dobra přineslo mé dosud tak skrovné umění, že ta moje harmonika, kterou jsem zatím používal jen k obveselování ve volných chvílích, se teď stala zachránce v naší nouzi.

(Zkráceno a upraveno)

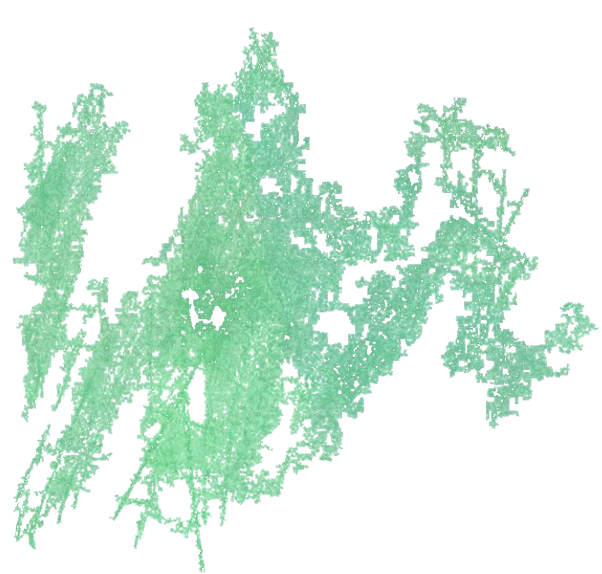
Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Jolana Kreislová a Mgr. Adriena Mesárová – Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Stanislav Holubec: Svět Václava Holka, Václav Holec: Paměti, 2011.

Wenzel Holec sprach..., Deutsche Reichs-Zeitung, 18. 6. 1925.

Václav Holec: Paměti (z německého originálu Lebensgang eines deutsch-tschechischen Hanadbraters, 1909), 2011, přeložili Miroslav Šumavský a Stanislav Holubec, ukázky na str. 31–33, 45–46.

Radnice Rakovník, Tomáš Bretšnajdr,
1. základní škola, Rakovník

GUSTAV JAROŠ (1867–1948)

Novinář a spisovatel Gustav Jaroš se narodil v Rakovníku. Publikoval také pod pseudonymem Gamma. Jeho literární dílo tvoří především eseje o umění, najdeme v něm však i pohádky a povídky pro dětské čtenáře, například pohádky O Šimonu řezbáři a panu králi, O jelínkovi a o studánce nebo Jak žáby dostaly nového krále (1922), povídku Mučednice (1893) nebo Povídku o Janíčkovi (1900). V roce 1893 Jaroš pomohl proslavit dětskou knihu Broučci od spisovatele Jana Karafiáta. Kniha z roku 1876 nevzbudila po svém vydání žádný zájem, jednou z nejznámějších a nejvydávanějších knih se stala až díky Jarošově pochvalné recenzi, uveřejněné v časopise Čas v roce 1893.

POVÍDKA O JANÍČKOVĚ (1900)

Byla jedna maminka a ta byla tuze bohatá. Bydlila v krásném paláci, jezdila v kočáře na procházku a měla kolem sebe plno sluhů a komorných. Nikdy jí na mysl nepřišlo, že jsou na světě nějací chudí lidé, že mívají hlad, nevědí, kde budou spát, nemají, čím by se oblékli v kruté zimě. Neboť jí bylo pěkně v paláci, při plných mísách dobrých jídel, v krásné posteli u teplých kamen. Největší radostí její byl však hošík asi pětiletý, Janíček. Ten měl taková líbezná očka, že se maminka z nich mohla radostí zbláznit. Okolo tváříček mu splývaly tmavohnědé vlasy, jako by to byl rámeček na obrázku. To dítě bylo jejím největším štěstím. Všechny své poklady byla by spíš oželela než tohoto krásného dítěte. A najednou... Stalo se, že Janíček se náhle rozstonal, několik hodin ležel v krásné postýlce, obklopen samými lékaři, a zemřel.

Maminka myslela, že musí také zemřít. Trhala si vlasy, líbala mrtvého Janíčka a prosila ho, pořád prosila, aby se jí probudil. Všechny lékaře vyhnala, že jí Janíčka zabili, ani ho pohřbít dát nechtěla. Musili ji hlídat, aby si něco neudělala. V noci nemohla spát, chodila z pokoje do pokoje, lomila rukama a volala Janíčka bez přestání. Když odvezli jeho drobné tělíčko do krásné hrobky, tři dny seděla na ní, nejedla a nespala. Musili ji odvést domů, aby neumřela hladu a zimou. Všechna nemocná a ztrápena byla, že jí nikdo nepoznával. Chodila den co den k hrobce a do noci u ní dívala.

Když jednou v noci se od hrobky vrátila, opuštěná doma seděla a nespala, zdálo se jí náhle, že na ni někdo promluvil. Zatajil se v ní dech, poslouchá, slyší... hlas Janíčkův. Opravdu, nezmýlila se. Janíček k ní mluvil, jako mluvilval zaživa, ale nikde ho vidět není. Poslouchá osiřelá maminka, poslouchá, a slyší divné věci. Všechna rozčilená vstává, běží k místu, odkud se zdálo, že hlas vycházel – nikoho tam. Poslouchá, ani nedýchá, až jí srdce hlasitě v prsou se rozbušilo – teď zas slyší hlas Janíčkův, a jeho pořád není vidět. „Nejsem v hrobce, maminko. Nadarmo tam chodíš každý den, nadarmo tam pláčeš až do černé noci.“

„A kde jsi, můj drahý Janíčku?“ zeptala se žasnoucí matka.

„Na světě jsem, ale proměněný.“

„Jak proměněný?“ zas se doptávala dychtivě.

„Jako klas se promění, když z něho zrní vypadá. Každé zrno jinam padne.“

„Nerozumím ti, Janíčku.“

„Proměnil jsem se také jako klas. Každé zrno jinam padlo: nožičky mé jsou jinde, a tak všecko jinde!“

„Ale běda! Pak už nikde tě neshledám po světě širém, dalekém!“ zabědovala bolestně matka.

„Shledáš, jistě shledáš! Vyjdi mne hledat, ale brzo! Půjdeš-li okolo něčeho, co bývalo mé, ucítíš hned takovou zvláštní mocí, že jsem to já. A tak jdi pořád, až mne shledáš docela.“

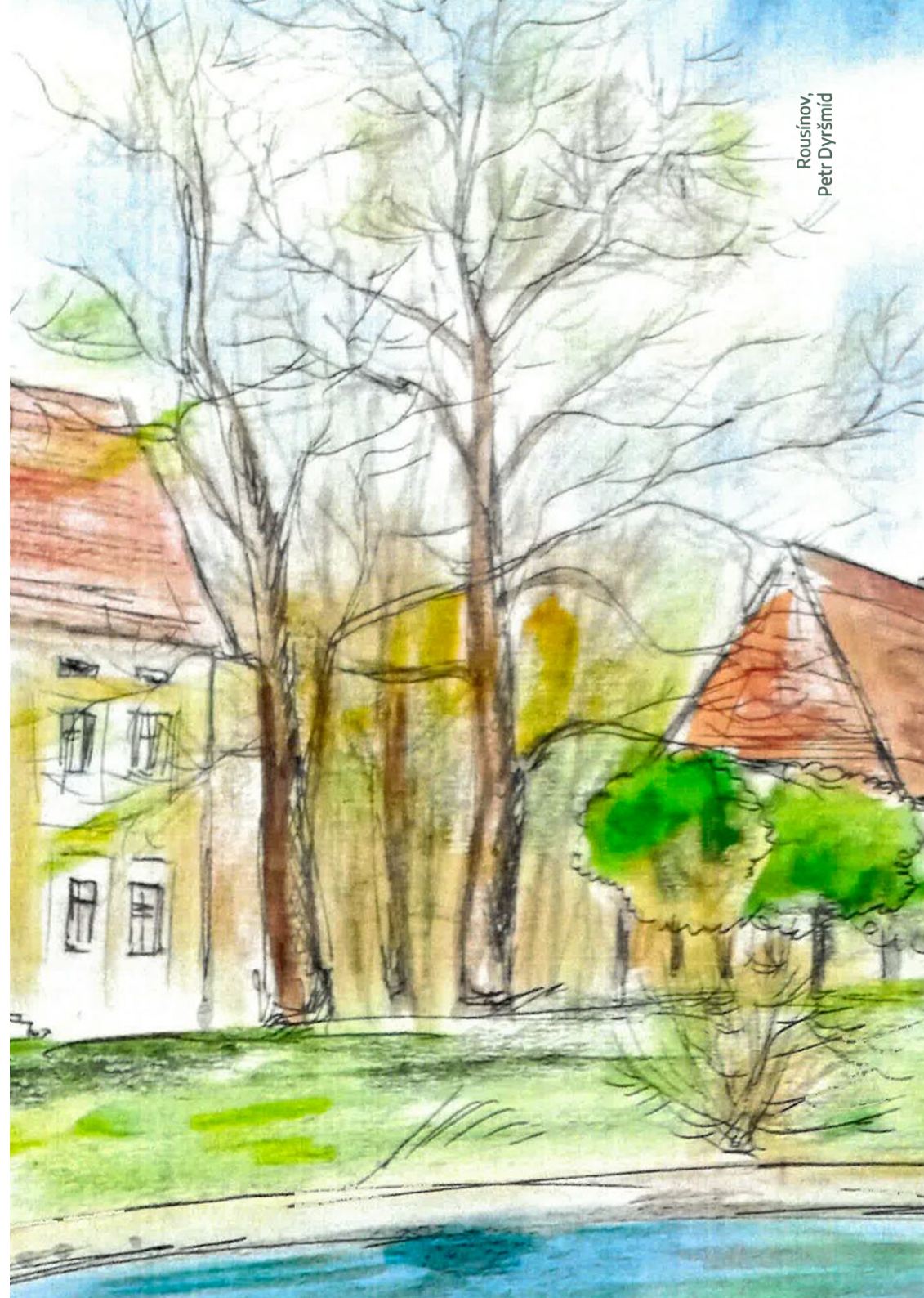
Poslouchá matka, všechna trne udivením, ale už neslyší nic dalšího. Ještě za noci vydává se hledat, shledávat Janíčka po světě.

I jde ulicí, na ulici sníh a mrazivo. Lidé utíkají, aby se zahřáli. A tu najednou matka spatří u kostelních dveří sedět drobounké, utrápené děvčátko. Všecko se třáslo, a nikdo si ho nevšímal. Bylo tam v koutečku tak schoulené jako nemocný ptáček, ani se už nehýbalo. I jde blíž maminka, najednou jí něco zachvělo. Podívala se na děvčátko, na jeho omrzlé, ubohé malé ručky a hned poznala, že jsou to ruce Janíčkovy. Bylo jí náhle bolestně u srdce, když si představila, co asi zkusily ty ručky jejího miláčka. A pak honem shýbla se k dítěti, zaobalila je do svého teplého kožichu a v kočáře odvezla si do krásného paláce. Tam líbala, hladila a zadýchávala ty ruce dítěte, a čím déle se na ně dívala, tím byla si jistější, že jsou to opravdu ruce Janíčkovy. A tím bylo jí krušnější, když si vzpomněla na to, jak asi trpí jeho nožičky, jak strádá ostatní jeho tělíčko – nemohla ani v paláci vydržet a šla hned zas do ulice nanovo, shledávat Janíčka.

Brzy spatřila, jak kterýsi opilec a zahaleč vyháněl na ulici chlapce s košíkem ořechů, aby po hospodách prodával. Hoch byl bos, všecek se třásl. Každou chvíli se zastavil a mačkal si červenýma rukama ozáblé nohy, aby si je zahřál. Zrovna v tu dobu bloudící matka spatřila jeho zubožené nožky a hned poznala, že jsou to nožky Janíčkovy. A pak spatřila dítě, které bili a třískali všichni doma, poněvadž jeho matka ho nenáviděla. Do hlavy je bili, pohrabáč na ně brali, až tělo jeho byla samá modřina. Uviděla je z kočáru bohatá paní, zachvěla se pohledem na jeho z trápené tělíčko, honem je vzala do kočáru a ujížděla s ním domů.

A tak jezdila denně, pořád a pořád nalézala. To dítě mělo vlasy Janíčkovy, ono zase hláskem jeho mluvilo, ten hošík díval se Janíčkovými očima, jiný měl po něm drobounká ouška. A tak pořád, pořád přibývalo do domu panina nových dětí, které dřív musily žít v bídě a utrpení a teď najednou se octly jako v ráji. Hemžilo se jich okolo paní, švitořily, smály se, hrály si a zpívaly, aby její smutné srdce rozveselily.

A opravdu, ona pomalu se uklidňovala, pomalu se jí vracelo štěstí do duše. A měla všechny ty děti tolik ráda, že v nich v každém našla kousek svého miláčka Janíčka. Ale teď se stalo něco: od té doby, co začala Janíčka shledávat, otevřely se jí oči. Viděla teď všude, kam se podívala, nesmírné utrpení dětské. Shledala, co tisíců a tisíců chudých dětí mrzne a hladoví. Pochopila, že v každém tom trpícím tílku dětském může být nějaká součástka jejího vlastního dítěte. A od té doby všechnu svou práci, všechno své jmění a všechn svůj čas obětovala pro ty děti nešťastné.

Rousínov,
Petr Dyršmíd

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Tereza Vránová – Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Gustav Jaroš: Vánoce 1900 – Povídka o Janíčkově, Besedy Času, 29. 12. 1900.

Il: Gustav Jaroš-Gamma, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 2/I H–J, 1993.

JAN RENNER (1869–1959)

Učitel, historik, archivář, muzejník, kronikář, turista a spisovatel Jan Renner se narodil v Lašovicích. Po celou první polovinu 20. století byl vůdčí osobností v oblasti záchrany, uchování a popularizace historického dědictví města Rakovníka a rakovnického regionu. Byl dlouholetým správcem rakovnického muzea a archivu, kronikářem města Rakovníka i autorem dlouhé řady pojednání a knih o historii města a regionu, včetně rozsáhlé vlastivědné školní příručky Popis politického okresu rakovnického (1902) nebo sbírky Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech (1914; druhé a rozmnožené vydání v roce 1933). Dětským čtenářům byly určeny také jeho příspěvky v časopisech Malý čtenář (mj. vyprávění o chmelové sklizni na Rakovnicku v ročníku 1906–1907) a Vlastivědný sborník Rakovnicka s Křivoklátskem a Kralovicka s Manětínkem, který vycházel ve 30. letech minulého století (např. pověst o vodníkovi ve Zhoří v ročníku 1933–1934).

RAKOVNICKO A KŘIVOKLÁTSKO V POVĚSTECH (1933)

NESUCHYNĚ

Před staletími byly mnohé krajiny naší vlasti pokryty bujnou houští lesních stromů. Na okrajích lesů, při močálech a po strmých stráních dařilo se výborně různým křovinám a v jejich ochraně mnohým bylinám. Nemocný člověk hledal vždy, jako hledá dosud, pomoci v léčivém účinku mnohých rostlin. Od nejstarších dob lidé sbírají léčivé byliny a jimi nebo léky z nich připravenými zahánějí nemoci.

V okolí Nesuchyně býval rozsáhlý močál, kde bujelo všeliké křoví a rostlo mnoho léčivých bylin. V sousedství se usadila jakási stařena, bylinkářka. Chudá chatrč skýtala jí nutné ochrany od nepohody. Znalostí léčivých bylin opatřovala si chléb. Přicházeli k ní zdaleka prosit o radu v nemocech a vyměňovali si u ní sušené byliny za chléb, mouku a jiné potřeby.

Kdysi nesla stařena koš šípků, aby z nich připravila doma lék. Cestou potkal ji pán z blízkého hradu Žbánu, který tam lovil. Rdící se plody v košíku zdaleka upoutaly pánuv zrak. Sotva došel k stařeně, zvolal: „Co to neseš?“ – „Nesu chýně“, zněla odpověď. Šípek byl zván totiž po staročesku chýně.

Pán se vyptával stařeny, co bude dělati s takovým množstvím šípků. Vyprávěla neznámému, jaké léky dělá z chýní a jak pomáhá lidem v nemocech léčivými bylinami, které sbírá a suší. Pán zašel se stařenou až k její chatě, a když se přesvědčil ve vetché chýšce o prospěšné činnosti lásky k bližnímu, rozloučil se s ženou přívětivě a slíbil jí, že dá pro ni zbudovati lepší obydlí, než v jakém bydlí dosud.

Dostál také slovu. Lid jeho přišel a sroubil brzy vedle chatrče pěknou chalupu. V sousedství kořenářky usadili se záhy mnozí jiní; tak vznikla tam osada, kterou nazvali „Nesuchyně“.

• VODNÍKOVI

V Šanově přišel v létě večerem do statku u rybníka jakýsi stařec v zelených šatech a prosil o nocleh. Byl to vodník.

Sedlák byl necitelný lakomec a odbyl prosícího starce. Stařec prosil znova a nehýbal se z místa. Sedlák poštvál na něho psy. Stařec se jich ulekl, vyběhl ze statku a hupky, rovnou do rybníka, kde zmizel. Než skočil z hráze, obrátil se a pohrozil stranou ke statku.

Druhého dne večer jel sedlák do rybníka brodit koně. Jeden z koní se mu vytrhl z ruky a zašel doprostřed rybníka. Tam se mu velice líbilo, a sedlák marně ho pobízel z vody. Nebylo pomoci; bylo na sedlákově, aby se vydal pro koně doprostřed rybníka. Skočil po koni, ale tu ho někdo uchopil za nohu a vtáhl pod vodu.

To vodník ztrestal sedláka nelidu.

FILIPOJAKUBSKÁ NOC

Od nepamětných dob se tvrdí, že se ve Filipojakubské noci sletují čarodějnice (staré ohyzdné baby) na pometlech k valnému sjezdu, který mívají na povýšených místech. Tři nebojácní kamarádi z Újezda se chtěli přesvědčit, kolik jest pravdy na tom tvrzení.

Vybrali se tudíž té noci až ke Žďárům, kde ulehli na mez nedaleko dřevěného kříže, který tam stával do nedávných dob na křižovatce cest. Až tam zašli proto, aby měli pěkný rozhled, protože se odtamtud přehlédne velký kus kraje. Nečekali dlouho. Jak se setmělo, začaly se čarodějnice sjíždět. Byla to roztodivná podívaná, ale netrvala dlouho. Jedna z čarodějnic, byla prý z Lubné, zpozorovala mládence přikrčené k mezi a pověděla ostatním, že je někdo pozoruje.

Než se hrdinové nadáli, byli obklopeni rozezlenými čarodějnicemi a bylo by se jim zle vedlo, kdyby se nebyli vykoupili přísahou, kterou po nich žádaly přítomné čarodějnice. Museli přísahat, že do smrti nikomu neřeknou, co viděli, ani neprozradí jmen poznaných čarodějnic. Ustrašení mládenci odpřísáhli a byli propuštěni. Ale domů se nedostali společně. Ráno se octl jeden z nich v Rousínově, druhý ve Skupé a třetí přišel domů od Všetat.

Co o Filipojakubské noci zažili, pochlubili se až po letech, kdy věděli, že ty, jimž přísahali, nejsou již naživu.

NAPOLÉONŮV POKLAD

Z Rakovníka na Radnice se vinula od nepaměti silnice, jak druhdy byly zvány cesty trochu sjízdné a občas spravované. Při takových silnicích byly na příhodných místech hostince (krčmy) pro pocestné. Taková krčma byla i při oné silnici v Nové Vsi. V dalekém okolí se vypravuje, že ve studni téhož hostince jest zavalen poklad.

Císař Napoleon prchal kdysi silnicí od Rakovníka k Radnicům, aby unikl pronásledujícímu jej vojsku císařskému. Útěk po úzké a nesjízdné silnici se dál zvolna; těžká pokladna zvlášť překážela rychlému postupu. Aby unikl rychleji, jelikož císařské vojsko bylo mu v patách, Napoleon se odhodlal obětovati válečný poklad. Spatřiv u krčmy novoveské hlubokou studni, kázal vrhnouti do ní pokladnu, aby se nedostala nepříteli do rukou, a vše zaházeti.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová – Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Jan Renner: Rakovnícko a Křivoklátsko v pověstech, II., rozmnožené vydání, 1933.

Jan Černý: Jan Renner, 1999.

Vysoká brána Rakovník, Sofie Marková,
1. základní škola, Rakovník

ALOIS KALVODA (1875–1934)

Malíř-krajinář Alois Kalvoda pocházel z moravských Šlapanic. Měl blízký vztah ke Křivoklátsku, které navštěvoval s žáky své pražské malířské školy. V roce 1905 se oženil s Annou Fastrovou, dcerou notáře z Křivokláta. Ten pro novomanžele zakoupil chalupu s velkou zahradou v sousedství křivoklátského kostela. Chalupa dříve patřila slavnému houslistovi Ferdinandu Laubovi. Kalvoda založil v domku Laubovo muzeum (1912), které však v roce 1924 kvůli neshodám s křivoklátskou obcí zrušil a nashromážděné předměty odvezl do Prahy. Jeho manželství s dcerou křivoklátského notáře se mezitím rozpadlo. V roce 1925 chalupu na Křivokláte prodal. Na Křivoklátsku vznikla řada Kalvodových obrazů, zachycujících mj. hrad Křivoklát, údolí řeky Berounky, staré chalupy ve Zbečně a Městečku atd. V září 1913 přednášel Alois Kalvoda na učitelské poradě v Rakovníku na téma Výchova uměním. Kalvodovu přednášku následně vydal tiskem rakovnický nakladatel František Příhoda.

VÝCHOVA UMĚNÍM (1913)

(Úryvek)

Vtírá se tu dojem, že výchova školská běře se více cestami chladně rozumovými a věcnými než citovými a estetickými a že se opomíjí nebo nevyužívá dětské vnímavosti ani obraznosti, že dítě odvracováno je suchým učivem od velkých zdrojů krásy a štěstí života. A přece bystrý pedagog má v moci hodnotit a přehodnocovat i všednost na krásu – a i nejsušší předmět podati dětem radostně. Dobrý pedagog dovede i suché počtářství učiniti půvabným. Učí tak, jako by šlo o to, jak krásně prožít ve třídě hodinu, a počty jako by byly jen prostředkem k tomu. – Má stále probouzet cit a vlastně učit žít na světě, učit sebedůvěře, odvaze a stále hledět odvracet pozornost dětí od všednosti a zlého. Dítě nesmí býti školou vytrženo ze skutečného života, ale škola má mu život jen zpříjemňovati. Těsné stěny učírny má učitel svým nadšením a láskou dětem rozšiřovat od rodného místa až k hranicím naší národní domoviny.

Každý učební předmět lze aplikovati na zajímavost a denní život (jinak by neměl ani smyslu) a učinit jej milým a vítaným. Tak tvoří se radost na světě a chuť k životu. Zmizí suchopár z tříd školních, kde bývaly nejlepší vlohy potlačovány a odumíraly, protože zůstávaly nepovšimnuty, neprobuzeny a zanedbány. Dobrý pedagog uvědomuje si, že ve školních lavicích sedí před ním vlastně plno různých talentů. Nutno je probudit! Jak? Jistě ne mechanickým probíráním daného učiva.

Často vidíme, že dítě opouští školu, ale pro skutečný a radostný život odnáší si vlastně pramálo. Skeptik by o něm řekl: „Vědomosti má, ale nedovede jich uplatnit, učilo se dějinám, ale jednat nedovede, učilo se zeměpisu a dějepisu, ale sebe a své nezná, zná síly a zákony fyzické, ale svých nikoliv, zná mnoho z paměti, ale samostatně myslit nedovede, psalo mnoho úloh, ale dopisu nenapiše, učilo se kreslení, ale krásy nalézti nedovede, protože neví, v čem záleží.“ Čím byla duše naplněna, tím vyzařuje. Co

bylo zaseto, to sklízíme. Všecky defekty dnešní společnosti – její netečnost, materialismus, nedostatek smyslu pro ušlechtilý život mají své příčiny v pochybené výchově.

Výchova umělecká nesměřuje jen k výchově v uměních výtvarných, ale má tvořit zvláště ve škole v dítěti základ pro harmonický soulad krásného života. Umělecká výchova ve škole má za úkol dítěti již v útlém věku zasít sítě touhy po kráse a ušlechtilosti a zpříjemnit mu léta učení, zkrášlit mládí, obohatit duši, dát jeho vnímavosti formu a směr, jeho obraznost bezvadnou látku a pole, zkrátka otevřít mu oči pro krásu a dobro.

Všechny kompromisy, úzkostlivost a bezkrevnost nutno ze školy odstranit. Škola je pro děti prvním příkladem všech mravních a estetických pojmů – zde se ony konstruují. Právě proto nutno k vytvoření jich použití nejryzejších prostředků a zrovna mistrovského způsobu podání. Říká se často, nedělat z dětí hned dospělé, ale stejně není odůvodněno, dělat z nich stále jen děti. Dítě musí se přirozeně vyvíjet, růst, sílit a se osamostatňovat. Školou a učením nesmí se dostávat u žáka deprese, ale naopak pocit vůle, síly, sebevědomí a sebedůvěry. A začínat nutno právě ve škole a od malička, abychom se aspoň na příštích generacích dočkali lepších výsledků.

(Zkráceno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Lada Razímová a Mgr. Michaela Miesbauerová – Základní škola a Mateřská škola Křivoklát.

Zdroje:

Ferdinand Pátek: Malíř Alois Kalvoda a Křivoklát, Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem, září 1934.

Alois Kalvoda, Moje česká chaloupka na Křivoklátku, kol. 1912. Doprovodný text k výstavě obrazů Aloise Kalvody „Moje česká chaloupka“ v rámci projektu Opus Magnum (6. října – 31. prosince 2016) v Galerii výtvarného umění Cheb. http://www.gavu.cz/data/670-kalvoda_katalog_k5.pdf.

Alois Kalvoda: Výchova uměním, 1913, ukázka na str. 14–28.

Výhled Rakovnicka, Nela Pešková,
1. základní škola, Rakovník

WALTHER REINHARD (1875–1947)

Evangelický farář, rodák z německého Eschendorfu Walther Reinhard byl zakladatelem dětského domova Heimat für Heimatlose v Jesenici, otevřeného v roce 1921. Záchraně osiřelých, opuštěných, odložených nebo nechtěných dětí, ale i dětí, kterých se rodiče museli vzdát, protože je nedokázali uživit, zasvětil Reinharda svůj život díky náhodné události, která se odehrála v roce 1916 na jeho předchozím působišti v Hořovičkách. Tehdy Reinharda vyhledala zoufalá matka, která kvůli panující válečné bídě nebyla schopná postarat se o své tři děti ve věku od jednoho a půl do jedenácti let. Prohlásila, že pokud jí farář Reinhard nepomůže, svoje děti utopí a sebe také. Reinhard se ujal dvou mladších dětí, nejstarší dítě si žena ponechala u sebe. V krátké době pak Reinhard a jeho manželka Terezie přijali pod svou střechu dalších jedenáct dětí s podobným osudem. O sedm z nich pečovali manželé Reinhardovi přímo na faře, zbývajících šest umístili v pronajatém sousedním domku, kde se o děti starala vychovatelka. Další děti museli manželé kvůli nedostatku místa odmítnout. Mezi nimi i čtrnáctiletou dívku, která nedlouho poté zemřela na ulici. Její smrt Reinhardem hluboce otřásla. Její tragický osud popsal v povídce Des Heilands Schwesterchen (Sestřička Páně), která poprvé vyšla v roce 1920. Velký ohlas knihy pomohl Reinhardovi získat peníze na pořízení budovy bývalého hotelu v Jesenici, ve které pak v roce 1921 otevřel velký dětský domov s několika pobočkami, mj. ve Lhotě u Čisté. Domov fungoval do roku 1939, kdy jeho činnost ukončili nacisté.

V povídce Des Heilands Schwesterchen Reinhard vylíčil na motivy skutečnosti otřesný příběh desetileté dívky Fanny Albertové, „bledé, vyhublé bytosti“, kterou její nevlastní otec alkoholik krutě týral a posléze ji – po smrti své ženy a matky jeho nevlastní dcery – zavrhl a vyhnal z domu. Po dalších strastiplných útrapách a marném hledání nového domova Fanny v pouhých čtrnácti letech zemřela na ulici na tuberkulózu a následky znásilnění.

Poté, co ji otčím vyhnal z domova, poskytla dívce Fanny dočasné útočiště soucitná sousedka. Kvůli panující válečné drahotě však nebyla schopná přijmout dívku natrvalo a odvedla Fanny k její tetě, aby se o svou neteř postarala. Jak to dopadlo, to už líčí připojená ukázka.

SESTŘIČKA PÁNĚ (DES HEILANDS SCHWESTERCHEN; 1920)

Dlouho ještě seděla sousedka s hospodyní, mluvily spolu a radily se, co udělat s tím dítětem. V tom byly obě zajedno: To dítě si nemůžeme nechat! V těchto drahých válečných časech krmit ještě cizí děvče, to nejde. Nakonec je napadlo, že dívčina teta, která bydlela ve vesnici a nežila si špatně, by to dítě mohla vzít k sobě. U otce určitě zůstat nemohla, tam by to neměla lehké. To obě chápaly, i když nevěděly přesně, co se vlastně stalo a proč Fanny od svého nevlastního otce utekla.

„Takže přijdeš, jak jsi, bez punčoch a bot, bez hřebenu a kartáče, bez knihy a pera, a já tě tady mám žít a ještě posílat do školy?!“ Tato uvítací slova pronesla zavalitá teta, když Fanny přijala.

Naštěstí u toho byla výřečná sousedka, která řekla: „Vážená paní, kdybyste věděla, jak se tomu ubohému dítěti vede u toho netvora, toho zloducha, toho bídáka, který zničil svou ženu a zanedbal své děti, věřte mi, pro Kristovy rány a všechny svaté byste to ubohé děvče vzala k sobě. On by ji přece zabil, až by se zase opil! Nemůže ji ani vidět, když je střízlivý, natož když přijde domů opilý. Ježíš Maria Josef, slitujte se nad tou ubohou duší, která nemá klid v hrobě, když je její dcera takhle týraná. Vždyť vás všichni znají, paní Müllerová, že jste dobrá žena, udělejte čest svému jménu a vezměte to ubohé stvoření k sobě!“

Postupně se paní Müllerová začala uklidňovat a řekla: „No, je to velká oběť, v takových časech přijmout takovou holku, která si ještě ani na sůl do polévky nevydělá. Ale kvůli našemu Pánu Bohu – zůstaneš tu. Náš Pán mi to oplatí, že si s tebou stavím schody do nebe.“

Sousedka byla šťastná, že svou úlohu tak výtečně splnila a že díky jejímu úsilí našla Fanny dobré místo. Dobře věděla, že paní Müllerová nepatří k nejlepším lidem; i kvůli své lakotě byla ve vesnici nechvalně proslulá. Se zesnulou příbuznou neměla žádné další vztahy, protože ta byla chudá a měla za muže opilce. Po takových příbuzných člověk netouží.

Fanny dostala místo na spaní ve stáji u služky a od té doby se musela ohánět rukama: zametat světnici, sbírat trávu pro husy, a často dostala vyhubováno, když nebyla dost rychlá a pilná. Ale Fanny byla tichá a neřekla ani slovo. Na nic se neptala, z ničeho se neradovala a všechna kárání snášela, jen se přitom dívala svýma šedavě modrýma očima do dálky, jako by tam něco hledala.

Jinak se ale neměla špatně. Dostávala dost jídla a teta nebyla tak lakomá, jak se o ní říkalo. Koupila jí knihy do školy, a dokonce jí nechala z jednoho starého kabátu ušít nové šaty, protože ty staré byly úplně roztrhané. Kdyby jen nebylo tetiných dětí, Franze a Anny! S Franzem to ještě šlo, byl to typický vesnický kluk, co tropil hlouposti a zlobil, ale jinak byl dobrosrdečný. Ale Anna! Ta byla stejně stará jako Fanny a od své matky se dokonale naučila jednu věc: uměla se na ostatní dívat svrchu. Žárlivě si střežila své postavení dcery paní domu, aby Fanny nebyla v ničem její rovnocennou bytostí. Fanny to měla na talíři každý den. „Ty to musíš dělat; já to dělat nemusím,“ nebo „Já jsem tady doma, ale ty si nevyděláš ani na sůl do polévky.“ Fanny často zatínala zuby, ale nemohla nic říct. Byla přijata ze soucitu a milosti, to věděla moc dobře, a cítila to každý den stále jasněji, ale mlčela a neodpovídala vůbec na nic – od časného rána až do pozdního večera. Jen ve škole odpovídala na otázky, jak nejlépe uměla.

Ale jednoho dne, jednoho nešťastného dne, Fanny stála s Annou na dvoře, když se vrátily z odpolední školy. Anna samozřejmě nešla s ní, ale s Gretel, dcerou sedláka Eberla, a Fanny šla za nimi, zahlobaná do svých myšlenek a s pohledem upřeným do dálky, jak to často dělávala. Na dvoře se Anna před ní zastavila a řekla jí: „Proč jsi nezůstala u svého otce?“ Fanny odpověděla krátce: „Já nemám otce.“ Na to se Anna pohrdavě podívala na Fanny a řekla: „Já vím, proč, Gretel mi to řekla, ona to ví od své matky: od holky s takovým původem se nedá nic lepšího čekat.“ Fanny zrudla až ke kořínkům vlasů a zakřičela: „Jakým původem?“ Anna se pohrdavě otočila a řekla: „Jen si křič, ty chátro přivandrovalá!“ Pak zmizela v domě, šla za svou matkou a řekla: „Matko, ta Fanny je ale drzá holka, otvírá si na mě pusku, jako by mi byla rovna.“

„Cože?“ zvolala paní Müllerová. „Ona tě chce urážet? To jí hned zarazíme! Fanny! Fanny!“ Ale Fanny nic neslyšela. Teta zavolala hlasitěji, až se její ostrý hlas rozlehl přes celý dvůr, ale Fanny neslyšela.

„Jen počkej, až přijdeš, ty mizero!“

Fanny mezitím odešla do stáje a schovala se ve své posteli. Hořké slzy jí naplnily oči a vztek jí otrásl celým tělem. Ten den už nevyšla ven. Když přišla služka do stáje, aby ji přivedla k tetě, Fanny se začala bránit rukama i nohama a nedala se přinutit, aby opustila postel. „Ty jedna tvrdohlavá káčo, tak si tam zůstaň! Myslíš, že se s tebou budu zlobit?“

Druhý den ráno se Fanny šourala do práce, nejistá a plachá, ale když ji zavalitá teta zahlédla, spustila spršku výčitek a lání: „Co si o sobě myslíš? Že nechám svou dceru urážet od takové žebračky, takového přivandrovalce? Kdo si vlastně myslíš, že jsi? Kdo je tvůj otec, že si něco namlouváš o svém původu? Kdyby tvá matka byla slušná a ne taková povětrná ženská, měla bys dnes poctivého otce a nemusela bys otravovat cizí lidi a být jim na obtíž, ty holko jedna drzá! Opovaž se ještě jednou křičet na mou Annu, a hned tě pošlu zpátky, odkud jsi přišla, třeba i k čertu.“

Fanny tam zpočátku stála, duchem nepřítomná, aniž by si brala slova své milující tety k srdci; ale když teta řekla, že její matka byla povětrná, vztek se Fanny opět vehnal do hlavy a vykřikla: „Takovou drzou hubu, jako máte vy, moje matka neměla.“

Paní Müllerová už se vzteky neudržela. Popadla nejbližší klacek a chtěla Fanny uhodit, ale ta vyskočila jako kočka a zmizela kdovíkam.

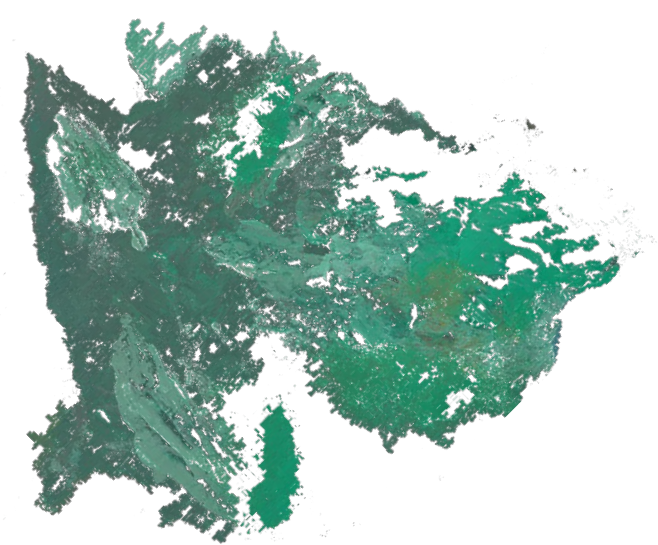
Fanny utekla přes stodolu na zahradu a odtud utíkala křovím podél potoka až nahoru k místu, kde cesta vedla ke hřbitovu. Ten byl zavřený, ale to Fanny vůbec nevadilo. V rohu, kde plot přiléhal k hřbitovní zdi, rychle přelezla na druhou stranu a ocitla se uvnitř hřbitova. U hrobu své matky padla na kolena, zakryla si tvář dlaněmi a propukla v hořký pláč. „Maminko, moje drahá maminko,“ vzdychla, „ach, kéž bys mě vzala s sebou do nebe. Maminko, řekni mi, maminko, kam mám jít? K otci se nemůžu vrátit. K sousedce taky ne, k tetě taky ne. Maminko, nemáš pro mě místočko ve svém hrobě?“

Ale hrob mlčel a nedával žádnou odpověď.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:
Roman Hartl: Walther Reinhard, Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014.
Walther Reinhard: Des Heilands Schwesterchen, 1920, ukázka na str. 25–32.

Petrovice fara,
Petr Dyršimů

VOJTA BENEŠ (1878–1951)

Učitel, politik a spisovatel Vojta (Vojtěch) Beneš pocházel z Kožlan a byl starším bratrem druhého československého prezidenta Edvarda Beneše. Před první světovou válkou působil jako učitel na českých školách ve Spojených státech amerických, kam se pak za války vrátil a stal se výraznou postavou československého zahraničního odboje. Za první republiky zastával několik let funkci zemského školního inspektora a předsedy Svazu československého učitelstva, byl poslancem Národního shromáždění a později senátorem. Po vypuknutí druhé světové války se vrátil do Spojených států a opět pracoval pro československý zahraniční odboj. Vedle několika knih o československém zahraničním odboji ve Spojených státech za první světové války napsal Vojta Beneš také knihu vzpomínek na své kožlanské dětství *Za humny* (1907) a na svůj rod, rodiče a především maminku *Naše maminka* (1938). V roce 1948 vyšly obě knihy v jednom svazku pod názvem *Za kožlanskými humny*. V knize *Naše maminka* vypráví Vojta Beneš o historii svého rodu, který pocházel ze Šlovic na Rakovnicku, o výpravách se svou maminkou na pouť v Petrovicích na Rakovnicku nebo o tom, jak se jeho další bratr Václav ucházel o hlasy svých příbuzných v Hřebečnickách při kampani za své zvolení poslancem do vídeňského sněmu.

ZA KOŽLANSKÝMI HUMNY (1948) (Úryvky)

Tatínek byl mamčin druhý bratranec, dědečkové jejich byli bratrance a oba ze Šlovic nad Mží na Rakovnicku.

Jeden z nich, otec naší maminky, se přiznal do Kožlan, druhý do Tříman. Je to vesnička položená vysoko na pravém břehu v překrásném koutě naší země nedaleko řeky Mže mezi Radnicemi a Zbirohem. To byl tatínkův otec, Josef Beneš.

Jezdili jsme tam rok co rok brzy po žních na posvícení. Nesmírně jsme se na ně těšili. Hospodařil tam už tatínkův mladší bratr Josef. Vysoký, hubený a od slunce vysmahlý, měl krásný, laskavý hlas, vytrvale se jen usmíval, natřásl nám sladkých medovek i královek, jakých jsme my na kožlanské chalupě neměli. Teta pekla dobré koláče s povidly a tvarohem a na vejměnku jich měla plnou světnici.

O posvícení se jedlo velkou lžící, hojněji i lépe než jindy. A po obědě vlastní posvícení teprve začalo. Přátelé, kteří se sešli ze všech stran, ze Šlovic, jako z Mlečic a z Hradiš-

tě i z mlýna pod Čilou, usedli, zapálili dýmky, někteří už také laciné doutníky, popíjeli piva, a to už potom hovor tekla a šuměl světnicí.

Hovořilo se o žních, jak se povedly, jak sypala pšenice a jak se platí ječmen a žito, jaké byly otavy, co dobytek a prasátka, a že všecko ukazuje na tvrdou zimu.

Nám dětem vařila usměvavá teta bílou kávu se smetanou, příkusovaly jsme koláče a chodily na zahradu srážet poslední hrušky.

Když se sluníčko počalo nížit k brdským kopcům, zapráhl tatínek koně do čekající proutěné bryčky, z níž velká cedule hlásala, že je to potah Matěje Beneše z Kozlan č. 101. Tatínek vzal do ruky bič, šlehl do vzduchu, prohodil „Na, bísta, spánembohem“, a vyjelo se dolů k řece, přes přívoz pod starým hradem Krašovem, na Bohy a přes lesy k Černíkoviciům, na Hedčany a cestou pod kozlanskou farou na silnici a domů.

Na čtrnáct dní, na měsíc bylo co povídat, k čemu se neustále vracet. A potom jsme se začali zase těšit na nové posvícení v blízcím se novém roce.

Na třímanského dědečka se těžko zapomínalo. Byl to znamenitý písmák, znal všechny pověsti z celého kraje a bibli znal snad ještě lépe než hřešlavský pan farář.

Řeka Mže jde hlubokým údolím mezi vysokými kopci a horami směrem k nekonečným křivoklátským lesům. Vesnice tam sedí vysoko na stráních nad řekou mezi lesy. Jsou neveliké. Ale nejmenší ze všech jsou právě Šlovice, od nepaměti kolébka Benešovic rodu. Leží už na Rakovnicku na levém břehu řeky a naproti na pravém břehu dýmají komíny chalup a statků farní osady Skryjí.

Ze Šlovic je utěšený pohled do překrásného kraje po i proti toku řeky. Kolem dokola vysoké olesněné hory se zelenými pasekami a lesními lukami, kolem dokola hluboké křivoklátské lesy. Dole pak při vodě na mohutném skalním balvanu strmí nade Mží zřícenina hradu Týřova, přes řeku ves Týřovice, nad ní na stráních k Slabcům Hřebečnický a v lesích starodávný Kostelík. V tomto pozeňnaném koutě české země žil Benešovic rod po celá staletí.

O Šlovicích dočetl se v Sedláčkových „Hradech a zámcích českých“ nejmladší synek kozlanského Matěje Beneše, Eduard, že tam kdysi v dávných časech stávala zemanská tvrz. Patřila Benešovi ze Šlovic, bratru husitského hejtmána Mikuláše z Husi.

Když potom později, snad už v husitských válkách, zmizela šlovická tvrz z prostoru i času, nezbylo po ní nejmenší památky, ale zůstala tam na vysluněné k jihovýchodu obrácené stráni samota se třemi statky a nesla dále jméno původní tvrze. Všechny tři statky patřily někdy bratřím z jediného Benešova rodu.

Pod Šlovicemi pak, pod prudkým svahem vysokých břehů, stával také od nepaměti starý mlýn. Jeho majitel, pan otec Čech, byl Benešovic rodu blízkým příbuzným. A synek tohoto šlovického mlynáře Václava Čecha, také Václav Čech, hledal v archivech sousedních farností v Zemském archivu v Praze posloupnost šlovických Benešů od konce 15. století.

Vojtěch, Jakub, Ondřej, Matěj, tak za sebou šla jména šlovických sedláků a střídala se v nových a nových pokoleních.

Když počátkem dvacátého století v Kozlanech pomalu dorůstali synové a dcery Matěje Beneše, to už ve Šlovicích zbyly jen dva Benešovic statky. Ve třetím nebylo mužského dědice, a tak se dcera z třetího Benešovic statku vdala za sedláka Zíku, který se tam z nedalekého Hradiště přizemil.

Vědomí tohoto původu, sahajícího daleko do dějin, naplňovalo všechny Beneše pocitem hluboké příslušnosti k zemi a půdě.

(Zkráceno)

Snad jediným odpočinkem od celoroční roboty byly v maminičiných mladších letech cesty na poutní místa do Kralovic, do Petrovic, do Všehrd a na Svatou Horu.

Do Kralovic, do Petrovic a Všehrd vodila nás s sebou. V Kralovicích, kde kdysi farářoval buditel a liblínský rodák Jan Jindřich Marek (Jan z Hvězdy), byla pod děkan- ským chrámem po celém kraji proslulá hrobka hrabat Grypspeků. Říkalo se jim Kryšpáci a vypravovalo se, jak hrůzostrašnou smrtí zahynuli. Hrad Krašov a několik k němu při- léhajících dvorů bylo jejich zbožím. Byli balzamováni a leželi v kryptě pod chrámem.

A tak zatím co maminka klečela na studené chrámové dlažbě, sestupovali jsme do chrámového sklepení a v hrůze obhlíželi balzamované rytíře a odcházeli potom s duší naplněnou tajemnou hrůzou.

Jednou do roka se maminka vydala k svatému Prokopu, patronu české země, do ne- dalekých Všehrd, nebo do Petrovic, které leží na cestě do Rakovníku. A na tato nepřilíš vzdálená místa brala si s sebou jedno, dvě děti. Nad Petrovicemi ve výseku lesní strá- ně stojí starý mariánský kostelík, pod ním studánka široko daleko proslulá. Maminka o ní pevně věřila, že její voda je léčivá a hojí všechny oční neduhy. Proto nám vodou ze studánky oči umývala a potom ještě do lahvičky vody pro domov nabrala, aby té hojivé vody přinesla i těm, které s sebou na pouť vzít nemohla.

Tenkrát, bylo to myslím kolem roku 1907, Václav, nejstarší syn Matěje Beneše, se roz- hodl ucházet se u českého lidu o poslanecký mandát do vídeňského parlamentu. Hlá- sil se věrně k profesorovi Tomáši Masarykovi a jeho neveliké straně. A tak konal schůze na Kralovicku i Rakovnicku a dostal se i do větší osady Hřebečnický, vesnice v stráních a kopcích nedaleko Šlovic.

Šlovický mlynář Václav Čech tam Václava Beneše, učitele na měšťanské škole ve Vr- šovicích u Prahy, přivedl.

„Tady ho máte,“ představoval ho svým krajanům. „Je to syn kozlanského Matěje.“

Václav byl muž vzdělaný, řečník na slovo vzatý a po svém způsobu vykládal, jak si představuje správnou a poctivou vídeňskou politiku.

Hospoda v Hřebečnickách byla nabita a sedláci si řečníka velmi libovali. Tleskali mu, chválili ho, že má ten kozlanský Matěj znamenitého syna. Taková chvála šla od vesni- ce k vesnici. Krajem šel jeden hlas, takového poslance že je ve Vídni třeba, a že by to ten Václav vídeňským pánům dovedl sakramentsky povědět.

Když však přišel den voleb, dočkali se všichni velkého zklamání. Václav dostal z ně- kolika tisíc hlasů jen asi sto padesát, a poslancem se stal sedlák, který sice mluvit ne- uměl, ale patřil k veliké selské straně.

Tatínek byl s výsledkem spokojen. „Kdo neumí ani mluvit ani mlčet, jako ten zvole- ný sedlák, je na tom jistě zle. Ale poslancem může být. Říkal jsem Václavovi, aby se do politiky nepletl, ale nedal si říci. To víte, má tvrdou hlavu po mamince. Jsem ale rád. Má svatý pokoj a může dělat něco pořádnějšího.“

Maminičiny hrdosti dotklo se to zklamání bolestněji. Myslívala si: Což kdyby se Václav tím poslancem ve Vídni přece jen stal! Když se to nepovedlo, když ani v Hřebečnickách nedostal hlasy a všichni ti Benešové ho opustili, byla nakonec také spokojena. Vypra- vovala o tom se svým obvyklým humorem. „Tak se, lidičky, podívejte, co mu ti Bene- šové v Hřebečnickách provedli! Když mu po schůzi tolik všichni tleskali, rozhlédl se pan otec Čech po šenkovně, povídá: Tak, lidičky, kdo jste Benešové, vstaňte, aby Václav viděl, jak veliký jsme rod! A celá hospoda vstala skoro do posledního. Jsou tam samí Benešové, od starosty až do obecního policajta. A víte, že tam dostal tři celé hlasy?“

Maminka zapomenula brzy, ale tatínek se k oněm volbám znovu a znovu vracel. „Říkal jsem Václavovi: Nechoď do politiky! Je to nanicovaté řemeslo. Pořád je takový poslanec všem lidem na očích. A každý na něm něco žádá. Musí se naučit lhát a slibovat a moc málo může splnit.“

(Zkráceno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Marcela Mrzenová a Denisa Burdilová – Základní škola Mutějovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Vlastislav Lacina: Vojta Beneš, Biografický slovník českých zemí (online).

Vojta Beneš: Za kožlanskými humny, 1948, ukázky na str. 12–16 (Benešové ze Šlovic), 39–40 (poutě), 61–65 (schůze v Hřebečnickách).

Kostel sv. Bartoloměje Rakovník,
Eva Konopásková, učitelka Materská škola Krušovice

STANISLAV REINIŠ (1879–1955)

Středoškolský učitel a spisovatel Stanislav Reiniš se narodil v Novém Kníně na Příbramsku. Ve třicátých a čtyřicátých letech učil na reálném gymnáziu v Rakovníku. Byl milovníkem přírody a myslivcem, napsal dvě desítky románů a povídkových sbírek ze života lovců zvěře a divokých zvířat, například román o jezevčici (Poustevnice z Humenské, 1935), vydře (Vydra z Černé tůně, 1939) nebo kuny (Nepřítel, 1941). Román Vydra z Černé tůně se odehrává na Křivoklátsku, v okolí Křivoklátku, Branova a Nezaбудic. V předmluvě druhého vydání Reiniš o vzniku knihy napsal: „Každá má kniha je založena na přímém pozorování všech hrdinů, o nichž je v ději zmínka, a Vydra z Černé tůně nečiní v tomto zvyku výjimku. Ve své padesátileté myslivecké praxi měl jsem nespočetněkrát příležitost nahlédnout v taje života noční vodní šelmy, ladné vydry. Umínil jsem si vylíčit tohoto vodního tuláka v knize. Poznal jsem však, že k tomuto výkonu mé zkušenosti nestačí a že nezbyvá než hledat učitele. Za tím účelem jsem se vydal na horní tok Berounky. V Křivoklátě v hotelu U Sýkorů jsem se dozvěděl, že znamenitým vydrařem – ovšem ‚černým‘ – je jistý starý výměnkář v blízké obci, a když mě jedna ‚spolehlivá‘ osoba k němu dovedla, otevřel mi děda své srdce a vzal mne do praxe.“ Na základě těchto zkušeností pak Reiniš napsal vyprávění o vydře Rusalce, kterou ještě coby slepé mládě zachrání hajný Hron z poničeného vydřího hnízda. Z myslivce a ochočené vydry se stane nerozlučná dvojice, která pak prožívá veselé, smutné i dramatické příhody, rámované Hronovým zápolením s nebezpečným pytlákem Humhalem. Není to však jediný pytlák, se kterým se hajný Hron a vydra Rusalka dostanou do křížku, jak dokládá připojená ukázka odehrávající se při návratu hlavních hrdinů – myslivce a vydry – z večerního lovu sluk.

VYDRA Z ČERNÉ TŮNĚ (1939) (Úryvek)

V houštinách už zívá noc, tma už se plazí po mechu, les zhluboka oddechuje „Dobrou noc!“ a hajnému splývají ze rtů táž slova.

V závějích listů šustí za ním vydra jako vlečka.

Plna radosti ze života nejde dnes v jeho stopách, nýbrž prosmýčí každé houští.

Na okraji lesa Hron se zastaví, překvapeně se otočí a užaslé oči stočí k zemi.

Za jeho zády stojí Rusalka a v mordě drží – střevíc.

Nikoli však úhledný střevíc, zrobený umnou rukou, nýbrž pytláckým nožem seříznutou obuv, lehkou do běhu, kterou pytláci z řemesla odkládají na počátku zlodějské výpravy, v které pokračují pak v silných ponožkách.

Hron strne, těžké podezření prolétne mu hlavou, shýbne se k vydře, zalichotí jí, odejme jí obuv a vlídně jí pokyne: „Hledej ještě! Kde máš druhou botu?“

Rusalka se prohne radostí, vesele zapískne – a běží k ne-daleké houštině.

V mžiku přináší druhou botu.

Hajný vydru znovu pochválí, ale zlost mu plaší ze rtů každé další slovo, čelo má jeden mrak a krev ve varu. Chvillemi pohlédne na zánovní, úmyslně ke krádeži přizpůsobenou obuv, hluboce přemýšlí a rozvažuje a najednou se rozhodne: „Pojď sem, Rusalko! Schováme se kus dále a chvíli tady počkáme! Botičky jsou ještě teplé, však on si jejich majitel pro ně přijde!“

Hned potom skryje se i s vydrou opodál v hustém podrostu, připraví si pušku k ráně a čeká.

Šerý hvozď v noční chvíli je plný podivných stínů a Hron pronikavě zírá do jeho hloubi. Ale v napjatém očekávání se chvíle líně vlečou, mrazivé ticho ohlušuje sluch a v lese se nic nehýbe.

Rusalka dřímá v loktech hajného, ale svaštělé čelo lesníkovy prozrazuje, že s každou uplynulou chvílí vzrůstá zloba v jeho hrudi a že pod klenbou toho čela se honí černé myšlenky.

Zatím vítr přehnal mraky přes vrcholky stromů a průlinami snětí se protáhla záře hvězd. Jemný svit vine se z větví, plíží se mezi kmeny a hladce klouže po mechu. V bleďm jasu tu a tam blýskne na stvolu traviny rosa jako rudá slza, noc ve hvězdném tichu hluboce dýchá a Hron v duchu svolává hromy na pytláky, že ho okrádají o klid a spánek.

O půlnoci počíná však kolísat, kouzlo hvězdných světů, které umí tak dojímavě mluvit k srdci, počíná je plnit mírem, vlna hněvu a prchlivosti ustupuje klidu a rozvaze a hajný položí vydru k patě stromu a sedne si vedle ní.

Rusalka si položí hlavu na jeho nohu a počne znovu podřimovat.

Také hajnému se klíží víčka.

Najednou se však vytrhne ze snění: Rusalka se prudce hnula, ztuha, napřímila a zaskučela.

Chvíle letí jak ostřížím křídlem a hajný pojednou zahlédne v hloubi lesa postavu, jak opatrně a v pravdě pytláckým krokem, sotva se dotýká mechu a listu, míří přímo k místu, kde byla ukryta obuv.

Hron se zlobou stěží ovládá. Vyskočí ze země a čeká. „Ejhle, Rudolfek z Pustověť! Tak jen pojď, chlapečku, pojď si pro botičky,“ dušeně se dere hajnému ze sevřeného hrdla, „já ti je tady hned podrazím!“

Ale zůstává jen při dobrém úmyslu.

V téže chvíli, kdy darebný mladík vystoupí ze tmy lesa a jako kočka se chce přiblížit k houští, v němž má ukryty střevíce, Rusalka náhle pronikavě zapískne – a chlapík skočí zpět do lesa.

A v něm zmizí dříve, než může hajný pomyslit na jeho stíhání.

Té noci „Rudolfek“ sice prchl, ale spravedlnosti přece neunikl. Jeho vlastní obuv svědčila proti němu!

A to jen zásluhou bystré aportérky – Rusalky.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily PaedDr. Eva Fastová a Mgr. Zuzana Pavlíčková – Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník.

Zdroje:

Galerie přírodní prózy – Stanislav Reiniš, Veronika, č. 3/1999.

Sborník 150 let od založení reálky v Rakovníku, 1983.

Stanislav Reiniš: Vydra z Černé tůně, vydání z roku 1947, předmluva.

Stanislav Reiniš: Vydra z Černé tůně, vydání z roku 1941, ukázka na str. 174–178.

Důl Rako v Lubně u Rakovníka,
Laura Lavičková,
1. základní škola, Rakovník

ZDENĚK MATĚJ KUDĚJ (1881–1955)

Spisovatel Zdeněk Matěj Kuděj se narodil v Hořicích v Podkrkonoší. Byl přítelem spisovatele Jaroslava Haška. V roce 1913 podnikli oba bohémové společný vandr po Křivoklátsku, Rakovnicku a Plzeňsku, který později Kuděj vylíčil v humoristickém románu *Ve dvou se to lépe táhne* (1923). V něm popsal například návštěvu hradu Křivokláta, pobyt v Rakovniku nebo strastiplnou cestu z Rakovníka do Čisté. Tam Hašek a Kuděj měli v úmyslu přenocovat u svého společného známého, studenta medicíny Vojtěcha „Éty“ Leiperta, syna čísteckého obvodního lékaře. K jejich smůle ale nebyl Éta doma, a tak byli nuceni strávit nadcházející deštivou noc venku v přírodě. Vybraná ukázka obsahuje zkrácenou pasáž Kudějova vyprávění o cestě z Rakovníka do Čisté. Během cesty po Křivoklátsku vznikla slavná fotografie, zachycující Haška a Kuděje, oblečené do dámských koupacích úborů a stojící po kolena v řece Berounce u Nového Jáchymova. Fotografie vyšla v časopise *Český svět* v září roku 1913.

VE DVOU SE TO LÉPE TÁHNE (1923) (Úryvek)

Otázali jsme se kolemjdoucího občana, kudy se jde do Čisté. Tento občan patřil k onomu druhu ochotných lidí, kteří vám vše dopodrobna vysvětlí a ještě vás doprovodí kus cesty pro jistotu, abyste snad nezabloudili, ale od nichž se vlastně nedozvíte ničeho. Nicméně jeden zisk jsme z jeho sáhodlouhého výkladu měli, a to ten, že nás zavedl na správnou silnici, která skutečně vedla z Rakovníka do Čisté, ovšem až tehdy, když se na to zeptal jiného, známého mu člověka, který se ukázal býti sice méně ochotným, ale který byl patrně o Čisté daleko lépe informován.

Když nás po mnohých řečech, které neměly celkem ani hlavy, ani paty, dovedl až na konec města k železniční trati, skončil svůj poučný výklad asi těmito slovy:

„Tak – po téhle silnici půjdete pořád, jak se říká, přímo za nosem. Neodbočujte z ní na jinou cestu, to byste třeba potom zabloudili. Kdybyste se snad ocitli v rozpacích, kudy jít dále, zeptejte se lidí na cestě a oni vám poradí. Kdyby tam ale nikdo nebyl, tak jděte stále až do Lubné, kde vám to povědí. Do Lubné byste také mohli jít podle dráhy, ale tím byste si mnoho nenadešli, tak to raději nechte. Říkali mně také, že byste mohli jít někam na Hostokreje a odtamtud přímo na Petrovice, ale to je prý ještě dále, nežli tuhle tudy, a pak byste musili šlapat až tamhle kolem Šibeničního vrchu a to se mi zdá hloupé. Inu, když člověk nezná cestu, je vždycky nejlepším držet se silnice. Po silnici se vždycky někam dojde, kde se člověk může zeptat, jestli nezabloudil.“

„Pane – vy to skutečně dovedete vysvětlit tak, že by musil podle vaší rady trefit i slepý potmě,“ řekl Hašek. „Vy byste měl být jmenován vůdcem u zdejšího spolku turistů. Děkujeme vám pěkně. Ale jak je vlastně daleko do té Čisté?“

„Jak je to daleko? No, daleko tam není. Já jsem tam sice ještě nikdy nebyl, ale myslím, že to tak bude dobrá hodina, nebo tak něco. Ovšem, to záleží na tom, jak kdo jde. Kdo jde rychleji, ten je tam dříve, kdo jde pomalu, tomu to trvá déle.“

Poděkovali jsme ochotnému občanovi a vydali se na cestu. Sluníčko hřálo, jako by nás chtělo opéci do zlatova, a cesta stoupala stále do kopce, a proto nebylo divu, že jsme se zrovna nehnali. Když jsme opouštěli rakovnické náměstí, byly asi tři hodiny, a nežli jsme se dostali k uhelnému dolu před Lubnou, byly, jak jsme dotazem zjistili, čtyři. Přesli jsme Lubnou a hodný kus cesty za ní, ale kýžená Čistá se stále neobjevovala, ač Hašek úporně tvrdil, že už tady musí někde před námi být. Konečně jsme potkali opět jakéhosi souseda a otázali se ho, jak daleko máme ještě do Čisté.

„Do Čisté?“ opáčil „A – to máte ještě daleko. Když si pospíšíte, tak tam můžete za půldruhé hodiny být.“

Když jsme urazili několik kroků, zaúpěl Hašek zoufale:

„Ježíšmarjá Josef. Už to mám! Že to dělá to horko!“

„Copak? Jaké horko?“

„No – horkem se přece všechno roztahuje. Tady máš důkaz. Na Rakovnicku se horkem roztahují hodiny. Ten trulant v Rakovnici tvrdil, že budeme v Čisté za hodinu a tomuhle se to již roztáhlo na půl druhé. A jestli se nemýlím, tak už jdeme také asi tak dvě hodiny. Člověče, jestli zase za hodinu potkáme někoho, kdo nám řekne, že je to do té prokleté Čisté malé dvě hodinky, na mou duši ho zmlátím tak, až zůstane ležet.“

Po jisté době přešli jsme kolem druhého uhelného dolu a pak jsme asi po čtvrt hodině zahlédli jakési domky při silnici. Zanedlouho dorazili jsme k dvěma ženám, které pásly kozy v příkopu u silnice.

Otázali jsme se jich, co je to za osadu. Byla to dělnická kolonie u Příčiny.

„A jdeme tudy dobře na Čistou?“

„Na Čistou? To jste si zašli. Pročpak jste nešli hned na Příčinu? Tam tudy je přes lesy nejbliže na Vsesulov. To byste udělali nejlépe, kdybyste snad odbočili zpět do Příčiny po téhle cestě.“

„Ale ne!“ řekla druhá žena. „Načpak by si zacházeli! Jděte rovně dále, ale až přijдете ke dráze, nechte silnici a dejte se po trati rovně přes lesy až k petrovické zastávce. Odtamtud je už do Vsesulova jen pár kroků.“

„A jak je to ještě daleko do té Čisté?“

„Do Čisté? – Poslouchejte, Řeháková, jak myslíte, že je daleko do Čisté? Vy tam přece chodíte!“

Řeháková trhla kozou, která jevila nezřízenou choutku ohlodati mladý ovocný stromek, podívala se na silnici před sebe a pak řekla zpěvavým hlasem:

„Ale to už není daleko. Malé dvě hodinky!“

„Pro Krista pána – už je to tady!“ vyjekl Hašek zoufale. „Já se zblázním! Vždyť my jdeme opačným směrem! A jak je to, prosím vás, daleko přes Rakovník?“

Obě ženy na něho vyvalily udiveně oči.

„Vždyť já myslela, že jdete od Rakovníka?“ začala jedna. „Rakovník je přece za vámi.“

„Člověče, pojď pryč – nebo se něco stane!“ vybuchl Hašek, a nechav ženy ženami, dal se do takového cvalu po silnici, že jsem mu sotva stačil.

„Tohle je ale krajina!“ řekl konečně, když zmínil opět kroky. „Všiml sis, co tu mají po vesnicích hromosvodů? Bylo mi to divné, ale teď už se tomu nedivím. Jestli to tu dělají pánubohu tak jako nám, to aby do nich mlátil hromem od rána do večera.“

Trať opravdu nebyla daleko a my se dali po ní. Zanedlouho jsme se ocitli v příjemně vonícím, stinném lese, který zrovna člověka vábil, aby si v něm odpočinul. A také to netrvalo dlouho, a Jarka, který ještě syčel hněvem i horkem, sebou praštil na zem a prohlásil rezolutně, že dále nepůjde, poněvadž si musí odpočinout.

„A dokud jim slunce nepřestane svítit na hodiny a roztahovat je, neudělám ani krok!“ řekl mi. „Kdybychom se za tím lesem ještě někoho zeptali, jak je daleko do té Čisté, řekne nám jistě, že jsou to ještě tři malé hodinky!“

A převaliv se na bok, začal za chvilku chrápati.

Následoval jsem jeho příkladu v krátké chvíli také, a tak jsme spali tak dlouho, až nás probudil večerní chlad.

„To jsme tomu dali!“ řekl Hašek vstávaje a zíraje na nebesa nad námi. „Mně se zdá, že už začínají hvězdičky svítit? Teď si musíme pospíšit, abychom se dostali ještě za světla z tohoto pitomého lesa, kterému je bůhví kde konec.“

Cesta lesem naštěstí netrvala dlouho. Asi za půl hodiny jsme se ocitli u petrovické železniční zastávky, přešli na silnici a vydali se chutě po ní k Vsesulovu. Když se tam Jarka dozvěděl, že jsme již jen asi tak půl hodiny od Čisté, poznamenal ke mně značně již veselejším hlasem: „Vidíš, Matěji! Teď se ty hodiny chladem najednou scvrkly. Měl jsem přece pravdu, a i kdybych se ocitl před inkvizicí, přece zvolám, jako kdysi slavný Galilei: A přece se horkem roztahují. Když jim to povídám, tak to mají marný!“

Zanedlouho jsme již vešli do Čisté. Vylíčil bych podrobně její krásy, ale naštěstí byla již úplná tma, takže toho zůstane laskavý čtenář ušetřen.

(Zkráceno)

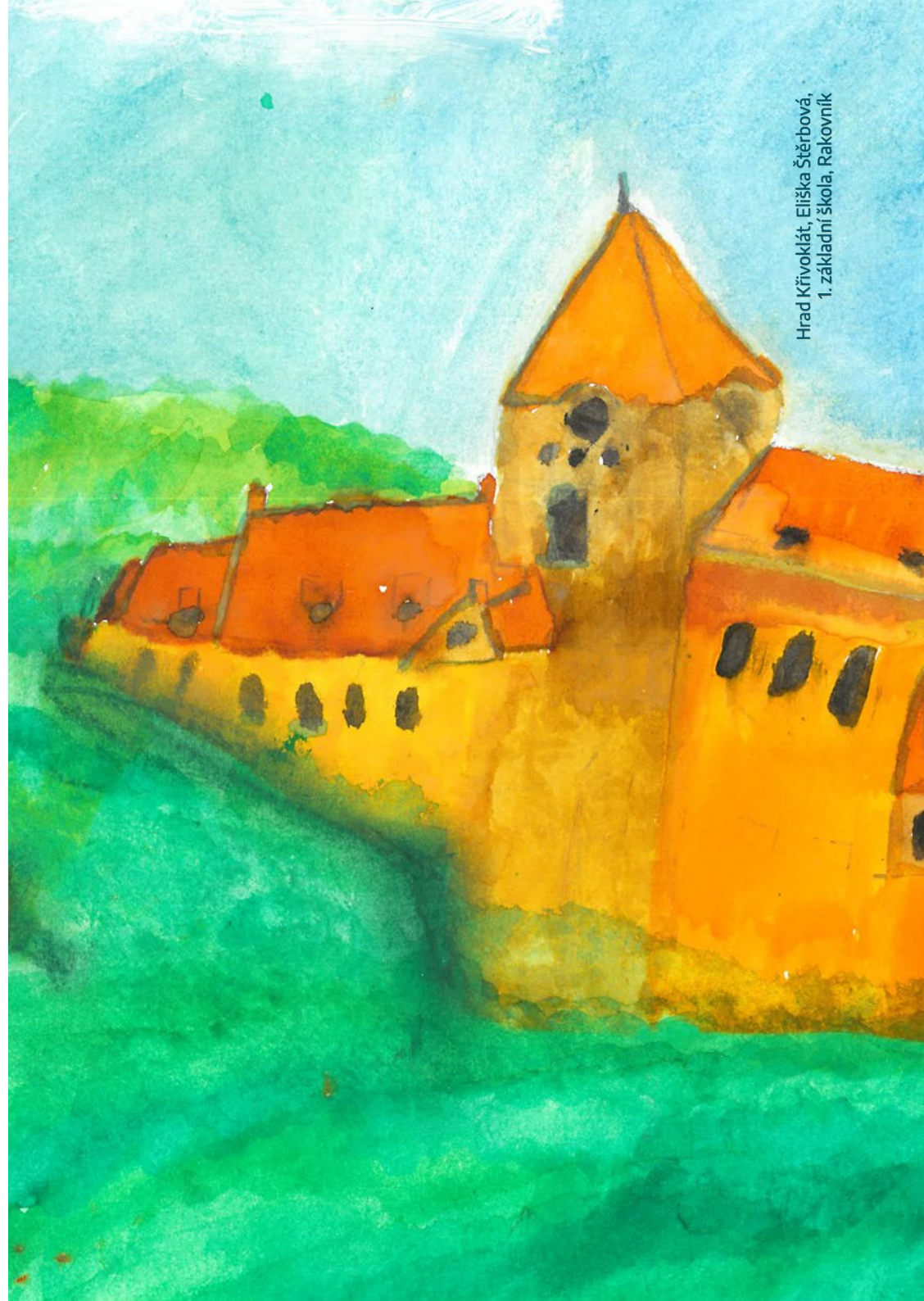
Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:

Jaroslav Med, Alena Pribáňová: Zdeněk Matěj Kuděj, Slovník české literatury po roce 1945 (online). Zdeněk Matěj Kuděj, slovník na stránkách Virtuálního muzea Jaroslava Haška & Josefa Švejka, https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_kudej.htm.

Zdeněk Matěj Kuděj: Ve dvou se to lépe táhne, II. vydání, 1924, ukázka na str. 260–268.

Hrad Křivoklát, Eliška Štěrbová,
1. základní škola, Rakovník

ANTONÍN TRÝB (1884–1960)

Lékař a spisovatel Antonín Trýb se narodil v Karlově u Křivokláta. Většinu svého života prožil v Brně, kde také zemřel. Jako lékař byl uznávaným odborníkem v oboru dermatovenerologie a zakladatelem dermatovenerologické kliniky v Brně (1921). Jako spisovatel se věnoval poezii i próze, největšího čtenářského ohlasu dosáhl svým antickým románem o císaři Diokleciánovi *Císař chudých* (1935). Na rodné Křivoklátsko umístil děj románu *Lidé z výprav* (1931), lyrické *Pohádky stříbrného pramene* (1911) nebo básnickou sbírku *Křivoklát* (1905). Básně a krátká vyprávění pro dětské čtenáře uveřejňoval v časopise *Malý čtenář*, mezi nimi i křivoklátskou pověst o Čertově skále.

ČERTOVA SKÁLA (POVĚST Z ÚDOLÍ BEROUNKY; 1907)

Pod vrchem Kouřimcem teče Berounka tiše; tmavá, hluboká voda jedinou vlnkou neposkočí – a lesy kol do kola spí – či snad zamlčují přísně mnohé tajemství svého nitra.

Tam stávala před časy skrovná chaloupka, v níž obýval rybář s jedinou svojí dcerou, velice sličnou. Vydělek jejich byl skrovničký, neb nebývalo toho mnoho, co utržil za převážení a co přinesla dcera za koše, upletené z proutí, jež rostlo podél řeky. A starý rybář klonil se k zemi víc a více, šediny počaly se už lesknouti stříbrem – sil jeho rychle ubývalo. Býval to zápas o život, když po velkém nečase řekou rozvodněnou pocestné převážel, a proto se toho rybář také nejvíce bál. Míval už určité známky, dle nichž věděl, přijde-li nepohoda. Proto díval se každého večera, nevystupují-li páry z vrchu Kouřimce, a pečlivě naslouchal, zda naproti v rozvalinách tejřovských výr nepohodu nepřivolává.

Byl podzimní sychravý večer. Nad řekou počaly se zvedati páry – v kouřimeckých leších říli jeleni jak o závod. Voda předešlými dešti rozpoutána valila se kalnými vlnami s hukotem kolem chatky. Rybář s tváří zachmuřenou vystoupil, aby shlédl a poslechl svoje proroky, zda už konečně nenastane zlepšení. Ale Kouřimec dýmal jako zapálený stoh, a na Tejřově houkal výr jako posedlý.

„Das aby to všechno vzal!“ spustil rybář zlořečení a za hlasitého hubování vrátil se ku své chatce. V tom však zastoupí mu cestu lesnický mládeneček, urostlý jako jedle, za kloboukem volavčí péro: „Proč tak hučíš, starochu. Mohu ti snad pomoci?“ zahovořil sladce.

Zprvu ulekán, pověděl rybář osud svůj neznámému. „Nic lehčího nad to,“ odpoví mysliveček. „Vystavím ti přes vodu most, ty budeš bez práce a můžeš jen mostné vybírat!“

Rybář sotva věřil svému sluchu. Velebil dobrotivého pána a chtěl jej vésti do světničky. „Nic tak,“ vece tento. „Ihned do práce se dám, a do rána máš most hotový. Však s jedinou podmínkou: vystavím-li do prvního kuropění most, dáš mi svoji dceř za man-

želku. Což mi úpisem stvrdí!“ Rybář nevěděl, co je proň větším štěstím: jeho Katuška prodává se za takového pána – jistě že to nejméně kníže pán!

I podepsal štěstím se třesa a pospíchal zvěstovat vše Katušce.

Však v tom snesla se už nad krajem divoká bouře: nebe zakrylo se černými mraky, hrom rachotil stonásobnou ozvěnou v údolí, po lese rozléhal se šum, praskot, vytí, sténání – a v záři blesku bylo viděti, jak ďábel snáší na svých plecích celé skály a metá je do syčícího a zpěněného toku Berounky. Mohutné borovice a jedle lámal jako stébla a robil tak s úžasnou rychlostí slíbený most.

Rybář stál jako zkamenělý, vlasy se mu ježily při vzpomínce, že ve svém nerozumu jediné dítě zaprodal – oči lpěly jen bezradně na hrozném divadle.

Ďábel dokonával už klenutí jednoho oblouku, když se rybář vzpamatoval, domů utíkal a vzývaje sv. Víta kohouta do výše vyhodil. Ten leknutím zakokrhla – země se zachvěla, ohromný blesk ozářil krajinu – a v jeho světle bylo viděti, jak čert, nesoucí právě poslední pilíř, zhroutil se k zemi a bolestně sténaje zmizel.

Proudy vod rozesly nakupené kmeny a kamení – ale poblíže úpatí Kouřimce vyčnívá podnes ohromná skála do vody – zbytek to pilíře mostu – kterou lid proto „Čertovou skálou“ nazývá.

Rabasův dům Krušovice,
Eva Konopásková,
učitelka Mateřská škola Krušovice

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juránová – Základní škola a Mateřská škola V Zahrádkách, Roztoky.

Zdroje:

Fl, Menš: Prof. MUDr. Antonín Trýb, DrSc, Encyklopedie města Brna (online).

sb: Antonín Trýb, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 4/I S–T, 2008.

Antonín Trýb: Čertova skála, Malý čtenář, č. 19/1906–1907.

VÁCLAV RABAS (1885–1954)

Malíř Václav Rabas se narodil a celý život prožil v Krušovicích, které také byly nejčastějším námětem jeho obrazů. Věnoval se krajinomalbě, na svých obrazech zachycoval všední scenerie venkovské krajiny jako zoraná pole, úvozové cesty nebo rozkvetlý sad. Maloval i zátiší nebo portréty. Většina z jeho nejznámějších obrazů, například Krušovická kopanina, Vzpomínka na maminku nebo Na staré stezce je k vidění ve stálé expozici Rabasovy galerie v Rakovníku. Napsal také několik vzpomínkových textů, zejména vyprávění Červené housličky (1952), ve kterém se ohlížel za svým dětstvím a počátky své malířské tvorby.

ČERVENÉ HOUSLIČKY (1952) (Úryvek)

Toho vánočního jitra se dlouze probouzel bělovlasý český malíř Václav Holina ze sna. Cítil se po dlouhé době opět zdrav. Slavně zdrav, jako výrostek, prohánějící se na domáckých lukách za stádem pasoucích se krav, nebo jako malý hoch na zamrzlém rybníku v klubku pobíhajících a lomozících kluků.

Dva tři kroky k oknu pracovny. Sníh! Přívaly suchého sypoucího se sněhu. Takový už dávno tvá ruka nepolaskala v tak čisté, bezpečné pohodě. Hotová závěš sněhu, jenom že už tu víc nevidíš bělovlasého muže, sehnutého nad narůstající závějí, ale postavičku malého chlapce, lopotícího se s primitivně urobenými sáňkami na hráz rybníčka za mlýnem.

Je Štědrý den. Chlapec dotáhne sáňky na hrbolatý ledovec pod mocnými ledovými krápníky visutých vantrok. Pohlédne k topolu v lukách a už peláší po pěšině, prohazované denně až k stavidlům velkého náhonu pod lesem. Náhle přestává sněžit. I vítr se ztratil kdesi v lese. Na kraj usedá ticho, jen z dálky od císařské silnice je slyšet slabý, ale jasný a čistý zvuk zvonku koníka zapřaženého do saní.

„Pane Spale, jste to vy?“ zavolá chlapec směrem k lukám.

„Ale to víš, Veníčku, že jsem to já,“ odpovídá hubená postavička staršího, už sedivého přespolejšího poslíčka. „Nebýt dneska téhle bílé rakvičky a vánočního Světozoru, byl bych se asi nevypravil. Babička Spalová moc lamentovala. Ale že tě při křtu na rukou držela, tak přece povolila. Copak může nejít, když Ježíšek tadyhle možná zrovna něco posílá?“

„A je to opravdu rakvička?“

„Ale kdepak, Ježíšek to bude!“

Maminka zmizela s donesenou bedýnkou a ostatní poštou ke kvelbu nad schody, protože vedle do pokojíku směl už jen Ježíšek.

Škemrají obě děti, Václav a o rok starší Mária. Vašík je neodbytný.

„Huš, nebudte zvědavé, byly byste brzy staré,“ plaší dětskou nedočkovost zlatovlasá maminka, ukládajíc velký svazek klíčů do koženého kapsáře pod širokánskou modrou zástěrou.

Člověk se všeho dočká, když příliš nepospíchá. Ještě není sklizeno po štědrovečerní večeři a toho dne po druhé zazní Vašíkovi zvonek.

Housličky! Nádherné, červené, opravdické housličky. K zbláznění krásné, že nelze jít do peřin bez nich, že nelze nečichat jejich pryskyřičnou vůni laku a kalafuny, potmě, když už ztichla celá mlýnská samota, když lze už jen tiše, tichounce zkusit sladký jejich zvuk.

Kraslické červené housličky budou chlapci dlouho průvodcem, i když se záhy ukáže, že Václav by si raději s houslemi hrál, než na ně hrál. Krušovický kapelník, pan Truksa, usedlý domkář a mistr švec, s převislým dobráckým knírem a s brejličkami na samé špičce nosu, usiluje o první zdolání překážek, jež se kladou v cestu očím, jež mají číst z předepsaných liter a značek, rukám a prstům, které jich mají být bleskově a přesně poslušné. Nebylo důvodu ke stížnosti. Chlapec rychle četl noty, kladl prsty přesně.

Zkusily housličky dost na poutích z mlýnské samoty do vzdálené vsi za lesem, za všech ročních dob a každého počasí, svěťovány často na hrázích rybníčků, při koupání nebo při skotačení v závějích čisté náhody. Nikdy však nebylo třeba zákroku houslařova na jejich krásném, ladném tělíčku.

Dny vesnického školení jednoho léta však náhle končí. Stalo se to toho roku po Národopisné výstavě, kdy chlapec směl poprvé obléci dlouhé kalhoty, aby mohl do Prahy a vidět, co tu bylo sneseno rodného, lidového, malebného, šťavnatého a jadrného, zpěvného a bohatýrského z českých zemí i ze Slovenska.

Zrovna když českání chmele bylo v nejlepším, přinesl poslíček pan Spal dopis od postoloprtské tetý Salitrníkové, vdovy po nevlastním maminčině bratru. Je ochotna chlapce vzít na rok k sobě, aby ho tedy před svatou Ludmilu přivezli. Nebude mu němčina na škodu.

Nemohl se s chlapcem loučit domov a celá krajina slavnostněji a zároveň teskněji. Babí léto plýtvalo milostností a levandulové zářijové nebe sypalo světlo a teplo do oken obytného stavení mlýna i na rozlehlý dvůr a do sadu za humnem a odráželo se od různobarevných pásů a pásečků polí, přibíhajících ze zamžených dalek a v nich zase se ztrácejících.

Podmítnutá mlýnská pole zavoněla čerstvě zemí a chlebem, zavolala hlubokými sametovými tóny. Loučí se vysoké jehlance snesených chmelných tyček, roztroušené po krajíně nejhustěji na hlubokých náplavech červeného permu kolem potoků a luk.

Časné zrána před rakovnickým jarmarkem naložil do bronzova opálený, černovlasý čeledín Teodor žlutý studentský kufr do připravené bryčky. Zapřahá starého, ale stále prudkého hnědáka Hanzla a tmavšího, o něco mladšího a těžšího Ryvolu do lesku vykartáčované, v čerstvě nalakovaných postrojích, s hřívami do copánků zapletenými, s ocasy uvázanými do uzlů.

„Maminko, ještě housle!“

„Tak vidíš. No, jedeš jako do boje, i toulec máš. Tak jen šťastně vykroč a buď hodný. A koně nežeňte.“

Chlapec pozná, že jeho místo už není na předním sedadle u brady, kde tak rád se chápal vždy opratí. Sedá bez vyzvání dozadu na kufr opatřený houní. Tiskne housle křečovitě na klín. Desetiletý Václav svádí první bitvu se slzami, deroucími se nezadržitelně do očí.

Suchá, málomluvná teta Salitrníková byla opakem jasné, hluché a veselé panímámy z Holinovic mlýna, a sotva by si byla věděla rady, po odjezdu prázdné bryčky, s hořce plačícím chlapcem, setrvávajícím tvrdošíjně na svém žlutém kufru u dveří. Vědí si však radu děti z druhé světnice domku, v níž bydlí v podnájmu tetin bratr, strýček Šlégr, od samého těžkého ševcování pro zdejší koželužníky a cukrovarnické dělníky celý pokroucený.

„Máš housle, ukaž. Počkejte děti, na půdě je stojánek na noty po strýčkovi.“

Děti, líbezná krajina, řeka a na jejím břehu houpačky z připravených hladkých klád rozplaší záhy chlapcovy chmury. Německy se ovšem v tom Postolperku, jak se tenkrát běžně říkalo dnešním našim Postoloprťům, mnoho nenaučil. Zato se naučil prát s německými kluky.

Hned vedle německé měšťanky bylo jezdecké rejdiště červenomodrých a žlutých alšovských dragounů, ta skutečná válečná příprava pro kluky obou národností. Těžké dragounské šavle Václavovi udělaly*. A záhy přišel na to, že lze vyrábět bytelné a pádné palaše po sekernicku, z mladých kmenů akátů, kterých rostlo na břehu Oharky habaděj. Pepa Šlégrů, pozdější bědný rakouský válečný slepec z první světové války, obstarával kousky plechu na koše šavlí na smetišti za cukrovarem.

Na všecko má ten chlapec ruce šikovné, vykládá strýc tetě, přibije podrážku líp než učedník v druhém roce, ale je k pláči pohledět na něho, když se mozolí s těmi housličkami. Nehraje přece falešně nebo nedbale. Ale cítíš, jaká je to pro něho obtíž a Bůh sám ví i otrava. Tuhle nakreslil v mžiku na vrata důchodního Wenzla vachmajstra Raucha, jak vede eskadronu pěšky s taseným palašem do kostela, a lidé mohli popukat smíchy nad tím křivonohým belzebubem.

Školní rok utekl a o rok starší hnědák Hanzl s mladším pomalejším Ryvolou se vítá s Václavem u vrátek posledního domku postoloprtské uličky, vedoucí k řece a ke znovu rozkvetlým malnickým lukám.

Vysvědčení katastrofální. Ke všemu ještě nesou housličky vážné stopy zrovna poslední šarvátky. Zachytili sice kámen mistrně vržený, ale hoření desku, to nádherné smrkové klenutí housliček, se nepodařilo nikomu pořádně slepit. Ale jdou s Václavem ještě hezkých pár let.

Teprve v sextě rakovnické reálky nový kreslíř profesor Robert Pašek, po studentském koncertě v tělocvičně, rozřešil přímočaře zapletenou situaci.

Co bys hrál sekund, když můžeš hrát prim! Za týden našel Václav na svém místě v kreslírně lakovanou kouzelnou skříňku z tisíce a jedné noci, vonící balzámem, s úplnou malířskou výbavou, olejnicemi a leštěnou ořechovou paletou, s neposkvřenými štětci a prvními olejovými barvami, které spatřily škamny nejstarší české reálky. A když skončil školní rok, rozloučil se tehdejší rakovnický učitel hudby, vojenský kapelník v. v. Mützel, se svým dlouholetým žákem houslistou Václavem Rabasem – chci říci Holinou, slovy: Nech toho, z tebe bude malíř...

Trr... trr... trr... Dlouhé úporné zvonění telefonu. Starý malíř Václav Holina se těžce probírá ze sna, ačkoliv už je bílý den.

„Hrome, to je nadělení, taková hromada sněhu!“

„Tati, dlouho nevoláš, tak máme starosti.“

„Ale všechno v pořádku. Cítím se ohromně. Vítr mi nadělil otevřeným oknem nádhernou závěj sněhu. Ale dítě, nevíš, kam se vlastně poděly mé housle? Moje červené studentské housličky?“

(Zkráceno a upraveno)

*ve smyslu učarovaly

Pracovní list k této ukázce vytvořily Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová – Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

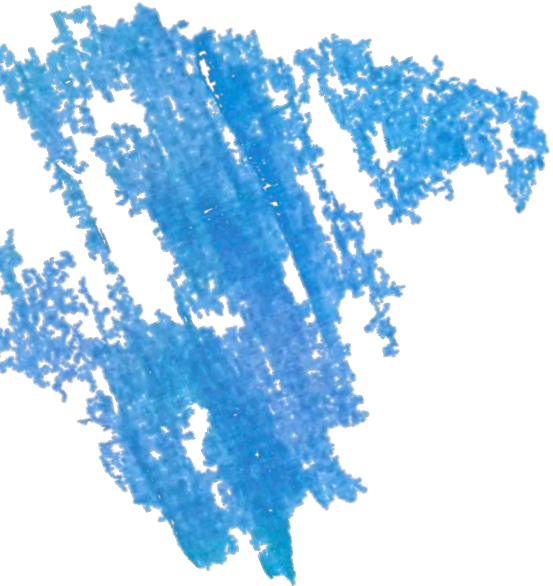
Zdroje:

Václav Rabas, malíř očima své ženy, děti a hospodyně, 1995.

Jiří Kotalík: Václav Rabas, kronika jeho života a díla, 1961.

Jiří Kotalík: Václav Rabas, 1982.

Václav Rabas: Červené housličky, Mladá fronta, 6. 1. 1952.

Zřícenina hradu Pravda, Anna Háčková,
1. základní škola, Rakovník

KAREL ČAPEK (1890–1938)

Spisovatel Karel Čapek se narodil v Malých Svatoňovicích u Trutnova. Patřil k vůdčím osobnostem české literatury mezi světovými válkami. Psal romány, povídky, divadelní hry i pohádky pro děti. K jeho nejznámějším dílům patří divadelní hry R. U. R., Bílá nemoc a Matka, romány Válka s Mloky, Továrna na absolutno, Krakatit, detektivně laděné Povídky z jedné kapsy a Povídky z druhé kapsy nebo knihy pro děti Dášeňka a Devatero pohádek. V roce 1917 strávil Čapek několik měsíců jako vychovatel třináctiletého hraběte Prokopa Lanžanského, syna majitele chyšského zámku a velkostatku. Pobyt v Chyši inspiroval Čapka k napsání románů Krakatit a Věc Makropulos nebo slavné povídky Modrá chryzantéma, která se odehrává v Lubenci. Manželkou Karla Čapka byla herečka a spisovatelka Olga Scheinpflugová. Babička Olgy Scheinpflugové se jmenovala Barbora Liebscherová a byla dcerou zvěrolékaře na knížecím fürstenberském statku Brejl nedaleko Rudy.

VÁLKA S MLOKY (1935–1936)

Román Válka s Mloky vyšel poprvé v letech 1935–1936 jako román na pokračování v Lidových novinách. Děj románu líčí vzestup inteligentního druhu obřích Mloků, schopných pracovat a učit se, kteří se z lidských pomocníků postupně stanou jejich nepřáteli a rozpoutají proti nim válku, jejíž pomocí chtějí získat více životního prostoru pro svůj živočišný druh. Inteligentní Mloky objeví na jednom z tichomořských ostrovů námořní kapitán českého původu van Toch, který je pak prostřednictvím průmyslníka Bondyho rozšíří jako levnou pracovní sílu po celém světě. Nechtěným podílníkem na rozšíření Mloků a jejich následném vzbouření proti lidem je vrátný průmyslníka Bondyho pan Povondra, který kapitánu van Tochovi umožnil přístup ke svému zaměstnavateli, jehož pak van Toch získal pro svou myšlenku využití mloků jako dělníků, vojáků atd. S narůstajícím zděšením pak Povondra sleduje vzestup Mloků a jejich rostoucí nepřátelství vůči lidem, které nakonec přivede lidstvo až na pokraj vyhubení. S jedním exemplářem inteligentních Mloků se pan Povondra osobně setká při svém posvícenském pobytu ve svém rodišti, kterým je Nové Strašecí.

POSVÍCENÍ V NOVÉM STRAŠECÍ

Pan Povondra, vrátný domu Bondyova, trávil dovolenou tentokrát ve svém rodném městě. Nazítří mělo být posvícení; a když pan Povondra vyšel ven, veda za ruku svého osmiletého Frantíka, vonělo celé Nové Strašecí koláči a přes ulici se míhaly ženy a dívky, nesoucí syrové koláče k pekaři. Na náměstí už postavili své stánky dva cukráři, jeden kramář se sklem a porculánem a jedna povykující paní, prodávající střížné zboží všeho druhu. A pak tam

byla plátěná bouda ze všech stran zakrytá plachtami. Nějaký drobný muž, stojící na žebříčku, zrovna připevňoval nahoru nápis.

Pan Povondra se zastavil, aby viděl, co to bude.

Suchý mužíček slezl ze žebříčku a díval se s uspokojením na pověšený nápis. A pan Povondra s překvapením četl:

Kapitán J. van Toch a jeho cvičení mloci

Pan Povondra si vzpomněl na velkého, tlustého muže s kapitánskou čepicí, kterého kdysi vpouštěl k panu Bondymu. A ten to dopracoval, chudák, řekl si pan Povondra účastně; kapitán, a teď jezdí po světě s takovým mizerným cirkusem! Takový statný, zdravý člověk to byl! Měl bych se za ním podívat, mínil pan Povondra soucitně.

Zatím drobný mužík pověsil vedle vchodu do boudy druhý nápis:

MLUVÍCÍ JEŠTĚŘI

!! Největší vědecká senzace !!

Vstupné 2 Kč. Děti v průvodu rodičů polovic.

Pan Povondra zaváhal. Dvě koruny a korunu za kluka, to je trochu mnoho. Ale Frantík se dobře učí, a znát cizokrajná zvířata, to patří ke vzdělání. Pan Povondra byl ochoten obětovat něco na vzdělání, a proto přistoupil k tomu suchému, drobnému človíčkovi. „Příteli,“ řekl, „já bych chtěl mluvit s kapitánem van Tochem.“

Mužík vypnul prsa v pruhovaném tričku. „To jsem já, pane.“

„Vy jste kapitán van Toch?“ podivil se pan Povondra.

„Ano, pane,“ řekl mužík a ukázal na svém zápěstí vytetovanou kotvu.

Pan Povondra zamyšleně mrkal. Že by se ten kapitán tak scvrkl? To přece není možné. „Já totiž znám kapitána van Tocha osobně,“ řekl. „Já jsem Povondra.“

„To je něco jiného,“ děl mužík. „Ale ti mloci jsou doopravdy od kapitána van Tocha, pane. Zaručeně praví australští ještěři, pane. Račte se podívat dovnitř. Právě se začíná velké představení,“ krákorál, nadzvedaje plachtu u vchodu.

„Pojď, Frantíku,“ řekl otec Povondra a vešel dovnitř. Za malý stolek honem usedla neobyčejně tlustá a veliká panička. To je divný párek, podivil se pan Povondra, vyplácejí své tři korunky. Uvnitř boudy nebylo nic, než poněkud nepříjemný zápach a plechová koupací vana.

„Kde máte ty mloky?“ ptal se pan Povondra.

„V té vaně,“ řekla gigantická dáma lhostejně.

„Neboj se, Frantíku,“ děl otec Povondra a přistoupil k vaně. Leželo tam ve vodě něco černého a netečného, velkého jako starý sumec; jenom za hlavou se tomu kůže trochu nadouvala a splaskovala.

„Tak to je ten předpotopní mlok, co se o něm psalo v novinách,“ řekl poučně otec Povondra, nedávaje najevo své zklamání. (To jsem se zase nechal napálit, myslel si, ale kluk to nemusí vědět. Škoda tří korun!)

„Tati, proč je ve vodě?“ ptal se Frantík.

„Protože mloci žijí ve vodě, víš?“

„Tati, a co žere?“

„Ryby a takové věci,“ mínil otec Povondra. (Něco to musí žrát.)

„A proč je tak šeredný?“ naléhal Frantík.

Pan Povondra nevěděl, co říci; ale v tu chvíli vešel do stanu drobný mužík. „Tak prosím, dámy a pánové,“ začal chraptivě.

„To máte jen toho jednoho mloka?“ ptal se pan Povondra vyčítavě. (Kdyby byli aspoň dva, myslel si, přišel bych si spíš na své peníze.)

„Ten druhý posel,“ řekl mužík. „Tak to je ten pověstný Andryáš, dámy a pánové, vzácný a jedovatý ještěř z ostrovů australských. Ve své domovině dorůstá až velikosti člověka a chodí po dvou. Na,“ řekl a šťouchl prutem do toho černého a netečného, co leželo bez hnutí v kádi. To černé sebou zahemžilo a s námahou se zvedalo z vody. Frantík trochu couvl, ale pan Povondra mu stiskl ruku, neboj se, jsem s tebou.

Teď to stojí na zadních nohách a předními tlapkami se to opírá o kraj kádě. Žábry za hlavou sebou křečovitě cukají a černá tlama lapá po vzduchu. Má to do krve odřenou a příliš volnou kůži posetou bradavicemi a kulaté žabí oči, chvílemi se jaksí bolestně zatahující blanitými spodními víčky.

„Jak vidíte, dámy a pánové,“ pokračoval mužík ochraptěle, „toto zvíře žije ve vodě; proto je opatřeno žábry i plicemi, aby mohlo dýchat, když vychází na břeh. Na zadních nohách má po pěti prstech a na předních po čtyřech, jakož i dovede jimi brát různé předměty. Na.“ Zvíře sevřelo v prstech prut a drželo jej před sebou jako žalostné žezlo.

„Dovede také udělat uzel na provaze,“ hlásil mužík, vzal zvířeti prut a podal mu špinavý provázek. Zvíře jej chvíli drželo v prstech a pak opravdu zasuklo uzlík.

„Dovede také bubnovat a tančit,“ krákorál mužík a podal zvířeti dětský bubínek a paličku. Zvíře několikrát udeřilo do bubínku a kroutilo hoření polovinou těla; při tom upustilo paličku do vody. „Kuš, neřáde,“ utrl se mužík a vylovil paličku z vody.

„A toto zvíře,“ dodával, zvyšuje slavnostně hlas, „je tak inteligentní a nadané, že dovede mluvit jako člověk.“ Při tom zatleskal.

„Guten Morgen,“ zaskřehotalo zvíře, bolestně mrkajíc spodními víčky. „Dobrý den.“

Pan Povondra se téměř lekl, ale na Frantíka to nedělalo žádný zvláštní dojem.

„Co řekneš vzácnému obecenstvu?“ ptal se mužík ostře.

„Vítám vás,“ klaněl se mlok; jeho žábry se křečovitě svíraly. „Willkommen. Ben venuti.“

„Umíš počítat?“

„Umím.“

„Kolik je šestkrát sedm?“

„Čtyřicet dva,“ kvákal mlok namáhavě.

„Vidíš, Frantíku,“ upozorňoval otec Povondra, „jak umí počítat.“

„Dámy a pánové,“ kokrhal mužík, „můžete mu sami klást otázky.“

„Tak se ho něco zeptej, Frantíku,“ pobízel pan Povondra.

Frantík se rozpačitě zakroutil. „Kolik je osmkrát devět?“ vyhrkl konečně; patrně mu to připadalo jako nejtěžší ze všech možných otázek.

Mlok pomalu zamžikal. „Sedmdesát dva.“

„Který je dnes den?“ ptal se pan Povondra.

„Sobota,“ řekl mlok.

Pan Povondra zakroutil podivem hlavou. „Opravdu, jako člověk. Jak se jmenuje tohle město?“

Mlok otevřel tlamu a zaklopil oči. „On už je unaven,“ vysvětloval mužík chvatně. „Jak řekneš panstvu?“

Mlok se uklonil. „Má úcta. Děkuju zdvořile. Sbohem. Na shledanou.“ A honem se schoval do vody.

„To je – to je zvláštní zvíře,“ divil se pan Povondra, ale protože tři koruny jsou přece jen velké peníze, dodal: „A nic víc už nemáte, co byste tomu dítěti ukázal?“

Mužík se tahal v rozpacích za spodní ret. „To je všechno,“ řekl. „Dřív jsem míval opičky, ale s tím to byla taková věc,“ vykládal neurčitě. „Leda že bych vám ukázal svou ženu. Ona je bývalá nejtlustší žena na světě. Maruško, pojď sem!“

Maruška se s námahou zvedla. „Co je?“

„Ukaž se pánům, Maruško.“

Nejtlustší žena na světě položila hlavu koketně na stranu, vysunula jednu nohu vpřed a pozvedla sukni nad koleno. Bylo vidět červenou vlněnou punčochu a v ní něco nabělého, mohutného jako šunka. „Objem nohy nahoře osmdesát čtyři centimetry,“ vysvětloval suchý mužík, „ale dnes při té konkurenci už není Maruška nejtlustší žena na světě.“

Pan Povondra táhl vyjeveného Frantíka ven.

„Rukulíbám,“ zaskřehotalo to z kádě. „Přijďte zas. Auf Wiedersehen.“

„Tak co, Frantíku,“ ptal se pan Povondra, když byli venku. „Poučil ses?“

„Poučil,“ řekl Frantík. „Tati, proč má ta paní červené punčochy?“

Pracovní list k této ukázce vytvořil Mgr. Adam Šabat – Základní škola J. A. Komenského Nové Strašecí.

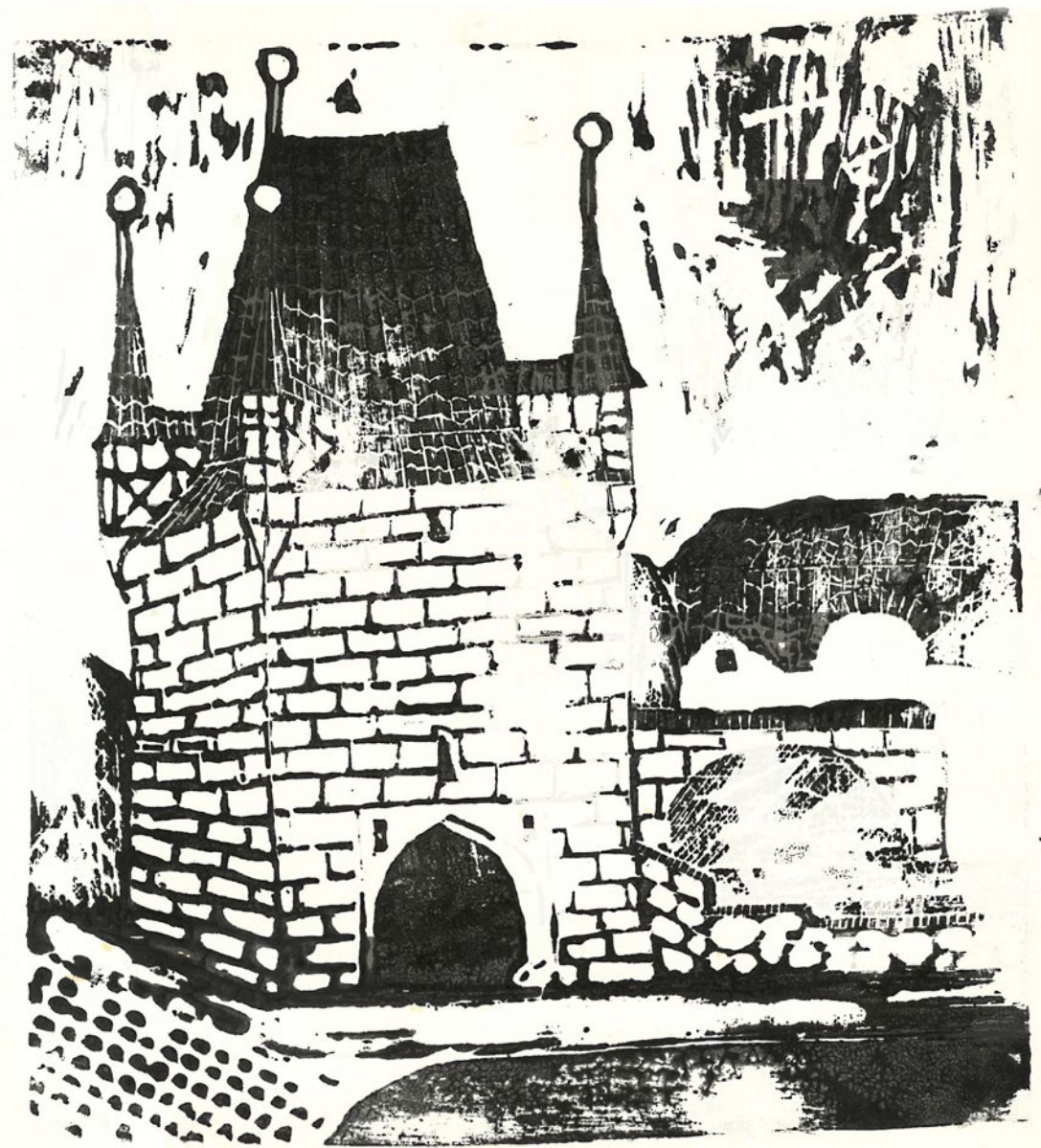
Zdroje:

vf: Karel Čapek, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 1 A–G, 1985.

Zdeňka Kuchyňová: Karel Čapek a Chyše, Radio Prague International (online), <https://cesky.radio.cz/karel-capek-a-chyse-8062057>.

SOA Praha, eBadatelna, Slaný – matrika narozených 1865–1867, snímek č. 404, záznam o narození Karla Scheinpfluga.

Karel Čapek: Válka s Mloky, 1. vydání, 1936, ukázka na str. 123–129.

Pražská brána Rakovník, Václav Sahulka,
1. základní škola, Rakovník

ZDENĚK ŠTĚPÁNEK **(1896–1968)**

Herec a dramatik Zdeněk Štěpánek se narodil v Tvoršovicích na Benešovsku. Dětství a dospívání prožil v Rakovníku, kde jeho otec získal zaměstnání jako správce lihovaru. Do Rakovníka se Štěpánkovi přistěhovali, když Zdeněk začal chodit do čtvrté třídy obecné školy. Během studií na rakovnické reálné škole začal Štěpánek hrát divadlo, které se pak stalo jeho životním údělem. K Rakovníku si Štěpánek uchoval blízký vztah po celý život. Do Rakovníka jezdil za maminkou, která se po rozchodu se Zdeňkovým tatínkem podruhé provdala za místního poštovního úředníka, a u Tyršova koupaliště si postavil chatu. Spolupracoval s rakovnickým divadelním spolkem Tyl, v roce 1937 převedl do podoby divadelní hry rakovnickou historickou povídku spisovatele Zikmunda Wintra Nezbedný bakalář, která se později – doplněná o další motivy z Wintrových povídek – dočkala i úspěšné divadelní (1941) a filmové (1946) verze. V roce 1968 byl Zdeněk Štěpánek jmenován čestným občanem Rakovníka. Vzpomínky na své dětství a dospívání v Rakovníku vylíčil v knize Vzpomínky (1955), zaměřené především na dětské a mladé čtenáře. Z ní pocházejí také obě připojené ukázky.

VZPOMÍNKY (1955) (Úryvky)

Každou nemocí trochu zmoudříme. Snad je to tím, že máme čas zpytovat své svědomí, že nejsme ničím rozptylováni, ničím rušeni. Nemocný člověk si dobře uvědomuje každou hloupost, které se dopustil, a dodatečně lituje. Jako já s tím komínem!

To bylo tak. V létě se v lihovaru nepracuje, není kampaň. Opravuje se. Vybourají se všechny kouřové kanály pod parním kotlem, aby se vyčistily, zbavily popílku, a pak se znovu zazdí.

Ty kanály mne neobyčejně lákaly. Byly dost prostorné, suché, jednou jsem neodolal a vlezl dovnitř. Úplný labyrint chodeb mne vzrušoval. Postupoval jsem pomalu, po čtyřech. Ruce se mi bořily do neuvěřitelně jemného, šedého popílku. Byl tu průvan, šero, skoro tma. V dálce přede mnou se jasnilo, uviděl jsem jasný kruh, který se postupně zvětšoval. Konečně jsem stanul přímo pod továrním komínem. Kořen komínu byl značně široký, mohl jsem se klidně postavit a projít. Pohlédl jsem vzhůru. Nahoře byl vidět talířek modrého nebe. Nebyl větší než dlaň. Ve stěně komínu byly zazdě-

ny kramle, žebřík do nebe. Zkusil jsem stoupat vzhůru, šlo to docela dobře. Některé kramle se sice podezřele viklaly, ale to mne neodradilo. Byl jsem tak zaujat výstupem, že jsem ani nepomyslel na nějaké nebezpečí. Překvapovala mne šířka komínu, docela úctyhodná díra.

Konečně jsem na vrcholu, držím se hromosvodu. Usedl jsem na okraji komína, hromosvod se povážlivě kymácí. Najednou mám pocit, že se pohybuje celý komín, jako by se podivně kýval ze strany na stranu. To není zrovna příjemné, ale jaký nádherný rozhled. I když je lihovar v dolíku, vidím daleko, daleko. V Lubné jede vláček, vypadá jako hračka.

Vidím tatínka, jak pracuje na zahradě, ale je neuvěřitelně droboučkový, maličký, vzdálený. Zavolał jsem na něho. Nevěděl, odkud ho volám. Rozhlížel se nechápavě kolem sebe. Vypadal směšně. Zavolał jsem ještě jednou. Konečně mne objevil, zahradnická motyčka mu vypadla z ruky. Očekával jsem, že na mne spustí bandurskou, abych okamžitě slezl dolů. Neřekl však ani slovo, byl docela ohromen.

Rozhodl jsem se, že se vrátím. Sestup byl však neskonale těžší než výstup. Hluboká propast pode mnou mne děsila. Nemohl jsem se dolů ani podívat. Pokoušela se o mne závrať, zvedal se mi žaludek. Musel jsem odpočívat, nabrat dech. Cesta dolů trvala věčnost. Otvor nahoře se jen zvolna zmenšoval.

Konečně jsem se zabořil do popílku na dně komína. Byl jemný jak pudr. Roztřásl jsem se. Až teď jsem si uvědomil, jaký nesmysl jsem udělal.

Trvalo mně dlouho, než jsem po čtyřech vylezl z labyrintu kanálů. Dobrodružství bylo u konce. Co se dělo potom, nebudu raději vyprávět.

Otec neměl pochopení pro můj sportovní výkon ani neoceníl mou odvahu a naložil mi, co se do mne vešlo. Asi hlavně za to své leknutí.

Trpěl jsem, protože jsem si byl vědom, že trest je zasloužený.

Už bych to, věřte, nikdy neopakoval ani bez výprasku.

Začala škola. Trochu jsem se jí bál, šel jsem ten rok do tercie. Po pravdě řečeno, škola mne přestala těšit. Jaksi jsme si s profesory vzájemně nerozuměli. Hodně jsem četl, a to vzdálenost mezi námi ještě zvětšovalo. Je to paradox, avšak pravdivý. Otcova knihovna byla převážně divadelní, byl nadšeným divadelníkem. Četl jsem tedy o divadle a hlavně divadelní hry. Zpočátku jsem jim mnoho nerozuměl, nedovedl jsem si představit obraz děje ani charaktery jednotlivých postav hry. Jen velmi pomalu jsem odhaloval toto úžasné tajemství, které v sobě skrývalo dramatické napětí a krásu. Začal jsem chápat smysl hry, kterou jsem četl, osoby ve hře jednající dostávaly v mé představě konkrétní podoby lidí, uvědomoval jsem si jejich charakter, vlastnosti, jejich osud. Začal jsem s nimi myslet, cítit a žít.

Všechny své poznatky jsem si prověřoval ve škole. Moji spolužáci se tak stávali mým prvním publikem. Musím přiznat, že byli obecně neobyčejně pozornými a vnímavými. Tak se stalo, že o přestávkách mezi vyučováním jsem na stupínku recitoval nebo hrál různé etudy z rolí, které jsem znal ze čtení. Místo halasu, křiku a dovádění bývalo v naší třídě ticho jako v kostele.

Rakovničtí akademici nastudovali Revoluční svatbu. Bylo to první skutečné divadlo, které jsem viděl. Opravdové zjevení pro mne. Jaká úchvatná nádhera se otevřela před očima! Cítil jsem se sám v sobě ztracen. Jak jsem záviděl Pražákům, že mohou jít do Národního, kdy se jim zachce, že mohou vidět Vojana, Vávru, Želenského, Hübnerovou, Grégrovou! Bez dechu jsem poslouchal vyprávění vysokoškoláků o tom, co viděli v Praze v divadle, o hercích, dekoracích, kostýmech.

Byl jsem nejšťastnější, když jsem zůstal sám. Měl jsem jako povinnost večer co večer pustit stroj v lihovaru a pumpovat vodu na příští den. Dělal jsem to rád. Do monotónního dunění pumpy jsem recitoval hrdiny her, které jsem znal, Hamleta, Leara, Cyrana atd. ... Tak to začalo.

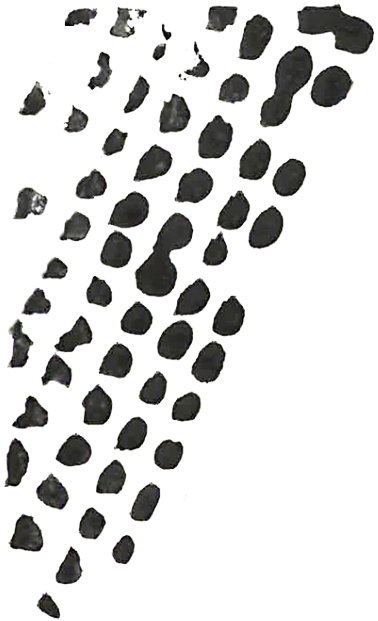
V ohromné strojovně vrhal matný svit svíčky ohromné stíny a má duše s nimi letěla jako pták. Vysoké kolony se změnily v mé fantazii ve věže hradu, schodiště a hradby, destilační aparát v trůn. Šermoval jsem holí proti vlastnímu stínu. Svíčka na schodišti se stala mou Roxanou, můj obrovský stín byl duchem Hamletova otce. Hlas se mi vracel ozvěnou, až se nakonec ztratil vysoko v šumících transmisích. Jen nerad vracel jsem se z výšin své fantazie na zem a smuten jsem opouštěl své vysněné jeviště.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Koniřová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:

Ant. Vaniš: Vzpomínka na Zdeňka Štěpánka, Rakovnická regionální revue, č. 3, 1969.

Zdeňek Štěpánek: Vzpomínky, 1955, ukázky na str. 56–57, s. 71–72.

Budova 1. ZŠ Rakovník, Adriana Pařízková,
1. základní škola, Rakovník

VLÁDA ZÍKA (1900–1971)

Vláda Zíka, vlastním jménem Vladimír Watzke, se narodil v roce 1900 v Praze a zemřel v roce 1971 v Žatci. Po rodičích pocházel z Rakovnícka, jeho otec Karel byl rodákem z Lužné a matka Anna dcerou krejčího Filipa Zýky z Nezabudic. Zíka pod různými pseudonymy napsal od roku 1937 do druhé poloviny čtyřicátých let mnoho desítek nenáročných dobrodružných příběhů pro chlapce, dívčích románek, pohádek, humoristických vyprávění i sentimentálních románů pro ženy. Vynikal nevídanou výkonností, například jen v roce 1938 vydal 44 titulů o celkovém rozsahu téměř pět tisíc stran.

TAJNÁ VYSÍLAČKA VOLÁ (1938)

Dobrodružný román pro mládež „Tajná vysílačka volá“ z roku 1938 se odehrává ve třicátých letech minulého století, kdy Československo čelilo vzrůstajícímu ohrožení ze strany nacistického Německa. Jan Maxa, příslušník Zpravodajské ústředny, která se zabývá odhalováním cizí špionáže na československém území, je na stopě skupině nepřátelských agentů, která připravuje půdu pro invazi sousedního nepřátelského státu do Československa. Skupina se chystá zneškodnit vojenskou obranu československých hranic pomocí převratného technického vynálezu, takzvaného zabíječe pohybu, schopného znehybnit na velkou vzdálenost auta i letadla, takže vůbec nevzlétnou ani nevyjedou, a umožnit tak armádě nepřátelského státu nerušený vstup na československé území. Janu Maxovi se podaří vypátrat, že doupe zločinců se nachází někde v blízkosti Křivokláta, je však prozrazen a zavražděn. Maxův nedospělý syn Jirka, který shodou okolností právě táboří se svým skautským oddílem pod hradem Týřovem, se rozhodne svého otce pomstít a zločince ohrožující republiku zastavit. Pátrání po nebezpečných špionech zavede Jirku a jeho kamarády až k vile továrníka Marhoulu ve Velké Bukové. Mají podezření, že právě zde zločinci ukrýli zlověstný zabíječ pohybu a také tajnou rozhlasovou vysílačku, která šíří mezi obyvateli republiky strach a paniku a snaží se přimět Československo ke kapitulaci bez boje. Jirkovi se podaří pomoci lsti proniknout do vily, při hledání usvědčujícího důkazu proti nepřátelským špionům je však odhalen a uvržen do podzemního vězení. Tam se setkává s továrníkem Marhoulem, jehož vilu i totožnost si bezohlední nepřátelští špioni přisvojili, aby mohli nerušeně uskutečňovat své zločinné záměry. Postavení obou vězňů se zdá bezvýchodné, statečný skaut Jirka však neztrácí hlavu ani v beznadějné situaci!

(Úryvek)

Jirka nevěděl, jak dlouho ležel v bezvědomí na chladné podlaze podzemního vězení. Jen pomalu se do jeho těla vracel život, pomalu se poraněné hlavě vracelo vědomí. Pohnul sebou, ještě jednou, dech zesílil a konečně otevřel Jirka oči.

Nejprve neviděl nic, zdálo se mu, že je kolem naprostá temnota, ale za chvíli zachytily chlapcovy oči několik paprsků světla, přicházejícího odněkud od stropu a dovolujícího aspoň pozorování nejbližšího okolí.

Jirka se nadzdvihl a vykulenýma očima náhle hleděl do tváře muže, který se nad ním skláněl. Byl to šedivý muž, jeho tvář byla zarostlá nehleděným, slepeným vousem, oči zapadlé v důlcích se leskly plamenem horečky, kterou přivodily útrapy a slabost. Jistě byl muž změněn, jistě vypadal zcela jinak, než vypadával, než padl do rukou ničemů, ale Jirka ho přece i v matném světle poznal.

„Je ti již lépe,“ optal se Jirky vlídný slabý hlas a Jirka se pokusil o úsměv.

„Je, skutečně je,“ řekl a sedl si zpříma. Hlava ho sice bolela, ale v překvapení z nečekaného objevu se její bolest zmenšovala a ztrácela.

„Jsem rád, jsem tolik rád, myslil jsem, že jsi snad mrtev,“ radoval se starý muž, ale náhle mu všechna radost vyprchala.

Jirka nemyslel na smrt. Jeho hlavou táhly zcela jiné myšlenky. Byl v nich sice také strach, studený děs a nesmírná hrůza, ale nebyl to strach o sebe sama.

Malý zajatec vzpomněl na výhrůžky vůdce ničemů a všechna krev se mu srážela k srdci.

Před široce rozevřenýma očima se mu zjevily letky nepřátelských letadel, hřmících vzduchem jako obludná strašidla, letících blíže a blíže, již byly nad městy, již jejich bomby svištěly vzduchem a dopadaly na střechy domů, v nichž lidé usedali k snídáním, chystajíce se k cestě za mírnou a plodnou prací, tam jedna dopadla na střechu nalezince, v němž dřímala děťátka, krásná růžová děťátka v peřinkách, jiná rozbila nemocnici, v níž se právě lékaři chystali k operaci, která měla vrátit nemocnému zdraví, bomby nesly smrt, ne smrt vojákům, nýbrž lidem beze zbraní, maminkám nad kolébkami, dětem, všem, všem!

Zkáza byla všude a na zemi si rvali vlasy letci, kteří nemohli vzletět, aby bojovali s nepřitelem, aby ho přemohli a zahnali.

Nade vším vlála krásná vlajka. Červená, modrá a bílá! Československá vlajka, zástava pokroku, svobody a demokracie! Záruka svobodných škol, z nichž vybíhají usměvavé radostné děti. Záruka písničky ženců na pšeničném poli! Záštit malých košiláčků, batolících se v písku na dětském hřišti!

Ještě vlála, ještě se třepetala ve větru, ale zkáza se blížila již také jí. Snad ji zasáhne bomba, snad padne, zmizí v prachu, snad...

„Ne, nesmí!“ vykřikl náhle Jirka a vyskočil.

„Co je ti?“ ptal se starý zajatec úzkostlivě, domnívaje se, že se chlapce zmocňuje horečka.

„Nic, nebojte se, již mě nic nebolí. Ale musím přemýšlet, musím najít způsob, jak se dostat ven, musím ven děj se co děj!“ hovořil chlapec a jeho starší druh na něho hleděl smutně. Jak by se mohl dostat ven, když je na mřížových dvířkách zámek a mřížemi nelze pohnout?

Jirka se rozhledl po místnosti. Okno nepřicházelo v úvahu jako cesta útěku. Jednak bylo příliš vysoko a za druhé to nebylo okno, nýbrž jen velmi nepatrný otvor.

Zbývala tedy jako jediná naděje mříž. Přiblížil se k ní. Byla to primitivní mříž, vytvořená pouze z kolmých železných prutů. Poněvadž byl otvor nízký, nebylo třeba vodo-

rovných opěr. Kromě toho mříž prozrazovala na první pohled, že ji netvořily ruce odborníka. Mezery mezi tyčemi nebyly stejně veliké a cement, v kterém byly zasazený, se již tu a tam drobil.

Šla by některá z nich vylomit?

Jirka beze slova vytáhl svůj skautský nůž a sedl na zemi. Zabodl nůž do cementu a maličko se uspokojením zasmál. Byl to skutečně špatný cement, nekladl ostrému noži odporu.

Díra kolem dolního konce kovové tyče se zvětšovala. A každým urýpnutým kouskem cementu rostla Jirkova naděje, že se mu jeho dílo přece jen podaří.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juráňová – Základní škola a Mateřská škola V Zahrádkách,

Zdroje:

Ivan Adamovič: Vláška Zíka, Slovník české literární fantastiky a science fiction, 1995.

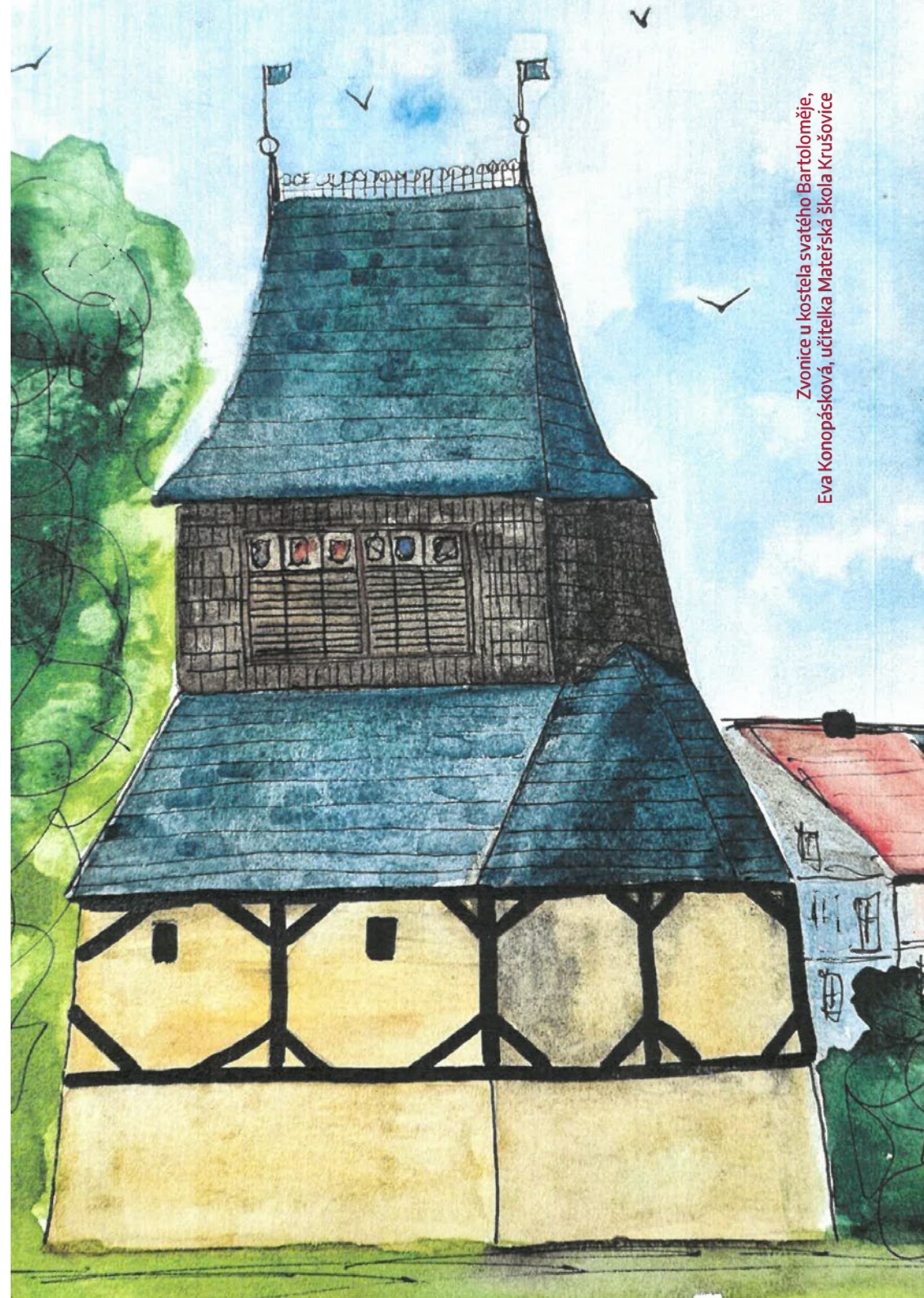
-a: Nejplodnější autor-ka na světě je Čech, Úhor (kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež), 21. 9. 1939.

AHMP, Archivní katalog, Holešovice-Bubny – matrika narozených 1900–1901, záznam o narození

Matriční záznam o narození Vladimíra Watzkeho. In: Kniha narozených farnosti při kostele sv. Klimenta, Holešovice-Bubny, 1900–1901, snímek č. 28, záznam o narození Vladimíra Watzkeho.

Vláška Zíka: Tajná vysílka volá, II. vydání, 1947, ukázka na str. 140–144.

Zvonice u kostela svatého Bartoloměje,
Eva Konopásková, učitelka Materská škola Krušovice

JAN ALDA (1901–1970)

Učitel a básník Jan Alda, vlastním jménem Alexander Hořejší, se narodil v roce 1901 v Praze. Část svého dětství a dospívání prožil v Řeřichách na Rakovnicku. Jako učitel působil ve dvacátých a třicátých letech na tehdejším Podbořansku, mimo jiné i ve Zdeslavi. Od roku 1952 působil jako redaktor Státního nakladatelství dětské knihy, od roku 1956 byl spisovatelem na plný úvazek. Velkou část jeho literární tvorby tvoří verše a říkanky pro děti, které uveřejňoval v časopisech (např. v Mateřídoušce) i ve formě samostatných knih (např. Slunečnice, 1954; Šťastnou cestu, 1959; Věrní přátelé, 1964). Napsal také čtyři knihy veršovaných vyprávění o dobrodružstvích chlapce Cvalíka, psa Alíka a Cvalíkova strýce (jak s lodičkou pluli po Lužnici, 1969; jak vyjeli autíčkem, 1969; jak letěli k moři, 1970; jak letěli balónem, 1971).

ŠŤASTNOU CESTU (1959)

PODZIM

Po obloze píší draci,
že se podzim zase vrací.
Očeš v sadě jablíčka,
je v nich sladkost sluníčka!
Do ohníčků vítr fouká,
až se dýmem bělá louka.
Celička se oděla
jako víla do běla.

SLUNEČNICE

Slunečnice ze všech květů
v zahrádce mám nejraději.
Když už slunce pohasíná,
jejich květy ještě hřejí.
Slunečnice ještě svítí,

když už vadne všechno kvítí.
 Ať jsou deště, tma a chlad,
 ještě září ze zahrad.
 Před Vánocemi
 Chumelí se, chumelí,
 maminka jde pro jmelí
 a tatínek pro ovoce,
 už se těším na Vánoce.
 A kdy budou? Hnedle, hnedle.
 V předsíni už stojí jedle.

Mariánský sloup Rakovník.
 Sofia Bodnar,
 1. základní škola, Rakovník

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Adriena Mesárová a Mgr. Jolana Kreislová –
 Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Zdroje:
 Marie Mravcová: Jan Alda, Slovník české literatury po roce 1945 (online).
 Jan Alda: Šťastnou cestu, 1959.

TOMÁŠ ANTONÍN PÁNEK (1901–1983)

Spisovatel a propagátor letectví Tomáš Antonín Pánek se narodil v Příčině. Otce, horníka, ztratil tři měsíce před svým narozením; zemřel při výbuchu na dole Pluto u Horního Litvínova na Mostecku v listopadu 1900. Tomáš vyrůstal u prarodičů, jako sirotek zažil v dětství mnoho ústrků a posměšků od ostatních dětí. Jeho útočištěm se stal blízký kopec, ze kterého se díval do dálky a snil, že se stane letcem. Jeho sen se mu však zhroutil, když ve dvaceti přišel o ruku. U letectví přesto zůstal. O letadlech přednášel i psal, organizoval letecké dny a dalšími způsoby propagoval československé letectví v raném období jeho historie. Od poloviny dvacátých do konce čtyřicátých let napsal tři desítky dobrodružných románů o statečných letcích a námořnících, naučných titulů o letectví a mořeplavbě a dalších knih, jejichž společným motivem je víra v lepší budoucnost, které lze dosáhnout prostřednictvím technických vynálezů. Psal také pod pseudonymem Tom Pansen. Jeho romány se často točily kolem převratných technických objevů, které mohou změnit svět. Vynalézání bylo i Pánkovým koníčkem (už jako kluk chtěl doletět do Indie ve vlastnoručně sestrojeném letadle). Pracoval jako železniční úředník, žil v Kralupech nad Vltavou, kde také v roce 1983 zemřel.

Pánek se jako spisovatel uvedl románem *V písni motorů* (1927), ve kterém své vlastní vzpomínky na rodné Rakovnícko propůjčil hlavní postavě, idealistickému vynálezci Tomášovi. Ten ve volné chvíli vzpomíná na dětství prožité v hornické kolonii u silnice, na své okouzlení ze strojů při návštěvě strojovny v uhelném dole Brant, na nezapomenutelného učitele rakovnické měšťanské školy Jana Rennera nebo počátky svého vynalézání.

V PÍSNI MOTORŮ (1927) (Úryvek)

To hravé a bezstarostné dětství! A myšlenky jeho letěly zpět. Z šera vystupoval mu před zraky obraz kotliny, s věncem lesů rozevřeným na západ a ztrácejícím se v dálce. U otevřené strany mohutný vrch se opírá úbočím o zalesněný hřeben a druhou stranou pásy úzkých políček a pastvin utíká do vlnitého kraje stoupajícího k šedým opukovým skalám. Kopec snaží se přehlédnouti komín dolu, jehož dým a páry ztrácejí se v korunách smrků a rozplývají se v poezii kraje. Od šachty šplhá silnice k hornické kolonii; několik šindelových střech vyhlíží ze zelených zahrad.

Na dvoře domečku spatřil postavu děda s bílými vousy, jak vede za ruku malého Tomáše. Vycházejí zadními dvířky na pastvinu, utíkající ze stráně.

Prací nahrbená postava babiččina co chvíli vyhání čiperné kozy z prožloutlého bramboriště. Zpod květovaného šátku vyhlédají šediny a pod nimi veliké, modré oči.

Idyla jeho mládí. U těchto dvou poctivých, obětavých duší prožíval malý sirotek svoje bezstarostné dni. Ti mu dali vše, i poslední záchvěvy vyčerpaných sil.

Na tuto strán chodili s dědou celý rok. Na jaře, když spěchal k nim z údolí vlahý větřík, prochvívající lístky šípků, vůně čerstvé země tlačila vzhůru obilí a stonky petrkličů. Později vítr se utišil a čmeláci bzučeli v šípkových keřích a zeleň v údolí měnila se v zlaté moře, až opět větry duly z pustých strnišť a hvízdaly na červené šípky písničku pro šedé

mraky nad krajem a na protější straně pročervenávaly se a žloutly v zelené stráni břízy a jilmy. Konečně bílý klid pokrýl krajinu a dolina podobala se moři, zmrzlému z bouře. A vždy dobrý děda prostými slovy budil v něm lásku k přírodě – poznati její tajemství.

Jindy putovali spolu po lesním mechu a jednou zašli na šachtu, do strojovny. Jak začínaly malého ihned lesklé ruce strojů – pohybující se ojnice; milý mu byl šum a sykot páry. Když mu děda vysvětloval, že tito velicí nenechají horníky v dole utopit, začínal je mít rád a pohladil u jednoho zábradlí. U roury, ústící z dolu, z které tekla spousta vody, připomněl mu ještě děda, že i uhlí, a to celé vozy, vytahují stroje na povrch, tu se obdivoval jejich síle a ta mu imponovala. Poznával svoje nejvěrnější přátele.

Když pak nahlédl do hluboké tmy těžní jámy, pravil děda: „Vidíš, toť hrob tvého tatý,“ a hlas se mu sevřel.

Opustili důl a stoupali na svoji stráň. Táhla se za nimi jemná vůně dehtu z čerstvě natřených dřev, oddychování strojů a jasné úder signálního zvonce. A když usedli do vřesu na stráni, vyprávěl mu děda tragédii jeho otce.

Vyprávěl, jak při výbuchu pod zemí vše spěchalo se zachránit, ale otec jeho volal a vyzýval ku pomoci soudruhů v místech výbuchu. Když jej varovali, prohlásil: „Kamarádů bez pomoci nenechám, to raději zahynu sám.“ A zahynul s mnoha odvážlivci, kteří ho následovali. „Byl šlechetný, rázný a odvážný,“ končil děda a další skanuly mu slzy. (Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Martina Kounovská – Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník.

Zdroje:

Josef Stupka: Zapomenutí kralupští spisovatelé, Kralupský zpravodaj, únor 2015.

T. A. Pánek: Jak jsem žil, Rakovnícké noviny, 30. 12. 1932.

em: Tomáš Antonín Pánek, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 3/II P–Ř, 2000.

Jaroslav Kunc: Tomáš Antonín Pánek, Slovník soudobých českých spisovatelů, díl 2. (N–Ž), 1946.

T. A. Pánek: V písni motorů, 1927, ukázka na str. 14–17.

Dům č. 53, Eva Konopásková,
učitelka Mateřská škola Krušovice

RUDOLF JIRKOVSKÝ (1902–1989)

Chemik, profesor Vysoké školy báňské, autor řady vysokoškolských učebnic a odborných publikací, popularizátor chemie a spoluobjevitel minerálu slavíkit (1926) Rudolf Jirkovský se narodil v Pavlíkově. Pro děti a mládež napsal knihy *Karneval plynů* (1944) a *Jak chemikové objevovali a křtili prvky* (1986). V knize *Karneval plynů* se pokusil formou pohádkově laděných příběhů přiblížit dětským čtenářům důležité chemické děje v přírodě. Jak uvedl ve věnování knihy, k jejímu napsání ho inspirovala „nеспoutaná dětská fantazie“ jeho tehdy osmiletého syna Iva, který později vystudoval chemii a působil jako špičkový specialista ve výzkumných farmaceutických laboratořích v Kanadě a Spojených státech. Podle nakladatelské upoutávky byl *Karneval plynů* v době svého vydání „jedinečnou knihou v české literatuře pro mládež, neboť autor vtáhl umělecky do oblasti, která byla dosud doménou jen střízlivého bádání a suchého vědeckého přemýšlení. A jeho snaha byla korunována úspěchem: podařilo se mu umělecky proměnit nezáživnou látku v řadu půvabných a rozkošných příběhů. Technická a chemická povaha naší doby našla v této knize svůj zdařilý umělecký odraz.“ K mladým čtenářům se obracely také Jirkovského regionální vzpomínkové a populárně-naučné příspěvky, které uveřejňoval ve třicátých letech ve *Vlastivědném sborníku okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem*, např. *Vesničky rakovnického kraje*, jichž jméno zná celý vědecký svět (1930), *Z krás našeho kraje* (1934–1936) nebo *Črty ze života tuláků rakovnického kraje* (1932–1933).

KARNEVAL PLYNŮ (1944)

VÝLET PANA DUSÍKA DO STRATOSFÉRY

Pan Dusík se loučil se svými pozemskými přáteli. Rozhodl se, že podnikne výlet do nebeských výšek, jimž učenci říkají stratosféra.

Prostudoval mnoho učených knih a odborných pojednání, aby se důkladně poučil o všech dosud známých jevech ve stratosféře. Načerpal také vědomosti o složení ovzduší. Když si vše v hlavě srovnal a uvážil, dospěl k závěru, že balon ani letadlo se k takové cestě nehodí. Byl velmi opatrný a o svůj život úzkostlivý.

Říkal: „Což kdyby balon zničila vichřice? A letadlo? Málo se jich zřítilo? Nevěřím těm lidským vynálezům.“

„Dejte se tedy vystřelit raketou,“ navrhovali mu jeho přátelé.

Ale kdež. Náš pan Dusík nemiloval nebezpečné a nejisté dopravní prostředky.

„K čemu to? Nejsem ani sportovec, ani nějaký dobrodruh,“ bránil se pan Dusík. „Jsem věhlasný vědec a na slovo vzatý odborník a vykonal jsem již, jak je vám známo, velmi mnoho pro člověka. Má cesta do neznámých výšin má přinést veškerenstvu cen-

né poznatky o složení vzduchových vrstev. Pokud vím, podařilo se teprve několika smrtelníkům proniknout v hliníkové gondole nesené balonem až na okraj stratosféry. Nepokládám však tento výkon za nic zvláštního. Co znamená 16 kilometrů výšky na měřítku všehomíra? Sotva milimetr pozemského metru,“ tak promlouval pan Dusík k svým přátelům před odletem.

Pan Dusík byl muž zcela originální. Najal si k letu do stratosféry párek okřídlených andílků – Vodíků. Sám by nebyl na ten nápad přišel. Lehounké Vodíky jako nejjistější dopravní prostředek i jako nejzkušenější průvodce po stratosférických výškách mu doporučil starý poustevník Argon.

A chcete-li to vědět, byl právě poustevník Argon příčinou jeho výzkumné cesty. Vyprávěl mu o své pouti tisíce mil vysoko mezi nevěřícími v říši vládkyně ovzduší Atmosféry. Ano. Byl dvacet kilometrů nad Zemí.

Argon líčil život nebeských výšek tak živými barvami, že pan Dusík zatoužil poznat všechny tyto krásy. Tím spíše ho lákaly vzdušné světy, když zvěděl, že tam, někde vysoko, je prý i království Dusíků, jimž moudře vládne král Nitrogen. Ještě výše prý je říše Vodíků, kterou spravuje car Hydrogen. Od andílků-Vodíků se pak Argon dověděl, že před hranicí říše Vodíků se prostírá nevelké opatství mnichů převora Helia a za říši cara Hydrogena je prý neznámá země neznámého vladaře Geokoronia.

Tyto vzdálené světy nedaly panu Dusíkovi spát.

Dnes měl být tedy jeho sen uskutečněn.

Andílci-Vodíci vzali pana Dusíka mezi sebe. Seděl pohodlně a držel se Vodíků kolem krku.

Molekula Vodíků se vznášela rychle do oblak.

Matné obrysy Země se stále více zaokrouhlovaly. Země se kutálela pod panem Dusíkem jako ohromná koule na vlnách moře.

Pan Dusík se prodral hustou clonou mraků, které se kupily kolem něho jako duchy hebkého peří.

„Jsme ve stratosféře,“ křičeli oba Vodíci z plna hrdla, „pane Dusíku, jsme ve stratosféře!“
(Zkráceno a upraveno)

Z KRÁS NAŠEHO KRAJE (1934)

(Úryvek)

Ráno, sotva slunko otevřelo oči a ranní zora zabarvila ruměncem baculaté tvářičky drobných mráček, bylo vidět tři postavy vykračující si po pěšince mezi lukami od pavlíkovské cihelny k Všetatům. Studenti Jirka, Bohouš a Otík. Jejich osmahlé tváře se odražely od běloskvoucích límečků rozhalených košil. Šli za sebou jako svatí tři králové.

Jejich cílem byl vrch Valachov pod Skřivání. Znali tuto cestu „jako své boty“, ani by nespočítali, kolikrát už tudy prošli, a přece našli vždy něco nového, zajímavého, co upoutalo jejich pozornost, vzbudilo zájem, o čem rozpředli živou debatu, nebo i hádku.

Na okraji Všetat je pozdravil zuřivě štěkající pes. Proběhli kolem panské sýrárny k pomníku padlých, přeskočili potůček vtékající do rybníka a pustili se kolem rozepalých chaloupek k Najbertovic sušárně, kde spadli do rokliny pod příkrým svahem kamenité Vůbce.

Byli za vsí. Ohlédl se. Bylo vidět jen střechu školy, kytici přibitou na novostavbě sokolovny a komín lihovaru.

Pak se pustili přes Vůbec k Homolce.

Pospíchali po ní cestou a úvozem, vroubeným šípkovými keři přímo do zářezu lesa pod Žalkovem, kde se setkali opět se skotačícím potůčkem, který je až za Všetaty kamarádsky doprovázel. Zatím se proběhl pod příkrým svahem Homolky travnatými lučinami a nyní vesele je vítal, když les je pojal ve svou náruč.

Skoro jim nestačil, neboť hoši přidali do kroku, tu jej přeskočili, tam přebrodili po kamenech, pod Kamennou, která se dívá strnule v kraj a nechává si omývatí svoji patu v jeho křišťálové vodě, přelezli po skáceném vývratu, jehož kořeny trčely výhružně k nebi, jakoby k přísaze, tak jak ztuhly v posledním křečovitém záchvatu.

Přebrouzdali se mokřinkou, porostlou hustě bažankou, prodrali se houštinou, ještě několik kročejí a již je oslnila sluneční záře.

Ranní zora vybledla, zlatá koule sluneční se vyhoupla nad Roškalem, zalila oslňující září celé údolí, ohnivé paprsky prostřelily mezi větvemi stromů, vyzlatily štíhlé kmeny a zahrály tisícerými světelnými skvrnami na zeleném sametu mechu a pařícího se jehličí.

Hoši přimhouřili oči a zarazili se jako zajíc, když vyběhne z houštiny a objeví se před ním širá pláň. Paprsky se tak teple opřely do jejich obličejů, že neodolali a usedli na pařez.

Octli se na malém paloučku, uzavřeném ze všech čtyř stran lesem, zakotvili na Císařské louce.

Bylo tam ticho a klid. Jen několik baboček a okáčů se třepotalo ve vzduchu a poletovalo po nachových hlavách baculatých černohlávků a zašpičatělých vstavačů, jichž tam bylo celé okolíště.

Nebývalo však zde vždy tak ticho jako dnes.

Když se hoši usadili na travnatém břehu, začal Otík vypravovat:

„Tak tady chodíte přes tento palouček už několik roků, ale jistě ani nevíte, co se tu stalo roku 1866. Tehdy byla válka s Prusy a právě na tomto místě bylo boží dopuštění, jak mi již mnohokrát dědeček vypravoval.“

Když se donesla do Všetat zvěst, že Prusáci jsou již na blízku, vyděšení sedláci sebrali, co jen mohli – peřiny, šaty, jídlo, dobytek – a ze strachu před nepřátelským vojskem hajdy do lesů! A právě tato paseka uprostřed hlubokých křivoklátských lesů zdála se jim být nejpříhodnějším úkrytem, a proto se tady usadili. Příkré svahy Kamenné a Stolní hory, mezi nimiž byla úžlabina, stvořená k útěku, chránily ji ze tří stran, na západě pak se zdvihl lesnatý vrch, z něhož byl dobrý výhled jak ke Skřivání, tak ke Všetatům, a sedláci mohli odtud pozorovat skryté pohyby nepřátelského vojska.

Dobytěk přivázali ke stromům do chládka a rozdělali ohně, aby napekli trochu brambor, ale právě dým stoupající z lesa a snad i neodolatelná vůně „pečenek“ přivábila sem zvědavé Prusáky.

Přišli, odkud se toho všichni nejméně nadáli, průsekem mezi vrchy od Bukové a způsobili mezi překvapenými sedláky takovou paniku, že ji lze těžko popsat.

Jakmile se objevil první jezdec, rozprchl se sedláci na všechny strany, jako když střelí do vrabců. Ženy bědovaly, děti plačky bezradně pobíhaly, někteří se poschovávali v houštinách, jiní prchali ve zmatku údolím potoka buď k Valachovu, nebo k Všetatům. Některé kusy dobytka se plašily a přerývané řvaly bloudíce po lese, jiné se klidně pásly a nechápaly zmatek svých hospodářů, jako by tušily, že táhlé zvuky trubek, které se právě rozezvučely na všech stranách a ozvěnou se vplížily do všech zapadlých koutů a roklí, vísek i měst, věští čekané příměří, konec útrapám lidu i vojska, klid v zemi, hlásající, že dva znepřátelení kohouti, rakouský a pruský, dost se již pošukbali a uzavřeli příměří.

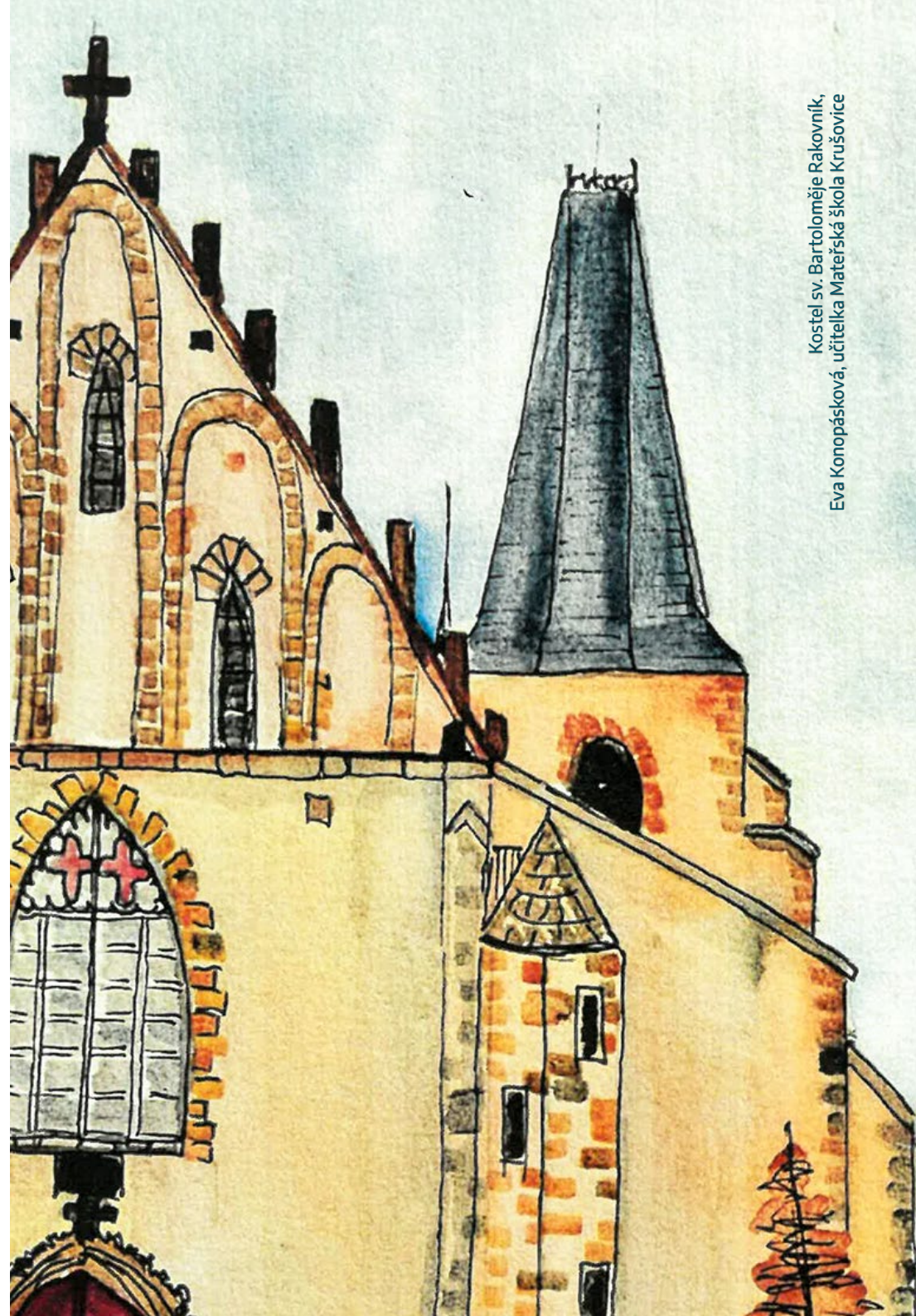
Byl zde mír, vytoužený mír. Sedláci vylézali z doupat a lesních úkrytů, vynořovali se tajemně z tmavých sklepení, strkali nejisté hlavy ze seníků, kurníků a mlátků a ani věřit se jim nechtělo, že jásavé zvuky trubek a klarinetů, nesoucí se od hospody, zvou celou vesnici k veselí. Ano. Byli to Prušáci, veselí hoši v krásných uniformách, kteří tančili a výskali, a děvčata mohla na nich nechat oči.

Všichni museli do hospody, děvčata i babky, děti i dědkové a všichni křepčili a radovali se s Prušáky, že je konec války. Selky napekly koláčů jako o posvícení, pivo teklo proudem a mnohý Prušák jistě často vzpomněl ještě doma na pohostinnou českou dědinku, na dobré koláče, možná i na úsměv české děvy.

Mezi Prušáky byli však také ranění a babička zase vyprávěla, jak jeden takový nebožák, který měl obě ruce na fáči ve dřívkách, vyskakoval v zahrádce pod stromem, aby si mohl utrhnouti ústy švestky, které právě dozrávaly.

Na věčnou paměť této události, uzavření míru s Prušáky, podnes se říká paloučku „Císařská louka“, užlabině mezi vrchy „Pruský průsmyk“ a lesnatý vrch, kam se utekli sedláci za stálého naříkání, bědování a žalování – Žalkov.

(Zkráceno)

Kostel sv. Bartoloměje Rakovník,
Eva Konopásková, učitelka Mateřská škola Krušovice

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Jana Sýkorová a Mgr. Pavla Kýnová – Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník.

Zdroje:

Roman Hartl: Rudolf Jirkovský, Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán, 2013.

Josef Čermák: It all started with Prince Rupert (The story of Czechs and Slovaks in Canada), 2003.

Rudolf Jirkovský: Karneval plynů, 1. vydání, 1944, ukázky na str. 9–12, 86–92.

Rudolf Jirkovský: Z krás našeho kraje, Vlastivědný sborník Rakovníka s Křivoklátskem a Kralovicka s Manětínskem, ročník 1934, příloha, ukázka na str. 1–13.

FRANTIŠEK MARKUP (1902–1970)

Spisovatel, dramatik, knihovník a archivář František Markup se narodil v Rakovníku. Zpočátku se živil jako krejčí. Řemeslu se vyučil u svého dědečka v Krušovicích. Jako spisovatel se uvedl společenským románem *Ženy versus muži* (1935), který se odehrává ve Francii, kam se Markup na začátku třicátých let, v době celosvětové hospodářské krize, vydal za prací. Ve třicátých letech pracoval Markup jako rakovnický městský knihovník, od konce padesátých let jako městský archivář. Na rodné Rakovnicko umístil děj psychologického románu *Modrý květ* (1938; odehrává se v Rakovníku) a chmelařského románu *Hořká réva* (1944; odehrává se ve Hředlích). Zajímavé epizody ze života na Rakovnicku zprostředkovával čtenářům Lidových novin a dalších denních listů ve formě fejetonů. Na Rakovnicko umístil i děj svého jediného románu pro děti *Vendulka a mlynářčkové* (1946). V knize vypráví o dobrodružstvích trochu zhýčkané a trochu rozpustilé třináctileté pražské dívky Vendulky, kterou rodiče pošlou na prázdniny na venkov, aby se zde zocelila a přivykla práci. Během rušného prázdninového pobytu ve mlýně u Krušovic Vendulka zažije mnohá dobrodružství, např. pomůže dopadnout nebezpečné zloděje, navštíví záhadné kamenné řady u Kounova i starobylé město Rakovník a také přiloží ruku k dílu při česání chmele na mlýnské chmelnici.

VENDULKA A MLYNÁŘÍČKOVÉ (1946)

(Úryvek; skutečná místa se objevují v ději knihy pod změněnými jmény: Louštín = Krušovice, Krupka = Krupá, Rokytno = Rakovník)

Vendulka věru nemusela psát rodičům o mlynářovic rodině a hlavně o dětech, ba ani by to nebyla dokázala. Jak by také mohla na pár stránek svého prvního dopisu z prázdnin dostat všechno, co by chtěla a musela povědět o tom pevném lidském kruhu v louštínském mlýně?

Krásně bílá, bezmála osmdesátiletá babička Hradcová, statný pan otec Josef Hradec s usměvavou paní Aničkou a děti: čtrnáctiletý tercián rokytenské reálky Mirka, o dva roky mladší Milena a devítiletý Vláda – to byla užší rodinná pospolitost, která přijala Vendulku jako za svou.

Vedle nich však žili ve mlýně, s nímž bylo spojeno i slušné polní a chmelné hospodářství, i nezbytní pomocníci. Navíc mlynářovu rodinu rozhojňovali o prázdninách i drobní městští příbuzní, kteří přicházeli do louštínského mlýna užít venkova a jeho dary a půvaby, i s leckterou jeho nevýhodou, ba slotou. Co nevidět přijechá smíchovský primánek Jirka Hradec a z mlynářčiny strany plzeňská kvintánka Hanka Holečková.

A což nebyl ten mlýn na samotě také oblíbeným cílem klukovských i dívčích výprav ze všech okolních vesnic, kam chodily Hradcovy děti do školy a kde všude měly na tucty kamarádů i protivníků? Byla tedy nejlepší naděje, že tu bude po celé léto velmi živo, a co teprve až začnou žně a v srpnu česání chmele!

Zatím však Vendulce docela postačili tihle mlynářčkové a oni neméně zvědavě okukovali to pražské kvítko, odkojené divadlem, Dětským pěveckým sborem pražského rozhlasu a všemi bijásky Vršovíc a širého okolí.

Mlynářičkové ctili a uznávali Vendulčinu zběhlou ve světě filmu, zpěvu, divadla i rozhlasu, ale pozor, holčičko! Je ještě jiný svět a v tom zas ty nejsi tak doma, jako my tady! Je to náš svět v tomhle údolí pod vysokým modrým nebem, krásný a zdravý svět přírody a pilné selské práce, bez níž byste tam v Praze neměli ani tu bramboračku, nad kterou jsi tady div neohrnula vznešený nosánek, ty princezno!

Vendulka byla zprvu malinko nejistá, ale rychle se s mlynářičky spřátelila a pak překypovala řečí, smíchem i zpěvem.

A Mirka, Milena i Vláda na oplátku ochotně každým dnem odkrývali Vendulce kus svého království, které věru nebylo chudé ani nepatrné. Mlýnice, chlévy, stáje, dobytek, drůbež, zahrada, les a bažantnice, rybník a Jordánek, Louštín a Krupka, pole a chmelnice – jen se dívej, Pražátko! A ke všemu mají mlynářičkové ochotné a zasvěcené vysvětlení, abys viděla, že tady taky něco víme a umíme.

Hned zrána po příjezdu vyburcovala Milena Vendulku už před sedmou hodinou ráno, zatím co doma by se ještě kolikrát obrátila v posteli. Ta divoška ji vzala s sebou na dvůr, hezky v plavkách a tam ji celou zmáčela pod pumpou, jakživa Vendulka nezažila takovou ranní lázeň – ale tak se jí v ní zalíbilo, že se teď jinak ani nemyje. A když paní mlynářka toho poledne nalávala bramborovku a Vendulka se na ni po svém pražském návyku podívala nějak nejistě a podmračeně, tu jen zachytila hospodynin přimhouřený pohled a hned porozuměla. Snědla plný talíř, hrdinně se posilujíc pomyslením na čekající vdolečky s opravdovskými povidly a tvarohem, které jí zajisté odškodní za tuhle útrapu. Za týden přišla té skvělé polévce s houbami na chuť, takže nic nelhala, když psala domů o „prima bramboračce“.

I to již považuje za samozřejmé, že si musí sama ustlat svůj pelíšek, „přece bys po sobě nenechala takové hnízdo somárovo,“ smála se jí babička Hradcová, když jí to první ukazovala. Co se týče „pomoci venkovu“, zkusila to onehdy, když šla s Milenou za mlýn vyhrabat košík raných brambor na večeri. Vytahaly je, jak by ne, byla to zábava, jenže Vendulka ji pak cítila až v zádech, dobře že jich nemusely přinést hned celý pytel.

Ale to se všechno poddává, práce, lidi, hýčkaná zádíčka, všechno – nebyla tu marně ten týden a směle mohla psát své první psaní domů. A draží rodičové se mohli klidně procházet pod vršovickými vinicemi, bez starosti, jestli se zde podaří vycepat to pražské kvítko.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Alena Dubnová a Mgr. Tereza Vránová – Základní škola a mateřská škola Krušovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Irena Markupová: František Markup (Královské město Rakovník Františku Markupovi k jeho nedožitým devadesátinám), 1992.

František Markup: Vendulka a mlynářičkové, 1946, ukázka na str. 25–30.

Petrovice,
Petr Dyršmíd

KAREL MEJSTŘÍK (1902–1994)

Učitel, spisovatel, divadelník, novinář, kulturní a osvětový činník Karel Mejstřík se narodil v Berouně. Od roku 1922 působil jako učitel na Rakovnicku – nejprve v Čisté, potom v Senomatech a nakonec v Rakovníku, kde se usadil natrvalo. Ve svých prózách, založených na skutečných událostech a místech, psal především o životě venkovských lidí na Rakovnicku a Křivoklátsku v 19. století (Na přílepském bělidle, 1934), v době nacistické okupace (Smrt a les, 1949) nebo v době kolektivizace venkova po komunistickém převratu v roce 1948 (Domov můj, 1962). Napsal také novelu o životě poustevníka Václava Matouška, který ve třicátých a čtyřicátých letech žil pod hradem Týřovem (Diogenes a kočky; novela nejprve vycházela na pokračování v Rakovnických novinách začátkem 90. let, knižně v roce 2018), sbírku anekdotických povídek (Rakovnické povídky, 1983), dále také své vzpomínky na setkání s osobnostmi kultury – spisovateli Jaroslavem Mariou a Otou Pavlem, malířem Antonínem Pelcem nebo hercem Zdeňkem Štěpánkem (Jak jsem je potkal, 1976) nebo vzpomínky na období nacistické okupace a její rakovnické oběti (Vzpomeňte a nezapomeňte, 1990). Napsal také několik divadelních her.

Próza Na přílepském bělidle, určená dětským čtenářům, vycházela nejprve od roku 1930 na pokračování v časopise Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem (pod názvem O přílepském bělidle), v knižní podobě pak v roce 1934. Próza se odehrává v první polovině 19. století a vypráví skutečností inspirovaný příběh o životě rodiny běliče Františka Fišera, jejích všedních i svátečních dnech, radostech i strastech. Fišer pocházel ze Šanova a působil jako bělič nejprve v Krakovci (Červeném zámku), načež se ve dvacátých letech 19. století usadil s manželkou a třemi syny u Přílep, kde založil přílepské bělidlo (samota Bělidlo se u Přílep nachází dodnes, původnímu účelu, tj. živnosti bělení prádla, však již dávno neslouží). V próze Na přílepském bělidle přiblížil Mejstřík dětským čtenářům i místní dialekt, lidové zvyky, náboženský život našich předků, lidové pověry nebo hry dětí v první polovině 19. století. Knihu Mejstřík připsal památce učitele v Senomatech a vnučka zakladatele přílepského bělidla Václava Fišera.

NA PŘÍLEPSKÉM BĚLIDLE (1934)

Přílepská kvasničková bába přicházela na přílepské bělidlo jednou týdně, když koná svou pouť z rakovnického pivovaru, kde nakupuje kvasnic pro celý kraj. Pozdraví, postaví putnu, do polovice naplněnou hustými kvasnicemi, na lavici, doleže vodou, až

je plná, velkou kvrdlačkou důkladně vše promíchá a hospodyni bez říkání jako vždy naměří žejdlík.

A když má vše hotovo, vykládá, co se děje ve světě.

Dnes měla zvlášť noviny, že sám hospodář ustal v práci a naslouchal.

„Cák bych lidičky lhala, vymějšlela si, povídám jen čistou pravdu, jak sem slyšela. Pořád říkám lidem, že musí přijít náky neštěstí, dyž je všude taková spoušť, ale nedá si to říci. Kradou, vopíjejí se, Pánaboha to nezná a potom se divte. Už je to tu! Snad jste to už slyšeli. Dnes toho byl plnej pivovar. Kolera na nás táhne. V Praze na to pomřelo moc lidí, a esli sem slyšela dobře, tak už i v Rakovnici jich hezkejch pár zašlo. Lidičky, je prej to hrozná nemoc a nejhorší je, že jí chytá jeden vod druhýho. Panenkomarjá, nás chraň takovýho neštěstí!“

Babka odchází a v chaloupce je divné ticho.

Bože, aby ta kolera přišla až sem! Hospodyně rychle aspoň očima obejmě děti, svého muže.

A proč on nic neříká?

„Vid', – že to není pravda?“

„Nestrachuj se, Marjánko, jsme v božích rukou!“

Nastalé dny nejsou pro celý kraj nijak radostnými.

Lidé vycházejí ze svých domovů, jenom když musejí, a raději s nikým nemluví, aby se nedověděli nových zpráv o šířící se nemoci.

Hospodář se chtěl vydat do kraje s oznámením, že otevřel běličskou živnost, ale bál se nechat svou Marjánku s dětmi doma samotné. Co kdyby se, nedopust' Pánbu, něco stalo a on nebyl doma! Chudák Marjánka by si jistě nevěděla rady.

Teprve, když několik dní minulo bez nových zpráv, vydal se na cestu.

Zamířil do Kněževse, Chrástán, Oráčova, Pšovlk, aby vykonal návštěvu u rychtářů, žádal o doporučení živnosti a dovolení vyvěsit ceduli.

Toho rána hospodyně poslala oba starší chlapce, Jozífa a Petříka, na Přílepy ke kvasničkářce. Marně už dva dny na ni čekala.

V noci byl mrazík a na potoce slabý led. Kluci dostali doma nakázáno se neklouzat, ale kdo by se udržel? Petřík se bál, ale Jozíf se rozběhl, vyskočil, jel kousek a rup. Slabý led se prolomil a už to bylo. Naštěstí se probořil jen po kolena. Zdálo se mu, že mu mravenci lezou po nohou, ale vrátit se domů bez kvasnic nechtěl.

Petřík chce běžet domů žalovat, co se stalo, ale Jozíf ho zarazil. „Esi budeš žalovat, uvidíš, co udělám!“

„A co?“

„Pošlu večír na tebe psy!“

„To ne!“

Bezhlaví psi, kterých se Petřík tak bál, sbíhali večer z Handrojc jámy a honili se kolem jejich chaloupky. Běda, aby tě chytil!

Rozběhli se do Přílep.

Kvasničkářka bydlela hned na kraji obce v nízkém domečku na spadnutí.

Jozíf strčil do dveří – bylo zavřeno na závoru. Zatahal za petlici, nikdo se neozýval. V botách mu žbluňkala voda, bylo mu zima. Obešel domeček a nahlédl malým oknem. V koutě na slámě tam ležela kvasničkářka a vedle ní její vnučka, držící babičku kolem krku. Na nové klepání se děvče probudilo a šlo otevřít.

„Vzbuď babičku, chci žejdlík kvasnic!“

Děvče se nachýlilo k spící: „Babi, vstávej!“ Nic. Vzala ji za rameno a zatřásla. „Babi, jsou tu pro kvasnice.“

Neslyší.

Děti se na sebe udiveně podívaly a obě se naklonily nad stařenu.

Teď děvče sáhlo babičce na ruku a zděšeně uskočilo. Potom vykřiklo a hnalo se ze dveří.

Jozíf a Petřík si sedli k stařeně.

„Petříku, esli umřela?“

„Dyk tu nejsou svíčky, jako u dědečka, a podívej se, má otevřený voči.“

Stařena zkroucena ležela na boku a rty měla křečovitě staženy, oči široce rozevřeny.

Chlapci se chvíli dívali, až jej popadl strach. Už chtěli utéci, když se tam přihrnuly ženské. Dcera zemřelé se dala do pláče a za pomoci ostatních pokoušela se položit babku rovně na slámu. Ale stočené tělo se nepoddalo.

Najednou tam přišel přílepský Krúdl. Podíval se na mrtvou a vykřikl: „Utečte, je to kolera!“

První vyrazili kluci, kteří pro strach nemohli dříve z místa. Teď se pustili podél potočka a s vyděšenýma očima se zastavili až doma.

Matka hned z jejich tváří poznala, že se něco stalo. Chvíli to trvalo, než z nich všecko dostala. „Kvasničkářka umřela na koleru!“

Jozífovi cvakaly zuby, když mamce vše vyprávěl. Byla chudák zprávou tak přestrašena, že ani nevěděla, co dělá. Rychle zavřela dveře na petlici, aby tam nikdo nemohl, popadla obě děti, klekla s nimi doprostřed světnice a nahlas se modlila. Ale stále musela při tom myslet na muže. Kde je, co asi dělá, zdali pak už ví a proč nespěchá domů, co si tu sama počne? Drmolila slova modlitby, až si najednou uvědomila, že taková zbožnost nic nepomůže. Začla znovu, vroucněji, ale nešlo to. Najednou cítila, jak se jí Jozíf třese v rukou. Když viděla, že má celé zmodralé rty, lekla se. Vzpomněla si, co slyšela o nakažlivosti kolery.

Rychle hocha do postele!

Ne, ne, to nesmí být! Proč jen chlapce ráno posílala z domu? Co má teď dělat? Kdoví, kdy se vrátí muž? Právě dnes musel odejít!

Ukryla jej peřinou a s hrůzou pozorovala, jak se celý třese. Vzala dvě cihly, ohřála je na plotně, zabalila hadrem, dala mu je do nohou, ale ani to nepomohlo. Bezradná, zoufalá dívala se na chlapcovu tvář, které fialověly, znaveny zimnicí a plny strachu.

„Mamko, já nechci umřít,“ naříká Jozíf. „Mamko, vid', že nemusím, tolik se bojím!“

Hladí mu rozpálené tváře a s očima plnými slz ho těší, jak nejlépe umí. Petka stojí u dveří, a když slyší bratrův nárek a vidí matčin obličej, pustí se do pláče také. Jen malinký Frantík se posadil na kolíbce, tleská ručičkami a dívá se, že si ho dnes nikdo nevšímá.

Po poledni přišel bělič domů.

Na stole rozsvícená svíce, hromnička, před ní klečí s Frantíkem na rukou a Petrem po boku plačící Marjánka, hlasitě vzlykající každé slovo otčenáše.

Jako by ho byl projel nůž: „Kde je Jozíf?“

Vstala, rozběhla se k mužovi a jen tak ji zachytil, že slabostí neklesla.

Teď se Petr dal do hlasitého pláče a ukazoval na postel.

Bělič viděl chlapcovu hlavu, nemyslel jinak, než že je mrtvý. Nenadálá bolest tolik ho zkrušila, že klesl k chlapcově loži. Musel nahlas vydechnout, aby se vzpamatoval. V tom cítil, jak Jozíf pomalu nadzvedá peřinu, už vytáhl ruku a hladí otce po vlasech.

Ne, neumřel!

„Tatínku, odpusť, já už nikdy...!“

Bože, co mu odpouštět? „Netrap se, můj hošíku, bude zase dobře!“
„Taťko, slib mi, že se nebudeš hněvat, co se dozvíš,“ slabě se ozývá prosebný hlas z postele.

„Co jsi udělal, chlapče, že máš špatné svědomí?“

„A slibuješ?“

„No vidíš, že se nehněvám, tak už jen mluv!“

„Peťko, pověz, co se ráno stalo u potoka.“

„A nepošleš psy?“

„Ne!“

„Von se ráno probořil na ledě a skoupal se.“

Jindy by dostal za to notně vyhubováno, ale dnes přišla ta zvěst tak radostnou, že se oba rodičové museli vzít aspoň za ruce, aby se rodinka zas cítila šťastnou.

Kdepak kolera! Chlapec se nasytl a teď se potřebuje notně zapotit, aby byl zas zdrav. Horké plicní koření, ovázat hlavu, zabalit nohy, vyležet se a bude po nemoci. Zaplať Bůh! Nikdy by si Mariánka neodpustila, že chlapce poslala na smrt.

(Zkráceno a upraveno)

Základní škola Krušovice,
Eva Konopásková, učitelka Mateřská škola Krušovice

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Vladka Gregorková Vicjanová, DiS. – Základní škola a Mateřská škola Kněževes, okres Rakovník.

Zdroje:

Vlasta Smoláková: Karel Mejšťík, Slovník české literatury po roce 1945 (online).

Karel Mejšťík: Na přílepkovém bělidle, 1934, ukázka na str. 77–97.

FRANTIŠEK RACHLÍK (1904–1980)

Spisovatel František Rachlík se narodil v Nymburce, námět jeho nejúspěšnějšího románu Pozdrav pámbů, pane Randák ale pochází z Rakovnícka. K humoristickému vyprávění o příhodách ze života tuláka a lidového mudrce Antonína Randáka inspirovala Rachlíka skutečná postava tuláka Krupičky z Lužné. Rakovnický původ knihy zřetelně dokládají i názvy některých románových vesnic a vystupujících postav. Randákovým rodištěm je ves Lučná (Lužná), v sousedství se nacházejí Lejšany (Lišany) nebo pivovarský Hrušov (Krušovice). Jedna z Randákových příhod se točí okolo donášky nových bot kníže pánu Firstenberkovi (Fürstenbergovi). Román Pozdrav pámbu, pane Randák vyšel poprvé v roce 1940, a to ve dvou samostatných knihách nazvaných I dejž to pámbu, holenkové a Pozdrav pámbu, pane Randák, při dalších vydáních už obě knihy byly spojeny do jedné pod společný titul Pozdrav pámbu, pane Randák. Vedle tohoto oblíbeného humoristického románu napsal Rachlík také úspěšný románový životopis herce Jindřicha Mošny (Komedie plná lásky, 1954) nebo román z doby husitství Hodina předjití (1958).

POZDRAV PÁMBU, PANE RANDÁK (1940) (Úryvek)

U nás byla vyhlášená kapela po celým kraji. Dal to tam dohromady pan Troníček, kterej bejval svého času hrobníkem a kterej hrával na funusech. Jednou ta kapela šla vo kolo našich a stavila se na panáčka. A jak tak stojí v krámě, tak si Troníček povzdychnul: „Japa to, hoši, safra, safra, dneska uděláme? Je nás pět, Fídrhonc furt klempíruje, a já mám na dnešek sjednáno šest moníků. Kdepa toho šestýho jenom vemem? Víte, vono na tom stejně nezáleží, poněvač dyž to zmáčknu, tak starou bačkoru někdož ví, kolik nás hraje, estli pět nebo šest. Ale do počtu mi to nejde.“

Já to tak poslouchám a bleskne mi hlavou náramná myšlenka. Povídám: „Pane Troníček, estli na tom vopravdu nezáleží, tak já vám budu dělat toho šestýho.“

„Na co že hraješ?“ zeptal se mě udivenej Troníček, kterej měl v merku všechny muzikanty ve vukolí. „Dyť vo tobě nemám povědomost a nikdáž jsem tě neviděl na něco hrát.“

„Na co hraju? Nu na nic, dyť snad na tom nezáleží, dyž říkáte, že toho šestýho nemusí bejt slyšet. Dáte mi jen tak něco do ruky, nějakej ten vejraznej inštrument, a já to budu jen tak markýrovat.“

„Tak jo,“ svolil. „Kluk pude dneska s náma. Půjčíme mu trumpetu, ale aby nám kluk do toho nefoukal a neutrpěla případně muzikantská čest, tak mu tu trumpetu zašpuntujeme.“

Ten první večír to dopadlo dobře, a tak dycky, dyž buď Fídrhonc nemoh, nebo dyž mělo bejt velký vobsazení, brali mě s sebou.

Jednou jsme hráli v Lejšanech na dožínkách.

A když se to tak všechno veselilo vespolek, tak najednou z ničehož nic povstane tamější mlynář, člověk mladej, urostlej, tak říkajíc chlap jako hora, popošel k nám, vyžá-

dal si ticho, zahleděl se zádumčivě na mě a zvolal: „Teď mně ten maličkej musí zatroubit sólo Škoda je tě, Jeníčku,“ a hodil mně zlatník.

Já jsem se lek, takže by se ve mně krve nedořezal, a vypoulím voči nejprve na mlynáře a pak na pana Troníčka.

Troníček zbledl a vykřikl, že jako tu věc neovládám, ale že mu, tomu smutnému mlynáři, zahraje třebaš Hřbitove, hřbitove, a to s celou kapelou.

„Tady je ještě jeden zlatník, a estli je to málo na toho prcka, tak ho zlatníkama utluču. Kluk bude troubit Škoda je tě, Jeníčku, a basta fidli, sic vám ty vaše instrumenty rozmlátím vo kotrby.“

Teď už celá hospoda byla vzhůru a všichni nás vobklopili a dívali se, jak to kterak dopadne, poněvač věděli, že s mlynářem nejsou žádný žerty.

„Škoda je tě, Jeníčku – a honem!!!“

Z chlapa vám šla taková hrůza, že jsem povstal napolo mrtvej a nasadil trumpetu k tomu osudnému sólu. Celá kapela byla zdřevěnělá úděsem.

Zavřel jsem oči, nadmul tvář...

Panenko Svatohorská, teď vám se toho událo tolik najednou, že mi ani na to nestačí slova, abych vám to vypověděl. Jak sem do toho tak zoufale fouk, tak jsem vyfouk ten špunt z hadru, co jsem jím měl ucpanou tu hromskou trumpetu, ten vyletěl jako puma a někomu vletěl do piva, trumpeta se rozeřvala, jako dyž zabíjejí prase, ten, co mu to vletělo do piva, vyskočil, začal křičet, cože je to za sprostáctví, mlynář řval, abych troubil dál toho Jeníčka, já se ale mezitím svalil jako špalek, neboť šly na mě mráky, ten s tím hadrem v pive hulákal, že si to nenechá líbit, mlynář křičel, že má sólo, ten s tím hadrem skočil k mlynářovi a vychrstnul mu to pivo i s tím hadrem do vobličeje, mlynář popad židli a lidičky, teď to začalo.

Tedy musím přiznat, že už jsem v životě viděl leccos, ale takovou mazanici jsem zažil jen tenkrát v Lejšanech.

„Honem vodtud, hoši, dokud je ještě čas, dnes tady budou mrtví,“ volal na nás Troníček a my mazali ven, co nám nohy stačily. Nad námi se strhla chumelenice facek, sklenic a kopanců. Instrumenty jsme tam tehdy do jednoho nechali, ale čest kapely byla zachráněna.

Z tyto příhody plyne vícero ponaučení.

Předně: Ne každéj, kdož má trumpetu u huby, taky na ni dovopravdy troubí.

Hlavní ovšemž naučení je, že nikdáž nikdož nic nemá, co neumí, švindlovat, alébrž hrát poctivě svůj part.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Jana Vopatová, Mgr. Petra Hasalová a Mgr. Jana Procházková – Základní škola a mateřská škola Lužná, příspěvková organizace.

Zdroje:

Přemysl Blažíček: František Rachlík, Slovník české literatury po roce 1945 (online).

Antonín Vaníš: O luženském vandrovniku Randákovi, Rozvoj, č. 28–29/1971.

František Rachlík: Pozdrav pámbu, pane Randák, vydání z roku 1955, ukázka na str. 69–80.

Kostel sv. Bartoloměje Rakovník,
Michaela Zabilanská, 1. základní škola, Rakovník

HUGO JINDŘICH SLÍPKA (1905–1982)

Rodák z Rakovníka Hugo Jindřich Slípka byl novinářem, pilotem, příslušníkem československé zahraniční armády za druhé světové války, autorem tří reportážních knih o působení československých letců v Britském královském letectvu a československé letecké jednotce v Sovětském svazu. Knihy s názvy Ohnivá křídla, Biskajská dramata a Cesta nejsladší vyšly v letech 1945 a 1946. Před druhou světovou válkou byl Slípka učitelem tělocviku, působil také jako vedoucí redaktor sportovního listu Star a první československý letecký novinář (létal pro list Národní politika a dokumentoval mj. pohřeb prezidenta Masaryka z Prahy na lánský hřbitov v roce 1937). Po válce pracoval jako novinář v leteckém odboru Ministerstva dopravy. V roce 1948 emigroval do Kanady, kde v roce 1982 zemřel.

OHNIVÁ KŘÍDLA (1945)

V ukázce líčí Slípka průběh jedné z dramatických bojových misí Václava Hájka, jednoho z pilotů československé 313. peruti britského Královského letectva.

Stalo se to u Ostende, když rychlé bombardéry již vykonaly svou práci a peruť, jež je ochraňovala, dostala rozkaz zaútočit ještě na pozemní cíle.

Každý z členů peruti se dal hned do práce. Za nízkého letu byl rozstřílen maják a transformátor nedaleko Ostende a vyčištěno několik hnízd protiletadlové obrany Němců.

Vašek jako velitel letky si vybral za cíl svého útoku opevněné stanoviště protiletadlového rychlopalného kanonu. Naletěl čelně, přímo proti ústí zlověstné zbraně.

„Přece si s nimi nebudu hrát na schovávanou, za to mně nestojí,“ řekl později, když o svém případě hovořil.

Z bezprostřední blízkosti Vašek stiskl spoušť svých kanonů a kulometů. O setinu dříve však vyšlehl z německého kanonu oheň přímo proti Vaškovu spitfiru a list vrtule byl, jako když jej ostříhne. Motor křečovitě zaškytal.

Vašek jen jadrně zaklel a rozhodl se přistát. Nic jiného se nedalo dělat.

„Už jsem se v duchu loučil s nádhernými anglickými snídaněmi, které mi v zajetí v lágru budou chybět,“ podotkl při svém referátu.

Místo pro přistání si již vyhlédl na písčité pláži Ostende a rozhlížel se jen ještě v rychlosti po okolí místa, nedalo-li by se po přistání nějak po anglicku zmizet a uniknout tak zajetí. Terén byl však beznadějný.

Již se téměř dotýkal břichem letounu pískových přesypů, když jej napadlo zkusit otevřít plyn.

A vida!

Motor zabral, jako by se vzkřísil. Spitfire se nadnesl a letěl. Ihned se Vašek stočil nad vodu a ploužil se podél břehu nad hladinou moře.

„Placatil jsem se, jak se dalo. Zařekl jsem se, že se raději vykoupu v moři jako štěně, než aby mě frickové dostali na suchu,“ doplňoval svůj výklad.

Nejbližší hnízda protiletadlové obrany však Vaškův únik zpozorovala a hned zahájila palbu za uprchlíkem.

Vašek cítil, že dostal zásah do kormidel. Motor však běžel a nevynechával, třeba na jeho chodu byla patrna zadýchanost, váhavost a pomalost. Ale běžel.

Německá palebná stanoviště si jej podávala jako štafetu.

V jednom okamžiku se instinktivně naklonil k palubní desce a v téže chvíli mu střela provrtala kabinu těsně za hlavou.

„Nevím, co mě to napadlo, abych se podíval pod palubní desku, ale bylo to navlas v pravý čas. Tu díru, jež byla v kabině, byl bych měl v hlavě. To by to tam nějak prota-
hovalo a já jsem na průvan choulostivý.“

Pak přišla rána do pancíře za Vaškovými zády. Prostě střely na Vaška jen přely.

„Ani jsem se už nechtěl dívat na břeh, odkud to na mě skopčáci sypali. Díval jsem se raději na moře a pozoroval, jak to pleská kolem mne do vody, jako když jsem jako kluk dělal žabky. Řídicí páky jsem se přitom držel jako klíště.“

Hned potom následovaly zásahy do podvozku. To již Vašek zahlédl tři kamarády, kteří se za ním rozletěli, aby ho hlídali a doprovodili domů.

Vašek se vydal přes kanál La Manche k anglickým břehům. Letěl zvolna, jen co se ve vzduchu držel. Konečně také přistál. Bylo to na pobřežním letišti. Oddechl si a utřel pot z čela.

Pak si prohlédl vrak letounu. Ani nejzkušenější mechanik nechtěl věřit, že by bylo možno s takovými troskami spitfiru přeletět La Manche.

Dodatečně ještě Vaškovi proběhl mráz po zádech, když zjistil, že i v lankách výškovky byl zásah a celé řízení drželo doslova na několika drátcích. Také šrouby, upevňující motor, byly z poloviny přetlučené.

„Udělal se mi málem špatně od žaludku a rozčilením jsem překousnul svou cigaretovou špičku, když jsem viděl, na jaké zřícenině jsem letěl přes tolik vody,“ dodal Vašek už s úsměvem.

(Zkráceno)

Rozhledna Senecká hora,
Zuzana Jindráčková, Základní škola a mateřská škola Pavlíkov

Pracovní list k této ukázce vytvořila PaedDr. Eva Fastová – Základní škola a Mateřská škola Olešná, okres Rakovník.

Zdroje:
Slípka, Hugo Jindřich, Rodopisná revue on-line, 1-2016, <http://rodopisna-revue.tode.cz/zemepis/slipka.pdf>.
H. J. Slípka: Ohnivá křídla, 1945.

VÁCLAV SÁBL (1906–1983)

Sportovní novinář, spisovatel a sportovní funkcionář Václav Sábł se narodil ve Smilovicích, v posledních letech svého života trávil většinu roku na své chalupě na blízkém vrchu Dřevíči. V mládí se závodně věnoval atletice, patřil k nejlepším českým běžcům na středních tratích, později byl činovníkem armádní tělovýchovy, trenérem a členem Československého olympijského výboru. Ve svých knihách se zabýval především historií olympiád, napsal také humoristický román Sportovní pověsti české, který vycházel na pokračování v časopise Ruch v tělovýchově a sportu v roce 1949. V tomto románu vypráví o vědecké výpravě, která v daleké budoucnosti objeví trosky fotbalového stadionu pražské Sparty a v nich rukopis líčící ve stylu středověkých kronik a s velkou dávkou nadsázky „předvěký kult“ (z pohledu člověka daleké budoucnosti), našemu pokolení známý jako fotbal. Sábł se zajímal i o historii rodného kraje, kterou vylíčil ve faktografické knize Daliborovy Kozojedy a hrad Dřevíč (1973) a ve strojopisném dodatku ke smilovické kronice s názvem Z nejstarších dějin Smilovic (1975).

SPORTOVNÍ POVĚSTI ČESKÉ: VYPRÁVĚNÍ O PŘEUKRUTNÉM KLÁNÍ SPARTA–SLAVIA (1949)

(Úryvek)

Bylo už řečeno, že k tomuto převelikému zápasení dvou nejmocnějších rodů došlo pro ženské pomlouvání na mandlu, neboli pro ženské drby, od čeho povstalo nejprve úsloví o tomto zápolu, že jest to „boj pro drby“, z čehož vzniklo pozdější zkrácené nazývání utkání „drby“; pro libozvučnější výslovnost jako se mezi pěvci srdci srdce mluví, někdy také i „derby“ je říkáno.

Jako kronikář svého lidu nemohu, žel Bohu, zaznamenat, jak byl veden i dopadl prvý památný souboj mezi Spartou a Slavií, jak se totiž krátce oba rody po svých vladykách nazývaly, ježto téhož dne bylo takové rozrušení v lidu, že ani zapisovatelé a kronikáři si své práce nehleděli a raději se v bitku mísili, takže žádných písemných zápisů o prvém boji není.

Jedině v policejní korespondenci z téhož dne vydané jest krátký povzdech policejního písaře, jenž doslovně udává, že – „toho dne na Prahu velké jest neštěstí přikvačilo, že jedině lze zkázy napáchané srovnávat s oněmi, které povstaly při památném někdy obrovském ohni na Menším Městě pražském, při němž desky zemské ouhonu ouplnou vzaly.“

Tolik suchý policejní záznam, jenž pochopitelně si výsledku nepovšimnul. Jako očitý svědek již několika pozdějších „derby“ však mohu směle říci, že jeden boj od druhého se valně neliší a skoro tentýž průběh vždy mají, až na to, že jednou ti a podruhé oni zas ve šturmování na nepřátelský tábor úspěch mají.

Proto popíšu jeden z těchto zápolů, čímž posluchač mého prostého líčení nijakou újmu na povědomostech o tomto bojování neutrpí. I začíná vyprávění:

Voje rudých i červenobílých se staví proti sobě, srdce diváků vzrušením popolezla až k hrdlu, najednou hvízd: fjuííí! – a veliká bitva je zahájena.

Ajta, plesejte srdce spartská. Ludl se dostává k meruně, bleskem vystihuje pozici volného Říhy, který je sice obrácen zády k spoluhráčům, ale božskou intuicí vnitřně osvětlen, natáhne pravou nohu až nad hlavu, zachytí prudkou střelu, přitlumí ji na

mohutné hrudi, míč jako rosná kapka po stonku lilie splyne k levačce, tato nemeška a ladným obloukem přehazuje merunu do středu, kde Ludl v plném běhu zachytí míč na kučeravou hlavu, ještě jednou jej nadhodí a bác – drtivá střela sviští kolem Finka do slávistické svatyně!

Ej, co bych líčil dál, když hlavní obsah slavného děje vystihlo stručněji, ale zato plastičtěji, vědecktěji, jásavějšími i svěžejšími slovy vyzbrojené barvitě pero povolného novináře, jehož plody tuto prostě přepisují:

„Útočný kvintet rudého leadra byl tentokráte ve fascinující formě. Předvedl všechny finesy brilantní techniky i taktiky a můžeme s klidným svědomím referovati, že jsme opravdu již dlouho neviděli tak přímo eklatantní a vysoce perfektní demonstrování proslulého českého stylu short a cross passingů. Byl to kompletní rejstřík technických fines, klasická demonstrace, ideální team work a to vše doplněno razantním shootem strhlo právem publikum k fanatickým projevům obdivu i k fanatickému aplausu. Ze všech duelů vycházeli shooteři rudých vítězně, tím spíše, že sokovi backs si libovali v předimenzovaném tacklingu, který jim zřejmě neseděl, a znervóznil tím posléze i svého gigantického goalkeepera, takže ke konci matche pustil i některé slaběji shotované střely. Naproti tomu trio spartských halvů dominantně rušilo všechny akce soupeřova forwardu a přispělo ofenzivní taktikou nemálo k brilantnímu score, jež již dlouho nemluvalo tak jasně pro rudé jako včera. Jejich prioritou v lize byla fakticky uhájená. Lze prostě o celém matchi resumovati, že perfektní technika, jedinečný dribling a inteligentní koncepce hry vítězného leadra byly brilantním požitkem pro footballové gourmady.“

Takový byl tedy velký boj rudých s červenobílými, a tak asi přibližně vyhlíží i všechny ostatní.

(Zkráceno)

OLYMPIJSKÉ POVĚSTI A PŘÍBĚHY (1980)

SAMI BOHOVÉ BYLI PŘI ZRODU HER

Kdokoli je bůh, ačli nějaký je a v kterékoli části světa, musil by být absolutně dokonalý.

Věřit v bezpočetné množství bohů, považovaných často za protiváhu lidských neřestí, svědčí o značné lidské slaboduchosti.

A tak se shledáváme i u jiných národů s nescíslným množstvím božstev.

Někteří pokládají za bohy i živočichy a ošklivé věci,

věří v manželství mezi bohy, jedni se domnívají, že jsou dlouhověcí

a šediví, jiní si je představují jako věčně mladé a okřídlené.

Všechno to je dětinské blouznění přivedené do krajnosti tím,

že byla vymyšlena i božstva pro zloděje a zločince.

PLINIUS STARŠÍ: KAPITOLY O PŘÍRODĚ, KNIHA II, 1 a 7

Nejsympatičtějším však z celé té galérie božstev, o níž učený Plinius starší (zahynul r. 79 n. l. při výbuchu Vesuvu) tak přísně kriticky psal, byli bozi té země, kde se zrodily olympijské hry. Žili totiž životem, který se – až na dar nesmírné „božské“ moci – nejvíce podobal lidskému. Dělili se na mocné a méně mocné, až podřadné. Ženili se či rozvá-

děli, nevyhýbali se někdy ani poctivé, prosté práci, ba bývali i dovednými řemeslníky. Pomáhali si, měli smysl pro škádlení, ale dovedli se mezi sebou i porvat, až se otrásla země i s jejich sídlem na vrcholech Olympu. Byli někdy milosrdní, štědrí, ohleduplní, ale též nesmířitelně krutí. Milovali dobrá jídla i bujně pijatíky. Lze říci, že nic lidského jim nebylo cizí. A proto není divu, že byli i při zrodu olympijského svátku a jeho sportovních her. Stalo se to prý takto:

Na začátku věcí byl Chaos. Prázdnota naplněná mlhami a tmou. A z této prázdnoty a zmatku se uspořádáním věcí zrodila první ze všech bohů, Gaia – Země. Prostory nad ní pak objal hvězdnou klenbou Uranos. Z tohoto objetí dvou nejstarších božstev se zrodily podivné děti. Dvanáct Títánů, obrů a obryň, k nimž pak přibyli ještě tři Kyklópy, jednoocí velikáni, a posléze trojice nestvůrných Hekatoncheirů, kteří měli každý padesát hlav a sto rukou. Uranos se zděsil tohoto příliš silného, a tudíž pro boží trůn nebezpečného potomstva. Proto uvrhl trojici nejohroženějších, tři padesátihlavce, zpět do nitra Země. Ale Gaia, která stejně silně milovala všechny své děti, tím trpěla. Posléze přemluvila nejmladšího ze svých synů Títánů, ctižádostivého Krona, aby zbavil otce vlády a osvobodil uvězněné bratry. Kronos tak učinil brutálním skutkem. Srpem zbavil otce Úrana plodivé síly a prohlásil se sám za vládce nad světem. Zmrzačený a zesláblý Uranos proklel Krona a předpověděl mu, že i jeho stihne podobný úděl. Kronos se chtěl vyvarovat následků Úranovy kletby, a proto kdykoliv se jeho ženě – byla jí jeho sestra Rhea – narodilo dítě, vzal jí je z rukou a spolkl je. Tak se postupně dostali do útroh bázlivého Krona dva jeho synové a tři dcery. Rhea litovala děti odsouzených žít ve tmě, v otcových útrobach. Proto při narození dalšího dítěte, byl to Zeus, ho matka ukryla a podala Kronovi kámen zabalený do plen. Oklamaný otec domněle dětské sousto zhltnul a Rhea odeslala zachráněného Dia na Krétu, kde mu zajistila opatrovníky. Byli to především bratři Daktylové, jimž se tak říkalo proto, že jich bylo pět, jako prstů (daktylos). Jiní je také nazývali Kúréty, tj. Chlapíky. Jmenovali se Héraklés, Paionaios, Epimédés, Iasios a Idás. Žili v pohoří Ídée, kde byl malý Zeus ukryt v jedné jeskyni. O stravování děcka pečovaly nymfy Adrásteia a Ídaia, které ho krmily kozím mlékem a včelím medem ze svahů hory Dikté. Kdykoliv se hošík rozplakal, dali se Daktylové před vchodem do jeskyně do tance. Při tom bubnovali a tloukli ratišti oštěpů do kovových štítů, aby snad Kronos v dálce nezaslechl chlapcův pláč. A božský synek rostl k neuvěření rychle. Za rok už byl zdatnější než jeho ochránci. Postavil si s jejich pomocí člun a vydal se přes moře k řecké pevnině, aby splnil poslání, jak je určila věštba.

Nejprve donutil Krona, aby vyvrhl všechny pohlčené děti. Bratři Hádés a Poseidón se ihned připojili k Diovi a začal boj o vládu nad nebem a zemí. Krutá válka, v níž bojové štěstí kolísalo, trvala deset let. Kronos si povolal na pomoc Títány, Zeus osvobodil jednoocí Kyklópy a posléze i storuké Hekatoncheiry. Celý svět se otrásal v základech při těchto strašlivých bitvách, v nichž soupeřící bohové a jejich spojenci vrhali proti sobě celé masívy horstev, oheň a blesky. Kronova strana nakonec boj prohrála. Když potom Zeus překonal ještě nemalé potíže, které mu způsobila jeho bába Gaia, protože v bitvách ublížil některým z jejích dětí, zejména Títánům, došlo k volbě boha bohů. Zeus v ní s diplomatickou obratností zvítězil a stal se novým vládcem nad nebesy i zemí. Usídlil se na výšinách Olympu s celou božskou společností. Výjimkou byl bratr Hádés, jemuž připadla vláda nad říší mrtvých v podsvětí.

Tehdy se bratři Daktylové vydali na řeckou pevninu, aby složili hold nejvyššímu z bohů. Cestou po pevnině došli až k soutoku Alfeia a Kladea, kde odpočívali. Tam – snad pro

ukrácení chvíle, snad aby bratři nevyšli ze cviku – Héraklés jako nejstarší navrhl, aby si zazávodili. A tak soutěžili v běhu, skoku do dálky, házení diskem, oštěpem a zápasili. Touto slavností zároveň uctívali vznešeného Dia Olympského. Soutěž v běhu se konala na planince, kde Héraklés spolu s bratry nejprve vytrhal křoviska, a tak vznikla první běžecká dráha v Heladě, stadion.

Po skončení soutěží ověnčil Héraklés jejich vítěze vínkem z větviček staré olivy a místo, kde krétský hrdina se svými bratry uctil touto malou slavností Dia Olympského, bylo pojmenováno Olympií.

Někteří lidé sice tvrdili, že prý už předtím tam závodili mezi sebou bohové, například Apollón s bratry Hermem a Areem, či že tam sám Zeus oslavil své vítězství nad Kronem a Títány, ale většina se přiklání k verzi o krétském rekovi. A ten po skončení soutěží stanovil, aby se Diův svátek v Olympii konal vždy v pátém roce, a to na paměť pěti bratrů, jeho zakladatelů.

Thébští však vyprávěli poněkud jiný příběh o Héraklovi a hrách v Olympii. A také Pindaros v písni, jíž oslavil olympijské vítězství mladíka Agésidáma z Lokridy, říká, že k založení olympijského svátku došlo mnohem později. Zakladatelem byl jmenovec krétského reka, Héraklés z Théb, který se narodil z Diovy lásky ke krasavici Alkméně, manželce bývalého mykénského krále Amfitrióna. Bylo to ovšem v dobách dávno po příchodu krétského Hérakla na helénskou pevninu.

Thébský rek se při plnění dvanácti prací, které mu uložil jeho strýc, mykénský král Eurystheus, dostal do sporu s élejským králem Augiášem, protože ten mu za vyčištění pověstných chlévů nevyplatil slíbenou odměnu. V dlouhé válce, v níž měl za spojence Augiášova syna Fýlea a šest svých příbuzných, élejského krále porazil a jako dík za otcovskou pomoc Diovu uspořádal k jeho počtě v Olympii slavné hry. Postavil v olympijském olivovém háji šest oltářů k uctívání dvanácti bohů, jimž navíc věnoval příslušný díl své kořisti, a stanovil řád olympijského svátku. Tehdy též vyměřil šesti sty stopami přesnou délku stadia a zasadil v háji olivu, kterou přinesl až ze severských dálek, aby se z ní braly ratolesti na věnce pro vítěze her. Další jeho zásluhou pak bylo, že prosadil, aby byl po dobu trvání olympijského svátku vyhlášen mír závazný pro celou Heladu.

Je však ještě mnoho dalších bájí o vzniku her v Olympii. V souhrnu podávají doklad o stáří her, neboť jsou upomínkou na dlouhou řadu kmenů a rodů, které postupně zalidňovaly tento alfejský úval, přejímaly a obnovovaly ze zděděných tradic to nejpodstatnější, nejatraktivnější a doplňovaly je svými.

Nejednou ovšem byly z nejrůznějších příčin olympijské slavnosti přerušovány na kratší i delší dobu, ba i zapomínány.

(Zkráceno)

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Eva Chalupová, Mgr. Adriena Mesárová a Mgr. Jolana Kreislová – Základní škola a Mateřská škola Kolečovice, okres Rakovník.

Zdroje:

Ladislav Mička: Václav Sábí, Kulturní tvář Rakovnícka, II. část, 1979.

Alfred Janecký: Slavné postavy naší atletiky, 1946.

Václav Sábí: Z nejstarších dějin Smilovic, 1975.

Václav Sábí: Sportovní pověsti české. Vyprávění o přeukrutném klání Sparta–Slavia, 8. a 9. pokračování, Ruch v tělovýchově a sportu, 11. 3. 1949 a 18. 3. 1949.

Václav Sábí: Olympijské pověsti a příběhy, 1980, ukázka na str. 15–19

Hrad Krakovec, Iveta Linhartová,
1. základní škola, Rakovník

VLASTA ŠTÁFLOVÁ (1907–1945)

Spisovatelka a horolezkyně Vlasta Štáflová byla dcerou venkovského lékaře Františka Košky z Petrovic. Ve svých dvaceti letech se vdala za malíře Vysokých Tater Otakara Štáfla a nejvyšší slovenské hory se staly i její velkou láskou. Věnovala se vysokohorské turistice a posléze i horolezectví, ve kterém dosáhla několika výrazných úspěchů. Různorodá literární tvorba Vlasty Štáflové sahala od náladových fejetonů o přírodních krásách Vysokých Tater přes dívčí a dobrodružné romány až k životopisu ministerského předsedy Antonína Švehly. Největší popularitu jí přinesla pětidílná řada příběhů o dětství a dospívání dívky Dany (1939–1948; Děvčátko Dana, Studentka Dana, Skautka Dana, též pod názvem Statečná Dana a ve slovenském vydání Tatranka Dana, Kamarádka Dana, Samostatná Dana). Osudy románové hrdinky založila Štáflová na vlastních vzpomínkách na dětství v Petrovicích a studia v Rakovníku a v Praze. Vedle rodných Petrovic a Rakovníka se některé epizody její nejznámější knižní série odehrávají i na hradě Krakovci, u řeky Berounky (Čechův mlýn v Nezabudicích) nebo na Kralovicku (Potvorovské jezero). Vlasta Štáflová zemřela společně se svým manželem při anglickém a americkém bombardování okupované Prahy v únoru roku 1945.

DĚVČÁTKO DANA (1939)

Vyprávění o Štědrém večeru, k jehož oslavě přizvali rodiče Dany i její kamarádku Marii, chudou dívku ze sousedství, jejíž nemocná maminka, jediný rodič, kterého měla, musela strávit svátky v nemocnici, a Marie tak na Vánoce doma osiřela.
(Úryvek)

Právě hráli v rádiu koledy, když maminka vstoupila s mísou, ve které byla báječná rybí polévka.

„Pojďte k večeři,“ řekla.

Rozsadili se a tatí vážně pravil: „Prosme Boha, abychom zase po roce všichni seděli u štědrého stolu živi a zdraví jako dnes!“

Potom si nalil polévku a podal mísu dále, jak bylo zvykem.

Za chvíli cinkaly lžíce, všichni se s chutí pustili do jídla.

Když jedli jablkový závin, který byl na Štědrý večer tak obvyklý a vždycky oplýval mandlemi a rozinkami, ozvalo se dole u zahradních vrat zatroubení. Vypadalo to sice,

jako když zabučí kráva, ale dětem to znělo velmi slavnostně a krásně. Byl to ponocný, který trubil rohem koledu.

To už také patřilo ke zvyklostem rodiny, a kdyby jednou nepřišel, snad by ani Štědrý večer nebyl Štědrým večerem.

Maminka sama seběhla dolů, aby uložila do košíku, který nesla ponocného dcera, několik vdolečků s černými jahodami, syrečkem a smetanou, nějaké cukroví a ještě pár korun starému na pivo.

Bylo slyšet jeho mohutný bručlavý hlas, jak děkuje a jak přeje všem členům rodiny šťastné a veselé svátky.

To už se u dětí rozmáhala netrpělivost, neboť bylo na čas, aby Ježíšek zazvonil. Naděloval vždycky v zadním pokoji, který byl parádní a otvíral se pouze při slavnostních příležitostech, jako byly návštěvy tet, velikonoční svátky a Štědrý večer. Uprostřed pokoje stál vánočně ozdobený smrček a na pohovce byly rozloženy dárky.

Když se ozvalo cinknutí, otevřel tatí dveře. Maminka se totiž vrátila již od koledníka, rychle rozžehla svíčky a zazvonila.

Děti vtrhly do pokoje s jásotem. Strom zářil, byl krásný, plný cukroví a zlatých řetězů, bleskotavých ozdob a stříbrných nití.

Byl to zážrak pro dětské oči a srdce. Dana hleděla okouzleně na stromek a teprve po chvíli si vzpomněla na dárky. Věděla, že „byla hodná“ a že Ježíšek nebude skoupý.

Jen Marie stála při vši té radosti vzadu, až na prahu pokoje a neusmívala se. Oči připoutány k rozzářenému stromku měla v dětském obličejí jakési napětí a bolest. Ani kousíček závidění tam nebylo, ale ještě nikdy neviděla tak krásný vánoční smrček – a pak, maminka by to byla také jistě ráda viděla...

„Tak, Marie – jen pojď taky dál,“ pobídl ji tatínek a usmál se na ni.

Dana právě vytahovala krásnou knihu, která měla na titulní straně tak rozkošnou dívčí hlavičku, jak si ji může jen malíř vymyslet, a její příběhy uvnitř jistě jsou také úžasné. A pak našla balíček, v kterém byl hotový zážrak. Brusle.

Dana byla neschopna promluvit samou radostí.

Ale co to? Pohlédla na pohovku a viděla, že jsou tam ještě jedny brusle. To se snad Ježíšek spletl! Snad patří Jindrovi! Ale Jindra přece má své hockeyky už od loňska!

„Tyhle brusle tu nechal Ježíšek pro tebe, Marie,“ řekla maminka. Byla v duchu ráda, že závod poslal na výběr dvoje brusle, a že mohla jedněmi způsobit tak bezmeznou radost svému dítěti a druhými cizímu, kterému stonala maminka. Marie nemohla ani poděkovat. Dvě slzičky sklouzly na brusle. A tu Dana chytla Marii za ruce a roztočila ji, až ohníčky na svíčkách poskakovaly.

„Tak, Dano – už dej pokoj a dívej se dál!“ klidnila ji maminka.

Našly se ještě botky pro Marii k bruslím, a teplé prádlo a šaty po Daně a mnoho drobností, a Dana dostala novou brašnu do školy, takovou ne na záda, ale do ruky, jako mají už velké slečny, a svetiček a bílé punčochy a něžný malý prstýnek, který poslal Ježíšek od tety.

Prstýnek měl malý červený kamének, o kterém tatí řekl, že to je granát, a kolem něho byla řádka droboulíkových perliček.

Jak se Daně líbil!

V jedné ruce držela knihu a v druhé brusle a dívala se naň a oči nemohla odtrhnout.

Jindra už byl dávno pohřžen do báječné Kiplingovy Knihy džunglí a nebyla s ním celý večer řeč. Dostal ještě kromě toho nová kružidla, která vypadala jako pro nějakého

strojního inženýra a knihu o radiu a televizi. Ovšem také svetr jako Dana a od tety náramkové hodinky, které prý student potřebuje v každém čase, jak psala teta.

Děti si sedly na zem a stále si prohlížely věci, které dostaly. Marie se začetla do Dany knihy a každé chvíle propukla v smích.

„A copak letos nebudou žádná kouzla?“ vzpomněl si tatí.

„Rézi, půjdeš s námi dělat kouzla?“ chytla se Dana rychle tatího nápadu. Bylo to vždycky na Štědrý večer hodně veselé, když Dana s Rézi začaly provozovat stará, zaručeně a jedině dobře věštící kouzla.

Rézi, Dana a Marie házely střevíce přes hlavu. Házející děvče muselo být obráceno zády ke dveřím a hodit střevíc tak, aby padl za ně. Obrátil-li se podpatkem směrem ke dveřím, znamenalo to, že zůstane dívka toho roku doma, padl-li střevíc obráceně, vdá se do roka.

Střevíc padl všem třem podpatkem ke dveřím.

Potom tahaly za tmy v kuchyni z ohřívárny ve sporáku polínka. Dostanou-li hezkého muže, nebo ošklivého. Bylo-li polínko rovné, bude hezký, a bylo-li zkroucené, ošklivý. Ovšem že se šidilo a každá si napřed polínko dobře ohmatala, aby nebylo pokroucené. Bylo již hodně pozdě, když se rozhodly jít tukat na slepičí kurník.

Venku bylo ticho, hluboké a posvátné. Obloha posetá hvězdami a v korunách stromů vysoký mráz. Sníl se jiskřil v pásu světla, vrženého lucernou. Všude bylo tak nádherně bílo, celý svět jako by se byl ponořil do zvláštního mléčného světla, padajícího z nebes.

Dana a Marie kráčely za Rézi nesoucí lucernu a srdce jim tlouklo až v hrdle. Trnuly strachem z tajemného neznáma, které tu pokouší svými skromnými hlásky.

„Ozvi se mi, osude – vdám-li se, či ne!“

A osud měl odpovědět v podobě kohoutího neb slepičího hlasu. Ozve-li se kohout, dívka se vdá, a pípne-li ze spaní vyděšená slípka, zůstane dívčina pěkně doma.

Dívky klepaly na dveře kurníku, neozvalo se však docela nic.

Rézi vzala topůrko od sekery, ležící pod pavlačí a zabouchala na dveře řádně a přece se docela nic neozvalo. Jen všichni psi z vesnice. Možná, že kohout-hrdina samým strachem hlas ztratil a slípky se k němu krčily v tichosti, aby je někdo neodnesl, kdyby se ozvaly.

Noční hluboké ticho protřhl hlas zvonu.

Kostel na návrší se rozsvítil na pozadí bílého lesa.

Půlnoční!

Hlas zvonu zněl a zněl – a letěl přes zmrzlá bílá pole, přes dědinu a les.

„Pojďte na půlnoční!“ škemrala Dana. Rézi chodila vždycky a mami si také dala říci. Ohřály se ještě trochu u kamen a pak vyšly znovu do mrazu.

Tato krásná tajuplná noc jako by neměla konce.

(Zkráceno a upraveno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Martina Kounovská – Základní škola a Mateřská škola Lubná, okres Rakovník.

Zdroje:

Roman Hartl: Vlasta Štáflová (1907–1945). Spisovatelka a horolezkyně, text k výstavě „Hrdinky“, Městská knihovna Rakovník, 2023.

Vlasta Štáflová: Děvčátko Dana, III. vydání, 1947, ukázka na str. 118–133.

dh: Vlasta Štáflová, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 4/I S–T, 2008.

Kamenná ulice Rakovník,
Denisa Erlichová
1. základní škola, Rakovník,

BŘETISLAV ŠTORM (1907–1960)

Architekt, památkář, heraldik a spisovatel Břetislav Štorm se narodil v Řevničově, od dvou let žil v Rakovníku v domku čp. 544 na dnešním nábřeží T. G. Masaryka. V Rakovníku ještě začal studovat reálnou školu, studia však dokončil až v Praze, kam se odstěhoval v roce 1923. Napsal několik kratších próz, prodchnutých tématy křesťanské víry, středověku a rytířských ctností. V novele Soví hrad (1943) se při líčení duchovních kořenů hlavního hrdiny – bratra Bernarda – a jeho obdivu ke středověku inspiroval vlastními vzpomínkami na dětství a rané mládí, prožité v Rakovníku. V popisu bezejmenného města v úvodu novely vylíčil Štorm volně podle skutečnosti bourání starého Rakovníka v 19. století (jeho gotických bran a hradeb), nástup průmyslového podnikání a rozšiřování města směrem za Rakovnický potok.

SOVÍ HRAD (1943)

Byl jako hoch často bit, když se pro malichernou záminku porvali kluci na ulici. Chlapci tak špatně rozuměli dobré zábavě; zkoušeli svou sílu bez příčiny, bez příčiny se kousali do nosů, vyráželi si zuby a tahali se za pačesy. Zůstával tedy raději doma v hluboké vlhké zahradě, kam jen jako z veliké dálky dorážel nesmyslný křik z ulice. Bylo tu cítit vůni bahna a kvetoucího jasmínu; když odkvetl jasmín, zůstal jen vlhký pach bažiny. Zahrada ostatně nenesla žádný užitek; několik ovocných stromů pěstoval tu otec spíše pro radost. Kmeny třešní a sliv věčně plakaly pryskyřicí, kvetly, ale nerodily, po větších se rozlézaly divné houby a hmyz hubil listoví. Divoce tu bujelo ořeší. Na podzim sklízel otec se synem dva nebo tři oříšky a pokaždé se těšili, že napřesrok bude lepší úroda. Tak to trvalo patnáct let, ale nikdy se víc neurodilo.

Zahrada patřila k domu nepřilíš starému, postavenému na hrázi potoka s patřičnou důkladností venkovského stavitele. Byl to dům s širokým a vysokým průjezdem, s všelijakými síňkami a schůdky, dvěma pokoji na sever do ulice a s kuchyní na jih do zahrady. Sklep i půda měly několik šerých, tajemných koutů. Ale celý ten dům byl tu jen k tomu, aby odděloval tajemství zahrady od nepřátelského světa venku, kde zbývalo už jen několik opuštěných, starých a slavných věcí, které ještě mohly být milovány.

Jarý průmysl svědomitě znečišťoval líný potok, tekoucí pod dávno zbořenými hradbami starého města. Na hrázích potoka dal kdysi jeden romantický starosta vysázet lípy. Ty už byly veliké, staré a košaté, některé z nich se rozklesly, jiné byly sevřeny železnými obručemi. Za našich dob nezůstalo po dobrém starostovi ani památky. Sotva

kdo znal ještě jeho jméno, nové stromy nikdo nesázal. Zato přicházely jiné starosti; hospodářský vzestup žádal své a ubozí starostové nevěděli, jak by pohnuté době lépe vyhověli. Staré lípy zatím pomalu rostly k nebi, jejich kmeny práchnivěly, živily lišejníky a rezivý mech. Potok zapáchal nelibě, ale nikdo se nad tím nepohoršil.

Dům stál na břehu potoka pod lipami a již se pokrýval šedivinou. Bylo to místo dosti neúhledné. V pradávných dobách zbudovali tu staří mocné vodní opevnění, ale už dobře sto let rostly na dně zrušených rybníků chomáče kyselých travin. A tato ničemná tráva rostla by tam snad ještě dnes, kdyby se malé venkovské městečko před půl stoletím neprobudilo ze spánku, který mu tak slušel, a neprolomilo prsten tísnivého opevnění. Bez rozmyslu byly v městské zdi vylámány otvory, bez rozmyslu a bez potřeby. Děrami v hradbách bylo vidět jen obnaženou bídu obecních chudáků, kteří si v rozpadlých baštách upravili žalostné bydlení.

Nový duch však zavanul městem a otcové se starali, aby osvěžujícímu průvanu uvolnili širokou cestu. Kletba středověku byla odčiňována, veliké díry v gotické zdi stále více odkrývaly malé domečky plné křičících košiláčů, bud a králíkárén, hlásající tak slávu příštích ulic mocně se rozpínajícího osídlení. Na konec vzali žebrákům střechy nad hlavou a vydali chatrné zdvo na pospas povětrnosti; nic se neohlíželi na staré kamení hradební, nikterak nemohouce pochopiti, že si toto haraburdí s velikým nářkem vyprosili jejich zapomenutí předkové na králi, nikterak nemohouce pochopiti, že bez této neužitečné veteše bylo by jejich okresní město jen zastrčenou dědinou uprostřed lesů a rybníků.

Byla zbořena brána Svatohavelská a Kokrhelská; Hradeckou bránu však obětavě zachránil dobrý městský radní, který tam měl skladiště ovsa. Zato však byla zbořena kaple svatého Jana Křtitele na severní straně města, protože překážela nové silnici; tu sice doposud nikdo nevystavěl, ale obec byla patronem kostelíka. Čím více děr se šklebilo v hradbách, tím silnější byl van nového vzduchu. Stavební ruch vnikl do města a dorazil až k děkanskému kostelu. Tu se na chvíli zastavil. Vysoká kamenná kostelní loď se sraženou prejzovou střechou trčela nad maličkou vesnicí, obydlí služebníky chrámovými, učitelem a žebravými stařečky, štíhlá stavba kněžiště byla obklopena starým hřbitovem. Ostrý van pokroku smetl naráz všechno, očistil opěrné pilíře a narazil kostelu novou střechu. Služebníci chrámoví se nastěhovali do podnájmu, žebraví stařečkové umřeli a byli za obecní peníze pochováni u zdi nového hřbitova za městem.

Prostředkem volně dýchajícího náměstí líně tekly stružky neřádu. Představení města si vyčítali zásluhy o vykonané dílo, ale očekávaný rozmach se nijak neohlašoval. Chudáci se stěhovali z pobořených bašt a lepili si chatrce na slunečné stráni za městem. Teprve za několik let, když v uctivé vzdálenosti bylo postaveno nové nádraží a první vlaky důrazně připomínaly blahozvěst nové doby, kázala se potřeba rozšiřovat město. Ale na dobrém místě stály už domečky chudiny, vyvržené z příštířeků na opevnění, a tak nezbylo, než uvolnit cestu stavebnímu ruchu na stranu jižní, do bažin.

Tehdy byl postaven onen dům pod lipami na břehu potoka. Podél křivých cest vyrůstaly na vysušených rybnících pomalu podobné domy s průjezdem a zahradami, ale málokdo se sem stěhoval z vnitřního města. V nové čtvrti se objevili přistěhovalci, lidé příští odnikud za kusem chleba.

Hlubokou proměnu prožilo v té době také starobylé náměstí, kam pokradmu přenesli své stánky obyvatelé židovského města. Vetešníci se stali přes noc obchodníky; slávu svého vzestupu zvěčnili pak na rozměrných skleněných štítech se zlatými písmenami. Nyní již bylo učiněno zadost všemu, co duch nové doby žádal. Již rostlo

nové město na zříceninách starého, vývěsní štíty, tyto nové výrazné ozdoby domovní, zakryly poslední zbytky sgrafit a štuky. Pod nimi ještě nějaký čas práchnivěly kosti starého města, ale minulost už vymizela z vědomí obyvatelstva, jako by všechno, co tu ze starých dob ještě zůstalo, bylo dílem neznámých cizích lidí.

Za bažinou vyrostly továrničky na hrnce a odstředivky a na bažině zas přibýlo několik domků pro dělníky. Již obrůstaly otvory provalené v městských zdech hradebních, konečně byly zadlážděny díry po vyvrácených branách středověkého opevnění.

Otcové města odcházeli na věčnost se sladkým vědomím zásluh. Dávno už byl na pravdě boží starosta, který dal vysázet lípy na břehy potoka, jeho památka už zanikla v paměti měšťanů a milosrdná zeleň zakryla všechno, co tu ještě zůstalo ze staré slávy. Již jen z návrší mohl zkušený pozorovatel vidět střechy kostelní zvonice a věžičky Hradecké brány, sanktusník kostelíka sv. Erazma před zbořenou branou Kokrhelskou a olýsalý prejzový kužel horní bašty.

Dávny starý svět se poroučel. Všechny památky na zašlé časy byly odstraněny, dílem zbořeny, dílem zakryty listovím lip a smutečních vrb. Kolem kostela na konci náměstí byl vysazen háj, který již tak mocně vzrostl, že vršek kostelního štítu jen maličko a velmi směšně vystupoval nad velikou hromadu zelených větví.

V zeleném šeru stromová byla však nad sešlou kostelní bránou z doby Vladislava krále ještě dobře vidět kamenný městský znak: nad hradbami s cimbuřím zvedaly se dvě věže s hrotitými střechami, mezi věžemi byl štít se znamením lva, nad štítem se vznášela koruna královská. Po stranách se opírali o horní cimbuří věží oděnci v železném brnění. – Ale to všechno už přece nebylo pravda. K čemu by ještě dnes potřebovalo město lva, nač by potřebovalo oděnce ozbrojené ostrým kopím? Vždyť kdyby naléhavě potřebovalo znak, mohlo jej utvořit jinak a přiměřeněji, docela dobře to mohla být odstředivka a na místě zastaralých oděnců mohli být zobrazeni dva městští strážníci s tasenými obuškami. Nikoho však nenapadlo vymyslet nový znak, nikdo už nevěděl, co je to znak. A tak nad kostelní bránou dosud bez povšimnutí stál kus neporušené městské hradby se znamením lva, pod ochranou oděnců v železe. Ti tu hlídali dávno mrtvou minulost a střežili vstup k minulosti ještě živé.

Zasmušilý hoch dobře věděl o městském znaku. Vídal jej, když šel v neděli do kostela, nebo když prchal před uličníky z předměstí. Ale sotva rozuměl tomu, co figury znaku představovaly, a nikdo by mu to ani nemohl říci, i kdyby se nebál opovážlivými otázkami zahanbiti své pěstouny ve škole. Ale dobrá duše! Nepomyslel jistě, jak by se mu pan vychovatel ze srdce jízlivě zachechtal: co je ti, kluku, do takových věcí? Už se, co ti k učení předkládám, a neptej se na věci, o kterých jsem se ani já na vysokých školách nepoučil. Je to patrně věc, která nestojí za zmínku, jinak by to bylo v učebních osnovách. A zakrslý duch učitelův pojal nenávist k zlovolnému uličníku. Ovšem, veliký byl strach z posměchu svrchovaného učitele a velice protivný byl učitel chlapec, který se mohl každou chvíli nenáležitě vyptávat.

Bylo to také divné. Chlapec seděl tiše ve své oděné lavici a díval se docela bez zájmu na rzivou hlavu učitelovu. Díval se skrze učitele a myslel na tisíc jiných věcí. Zdali rytíři také bili bezbranné chlapce bez příčiny? Zdali se posmívali jako pan učitel všemu, čemu nerozuměli?

Ale vždyť mají tváře zakryté železnými přilbami a nikdo neví, jaké jsou jejich myšlenky. Opírají se o zubatou zeď a jejich dlouhé meče pokojně vězí v pochvách. Co by asi dělali, kdyby někdo poručil, aby štíhlé věže, které jim, jak se zdá, slouží za podušku, byly rozbořeny, třeba ve jménu školní osnovy, která takové věci nezná a neuznává? Co by dělali, kdyby někdo jen pro zábavu sňal korunu lvího štítu?

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Alice Zápalová – 1. základní škola, Rakovník, Martinovského 153.

Zdroje:
Vojtěch Štorm: Břetislav Štorm, architekt a grafik – ke stému výročí narození (katalog výstavy ve Výstavních sálích Rabašovy galerie ve Vysoké ulici v Rakovníku), 2007.
Břetislav Štorm: Soví hrad, 1943, ukázka na str. 7–14.

Socha Sisyfos Rakovník, Filip Závor,
1. základní škola, Rakovník

ANTONIE HŘIBOVSKÁ (1909–2002)

Spisovatelka a volyňská Češka Antonie Hřibovská se narodila ve městě Dubno na území dnešní Ukrajiny. Po vpádu armády nacistického Německa do Sovětského svazu (1941) zakusila útrapy násilné deportace, hrozbu transportu do nacistického vyhlazovacího tábora v Osvětimi i dramatický útěk z rozdělovacího tábora v polské Přemyšli. Odtud se podařilo uprchnout nejprve jejímu manželovi a poté i jí a jejich sedmileté dceři. Po skončení války využili manželé Hřibovští možnost odejít v rámci reemigrace volyňských Čechů ze Sovětského svazu do vlasti svých předků, od roku 1967 žili v Jesenici. Antonie Hřibovská psala verše a krátké prózy, tematicky zaměřené na přírodu a rodnou Volyň. Vlastním nákladem vydala tři sbírky svých básní a vzpomínek.

SOUMLAKY A ÚSVITY (1998)

VOLYŇ

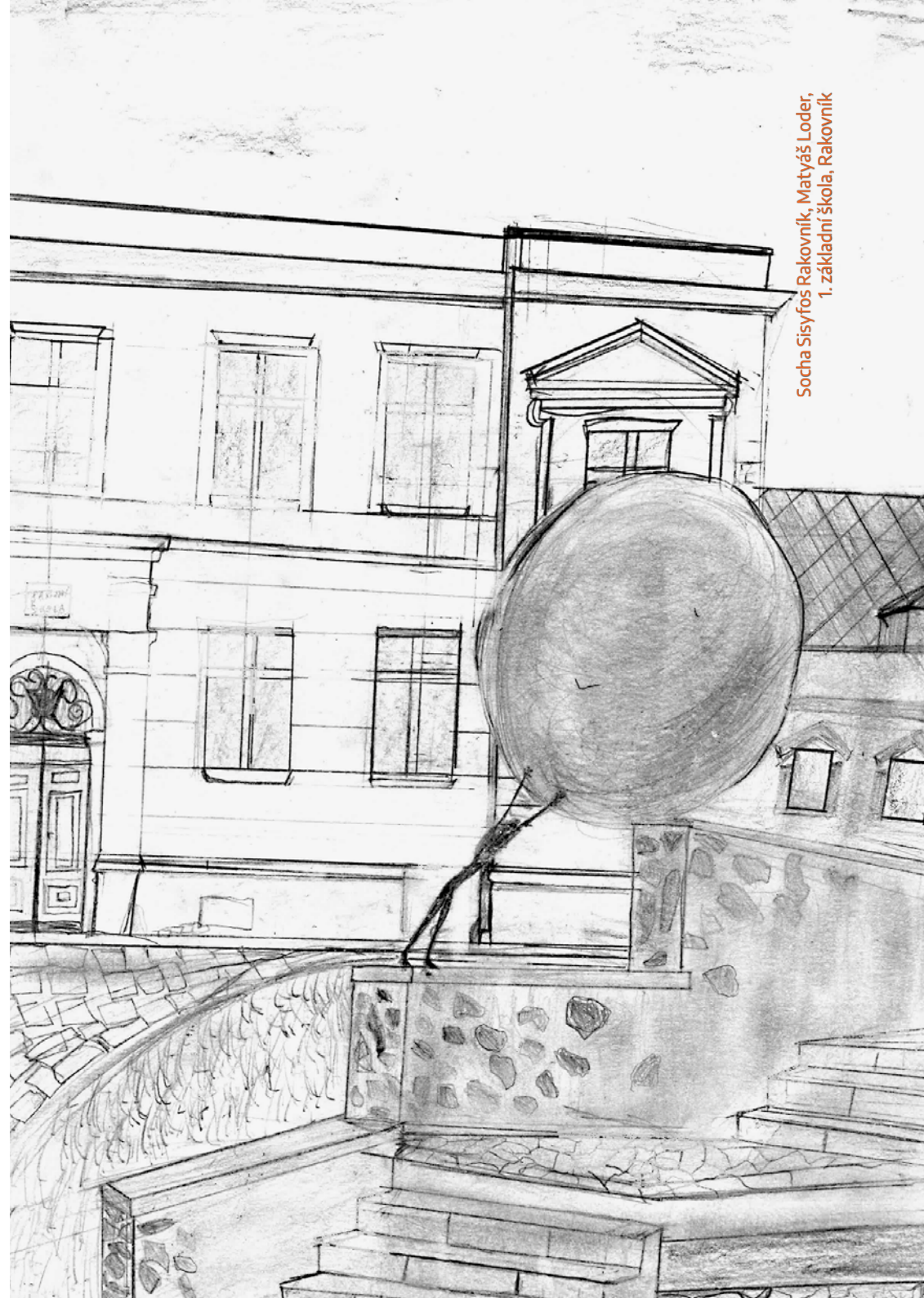
Volyni, smavá krásko,
veliká moje lásko,
zářící, plná světla
v tisíci barev vzkvetlá.
Krajino dumek snivých
ve vzpomínkách vždy živých –
je mi tvůj obraz prostý,
dražší než vzácné skvosty.
Rostla jsem pod tvým nebem,
živila se tvým chlebem,
omývala tvou rosou,
děvčátko s nožkou bosou,
malé a prostovlasé,
kořící se tvé krásce.
Bloudila po okolí,
po loukách, lesích, poli,
kde v zlatých klasů moři
divoké máky hoří.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Eva Konířová – Základní škola a mateřská škola Jesenice, okres Rakovník.

Zdroje:

Antonie Hřibovská: Soumraky a úsvity, 1998.

Eva Konířová, Kateřina Bílá: Antonie Hřibovská, Osobnosti Jesenicka a Petrohradska, 2014.

Socha Sisyfos Rakovník, Matyáš Loder,
1. základní škola, Rakovník

DONÁT ŠAJNER (1914–1990)

Spisovatel Donát Šajner se narodil jako Jaroslav Šajner v jihočeské Soběslavi. Pseudonym Donát si zvolil podle křestního jména svého otce. Šajner pocházel po předcích z Čisté. Psal básně, romány, povídky i knihy pro dětské čtenáře. V knize Paměti uličníka volně vylíčil své jihočeské dětství. Společně se svou sestrou vyrůstal po smrti rodičů (matka Anastázie zemřela v roce 1916, otec Donát padl ve vojenské službě během první světové války, v roce 1918) u venkovské babičky. Kniha Šajnerových vzpomínek na dětství poprvé vyšla v roce 1945 pod názvem Paměti uličníkovy a v novém, upraveném vydání v roce 1962 pod názvem Říkali mu uličník. Připojená ukázka je z druhého upraveného vydání, které vyšlo v roce 1972 pod názvem Paměti uličníka.

PAMĚTI ULIČNÍKA (1972) (Úryvek)

Pravý podzim začíná až koncem září, ale pro školáka už prvního září. Sluníčko ještě hřeje, někdy je možno se i koupat, ale přece jen bezstarostné dny léta a prázdnin jsou pryč. Škola se hlásí.

O prázdninách jsem chodil jen v kalhotách, do školy jsem musel mít tričko nebo košili. A ještě bos, obutí přišlo až později, když začaly první mrazíky a deště.

Když jsem šel do první třídy, nemohl jsem se dočkat dne, kdy zasednu do lavice. Těšil jsem se a domníval, že jakmile začnu chodit do školy, budu hned umět číst, psát i počítat. A zatím – učili jsme se psát a, e, i... Byl jsem trochu zklamán. Kdepak číst knihy, kdepak honem napsat za babičku dopis, ještě to nešlo.

Babička neuměla ani číst, ani psát. Když byla malá, do školy chodil jen, kdo chtěl. Jistě by byla ráda chodila, ale byla chudá, nemohla. Musela bohatým sedlákům pást napřed husy, potom dobytek, musela dělat a do školy se nikdy nedostala. A když se měla někde podepsat, udělala vždycky tři křížky. Asi takhle + + +. Divný podpis, že?

Ve druhé třídě jsem babičce už leccos přečetl a ve třetí třídě už jsem za ni napsal dopis. Měla radost, že umím víc, než ona se mohla naučit. A právě na začátku školního roku ve třetí třídě se pan učitel ptal žáků, čím je jejich otec. Já byl bez otce, ale pan učitel chtěl přece jen vědět, jak se jmenoval.

„Jako já!“ odpověděl jsem.

Ale on se s tím nespokojil. Ptal se znova: „A jak to, že tvůj tatínek se jmenoval Donát?“

Tenkrát jsem nevěděl, co odpovědět. Jméno je to divné. Kolem samý Pepík, Jeník, František – a najednou Donát. Teprve později mi babička řekla, proč se už dědeček i tatínek jmenovali Donát.

Můj pradědeček, tatínkův dědeček, měl obchod dobyt看. A jednou hnál na prodej stádo – asi 120 kusů – hovězího dobytka. Prý od Rakovníka až někam do Josefova. A tam veškeren dobytek prodal. To muselo být peněz! Pradědeček všechny zlatáky nastrkal za opasek, jaký tehdy obchodníci nosili. A měl prý velikou radost! Ale unaven usnul, někdo přišel a odepnul mu ten opasek s penězi. Když se pradědeček probudil, neměl nic. Šel smutně domů. V polích u Čisté u Rakovníka stála socha svatého Doná-

ta. Pradědeček se u ní zastavil a učinil takový slib: „Svatý Donáte, když vydělám, co mi zloděj vzal, pojmenuji po tobě syna. Bude se jmenovat Donát!“

Dědeček se tedy jmenoval Donát, tatínek se jmenoval Donát, ale asi zbytečně. Svatý Donát nikdy nedokázal, abychom se měli lépe. A do té bídy se dědeček klidně mohl jmenovat třeba Alois a tatínek třeba František a já Jaroslav.

Takhle se nám do rodiny dostalo divné jméno jen proto, že pradědeček chtěl znovu zbohatnout. Ale žádný svatý nepomohl. Ani babičce ne!

Chodila do práce na pole a měla jen ubohý výdělek. Proto jsem chodil bez bot, bez zimníku, proto jsem měl často chuť sníst víc, než ona mohla uvařit. A proto jsem musel pomáhat vydělávat, kde se dalo. A ještě to nestačilo.

Když jsem potřeboval peníze na školní knihy a sešity, babička mi peníze dát nemohla, i když jsem prosil.

Řekla mi: „Běž, vydělej si víc, já mám sotva na jídlo. To bych, chlapče, musela chodit krást. A vůbec – učebnice mít nemusíš, místo sešitů si vem kus papíru. Psát už umíš, číst taky, to stačí. Profesor z tebe stejně nebude! Já zestárla a ani číst jsem neuměla. Hlavně že máš zdravé ruce, aby ses uživil.“

(Zkráceno)

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Klára Rudolfová – Základní škola a Mateřská škola Čistá, okres Rakovník.

Zdroje:

Is, et: Donát Šajner, Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), 4/I S–T, 2008.

Donát Šajner: Časování, 1979.

Donát Šajner: Paměti uličníka, 2. vydání v nakladatelství Albatros, 1972, ukázka na str. 41–43.

VLADIMÍR SAINER (1921–2003)

Spisovatel, novinář a vydavatel Vladimír Sainer se narodil v Krupé a vyrůstal v sousedních Hředlích, kam pak v dospělosti jezdil na chalupu. Jako spisovatel se uvedl básnickou sbírkou *Roztržený celofán* (1940). V osmdesátých a devadesátých letech napsal několik vzpomínkových novel a povídkových sbírek o Hředlích a jejich svérázných obyvatelích a o svém hředelském dětství (*Karlabrck*, 1986; *Den veselého smutku*, 1988; *Pan Oton a Cvoček v chlupatém uchu*, 1989, nebo *Necínoví vojáci*, 1994). V novele *Necínoví vojáci* vylíčil své dětské zážitky z her na vojáky.

NECÍNOVÍ VOJÁCI (1994)

Před mlýnem, který pamatoval časy před Marií Terezií, seděl na lavičce celý v bílém a stále v dobré náladě a stále se usmívající mlynář pan Štusák, košili rozepnutou až k pupku, zřejmě nasypal obilí do šrotovníku, tak odpočíval, spokojeně se vyhříval na sluníčku. A protože se kamarádil a chodil na pivo s mým otcem, s kterým se vzájemně oslovovali Toníčku, přestože jsem šel ve vojenském šiku, uctivě a srdečně jsem ho pozdravil, popřál mu dobrý den. A jako bych nakazil morem celé vojsko, všichni kamarádi také zadobředenovali.

Pan Štusák se na mne usmál zlatým zubem.

Človíčku, pojď sem, ať si prohlédnu ten tvůj kvér!

Věděl jsem, že voják bez dovolení velitele nemůže odskočit si, kamkoli a kdykoli se mu zachce. Poněvadž jsem měl pana Štusáka rád, poslal jsem vojenskou kázeň k šípku, šel jsem k němu a podal mu pušku.

Prohlížel si ji, dokonce ji přiložil k rameni, zamířil, stiskl spoušť a k mé veliké radosti vystřelil pusou, až několikrát od lesa v Háji vrátila ozvěna jeho bác!

Kluci se zastavili s ústy dokořán a čuměli na nás jako tele na nová vrata.

Pěknej kvér, vrátil mi kousek ohoblovaného a namořeného prkýnka. Kdopak ti jej udělal? Dědeček, nebo tatínek?

Abych neprozradil vojenské tajemství, řekl jsem, že máme všichni stejný pušky a že nám je obstaral Karel Kondl.

Toho jsem si ani nevšímal, bavil se pan Štusák, dnes máte jako manévry?

Než jsem stačil odpovědět, přistoupil ke mně Schvarc, nezdržuj! Nebo máme jít na před bez tebe?!

Pan Štusák pochopil situaci a opět se usmál svým zlatým zubem.

Ale, pane velitel, kampak pospícháte? Do večera je dlouho, ještě si vyhraje a vyběháte se, až vás budou brnět nohy!

A hned se mě zeptal, nemáš hlad? Nechtěl bys něco na zub? Nestačil jsem otevřít pusou s díky, protože již volal do otevřených dveří mlýnice.

Emilko, máme návštěvu, jsou tady vojáci, podej nám vdolečky!

Ted' by s námi kluky sotva co pořídil prezident, vrchní velitel branné moci, natož kapitán Schvarc nebo generál Kondl.

Z mlýnice vyšla paní mlynářová a přinesla na prkénku šest velkých vdolečků s hruškami, byly velké jako kolečka od dětského kočárku, měly tvarohovou čepici pokropenou smetanou, sliny se na ně sbíhaly, paní Emilka je překrájela nožem na půlky, víc nemám, omlouvala se, tak si berte!

Áda Kebčík natáhl baculatou pracku samozřejmě první, vybral si největší půlku a hned se cpal, až se mu dělaly za ušima boule.

Vašek Pavlík, přestože se stejně jako ostatní již olizoval, nenechal bez poznámky Kebčíkovu drzou nenažranost. Vidíte ho, hamouna, na žrádlo je vždycky první, ale když má něco udělat, je línej jako vandrák a táhne se jako smrad nebo invalida.

Polykali jsme takovou dobrotu, jen Jarda Štros si ještě ani ret neolízl. Prohlížel flintu, díval se, kde co letí, a poslední půlka vdolečku na mlynářčině prkénku pomalu osychala. Zpozoroval jsem to až v okamžiku, kdy Kebčík po té půlce natáhl baculatou pracku.

Smrade, zařval jsem, ta je Jardova, a sáhl jsem po vdolečku.

Kebčík byl rychlejší, sebral ji a rovnou s ní do pusy. Ani na okamžik jsem nezaváhal a vrazil mu doleček do obličeje.

Tak, volové, a máte voba hovno!

Cibulka měl pravdu.

Kebčík praštil dolečkem o zem, setřel si s obličeje tvaroh se smetanou a hnál se po mně, hajzle, to tě přijde dra... Než dořekl, Cibulka mu nastavil nohu, dal mu stoličku, Kebčík za huronského smíchu kluků se rozplácl na zemi, a kluci takticky mezi něho a mne postavili ochrannou zeď.

Děkan, Pepo!

Za prd, odpověděl mně Cibulka, patří mu to, hladovi.

Schvarc, který do té doby mlčky přihlížel divadélku stejně jako pan Štusák, řekl Kebčíkovi, vykoledoval sis to, tak se nejež a jdi si umejt ksicht do potoka, ať nám neděláš ostudu.

Mlynářova paní Emilka vzala Jardu Štrosa kolem ramen a odvedla ho do mlýna, odkud za chvilku vyšel s ohromným krajícem pomazaným máslem a medem.

Pracovní list k této ukázce vytvořily Mgr. Iva Slámová a Mgr. Adéla Petrboková – Základní škola a Mateřská škola Hředle, okres Rakovník.

Zdroje:

Vladimír Sainer: Den veselého smutku, 1988, životopisné údaje.

Vladimír Sainer: Necínoví vojáci, 1994, ukázka na str. 111–113.

Hušovo náměstí Rakovník,
Julie Rencová,
1. základní škola, Rakovník

REINER KREISSL
(1924–2005)

Mecenáš, sběratel umění, obchodník se starožitnostmi a spisovatel Reiner Kreissl se narodil v Děkově. Pocházel z rodiny s česko-německo-židovskými kořeny. Od šedesátých let žil v Německu, kde pracoval pro aukční dům Weinmüller-Neumeister, později v obchodu se starožitnostmi i samostatně podnikal. Nashromáždil rozsáhlou sbírku anatolských koberců, asijského a afrického umění. V letech 1994–2004 věnoval České republice jako dar soubor téměř 1 300 anatolských koberců, dále soubory afrických soch a asijského umění. Napsal tři knihy krátkých autobiograficky laděných próz, básní a aforismů. Ve svých krátkých prózách literárně zpracoval vzpomínky na své dětství a své předky žijící v národnostně smíšené oblasti mezi Rakovníkem, Jesenicí a Žatcem, které obývaly německé většiny a české a židovské menšiny. V úvodu knihy *Michelob – pivo z Čech* vypráví její hrdina, chlapec Benno (Kreissl), příběh své babičky Marie Tittelbachové ze Šanova. Když se v útlém dětství vydala její matka Andulka za prací „do Němec“, světila své jediné dítě, nemanželskou dceru Marii, do péče jejího dědy. Jednoho dne však děda zemřel a Marie – Marunka zůstala sama v prázdném domě, bez matky a bez příbuzných, kteří by se o ni postarali. Další Marunčin osud už líčí připojená ukázka.

MICHELOB – PIVO Z ČECH (2003, V NĚMECKÉM ORIGINÁLE: AUS BÖHMENS HAIN UND FLUR – DIE GESCHICHTE DER MARIE TAUSSIG, 1990)

Marunka zůstala sama. Její maminka, Andulka, se vrátí z Němec až s prvním sněhem. Marunce nezbylo než na ni čekat, udržovat v chaloupce pořádek, dojit kozu Nánu a uklízet na dvoře. Sousedé jí občas přinesli chleba a sýr.

Dny se krátily, obloha byla stále šedší a nižší, noci delší a studenější. Marunka už neměla žádný lůž na svícení ani dřevo do kamen. Zahřívala ji jenom koza Nána, kterou si vzala k sobě a přivázala k noze postele, aby nebyla tak sama. Touha po Andulce, po jediném člověku, který jí zůstal, v ní stále vzrůstala. Jednoho dne to už nemohla vydržet a za rozbřesku opustila chaloupku na kraji Šanova a vydala se směrem na západ. Dědek jí totiž kdysi řekl: „Tam, kde slunce zapadá, jsou lidé bohatí! Tam žijí Němci, mají chmel, obilí, pivo i ovoce!“

Kde zapadá slunce – tam najde svou maminku, Andulku, a chleba! A mléko! Marunka se vydala s Nánou na cestu již brzy ráno, aby byla do večera u maminky. Potkávala jen toulavé psy a kočky, které lovily myši na polích. Občas zahlédla na stromě zapomenuté jablko, setřásla je, anebo tak dlouho házela kameny, až je srazila. Nána přitom vrtěla ocáskem a netrpělivě se točila na zadních nohách; jakmile jablko spadlo, skočila po

něm dřív, než se Marunka vzpamatovala. Marunka jí vyčinila, nazvala ji nenasytnou, drzou kozou a dala jí přes čumák na pamětnou. U dalšího jablka sice Nána poskakovala a mečela, ale neodvážila se po jablku skočit.

Marunku tížil raneček. Neměla v něm mnoho: šaty, boty, nějaké prádlo, hrnec a lžici.

V další vesnici si Marunky s kozou nikdo nevšimnul. Bylo ještě příliš brzo, v polích práce už moc nebylo, tak lidé spali. Občas bylo slyšet zabučení krávy. Dědek kdysi říkal, že když krávy v maštali bučí, tlačí je mléko.

Vesnice vypadala téměř stejně jako Šanov – vedla srze ni silnice zpříma, jako by vyzývala, aby se tam nikdo nezastavoval. Za poslední stodolou dostala Marunka chuť si zazpívat.

Šly panenky silnicí, silnicí, silnicí,
potkali je myslivci, myslivci dva.
Kam panenky, kam jdete, kam jdete, kam jdete,
která moje budete, budete má?

Se zpěvem se Marunka dostala až ke hřbitovu, ale tam zmlkla. Dědek totiž kdysi řekl, že mrtví se nemají vyrušovat. Koza se dala do ještě hlasitějšího mečení, protože se jí to náhlé ticho nezdálo.

„Náno, drž, prosím tě, hubu. Copak nevidíš, že jsme u hřbitova? Tam spí lidé, protože už měli života dost. Ale to ty nepochopíš, ty hloupá kozo! Tebe stejně nepochovají, z tebe uvaří polívku!“

Jako kdyby Nána rozuměla, začala mečet ještě víc.

„Náno, prosím tě, nebreč! Zůstaneme spolu, každému vysvětlím, že patříme spolu až do hrobu!“ Marunka vzala kozu kolem krku a dala jí pusy na vlhký čumák. Nána se uklidnila a začala radostně poskakovat. Jak se blížily k další vesnici, předběhla Marunku velkými skoky.

Ženské s údivem rozhrnovaly záclony. Koza za tak časného rána na silnici? To ji asi někdo vede za kozlem. Ale Marunku nikdo neznal, kozu také ne.

„Hej, maličká, kdopak jsi? Komu patří ta koza?“

„Já jsem Marunka Tittelbachová a tohle je moje koza Nána. Patříme navždycky k sobě! Protože mi umřel dědek, jdeme do Němec za maminkou.“

Ženské kroutily hlavami, připadalo jim, že tady není něco v pořádku, a ptaly se Marunka, nemá-li hlad. Marunka že ne, protože se cestou s nánou živily jablky. Cesta k další vesnici byla však velmi dlouhá a jako naschvál nikde po cestě nenašly ani jediné jablko.

„Náno, tady musí bydlet skoupí lidé! Nenechali pro nás na stromě ani jedno jediné jablíčko.“

Když se přiblížily k vesnici, zdálo se Marunce, že tam stojí samé zámky z červených cihel, se šindelovými střechami, a žádné doškové chalupy jako doma. „Náno, jestli pak sis toho všimla? Tady bydlí jenom páni! Mohly bychom dostat výprask! Do téhle vsi nesmíme!“

A Marunka se vesnici vyhnula jak čert svěcené vodě, obešly s Nánou zahrady, plížily se od jednoho křoví k druhému. Skoro se jim povedlo vesnici nepozorovaně obejít, když tu se za nimi rozběhnul pes velký jako tele a skočil Náně po šíji. Koza se dala do strašného mečení a vzbudila velký rozruch. Přispěchali lidé a holemi a vidlemi odehnali psa od pokousané Nány. Jenže už bylo pozdě. Nána obrátila oči v sloup a skácela se k zemi. Marunka vedle ní srdceryvně štkala. Co si bez Nány počne? Všude kolem panstvo, na jeho otázky neodpovídala, jako kdyby byla němá. Až jednoho z přítom-

ných napadlo, že děvče může být Češka a promluvil na ni česky. „Prosím, prosím, pane, nebijte mě, nesebrala jsem žádné brambory ani jablka!“

„Ale dítě, řekni nám nejdřív, jak se jmenuješ!“

„Marunka Tittelbachová a koza je Nána. Prosím, pane, a kozu Nánu nesnězte. Ona musí do opravdického hrobu! Já jsem jí to slíbila.“

„To víš, Marunko, že tvoji Nánu pochováme, ale pověz nám, kde jste se tu vzaly!“

„Umřel mi dědek a moje maminka Andulka Tittelbachová šla do Němec vydělat peníze, abychom v zimě nemrzly, a já ji právě hledám.“

„A kde tvá maminka pracuje?“

„Tam, kde zapadá sluníčko, tak mi to řekl dědek. U Němců.“

„Pane, prosím vás, tak řekněte mé Andulce, že Marunka už je tady!“

Obecní rada vesnice Oráčov se usnesla, že Maraj (tak ji pojmenovali místní lidé) dají do opatrování mlynáři Hanselovi do Mlýnského údolí. Měl kromě mlýna také hospodářství, tam bylo třeba každé ruky, i té nejmenší. Zvláště nyní, když hospodářka porodila třetího chlapce a neměla čas se zdržovat neustále u kolébky, byla Maraj docela vítanou pomocnicí. Mlynář si myslel, že by mohla mít i nějaké praktické zkušenosti. Že je citlivá, toho si všiml hned. Nechtěla se totiž hnout od jámy, do které zahrabali kozu Nánu.

Mlynář slíbil, že koze na hrob vysází květiny, když se o ně Maraj bude starat a zalévat je. Dívka mu to ráda slíbila. Když už o Nánu přišla, může si vylévat srdce alespoň na jejím hrobečku.

„Náno, můžeš být spokojená! Tak dobře by ses v Šanově neměla! Hrob v tak krásné a velké zahradě, v údolí s potokem, loukami a vysokými jedlemi mezi skalami! A klape tady bez ustání mlýn, tak jako tvá kozí huba. Mlynář mi také slíbil, že se naše Andulka už brzy vrátí. Tudy totiž procházejí ti, co se vrací z Němec.“

Marunčina práce ve mlýně u Hanselů nebyla lehká. Musela dohlížet na malé chlapce, z nichž nejmenší byl ještě v kolébce, nosila dříví a uhlí ke kamnům, vodu do kuchyně, krmila kuřata, husy a kachny. Na hraní jí nezbýval čas. Jenom velcí psi v ohradě se nudili a pouštěli se do hlasitého štěkotu při jakémkoli neobvyklém zvuku. Zpočátku se na Maraj dívali s nedůvěrou. Ale mlynář věděl, jak na ně. A tak Maraj mohla zanedlouho do jejich ohrady, v každé ruce nádobu se žrádlem. Vznikla z toho velká psí láska, jediná, která rozjasňovala život Maraj v odlehleém mlýně.

Do Mlýnského údolí přišla zima, byla studená, sněhu plno. Maraj nezbýval čas na romantické vyhlížení a na úvahy, bylo jí zima a mívala hlad. Spát musela pod střechou na půdě, v šindelech mrazem jen praštělo, až jí z toho bylo úzko. Bála se, a tak se potají vplížila za svými přáteli, za psy, kteří ji vítali radostným kňučením. Lehla si k nim a přitiskla k jejich zimním kožíškům. Nebyla to ovšem žádná slast, obtěžovaly ji blechy. Jenže mrznout, to je horší!

Také hlad tížila Maraj často se svými přáteli. Lidé ze mlýna byli lakomí a zavírali každý drobet jídla. Maraj krmila psy teprve, když se začalo stmívat. Za denního světla měla mnoho práce. Při krmení si k nim sedla na bobek a vybírala z jejich žrádla, co se ještě dalo sníst: brambory, chlebové kůrky, rozmáčené v mléce.

Maraj čekala na Andulku marně. Při každém zaštekání hned vyběhla, jestli snad maminka nepřichází do dvora. Maminka se ale neobjevovala.

Jaro přišlo jakoby přes noc. Mlýnský potok se rozvodnil, stezky a cesty se proměnily ve stružky a strouhy. Pak přišly dny, kdy by člověk nevěřil, že snad kdy byl nějaký sníh, led a záplavy. Obloha se slavnostně klenula nad údolím a z lesa se bez přestání

ozýval ptačí koncert. Maraj zapomněla, že nemá na světě živého človíčka, vypovídala se u hrobu kozy Nány a svěřovala se svým psům.

A pak se to stalo! Tak náhle, znenadání, jako blesk z čistého nebe. Psi vyskočili a di-voce se hnali k plotu. Maraj za nimi letěla s křikem. „Andulko, Andulko, maminko moje!“ „Marunko, dítě moje!“

Mlynář Hansel, mlynářka, jejich hoši a veškerá havěť na dvoře, všichni se sběhli, aby byli svědky dojemného shledání.

Andulce připravili lože v čeledníku na podlaze. Uložila se spolu s Maraj a vyprávěla jí, jak se vyděla, když se vrátila na podzim z Němec a našla chaloupku prázdnou, dědka pochovaného a Marunka s kozou Nánou za horami. A nikdo nevěděl, kam se poděla.

Andulka by se byla na podzim vracela přes Hanselův mlýn, kdyby náhodou nepracovala docela daleko stranou na Žatecku, odkud byla cesta přes Rakovník do Šanova kratší, než přes mlýn a přes Jesenici.

Na Žatecku právě začal řez chmele. Sedláci měli napilno a záleželo na každém pěkném dni. Andulka nesměla ztracet čas. Nechala Marunku i nadále v péči mlynářovy rodiny a slíbila, že se na podzim vrátí. Než se rozloučila, vyjednala i mzdu pro svou dceru: každý rok dvě zlatky. Víc totiž mlynář nechtěl dát. Dva zlaté za rok tvrdé práce od časněho rána do pozdní noci! I když to byla práce dítěte, byl to chléb z lásky! A přece byla Andulka Tittelbachová ráda. Přinejmenším měla Marunka střechu nad hlavou. S ní jít nemohla, musela na podzim nastoupit do školy. Mlynář to domluvil s učitelem v Oráčově, za zlatku školného ročně. Druhou zlatku dal malé Maraj na ošacení, prádlo a boty.

Minulý týden, měsíce, roky a z malé Maraj vyrostla na samotě v Mlýnském údolí Marie. Dvakrát za rok se objevila ve mlýně maminka, její Andulka. To byly sváteční dny. Pak ale i to přestalo. Maminka se vdala a její muž nechtěl o Marunce nic slyšet.

Marunka zůstala ve mlýně až do svého seznámení s Josefem Krausem, synem sedláka z Malinové, s nímž pak odešla do Vrbice, kde pracovali na statku sedláka Proksche. Po patnácti letech koupili za naspořené peníze hospodářství v Děkově, kde se natrvalo usadili. Měli děti Josefa, Rudolfa, Annu a Luisu, matku románového Benna – autora knihy Rainera Kreissla.

(Zkráceno)

ČESKÁ POUŤ – POSVÍCENÍ (BÖHMISCHE WALLFAHRT – KIRMES, 1980)

Cesta k Veclovu byla blátivá a rozježděná, ale krok mé matky pevný. Nedokázal jsem pochopit, proč tak pospíchala na posvícení. Vždyť tam nebude dělat nic jiného, než sedět ve společnosti svých strýčků a tetiček, bude se pít pivo a hrát karty až do noci.

Karty jsou sice hezká věc, ale na mezi u cesty, kde voní babí léto, je také krásně.

Ani jsem se nenadál a najednou jsem stál mezi hrací skříní a kolotočem, na kterém se nahoře točily jako drahokamy mezi kvetoucími růžemi a šeříky sochy polonahých žen a pod nimi se rýsovaly věže a hradby nakreslených starodávných hradů a zámků.

Muž s modře pomalovanými rukama mě oslovil: „Na co čekáš, mladíku, nasedej na kolotoč! Za pár haléřů si užiješ kopec zábavy!“

Okolo mě stály děti. Začaly se smát, když si všimly mých rozpaků. Stydl jsem se a cítil, že bych měl něco udělat. Vylezl jsem po schodech na kolotoč, chytil řetízek od sedátka a posadil se.

„Zaplaťte, mladý pane, a můžeme to roztočit!“

Poprvé v životě jsem seděl na kolotoči, poprvé jsem letěl vzduchem, vznášel jsem se nad lidmi jako pták, jako mrak na obloze. Byl jsem opojený štěstím a vzrušením. Pak ale zazvonil zvonek, kolotoč zpomaloval, letěl jsem stále pomaleji, až najednou bylo po všem. Zklamání? Ale kdepak. Já už se sice netočil, zato všechno kolem mě ano.

„Ještě jednou?“

Sáhl jsem do kapsy, zaplatil a vznesl se do výšky podruhé, znovu jsem letěl nad hlavami lidí jako pták nebo mrak.

Podíval jsem se na děti pod sebou a uvědomil si, že ke mně vzhlíží s úctou.

„Ještě jednou, pane?“

„Už ne.“

Už jsem nepotřeboval létat, protože mé rozpaky, kvůli kterým se mi ostatní děti smály, zmizely.

„Hele,“ oslovilo mě jedno z dětí, „ty musíš být bohatý.“

Kousek od domu veclovského kováře, mého strýčka, se opírala o sloup stará, zubozžená a shrbená žena. Na chvíli se mi zdálo, že v ní poznávám svou zemřelou babičku. Sáhl jsem do kapsy a nabídl jí svou tobolku s trochou drobných mincí. Dlouho jsem ji před ní musel držet, protože žebračka zřejmě nepochopila, o co se snažím.

„Vezmi si ji! Zajdi si taky na kolotoč!“

Žebračka si ode mě tobolku vzala s ponížným „Děkuji nastotísíkrát!“

Chtěl jsem odtamtud utéct, ale slzy mi zakalily zrak.

Cítil jsem, jak mě žebračka opatrně pohladila prsty po vlasech.

„Dítě, proč pláčeš?“

„Moje babička...“ Víc jsem ze sebe nedostal.

Pracovní list k těmto ukázkám vytvořily Mgr. Alena Svobodová, Mgr. Jana Macáková a Emilie Kapounová – Základní škola a Mateřská škola Senomaty, okres Rakovník.

Zdroje:

Markéta Kudláčková: Reiner Kreissl, inventář Kreisslova osobního fondu v Národní galerii Praha, elektronická verze – https://admin.www.ngprague.cz/storage/550/kreissl_rainer.pdf.

Zdeněk Susa: Poznámka vydavatele, Rainer Kreissl: Michelob, pivo z Čech, 2003.

Reiner Kreissl: Michelob, pivo z Čech, 2003, ukázka na str. 13–21.

Reiner Kreissl: Kirmes, Böhmische Wallfahrt, 1980, přeložil Roman Hartl.

OTA PAVEL (1930–1973)

Pražský rodák, sportovní novinář a spisovatel Ota Pavel napsal několik knih se sportovní tematikou (Dukla mezi mrakodrapy, Pohádka o Raškovi atd.) a také dvě sbírky vzpomínkových povídek o sobě, své rodině a své rybářské vášni – Smrt krásných srnců (1971) a Jak jsem potkal ryby (1974). Jádrem těchto dvou knih je Pavlovo vyprávění o jeho svérázném tatínkovi, obchodním zástupci švédského výrobce vysavačů a ledniček, Křivoklátsku a řece Berounce, kam Ota Pavel, jeho rodiče a dva bratři jezdili před druhou světovou válkou, v době Pavlova dětství, na letní byt k převozníkovi a rybáři Karlu Proškovi do Luhu pod Branovem. Vedle povídek ze zmíněných dvou knih se na Křivoklátsku odehrává také náčrt povídky Fialový poustevník vydaný z Pavlovy pozůstalosti. Povídka Fialový poustevník měla být základem Pavlovy připravované knihy věnované poustevníkovi, malíři a milovníkovi koček Václavu Matouškovi, který žil ve 30. a 40. letech pod hradem Týřovem. Vedle Luhu pod Branovem zachytil Pavel ve svých povídkách i další místa Křivoklátska, například údolí Tyterského (Skřivaňského) potoka, výletní hostinec Rozvědčák, Čechův mlýn u Nezabudic, Čertovu skálu nebo Skryjský Luh. Na základě Pavlových povídek vznikly filmy Zlatí úhoři (1979) a Smrt krásných srnců (1986).

JAK JSEM POTKAL RYBY (1974)

KONCERT

Pro každého rybáře je vůbec nejlepší začít si něco s rybami už jako holka nebo kluk. Když ho zasvětil do tajů rybařiny táta, strejda nebo nějaký převozník. U nás to byl převozník Karel Prošek z Luhu pod Bránovem, který se postupně stal naším strejdou.

Ten učil chytat nejen bratry Huga, Jirku a mě, ale také našeho povedeného tatínka. Strejda Prošek se v Berounce asi narodil jako vodníci a do Luhu přišel s velkou vodou. Měl krásný knír jak dragouni a zvučný hlas a taky pěknou postavu. Dovedl všechno na světě. Orat a sít, dojit krávy, vařit uhlířinu, najít hříby a křemenáče v době, kdy nerostly, převážet za velké vody, plést košíky, ulovit srnce, zachránit lidi i promrzlou zvěř, dát hlupákům přes hubu, uměl se smát. Za velké vody převážel párkrát porodní asistentku Flýbertovou s jejím nepostradatelným kufříkem. A taky věděl, jak na ryby. Napichoval je z lodi za měsíčních nocí na vidlice zvané grondle, stavěl jim do cesty vrše, nahazoval šňůry a navenek je lovil na prut jak pán.

To bylo ještě za starého Rakouska, kdy na křivoklátském hradě seděl kníže pán Max Egon Fürstenberg a jedl Ohnivcův guláš a popíjel rakovnické pivo. Prošek jako nejlepší rybář v kraji měl od něho povoleno chytat všemi způsoby po celé řece. Jenom úhoře, kteří mají maso jako lotosový květ, musel odnášet na hrad. Měl na ně pytlík, který mu jeho žena Karolína ušila z kanafasu. Nosil je živé podle Berounky na hrad. Vysypal úhoře do vysmolené kádě s vodou a občas dostal peníz ze zlata. Byl na něm císař a celý peníz se podobal slunci.

Poté, co odjel kníže v kočáře za čtyři cizí vrchy a čtyři cizí řeky, zakázali Proškovi chytat všemi způsoby a řekli mu, že mu stačí způsob jeden, a to prut.

Prošek měl dlouhý, žlutý bambusový prut. Bič bez navijáku. Šel proti tekoucí vodě, aby ho ryby neviděly, a občas praskal bičem a praskal dragounským fousama, a proto se tomu celému způsobu říkalo „na praskandu“. V té době jsme tam přijeli naším vozem my. Otec Leo, matka Herma, bratři Hugo a Jiří a já. To byla celá naše rodina. Pozorovali jsme Proška od olší z druhé strany řeky. Pohyboval se na kluzkých kamenech jako lovcí vydra. Splávek lítal na přesně určená místa. A ryby? Ty jako by vyskakovaly samy z vody. Stříbrní tloušti s červeným kormidlem ploutve u prdelky a elegantní parmy s vousama. Nabřichatělé plotice z tišin a proudníci z proudů. Klouzali do sítě, svoboda končila, přišel jejich pán, král pytláků.

Tatínek nadšeně volal:

„Hermo! To je koncert! Jako Kubelík.“

A rázem vyrostly v mé hlavě po celém břehu řady sedadel a v nich seděli páni v anglických kostkovaných pumpkách a dámy v růžových krinolínách. Vzdychali a tleskali při každé rybě:

„Messieurs, mesdames, to je pravé umění.“

Prošek chytil do přeplněné sítě poslední rybu, zapálil si retku a uklonil se.

Tribuny zmizely a on se přebrodivl mělkou řekou k mému tatínkovi. Rázem se měli rádi, protože tatínek byl taky pěkný kos. Dovedl dát hlupákům přes hubu jako Prošek. A co nedovedl, to ho Prošek naučil. Tatínkovi hrubián Prošek vyhovoval, protože celý život tvrdil, že fajnoví lidi stojí za hovno. Domluvil se s Proškem, že budeme jezdit do převoznické chalupy na letní byt k němu a nikam jinam.

Pracovní list k této ukázce vytvořila Mgr. Olga Juráňová – Základní škola a Mateřská škola V Zahrádkách, Roztoky.

Zdroje:

Bohumil Svozil: Ota Pavel, Slovník české literatury po roce 1945 (online).

Ota Pavel: Jak jsem potkal ryby, 1. vydání, 1974, ukázka na str. 7–9.

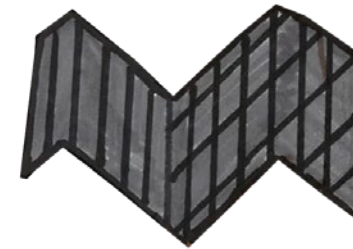

Rozhledna Velká Buková,
Sebastián Ižold, 1. základní škola, Rakovník

JIŘÍ ANDERLE **(1936–)**

Malíř, grafik, rozhlasový vypravěč, spisovatel a sběratel afrického domorodého umění Jiří Anderle se narodil v Pavlíkově. Jeho nezaměnitelné grafické dílo, zaměřené na člověka a jeho osud, si vydobylo uznání po celém světě. Velkou popularitu si získalo rozhlasové vyprávění Jiřího Anderleho o jeho životě a dětství, vysílané pod názvem *Láska za lásku* od roku 1997 v Českém rozhlase. Knižní verze rozhlasových vzpomínek Jiřího Anderleho vyšla v roce 2014. Ukázky grafického díla Jiřího Anderleho jsou od roku 2004 k vidění v pavlíkovské Galerii Anderle.

LÁSKA ZA LÁSKU (2014)

RODNÝ DŮM

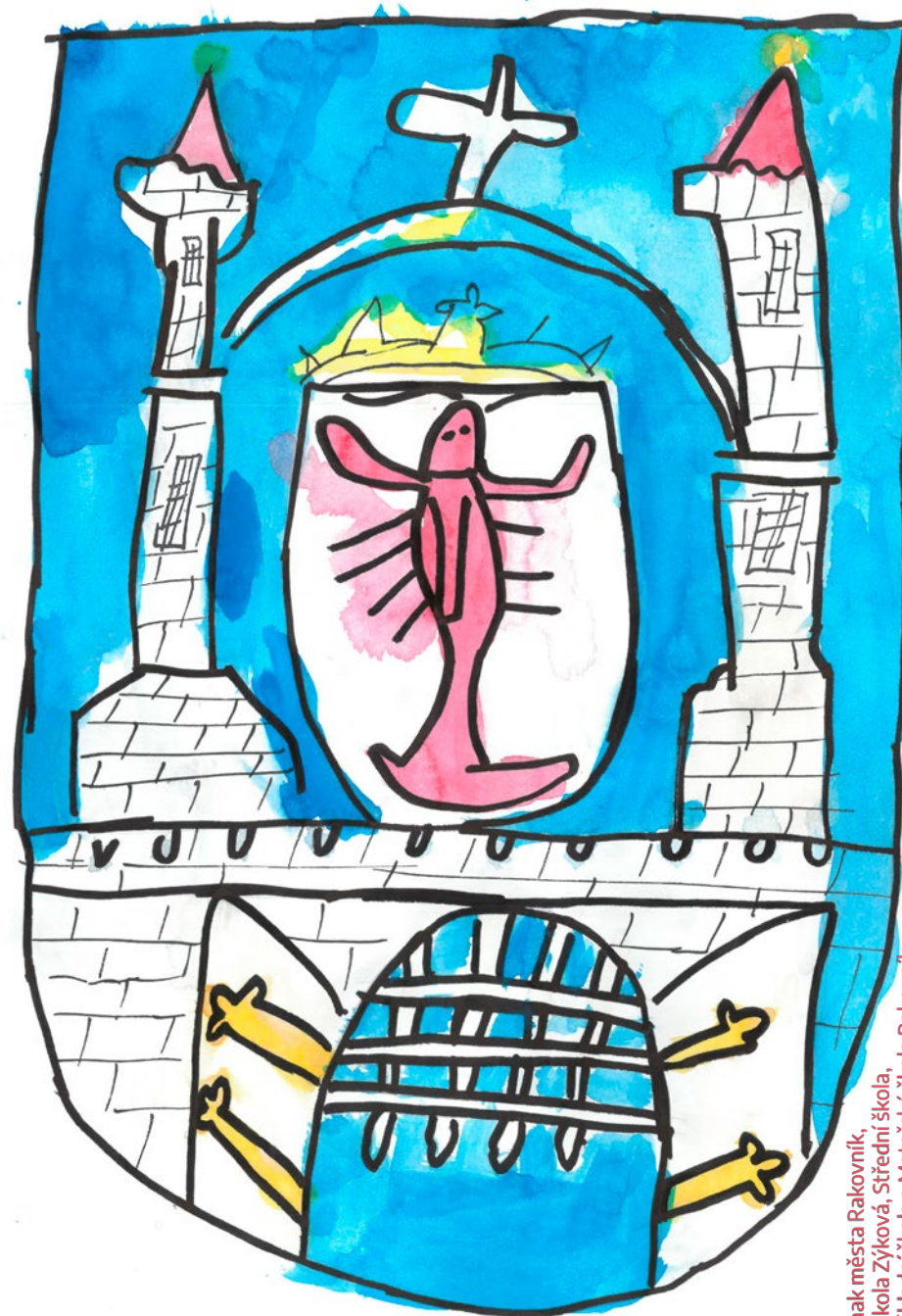
Můj rodný dům je na okraji Pavlíkova. Stačilo pár kroků a byli jsme v lukách a polích. Žili jsme v sepětí s přírodou, ve střídání ročních dob. I když ještě někde ležel sníh, radovali jsme se z prvního květu podbělu, z první odvážné sedmikrásky. Příchod jara a stromy vonící mízou v nás jitřily dosud nepoznané city. Znali jsme každou kytku, bílé slepičky, červené kohoutky, zlaté kopretiny, těšili se na sladkokyselý šťovík. Ten jsme s chutí žvýkali, i když dospělí se divili, že jíme tak kyselou trávu, na kterou čůrají žáby.

Cesta, vedoucí od našeho domu k opuštěné jabloni, byla rozbrázděná hlubokými koleje od okovaných kol vozů. Na prostředním vyvýšeném pruhu i po stranách cesty kvetl bílý a rudý jetel, holky, kdykoliv si zamenuly, nacházely v něm čtyřlístky a pokaždé volaly: „Čtyřlístej, hoch jistej.“ Dodnes se ptám, proč já jsem nikdy nenašel čtyřlístek ani jeden.

Tato cesta pokračovala až do lesa. U jabloně byla překřížena pěšinou vedoucí od jihu k severu – od řeky Berounky až na rakovnické náměstí. Byla to spíše úzká cesta než pěšina, nejezdily po ní sice velké vozy, ale lidé z dalekého okolí po ní tahali vozíky naložené vším, co chtěli prodat na rakovnickém trhu. Vejce, kuřata, králíci samici v kleci, vykrmenou husu i kachnu, zeleninu ze zahrádky. Z města domů přiváželi potřeby pro domácnost. Tou pěšinou chodili i horníci do dolu Rako nebo k dolu Jiří, taky dělníci tudy spěchali do rakovnických fabrik. Někteří tudy jezdili do města na kole, byla to nejkratší cesta. Po šichtě, udření, se vraceli domů. Krátce pojedli pozdní oběd, vzali si do ruky noviny, lehli si u pootevřeného okna na otoman a za minutu s novinami na obličeji usnuli a začali chrápat, jako když pilou řeže. Neprobudilo je ani hulákání doprovázející naše rošťárny na ulici.

Krásnější pěšinu jsem neznal. Třebaže byla od slunce vyprahlá a plná kamení, o to více kvetla. Zlaté pantoflíčky, dojemně krásné, jako krůpěj krve rudé slzičky Panny Marie, modré pomněnky, bílý lomikámen, nafialovělé zvonky, zlatavé kopretiny, jitrocel, omamně vonící materídouška, žluté kručinky, heřmánek, ale hlavně bílé květy svlačce, připomínající malou troubu gramofonu na kliku. Tuto květinu jsme obdivovali, protože na noc se její květy zavíraly, a zavřely-li se přes den, do hodiny se strhla bouřka. Nad pěšinou létali motýli, babočky, běláskové i modrásci. Když jsem tu krásu kreslil, musel jsem si lehnout, abych ji viděl zblízka. Pěšinku lemovaly šípkové a trnkové keře. Trnky kvetly dřív. „Teple se obleč, kvetou trnky, bude zima,“ říkaly nám maminky. Na kvetoucích šípkových keřích jsme mohli oči nechat. Kdyby ty jejich trny tak nebodaly, říkali jsme si. „Nebudme smutní, že růžový keř je plný trní, ale radujme se, že trnitý keř je plný růží,“ říkal nám pan řídící učitel Řežábek. Jednou jsem pod takovým rozkvetlým keřem našel divukrásné modro-bílo-černé sojčí pírkó.

Na vrcholu cesty stála Boží muka. Pokaždé je někdo nabítil. Černý litinový kříž s ukřižovaným Ježíšem působil proti modré obloze truchlivě. Utrpení Krista mírnil zpívající skřivánek, který vždycky odněkud vyletěl, zazpíval a ztratil se v nízkém obilí nebo v oranici. Bylo nám divné, že nenápadný, vrabčákovi podobný pták dokáže tak krásně zpívat. U Božích muk jsem vždy postál a nemohl jsem se vynadívát na pohledy do dálek. Rakovník byl jako na dlani, obzor lemovaly modravé Krušné hory, za pohořím Džbán vyčnívala špička Milešovky, na jihovýchodě se táhly křivoklátské lesy, na jihu kopce lemující Berounku a za nimi Brdy a na západě stoupaly k nebi kouře plzeňské Škodovky.

Znak města Rakovník,
Nikola Zýková, Střední škola,
Základní škola a Mateřská škola Rakovník

Pracovní list k této ukázce vytvořili Mgr. Jana Sýkorová, Mgr. Pavla Kýnová a Mgr. Petr Šiler – Základní škola a mateřská škola Pavlíkov, okres Rakovník.

Zdroje:

Jiří Anderle: Rodný dům, Lásko za lásku, 2013.

Jiří Anderle (životopis autora), Lásko za lásku, 2013.

UKÁZKA TVŮRČÍ PRÁCE S REGIONÁLNÍM LITERÁRNÍM TEXTEM

Je naším přáním, aby Rakovnická čítanka působila jako zdroj, který učitele a žáky místních škol inspiruje k vlastní tvůrčí činnosti. Jako ukázkou přikládáme do pracovních listů zkrácený text pověsti o založení Rakovníka z knihy Romana Hartla Velký průvodce Rakovníkem (2021), který vytvořili učitelé a asistenti pro děti ze SŠ, ZŠ a MŠ Rakovník p.o. Text je zhotoven v programu, který se používá pro alternativní a augmentativní komunikaci a pomáhá lidem, kteří nemohou nebo neumí dobře komunikovat mluvenou řečí.

ROMAN HARTL

(1976–)

POSLEDNÍ VEČEŘE

(Pověst o založení Rakovníka z knihy Velký průvodce tajemným Rakovníkem, která vyšla v roce 2021; příběh vznikl na motivy Rakovnických pověstí Františka Levého z roku 1886)

Mlynářka položila na stůl velkou mísu s jídlem. „Jen si berte. Dneska se zase jednou pořádně najíte.“ Děti, kterých sedělo okolo stolu zrovna tolik, kolik bylo svatých apoštolů, se nedaly dlouho pobízet. Dřevěnými lžícemi nabíraly maso a hltavě jedly.

Mlynářka láskyplně počechrala dvěma nejbližším mrňousům vlasy. „Chutná?“

Děti s plnými pusami spokojeně zamumlaly. „Je to dobrota, maminko.“

Mlynářka se přinutila k úsměvu. „To jsem ráda. A koukejte sníst všechno, ať nezbyde ani kousíček.“

Děti poslušně znovu zabořily lžíce do mísy.

Mlynářka odvrátila hlavu, aby děti neviděly, že pláče.

Venku se zatočil ledový vítr a širokou škvirou pod chatrným okenním rámem hodil do světnice hrst sněhu.

O půl roku dříve stála mlynářka nad hrobem svého muže a byla přesvědčena, že nic horšího už ji nemůže potkat. Jenomže neštěstí nechodí nikdy samo. Sucho zničilo úrodu a bez úrody nebylo co jíst. Sýpky, které měly zajistit přežití do příští sklizně, zely prázdnotou. Bez obilí nebyla mouka a bez mouky chléb, který byl pro většinu lidí v oněch časech snídání, obědem i večeří. Poslední zbytky mouky z loňských zásob se míchaly s rozemletou slámou a kůrou ze stromů, aby déle vydržely. Jednoho dne však došlo i to málo, co ještě zbývalo.

Nebyl chléb, nebylo maso, nebylo vůbec nic.

S prvním sněhem se dostavil hladomor. Smrt hladem se stala každodenním úkazem. Cesty lemovaly ztuhlé mrtvoly ubožáků, kteří zemřeli při zoufalém hledání potravy. Nad krajinou, pokrytou studeným sněhovým příkrovem, se vznášelo strašidelné ticho a pohřbívalo každou naději na záchranu.

Jednoho dne, když se mlynářka počtvrté za sebou vrátila z výpravy pro jídlo s prázdnou, ztratila i poslední špetku víry v lepší zítřek. Zoufalství ji zlomilo. Rozhodla se skoncovat se životem.

Otráví děti i sebe.

Čím je otráví, to už věděla.

I kdyby je hlad mořil sebehůř, jednoho jídla by se tehdejší lidé ani za nic nedotkli. Raků. Děsili je svým vzhledem. A hlavně pověrou, že jsou stvořeni ze samého jedu.

V mlýnském potoce bylo raků habaděj.

—
Mlynářka objala své naříkající děti, jejichž průsvitná tělíčka se začínala podobat duchům. Konejšila je stejně jako včera a jako předevcírem: „Vím, že máte hlad, ale musíte to ještě chvilku vydržet. Zítra určitě něco přinesu.“

„Slibuješ?“

„Slibuju. Zítra se pořádně najíte.“

Jedno však mlynářka dětem o zítřejším jídle neřekla. Že bude jejich úplně poslední.

Druhý den ráno odešla mlynářka z domu jako jindy. V dřevníku si vyzvedla připravený vak a vydala se nahoru proti proudu potoka. Celé dopoledne se brodila sněhovou pustinou a zoufale hledala zapomenuté trnky nebo lískové oříšky, cokoliv jedlého, co by jí vrátilo víru v lepší zítřek a jejím dětem zachránilo život. Holýma rukama rozhrnovala hluboký sních, aby se dostala ke zmrzlé půdě. Ostrým klackem pak zuřivě bodala a dloubala do zmrzlé půdy, aby se dostala ke kořínkům. Půda však byla zmrzlá na kámen. Mlynářka se rozplakala zoufalstvím a bezmocí. Zahodila klacek daleko do sněhu, popadla vak a vydala se do nejbližší vesnice. Prosila, žadonila, klečela u každých dveří, ale žádné se neotevřely. Nikdo se nad žebračkou neslitoval, nikdo jí nepodal ani suchou kůrku.

Zázrak, za který se mlynářka usilovně modlila, se nedostavil. Světlo na konci tunelu se nerozsvítilo. Spásný hlas, který by ji odradil od jejího strašlivého předsevzetí, se neozval. Bylo rozhodnuto. Není cesty zpět. Ještě dnes mlynářka zemře i se svými dětmi.

Opustila vesnici a vrátila se k potoku v bílé pustině. Otevřela vak. Vyndala kotlík a rozdělala oheň. Potom sekerkou rozbila led na tůni, vzala nůž a ponořila ruku do ledové vody. Nabodávala jedovaté raky zalezlé pod břehem a házela je do vroucí vody v hrnci. Když byli vaření, vylila je do sněhu, rozlámala krunýře a vyloupané račí maso ukládala zpátky do kotlíku. Nádobu s masem pak zabalila do vaku a vydala se domů. Šla rychle, aby jídlo nevychladlo.

Děti tleskaly a pištěly radostí, když položila kotlík s masem na stůl.

Rozdala dětem lžíce a než bys řekl švec, byla mísa prázdná.

Po večeři mlynářka uložila děti do společné velké postele a každému zvlášť popřála dobrou noc. Jedno po druhém políbila na čelo a pohladila po tváři.

„Dobrou noc, andílkové.“

„Maminko, proč brečíš?“

„To nic. Mám vás moc ráda. Už spinkejte.“

Venku znovu začalo sněžit.

Mlynářka přiložila na skomírající oheň polínko, aby dětem bylo teplo.

Děti usnuly.

Mlynářka si přichystala svou poslední večeři a posadila se s miskou na podlahu u postele svých dětí. Položila se tváří na pelest a něžně uchopila ruku vyhublého děvčátka, které spalo na samém kraji slamou vystlaného lůžka.

Mlynářka zavřela oči. Poslouchala, jak děti oddechují, a připravovala se na chvíli, až vydechnou naposledy.

Jakmile poslední z dětí zemře, otevře na chvíli okno, aby jejich dušičky mohly ulétnout do ráje. Pak zahází mrtvolky přichystaným klestím a slámou, zhltně svou porci jedovatého masa, podpálí mlýn, položí se vedle svých andílků a všichni společně odejdou na lepší místo.

Čas ubíhal.

Děti dál tiše oddechovaly.

Oheň jednotvárně praskal a kreslil po stěnách mihotavé stíny.

Mlynářka čekala s hlavou položenou na pelesti, svírala drobnou ručku spícího děvčátka ve své dlani a po tváři jí stékaly slzy.

Venku nepřestávalo sněžit.

—
Mlynářku probudilo zatahání za rukáv.

„Maminko?“

Mlynářka otevřela oči a zamžourala do oslepující záře, ve které se nejasně rýsovaly obrysy dvanácti šedých postavíček.

Tak takhle to vypadá v nebi, pomyslela si.

„Andílkové moji,“ zavzlykala a natáhla k postavíčkám ruku, „odteď už budeme navždycky spolu.“

Otevřela náruč a přivolala děti k sobě.

Děti se na mámu sesypaly, objímaly ji a pusinkovaly. Kolem krku se jí ovinuly drobné tenké paže a na tvářích jí zašimraly střapaté dětské vlásky.

„Bály jsme se, že jsi nám umřela, maminko.“

Mlynářka se rozplakala. Jak má dětem vysvětlit, že neumřela jenom ona? Že ony jsou po smrti taky. Že je usmrtil račí jed a teď se všichni znovu probudili jako andělé v nebi? Z bolestných myšlenek ji vytrhnul prosebný dětský hlásek.

„Maminko?“

„Copak je?“

„Nezbylo ještě trochu té dobroty od včerejška?“

Mlynářka otázka zaskočila. V nebi přece nikdo nemá hlad. Zmateně se podívala na malého tazatele, k němuž se mezitím přidaly i ostatní děti. „Nezbylo něco?“ žadonily sborem.

Mlynářce hlasitě zakručelo v břiše.

Jak může mrtvému člověku kručet v břiše? Mlynářka svařila obočí. To je přece nesmysl. S nebem očividně bylo něco v nepořádku.

Mlynářka se vymanila z dětského objetí a pátravě se rozhlédla okolo sebe. Nebe vypadalo přesně jako světnice ve mlýně. Stůl, lavice, kříž na stěně, uvalená sláma na společné dětské posteli. Prázdná mísa na stole a okolo ní jako čárky na hodinách dvanáct malých dřevěných lžic.

Otevřeným oknem proudilo do místnosti dopolední slunce a zaplavovalo promrzlou světnici jiskřivou září, ve které vířily částečky prachu.

Potom si mlynářka všimla své misky s nesnědenou včerejší večeří. Stála plná a nedotčená pod postelí.

Chvilí si ji nechápavě prohlížela a pak jí došlo, co to znamená.

Že není v nebi.

Ani ona, ani děti.

Na rameno se jí položila unavená hlavička a zakňourala: „Maminko, já mám hlad.“

Mlynářka pohladila děvčátko po tváři a usmála se.

„Hned ti něco dám,“ řekla konejšivě, vymotala ruku ze zajetí, natáhla se po své ne-
tknuté večeři ze včerejška a s klidným srdcem rozdělila kousky masa mezi děti.

A tak mlynářka poznala, že raci nepřinášejí smrt, ale život.
Zázračný příběh vábil ke mlýnu zástupy zvědavců
a mnozí se rozhodli, že se v blízkosti mlýna usadí natrvalo, neboť byli přesvědčeni,
že štěstěna drží nad mlýnem ochrannou ruku a nikdy nedopustí, aby se jeho obyva-
telům přihodilo něco zlého. A kdo by nechtěl trávit svůj život tam, kde se nemá čeho
bát a kde nikdy nebude mít hlad? A tak pozvolna u potoka pod mlýnem vyrostla nová
vesnice a na památku zmrtvýchvstání mlynářčiných dětí dostala jméno Rakovník.

TIPY NA DALŠÍ AUTORY A LITERÁRNÍ DÍLA S BLÍZKOU VAZBOU K RAKOV- NICKU URČENÁ A VHODNÁ PRO DĚTI A MLÁDEŽ:

RADEK ADAMEC (1965–) – Bacha na Raracha, Chlapec, moře a hvězdy, Krakonoš a po-
hádky z hor, Příběhy štěněte Barnabáše, Dušička a Dušinka, Malý cestovatel, Po-
hádky o nezbedných mašinkách (autorská spolupráce s Milanem Zimmermannem),
Nové pohádky o nezbedných mašinkách, Bubákov (autorská spolupráce s Milanem
Zimmermannem)

TOMÁŠ BEDNAŘÍK (1954–) – Kniha pověstí z Rakovníka, Novostrašicka, Křivoklátska,
Poddžbánska, Jesenicka a Čistecka, Pověsti a příběhy z Novostrašicka

KARLA KRÁTKÁ (1950–) – Rok osamělých srdcí, Hloubka utonutí

DAVID LAŇKA (1974–) – Dobrodružství Billa Madlafouska, Průšvihy Billa Madlafouska,
Prázdniny Billa Madlafouska, Vítejte v Pekle!, Ruce vzhůru, tohle je přepadení a nikdo
ani hnout!, Pohádky pro dospělé děti a nedospělé dospělé

JAROSLAVA PECHOVÁ (1950–) – Čáry máry bublifuk, Pohádky z mechového lesa, Rézička
a Čtvrtjadýrko, Pohádky z louky, Pohádky ze stříbrné tůně, Pohádky na draka, Stra-
šuláci, Petrovické letokruhy (vzpomínky na rodnou obec), Rakovník tajuplný (básně)

MAGDALENA POKORNÁ (1961–) – Čertovské (Ne)pohádky

HELENA ŠMAHELOVÁ (1910–1997) – Dobrá mysl, Mládí na křídlech, Karlínská č. 5, Magda

RENATA ŠTULCOVÁ (1969–) – fantasy série Rafaelova škola, fantasy trilogie Nemeton-
burk, Pohádky pro kulišky

MILAN ZIMMERMANN (1966–2023) – Pohádky z roztržené kapsy, Slovo do pramice
(vodácký průvodce po řece Berounce pro nedospělé), Bubákov (autorská spolupráce
s Radkem Adamcem), Pohádky o nezbedných mašinkách (autorská spolupráce s Rad-
kem Adamcem)

ZDENĚK ŠÁMAL (1966–) – Prokletí (komiksový příběh inspirovaný nálezem středověké
destičky s latinským textem na hradě Dřevíc u Kozojed)

ONDŘEJ BERTI (2005–) – Plameny na moři (fantasy román)

JIŘÍ ŠTRAUB (1994–) – Rockové pohádky pro malé rebely, Krokodýlova kapela

MIROSLAV PECHA (1942–) – Srneček z křivoklátského lesa

Rakovnickou čítanku vydalo Rakovnicko o. p. s. v rámci projektu
Místní akční plán ORP Rakovník IV v počtu 400 ks.

www.maprakovnicko.cz

Litografie a tisk Lokša PrePress, s. r. o. Rakovník
2025